

2012

VI Міжнародна науково-практична інтернет-конференція

22 – 24 грудня 2012 р.

Секції:

Біологічні науки

Географія та геологія

Екологія

Економіка

Історія

Математика

Мистецтво

Педагогіка

Політологія

Право

Психологія

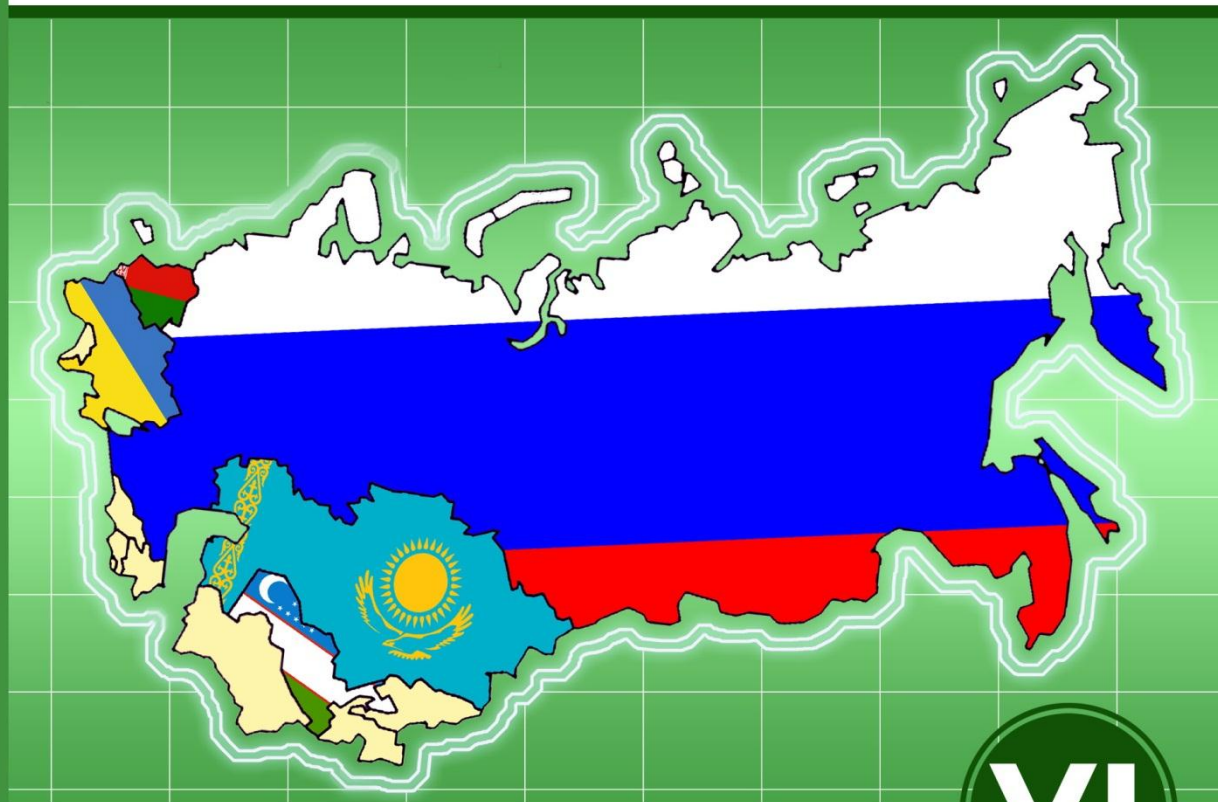
Сучасні інформаційні технології

Фізична культура та
професійний спорт

Філологічні науки

Філософія

Проблеми та перспективи
розвитку науки на початку третього тисячоліття
у країнах СНД



Переяслав-Хмельницький
2012



МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД

«Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет
імені Григорія Сковороди»

молодіжна громадська організація
«НЕЗАЛЕЖНА АСОЦІАЦІЯ МОЛОДІ»

студентське наукове товариство історичного факультету
«КОМІТЕТ ДОСЛІДЖЕННЯ ІСТОРІЇ ТА СУЧАСНОСТІ»

МАТЕРІАЛИ

VI Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції
**«Проблеми та перспективи розвитку науки на початку третього тисячоліття
у країнах СНД»**

22 – 24 грудня 2012 р.

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

МИНИСТЕРСТВО ОБРАЗОВАНИЯ И НАУКИ, МОЛОДЕЖИ И СПОРТА УКРАИНЫ
ГОСУДАРСТВЕННОЕ ВЫСШЕЕ УЧЕБНОЕ ЗАВЕДЕНИЕ

«Переяслав-Хмельницкий государственный педагогический университет
имени Григория Сковороды»

молодежная общественная организация
«НЕЗАВИСИМАЯ АССОЦИАЦИЯ МОЛОДЕЖИ»

студенческое научное общество исторического факультета
«КОМИТЕТ ИССЛЕДОВАНИЯ ИСТОРИИ И СОВРЕМЕННОСТИ»

МАТЕРИАЛЫ

VI Международной научно-практической интернет-конференции
**«Проблемы и перспективы развития науки в начале третьего тысячелетия
в странах СНГ»**

22 – 24 декабря 2012 г.

СБОРНИК НАУЧНЫХ РАБОТ

Матеріали VI Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції **«Проблеми та перспективи розвитку науки на початку третього тисячоліття у країнах СНД»** // Збірник наукових праць. – Переяслав-Хмельницький, 2012 р. – 184 с.

Материалы VI Международной научно-практической интернет-конференции **«Проблемы и перспективы развития науки в начале третьего тысячелетия в странах СНГ»** // Сборник научных трудов. - Переяслав-Хмельницкий, 2012 г. – 184 с.

ГОЛОВНИЙ РЕДАКТОР:

В.П. Коцур,

доктор історичних наук, професор, дійсний член НАПН України,
ректор ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди».

ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР:

В.П. Коцур,

доктор исторических наук, профессор, действительный член НАПН Украины, ректор ГВУЗ
«Переяслав-Хмельницкий государственный педагогический университет имени Григория Сковороды».

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

С.М. Рик к.ф.н., доцент;

Я.О. Потапенко к.і.н., доцент;

Т.М. Боголіб д.е.н., професор;

Г.Л. Токмань д.п.н., професор;

Н.В. Ігнатенко к.п.н., професор;

В.В. Куйбіда к.біол.н. доцент;

В.А. Вінс к.псих.н.;

Ю.В. Бобровнік к.і.н.;

С.М. Кикоть к.і.н.

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ:

С.М. Рик к.ф.н., доцент;

Я.О. Потапенко к.и.н., доцент;

Т.М. Боголиб д.э.н., профессор;

Г.Л. Токмань д.п.н., профессор;

Н.В. Игнатенко к.п.н., профессор;

В.В. Куйбида к.биол.н. доцент;

В.А. Винс к.псих.н.;

Ю.В. Бобровник к.и.н.;

С.М. Кикоть к.и.н.

Члени оргкомітету інтернет-конференції:

Ю.В. Бобровнік,

С.М. Кикоть.

Члены оргкомитета интернет-конференции:

Ю.В. Бобровник,

С.М. Кикоть.

Упорядники збірника:

Ю.В. Бобровнік,

С.М. Кикоть,

Ю.С. Табачок.

Составители сборника:

Ю.В. Бобровник,

С.М. Кикоть,

Ю.С. Табачок.

СЕКЦІЯ: БІОЛОГІЧНІ НАУКИ**Данило Заводовський
(Київ, Україна)****МАРКЕРНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ЗМІН ДИНАМІКИ СКОРОЧЕННЯ СКЕЛЕТНОГО М'ЯЗУ
(MUSCULUS GASTROCNEMIUS) У ПЕРШІ ГОДИНИ ІШЕМІЧНОГО УРАЖЕННЯ**

Ішемічне ушкодження м'язу серйозна клінічна проблема, яка виникає при багатьох захворюваннях (інфаркт міокарда, травми, неправильно накладені джгути, а також деякі нервово-м'язові захворювання). Тваринні моделі ішемія-реперфузії широко використовуються для вивчення патофізіології та наслідки травм, а також в клітинній та генній терапії. Ішемія викликає гостре пошкодження м'язів, судинної системи, нервів часто супроводжується ушкодженням скелету з наступним послідовним розвитком дефіциту нервово-м'язової функції [1-3]. Тучні клітини, нейтрофіли, запальні цитокіни, оксид азоту та активні форми кисню, швидше за все, грають роль в остаточній диструкції, яка спостерігається в скелетному м'язі [1, 3, 4]. Повна ішемізація тривалістю більше 2 годин викликає смерть великих м'язових волокон. Так як скелетні м'язи здатні до регенерації після травми, то за вчасної реперфузії відбувається регенерація ураженої ділянки м'яза. Тим не менш, нещодавно було повідомлено, що на 14 день після чотирьохгодинної ішемізації травмованих м'язів повне відновлення функції м'язів не було досягнуто [5]. Попередні дослідження також показали, що повного відновлення м'язів після ішемієіндукуючих травм може зайняти кілька тижнів [6]. Тому важливо вивчити довгострокові відновлення м'язів після травм ІК призводить до загибелі клітин. Кілька досліджень було проведено для вивчення довгострокового відновлення м'язів після ішемізації, але, швидше за все, вони не викликали масову загибель клітин в моделях, які були використані [7, 8]. На відміну від Карваліо і співавт. [7], Фіш та співавт. [8] встановили, що повне відновлення м'язів не була досягнута навіть через 42 дні після двогодинної ішемії, максимальна сила ще залишалася зменшеною в ішемізовано-реперфузованому м'язі у порівнянні з контрольними м'язами щурів.

З вищезазначеного випливає необхідність розробки методів максимально швидкої та ефективної діагностики початкових етапів ішемічного пошкодження м'язу, коли, за своєчасно наданої допомоги, можливе повне відновлення функціональності м'язу. На нашу думку, перспективним в плані цінності для діагностики патології є дослідження змін механічних параметрів скорочення ураженого м'язу.

Нас зацікавило питання чи є зміни в динаміці скорочення м'язу у перші години ішемізації, і якщо так, про що ми здогадувалися, чи є ці зміни маркерними, та чи можуть вони маскуватися під стандартні зміни динаміки м'язового скорочення викликані втомою.

В роботі наведені результати отримані лабораторією збудливих систем Київського Національного Університету ім. Тараса Шевченка при дослідженні ішемічного переродження скелетних м'язів, а саме розглядаючи зміну швидкісно-силових показників на штучно ішемізованих м'язах задніх кінцівок пацюків.

Експерименти, виконані на дорослих щурах масою від 0,2 до 0,3 кг. Контроль артеріального тиску вимірювали відкритим способом через канюлю, яку вводили в artery transversa colli, датчик тиску являв собою комплекс тензорезисторів.

Для ішемізації м'язів лігатурами перетягувалася стегнова артерія, що викликало регіональне припинення кровотоку і розвиток ішемічного переродження тканин вже на 5 годині після операції. Через п'ять днів ступінь розвитку ішемії в прооперованій кінцівці дозволяв переходити до основної частини експерименту. Стандартна підготовка поряд з вище зазначеними заходами включала препарування й канюлювання (для введення фармпрепаратів і для вимірювання тиску), трахеотомію, ламінектомію на рівні поперекового відділу спинного мозку. Препарували камбаловидний м'яз. М'яз ретельно звільняли від оточуючих тканин, його васкуляризація при цьому не порушувалась. Сухожилля м'яза перерізали та приєднанювали до механостимулятора. Для підготовки до модульованої стимуляції у сегментах L7-S₁, перерізали вентральні корінці безпосередньо в місця їхнього виходу зі спинного мозку. Реєстрацію сили скорочення пучків волокон скелетного м'язу здійснювали на тензометричній установці, створеній на кафедрі біофізики Київського національного університету ім. Тараса Шевченка.

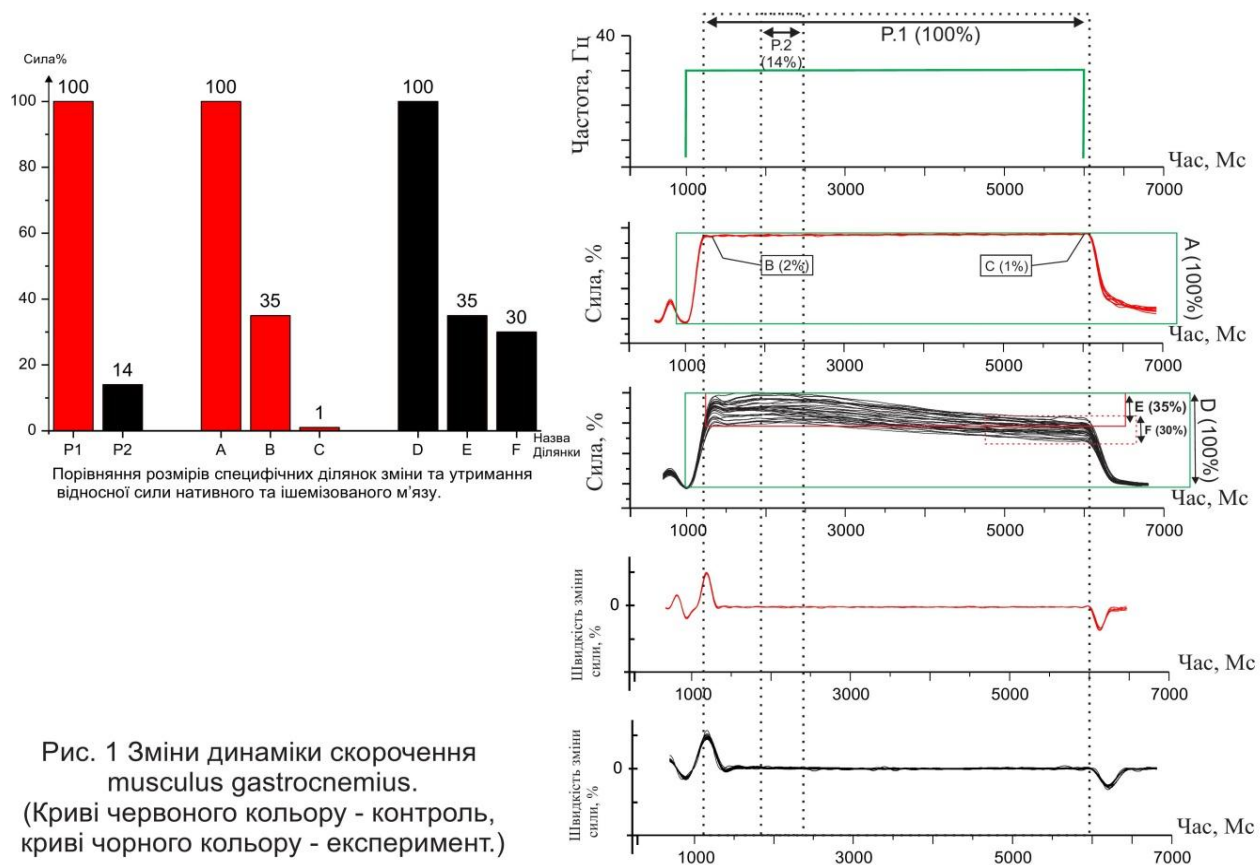


Рис. 1 Зміни динаміки скорочення musculus gastrocnemius.
(Криві червоного кольору - контроль, криві чорного кольору - експеримент.)

В серії дослідів А (рис.1) досліджувалися зміни характеристик скорочення м'язу musculus gastrocnemius у відповідь на стимуляційний сигнал базової прямокутної форми з характеристиками: частота 30Гц, тривалість 5000 Мс, час релаксації між пробігами 1хв. В даній серії тривалість утримання лінійної частоти імпульсів (рівня 30 Гц) була 1000 Мс. Метою даної серії було з'ясування змін характеристик силової відповіді ішемізованого м'язу за різних тривалостей безперервної («тетанічної») стимуляції. В контролі, як нами і передбачалося, істотних змін, на досліджуваній часовій ділянці, не спостерігалось. На ділянках В та С, що відповідають силовій відповіді м'язу на початку та кінці тетанічної частоти стимуляційних сигналів відповідно, зменшення сили складав 2% та 1% відповідно. До того ж збереглося співвідношення зміни сил, а саме: спад сили відповідний початку частоти тетанічної стимуляції м'язу був більший спаду сили, що відповідав закінченню частоти тетанічної стимуляції м'язу, отже $B > C$. В експерименті, на відміну від контролю, спад сили в часі спостерігався на протязі усього експерименту. Ділянка утримання силової відповіді, що залишалася незмінно лінійною (P2), складала лише 14% тривалості відповідної ділянки контролю (P1). Зменшення силина ділянці відповідній початку тетанічної стимуляції м'язу (Е) за час експерименту складав 35%, зменшення сили на ділянці відповідній закінченню тетанічної стимуляції м'язу (F) за час експерименту склав 30%. Сила спадала на протязі кожного пробігу експерименту (кожного стимуляційного сигналу) від початку силової відповіді до її закінчення. Спад наближався до лінійного після першої чверті пробігу. Порівнюючи дану серію дослідів з аналогічною в якій тривалість тетанічної стимуляції складала не 5000 Мс а 4000 Мс бачимо, що у контролях зменшення сили в ділянках відповідних початкам тетанічної стимуляції більше за зменшення сили у ділянці відповідній за закінчення тетанічної стимуляції в обох модифікаціях стимуляційних сигналів. У експерименті ми бачимо, що за збільшення часу тетанічної стимуляції до 5000 Мс падіння сили у ділянках початку (Е) та закінчення (F) тетанічної стимуляції було приблизно однаково, за незначного більшого падіння у ділянці Е ($E=35\% > F=30\%$). В той час як у випадку з тривалістю стимуляції 4000 Мс (попередній дослід) в експерименті була чітка диверсифікація процесів зменшення сили які були набагато більш виражені в кінці утримання тетанічного рівня стимуляції.

Отже зі збільшенням тривалості стимуляції тетанічним рівнем сигналу з 4000 Мс (досліджувалася в попередніх експериментах) до 5000 Мс спостерігається загальне пришвидшення розвитку процесів втомі, яка починає розповсюджуватися з другої половини скорочення до першої і охоплює усю ділянку тетанусу. Ділянка лінійного утримання тетанічного рівня сили (P2) відносно загальної тривалості тетанічного рівня сили (P1) не змінилася і продовжує складати приблизно 14%.

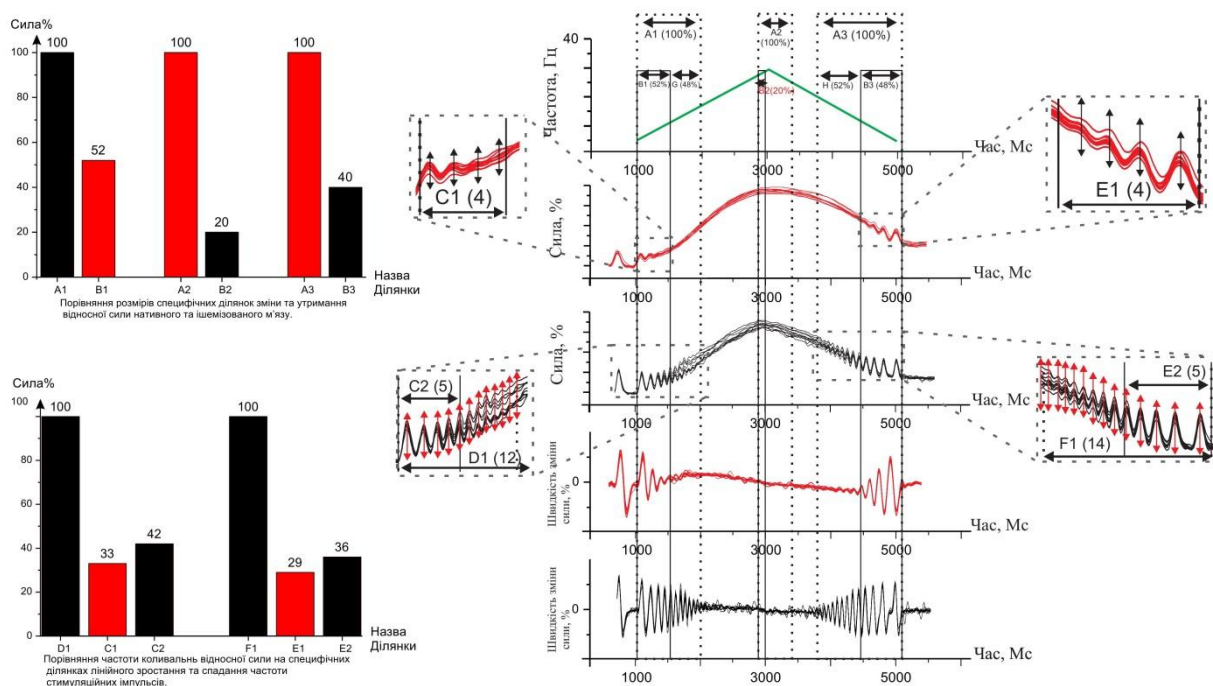


Рис. 2 Зміни динаміки скорочення musculus gastrocnemius.
(Криві червоного кольору - контроль, криві чорного кольору - експеримент.)

В серії дослідів Б (рис.2) досліджувалися зміни характеристик скорочення м'язу musculus gastrocnemius у відповідь на стимуляційний сигнал базової пірамідальної форми з характеристиками: час лінійного наростання частоти 2000 Мс, час лінійного спаду частоти 2000 Мс, max частота 30 Гц. (Дана стимуляція використовується для дослідження нелінійних особливостей динаміки м'язового скорочення). За тривалості експерименту 30 хвилин, силова відповідь нативного м'язу майже не зазнала змін. Перша (B1) третина ділянки силової відповіді, відповідної лінійному збільшенню частоти стимуляції, та остання третина (B3) силової відповіді м'язу, відповідної лінійному зменшенню частоти стимуляції мали чітко виражений тремор кривих. Значення сили м'язу утримувалося лінійно, в контролі на протязі усіх пробігів, протягом 1000 Мс на ділянці, відповідній в часі ділянці, що обабіч охоплює максимальну частоту стимуляційного сигналу. В ішемізованому м'язі спостерігалися зміни силових кривих, по відношенню до контролю, на усьому протязі експерименту. На фазі лінійного збільшення частоти стимуляції спостерігається збільшення ділянки тремора кривих, від 52% (B1) у контролі до 100% (A1) в експерименті. На ділянці G експерименту поряд з тремором спостерігається поступове зменшення сили на протязі експерименту, в той час як на відповідній частині ділянки A 1 контролю, сила залишається майже незмінною, треба зазначити, що на ділянці B1 експерименту зменшення сили не спостерігалось. Загальна кількість стрибків сили на фазі лінійного збільшення частоти стимуляції в експерименті (D1) більша за їх кількість у контролі (C1) на 67%. В той час як кількість стрибків сили на фазі лінійного збільшення частоти стимуляції, за час тривалості тремору в контролі (C1) на 9% менша в порівнянні з відповідною ділянкою в експерименті (C2). На ділянках лінійного зменшення частоти стимуляції як і на ділянках лінійного збільшення частоти стимуляції в експерименті спостерігалася значне подовження фази тремору силових кривих, по відношенню до контролю, особливо помітне на кривих, що відображають швидкість зміни сили. Тривалість фази стрибків в контролі (E1) була на 71% менша відповідної фази в експерименті (F1). В той час як кількість стрибків сили на фазі лінійного зменшення частоти стимуляції, за час тривалості тремору в контролі (E1) на 7% менша в порівнянні з відповідною ділянкою в експерименті (E2). Поряд із тим в експерименті спостерігалася значне зменшення сили у часі в порівнянні з контролем, та збільшення кута нахилу кривої зміни сили ішемізованого м'язу. Зменшення сили не зачепили ділянку B3.

Отже за пірамідальної стимуляції тривалістю 4000 Мс, з поступовим лінійним збільшенням частоти стимуляційних сигналів до 30 Гц за 2000 Мс, та подальшим, без попереднього утримання частоти, лінійного зменшення частоти стимуляційних сигналів до 0 Гц за 2000 Мс, спостерігалися значні зміни динаміки м'язового скорочення в експерименті, в той час як в контролі вони були майже відсутні. Значно зросли в часі ділянки тремори кривих сили на початку та кінці стимуляції. Фаза лінійного утримання сили майже зникла. Сила зменшувалася за час експерименту на протязі усіх пробігів, за виключенням крайніх ділянок кривих.

Підсумовуючи вище наведені результати експериментів, можна стверджувати:

1) Вже в продовж перших годин ішемічного ураження скелетного м'язу, спостерігається зміни в динаміці процесу скорочення.

2) Зміни в динаміці скорочення ішемізованого м'язу значно відрізняються від змін викликаних втомою.

3) Особливості змін динаміки скорочення ішемізованого м'язу можна використовувати для діагностування патології вже в перші години патогенезу.

Література:

1. Gute D. C., Ishida T., Yarimizu K., Korthuis R. J. Inflammatory responses to ischemia and reperfusion in skeletal muscle// *Molecular and Cellular Biochemistry*. - 1998. - Vol. 179.- № 1-2 - P. 169-187.
2. Pipinos I., Judge A. R., Selsby J. T., et al. The myopathy of peripheral arterial occlusive disease. Part 2. Oxidative stress, neuropathy, and shift in muscle fiber type// *Vascular and Endovascular Surgery*. - 2008. - Vol. 42.- № 2 - P. 101-102.
3. Pipinos I., Swanson S. A., Zhu Z., et al. Chronically ischemic mouse skeletal muscle exhibits myopathy in association with mitochondrial dysfunction and oxidative damage. *American Journal of Physiology*. - 2008. - Vol. 295, - № 1, P. R290-R296.
4. T. V. Arumugam, I. A. Shiels, T. M. Woodruff, D. N. Granger, and S. M. Taylor, "The role of the complement system in ischemia-reperfusion injury// *Shock*. - 2004, - Vol. 21, № 5, P. 401–409.
5. Walters T. J., Kragh J. F., Kauvar D. S., Baer D. G. The combined influence of hemorrhage and tourniquet application on the recovery of muscle function in rats// *Journal of Orthopaedic Trauma*. - 2008, - Vol. 22, № 1, P. 47-51.
6. Vignaud J., Caruelle P., Martelly I., Ferry A. Differential effects of post-natal development, animal strain and long term recovery on the restoration of neuromuscular function after neuromyotoxic injury in rat// *Comparative Biochemistry and Physiology*. -2006, - Vol. 143, № 1, P. 1-8.
7. Carvalho J., Hollett P., McKee N. H. Recovery of synergistic skeletal muscle function following ischemia// *Journal of Surgical Research*. - 1995, - Vol. 59, № 5, P. 527-533.
8. Fish J. S., McKee N. E., Kuzon W. M., Plyley M. J. The effect of hypothermia on changes in isometric contractile function in skeletal muscle after tourniquet ischemia// *Journal of Hand Surgery*. - 1993, Vol. 18, № 2, P. 210-217.

Науковий керівник:

Академік АН ВШ України, доктор біологічних наук, професор Мірошніченко Микола Степанович

СЕКЦІЯ: ГЕОГРАФІЯ ТА ГЕОЛОГІЯ**Ірина Терещенко
(Боярка, Україна)****ЗАБРУДНЕННЯ ВОДНИХ РЕСУРСІВ**

Вода – найбільш поширена неорганічна сполука, “найбільш важливий мінерал” на Землі. Водні ресурси поруч з атмосферними та космічними ресурсами належать до невичерпних природних ресурсів. Вони невичерпні як фізичне тіло. Проте такі ресурси як вода та повітря суттєво піддаються значним змінам в процесі техногенезу, а при значному забрудненні можливе вичерпання цих ресурсів.

XX ст. століття характеризується інтенсивним розвитком промисловості, транспорту, енергетики, індустріалізацією сільського господарства. Все це призвело до того, що антропогенний вплив на навколишнє середовище прийняв глобальний характер. Зараз в нашій країні спостерігаються значні труднощі з забезпеченням природними ресурсами, зокрема прісною водою, внаслідок якісного та кількісного виснаження природних водоймищ, що пов'язано з забрудненням та нераціональним використанням води. Забруднення води здебільшого відбувається внаслідок скиду до неї промислових, побутових та сільськогосподарських відходів. В деяких водоймищах забруднення води настільки велике, що відбулася повна їх деградація як джерел водопостачання [3, с. 101].

Через порушення екологічної рівноваги спостерігається загроза значного погіршення становища водоймищ. Тому перед людством стоїть важлива задача - охорона гідросфери та збереження рівноваги в цілому в біосфері.

Ми знаємо про воду чимало, бо вивчали її властивості у курсах фізики і хімії. Поглянемо на воду з екологічного погляду, аналізуючи і гідросферу і саму речовину. Рухливістю вода поступається лише повітрю, але розрив між ними все ж таки великий. Оскільки у вигляді пари вона опанувала лише найнижчі кілька кілометрів атмосфери, а в 1 м³ повітря її вміст не перевищує 40–60 г, то майже вся вода лишається у рідкому стані і має чималу щільність. Наслідком є розташування води у западинах і під Землею, повна або часткова відсутність на більшій частині поверхні суходолу. Ще суттєвіше те, що один водний басейн може дуже відрізнитися від сусіднього за складом домішок, вміст яких часто робить воду непридатною для пиття чи життя у ній.

Вода — не тільки джерело кисню і водню, але і найбільш значна складова частина тіла всіх живих істот: у тілі людини вона складає близько 70% маси, у рослинному організмі — до 95 %.

Така важлива фізіологічна функція, як обмін речовин, не може обходитися без води, а це у свою чергу загрожує всім життєво важливим процесам організму. Основні запаси води знаходяться у Світовому океані (95%), що займає близько 70 % поверхні земної кулі. Поверхневі води: озера і ріки (із прісною водою) включають всього 0,182 млн. км³.

Людиною для своїх потреб широко використовуються як поверхневі води (озера, ріки, невеликі річки, у яких запаси доступної прісної води обчислюються не мільйонами кубометрів, а тисячами), так і підземні чи ґрунтові (колодязі, свердловини), водою яких користується населення сіл і селищ.

І разом з тим, сьогодні людство стурбоване нестачею води. Воду використовують як її споживачі—для приготування продукції, повертаючи при цьому воду у водойми, але в меншій кількості й поганій якості, так і водокористувачі — господарства, люди, що використовують воду як середовище (водяний транспорт, рибальство, енергетика, сільське і комунальне господарство). Однак і вони змінюють якість води і найчастіше на гірше.

Забруднення викликає зміну характеру середовища й властивостей його компонентів, часто шкідливо впливає на розвиток живих організмів. Ступінь змін і масштаби наслідків залежать від інтенсивності й характеру забруднення, а також від здатності середовища (екосистеми) до самоочищення, від стійкості проти зовнішніх впливів. Розробка заходів попередження забруднення навколишнього середовища — одна з основних ланок у справі охорони природи.

Розрізняють три стадії забруднення природних вод.

Початкова стадія. Концентрація поллютантів (забруднювачів) у воді вища за фонову, але менша за ГДК (гранично допустимої концентрації). Властивості води в межах норми. Зміни, що спостерігаються, не є перепорою для використання води для господарсько-питних потреб, але вказують на наявність джерела забруднення.

Небезпечна стадія. Концентрація поллютантів досягає ГДК або трохи перевищує її. Площа забрудненої ділянки (для підземних вод) становить 0,02-0,5 км².

Дуже небезпечна стадія. Вміст поллютантів значно (на порядок) перевищує ГДК. Площа забрудненої ділянки (для підземних вод) становить 0,5-1,0 км² і більше.

До основних видів забруднення поверхневих та підземних вод належать: хімічне, бактеріальне, теплове і радіоактивне.

Хімічне забруднення - це потрапляння до води різних хімічних речовин, відходів різних виробництв: нафтохімічних, целюлозно-паперових, а також комунально-побутових стоків, відходів тваринницьких ферм. Проявляється у збільшенні загальної мінералізації й концентрації макро- та мікро-компонентів, появі у водах невластивих їм мінеральних сполук. Часто супроводжується появою запаху, забарвлення та підвищення температури.

Біологічне забруднення - це потрапляння у водойми разом зі стічними водами різних хвороботворних мікроорганізмів, спорів грибів, хробаків. Основними джерелами біологічних забруднень

є комунально-побутові стічні води підприємств: цукрових заводів, м'ясо і деревообробної промисловості. Полягає в появі у воді патогенних організмів, зокрема бактерій групи кишкової палички. Бактерії живуть від 30 до 400 діб, тому таке забруднення локалізується на порівняно невеликій ділянці і є тимчасовим.

Теплове забруднення – відбувається внаслідок спускання у водойми підігрітих вод від ТЕС, АЕС та інших енергетичних об'єктів. Тепла вода змінює термічний і біологічний режими водойм і шкідливо впливає на їхніх мешканців. Як показали дослідження гідробіологів, вода, нагріта до температури 20–30°C, діє на риби та інших мешканців водойм пригнічуючи, а якщо температура води піднімається до 36°C, риба гине. Найбільшу кількість теплої води скидають у водойми атомні електростанції. Забруднення виявляється у підвищенні температури води. Його супроводжує зміна хімічного та газового складу води, зменшення кількості кисню, "цвітіння" води, збільшення вмісту в ній мікроорганізмів.

Радіоактивне забруднення. Пов'язане з підвищенням у воді вмісту радіоактивних речовин. Через те що час напіврозпаду різних радіонуклідів триває від кількох годин до тисяч років, радіоактивне забруднення води є дуже стійким і може зберігатися тривалий час. Багато радіонуклідів сорбується гірськими породами і тому локалізуються. У відкритих водоймах вони осідають на дно.

Найбільшими забрудниками поверхневих і підземних вод є:

- електроенергетика - 43 %;
- комунальне господарство -19,5 %;
- сільське господарство -16,6 %;
- чорна металургія - 9 %;
- хімія і нафтохімія - 3 %;
- інші - 8,9%.

Потужним джерелом хімічного (як неорганічного, так і органічного) забруднення гідросфери є промислові підприємства. Рідкі неочищені або погано очищені промислові стоки підприємств забруднюють поверхневі, а відтак і підземні води. Крім того, газопилові викиди промислових підприємств та ТЕС в атмосферу забруднюють дощову воду або осідають на рослинно-грунтового покриві й також стають причиною забруднення поверхневих та підземних вод. Забруднюються і води, що фільтрується крізь товщу промислових відходів. Щорічно при спалюванні вуглецевого палива в атмосферу надходить до 150 млн. т оксиду сірки (IV). Сполучаючись з водою атмосфери, ця сполука утворює сірчану кислоту і зумовлює появу кислотних дощів, які не лише глибоко впливають на наземну рослинність, а й суттєво погіршують стан водоймищ та водотоків[1, с. 95].

При pH =7,0 зменшується вміст кальцію у воді, гинуть ікринки окремих земноводних; при pH = 6,0 - гинуть молюски, прісноводні креветки, ікра всіх земноводних; при pH = 6,0-5,5 з донних відкладів починається вилугування отруйних металів: алюмінію, ртуті, свинцю, кадмію, олова, берилію, нікелю тощо і внаслідок цього швидко зменшується видовий склад та кількість водних організмів. Коли pH досягає 4,5, в озері чи річці не залишається нічого живого, крім анаеробних бактерій, які виділяють вуглекислий газ, метан та сірководень [3, с. 108].

Інтенсивно забруднюються поверхневі та підземні води при розвідці та збагачуванні корисних копалин. Свердловини та гірничі виробки нерідко порушують суцільність водотривких шарів і внаслідок цього – ізолюваність водоносних горизонтів. Шахтні, рудничні води й супутні води нафтових та газових родовищ часто мають підвищену мінералізацію і містять великі кількості політантів. Скидання таких вод на земну поверхню призводить до забруднення поверхневих, підґрунтових та близьких до поверхні міжпластових вод. Крім того, в свердловинах може відбуватися перетікання мінералізованих вод і нафти в горизонти з чистою питною водою. При розробці уранових родовищ крім хімічного відбувається радіоактивне забруднення навколишніх поверхневих та підземних вод. Джерелами радіоактивного забруднення води виступають також атомні електростанції, небезпечний вплив яких різко зростає при аваріях[2, с. 308].

У місцях видобутку та збагачення корисних копалин часто накопичуються потужні відвали гірських порід, збагачених піднятими з глибин Землі і шкідливими для живих організмів хімічними елементами та сполуками, які згодом розмиваються атмосферними опадами і потрапляють у поверхневі, а згодом і у при поверхневі підземні води. Особливо небезпечними для людини є важкі метали.

До головних джерел хімічного та бактеріологічного забруднення гідросфери належить також сучасне сільське господарство, в якому широкомасштабно застосовуються отрутохімікати (пестициди) для боротьби з шкідниками та мінеральні добрива. Особливо небезпечною виявляється хімізація сільського господарства при порушеннях технологічних норм зберігання та застосування хімічних речовин. Найбільш поширеними групами пестицидів є гербіциди, що вживаються для боротьби з бур'янами, інсектициди - препарати для знищення шкідливих комах у сільськогосподарських культурах та фунгіциди - засоби проти грибних захворювань рослин. Ще більше поступає в ґрунт мінеральних добрив. При розмиванні дощовими водами шкідливі хімічні речовини інфільтруються у ґрунт і підґрунтя, забруднюють підґрунтові води, змиваються у поверхневі водоймища та водотоки. Деякі пестициди дуже стійкі і зберігаються у ґрунті понад 10 років [2, с. 314].

Забруднення отрутохімікатами та мінеральними добривами поверхневих вод відбувається кількома шляхами. Вони потрапляють у воду при змиві з рослинно-грунтового покриву, при обприскуванні та обпиленні ланів отрутохімікатами та при надходженні у водоймища забруднених підґрунтових вод. Забруднення вод добривами та пестицидами особливо небезпечне своєю повсюдністю. Забруднення води пестицидами понад гранично допустимі норми особливо поширене в районах з постійним застосуванням зрошування.

Крім хімічного неорганічного забруднення природних вод, сільське господарство сприяє їхньому органічному та бактеріальному забрудненню. Збагачені органікою та хвороботворними бактеріями тваринницькі стоки безперешкодно потрапляють у поверхневі та підземні води. Евтрофікація водоймищ, коли збільшення у водоймищах біогенних речовин, зокрема тих, що містять багато азоту і фосфору, порушує в них нормальний біологічний кругообіг, викликає загнивання їх, зменшення вмісту кисню і зрештою – загибель водних організмів. Бактеріальне забруднення поверхневих та підземних вод спричинює спалахи епідемій важких інфекційних хвороб [4, с. 186].

Не менш небезпечними є побутові комунальні стоки, які в недостатньо очищеному або й зовсім неочищеному стані поступають з населених пунктів у річки, озера, моря та на поля фільтрації. Крім різноманітних хімічних шкідливих речовин ці стоки містять збудників різноманітних інфекційних захворювань, таких як паратиф, дизентерія, вірусний гепатит, туляремія тощо.

Останнім часом у побутові стоки все більше потрапляє дуже шкідливих синтетичних мийних речовин. Навіть незначна кількість їхніх домішок викликає неприємний смак і запах води, а утворення піни на поверхні відкритих водоймищ утруднює доступ атмосферного кисню і веде до замору і загибелі водяних організмів.

Одним із суттєвих джерел забруднення гідросфери є водний (й частково наземний) транспорт. Особливо великої шкоди завдають їй танкери, що доставляють нафту водним шляхом у різні пункти земної кулі. При аваріях, ремонтах та очистці їх величезна кількість нафтопродуктів потрапляє у воду морів та океанів, викликаючи справжні екологічні катастрофи й масову загибель морських мешканців. Крім того, у воду в значних кількостях потрапляє бензин, гас, мазут, мастильні речовини і різне сміття з кораблів та моторних човнів, що заповнили весь Світовий океан, стан забрудненості якого погіршується з кожним роком.

Велику небезпеку для річок становить сплав лісу розсіпом, особливо заздалегідь обробленого сильнодіючими отрутохімікатами, що застосовуються в лісовій промисловості для обробки не обкорованої деревини. Вода стає непридатною для споживання і життя у ній. Крім того, при сплаві розсіпом багато деревини тоне і загниває на дні, що також призводить до пригнічення життєдіяльності і вимирання водяних організмів.

Найважливішим наслідком забруднення води є те, що, потрапляючи у водойми, забруднювальні речовини спричинюють зниження її якості.

Якість води - це сукупність фізичних, хімічних, біологічних та бактеріологічних показників, які обумовлюють придатність води для використання у промисловому виробництві, побуті тощо.

Це виявляється у зміні її фізичних властивостей (прозорості, запаху, присмаку) та хімічного складу (кислотності, кількості органічних та мінеральних домішок, вмісту отруйних речовин тощо), у зменшенні вмісту у воді кисню, зміні кількості і видового складу мікроорганізмів, появи хвороботворних бактерій. Отже, забруднення природних вод може призвести до того, що вони стають непридатними для пиття, купання, а інколи і для технічних потреб. Як правило, забруднена вода непридатна і для використання у промисловості, оскільки порушує нормальний хід технологічного процесу, знижує якість вироблюваної продукції [1, с. 94].

Природна вода, забруднена побутовими стоками, непридатна для водопостачання населення, бо шкідливі речовини та збудники хвороб, що містяться в ній, завдають великої шкоди здоров'ю людей, можуть викликати різні інфекційні захворювання (дизентерія, інфекційний гепатит, холера, ін.).

Настав час розробити концепцію розвитку водного господарства України на період до 2015 року з визначенням пріоритетних напрямків і першочергових проблем для розв'язання, а також провести водогосподарсько-екологічне районування басейнів річок України і на його основі визначити черговість інвестицій на водоохоронні заходи, укласти міжнародні угоди з усіма суміжними державами щодо використання спільних водних ресурсів.

Література:

1. Малимон С.С. Основи екології. Підручник. – Вінниця: Нова Книга, 2009. – 240 с.: іл.
2. Васюкова Г.Т., Ярошева О.І. Екологія. Підручник. – К.: Кондор, 2009. – 524 с.
3. Мягченко О.П. Основи екології. Підручник. – К.: Центр учбової літератури, 2010. – 312 с.
4. Кизима Р.А. Екологія: навчальний посібник. – Харків: «Бурун Книга», 2010. – 304 с.

СЕКЦИЯ: ЭКОЛОГИЯ

**Сергей Коваленко, Светлана Ксандопуло,
В. Поварова
(Краснодар, Россия)**

**ПЕРСПЕКТИВЫ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ РЕАКЦИИ ФУРАНА С ПЕРОКСИДОМ ВОДОРОДА ДЛЯ
УМЕНЬШЕНИЯ ПРОМЫШЛЕННЫХ ЗАГРЯЗНЕНИЙ ПРИ ЕГО ПРОИЗВОДСТВЕ И ПЕРЕРАБОТКЕ**

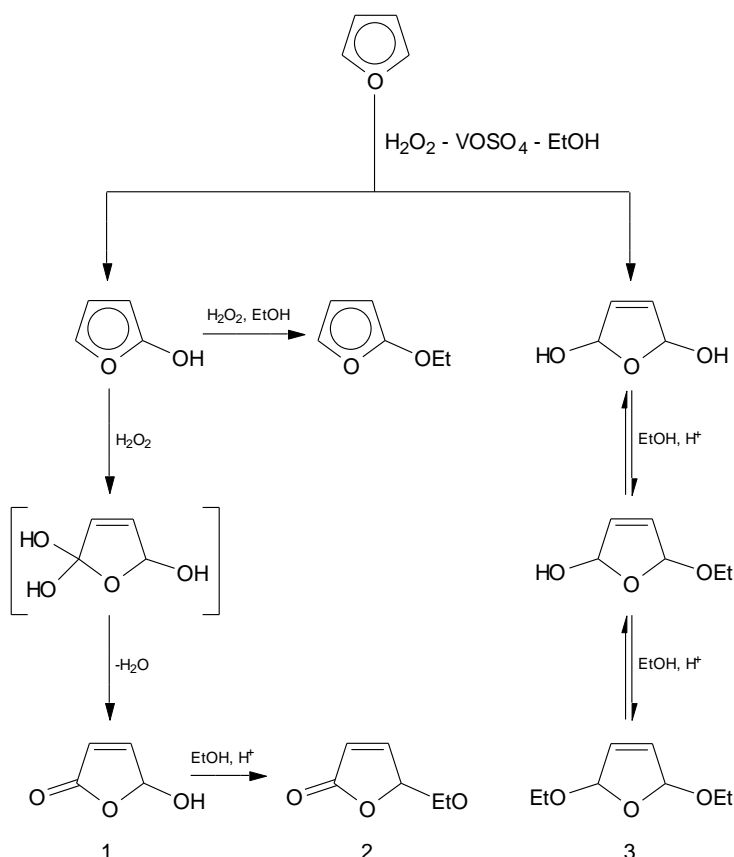
В промышленности фуран широко используется для получения полимеров, лекарственных препаратов, химических реактивов. В этих процессах, а также при производстве фурана происходит его утечка в воздушную среду производственных помещений. Это связано с его высокой летучестью, вследствие низкой температуры кипения (31°C), и отсутствием эффективных методов улавливания паров фурана. В результате происходит загрязнение окружающей среды сравнительно токсичным соединением, а с другой стороны, теряется значительное количество дорогостоящего продукта.

На наш взгляд, для решения этих проблем могут быть успешно использованы каталитические реакции окисления фуранов пероксидом водорода в водно-органических средах, которые изучаются в Кубанском государственном технологическом университете на протяжении многих лет [1]. Они привлекают внимание исследователей простотой исполнения и возможностью получения на их основе целого ряда труднодоступных соединений, широко используемых в органическом синтезе и имеющих большую практическую ценность, в том числе для химии синтетических рострегуляторов [1-6]. Кроме того, применение в качестве окислителя пероксида водорода весьма перспективно вследствие его высокой реакционной способности, доступности, а также экологичности процессов, протекающих с его участием [2].

С учетом выше приведенных данных, представляется перспективным использование фурана, теряющегося из промышленной аппаратуры, в качестве субстрата в реакции каталитического окисления пероксидом водорода. Примечательно, что данный процесс проводится в водно-спиртовых средах, в которых фуран хорошо растворим, вместе с тем, он не требует энергетических затрат, так как температура реакции поддерживается на уровне 20°C. Первоначально следует направлять теряющийся из промышленной аппаратуры фуран в водно-спиртовой раствор до достижения его заданной концентрации. Это может осуществляться через связанные с реакторами нисходящие охлаждающие системы. Получаемый таким образом водно-спиртовой раствор фурана далее может использоваться в качестве исходной реакционной системы в реакции с H_2O_2 . При этом применяется выпускаемый промышленностью раствор пероксида водорода с массовой долей 30-35%. Количество водной H_2O_2 , добавляемой в раствор фурана определяется тем, чтобы исходное мольное соотношение фуран - H_2O_2 составляло 1:2, а объемное соотношение вода - спирт было равным 1:5. В эту реакционную систему добавляется каталитическое количество сульфата ванадила ($VOSO_4$) из расчета 0,02 моль катализатора на 1 моль фурана. Процесс окисления проводится при перемешивании и температуре 20°C в течение 6 часов. После завершения процесса из реакционной среды отделяют растворитель, при этом отгоняемый спирт может использоваться многократно. Из концентрата обычными приемами выделяют 5-гидрокси-2(5H)-фуранон (1), 2,5-диэтокси-2,5-дигидрофуран (2) и 5-этокси-2(5H)-фуранон (3).

Ранее авторами [3-9] установлено, что 2,5-диэтокси-2,5-дигидрофуран и 5-этокси-2(5H)-фуранон и композиции, включающие эти соединения проявляют высокое рострегулирующее и антистрессовое воздействие на ростовые процессы в семенах пшеницы и перспективны для использования в качестве синтетических рострегуляторов [3-9].

Кроме того, соединения 1-3 являются важными, востребованными химическими реактивами. В тоже время, известные способы получения [10-14] этих веществ являются многостадийными, энергоемкими и менее эффективными, чем рассматриваемый метод, схема которого представлена на рисунке 1.



С целью поиска путей повышения выхода продуктов 1-3, увеличения количества вступившего в реакцию фурана и сокращения продолжительности реакции нами детально исследовано влияние мольного соотношения реагентов и типа ванадиевого катализатора на окисление фурана в смешанном растворителе вода - этанол.

В таблице 1 представлены результаты исследования влияния мольного соотношения реагентов на выход продуктов окисления фурана пероксидом водорода в водном этаноле в присутствии VOSO_4 .

Таблица 1.

№ опыта	Мольное соотношение [Ф]:[H_2O_2]:[VOSO_4]	Время полного превращения, H_2O_2 , ч	Степень превращения фурана, %	Выход продуктов реакции 1-3 от теории, %		
				1	2	3
1	1 : 0,05 : 0,02	3,0	5	3	4	3
2	1 : 1 : 0,02	4,5	10	4	3	4
3	1 : 2 : 0,02	6,0	55	56	6	32
4	1 : 2 : 0,05	4,5	41	8	30	17
5	1 : 3 : 0,02	10,0	65	38	6	11
6	1 : 4 : 0,02	14	80	23	6	1,5

Опыты проводили при мольных соотношениях фуран - H_2O_2 - VOSO_4 , равных 1 : 0,5-4 : 0,02 (0,05). Из приведенных в ней данных видно, что увеличение количества окислителя в исследуемой реакции способствует повышению степени превращения фурана, однако, при этом выходы продуктов реакции снижаются. Это очевидно обусловлено увеличением продолжительности процесса окисления. В то же время уменьшение мольной доли H_2O_2 приводит к понижению как конверсии фурана, так и выходов соединений 1-3. Увеличение количества ванадиевого катализатора также снижает выходы веществ 1-3, поскольку вызывает непродуктивный распад H_2O_2 .

Установлено, что оптимальными условиями получения веществ 1-2 является мольное соотношение фуран - H_2O_2 - VOSO_4 равное 1 : 2 : 0,02. Для получения 5-этокси-2(5Н)-фуранона (2) целесообразно повысить мольную долю катализатора (VOSO_4) в 2,5 раза.

В таблице 2 представлены результаты исследования влияния типа ванадиевого катализатора на выход продуктов окисления фурана при оптимальном мольном соотношении фуран - H_2O_2 - соединение ванадия (IV, V) равном 1 : 2 : 0,02.

Таблица 2

№ опыта	Катализатор	Время полного превращения H_2O_2 , ч	Степень превращения фурана, %	Выход продуктов реакции 1-3 от теории, %		
				1	2	3
7	$VO SO_4$	6	55	56	6	32
8	V_2O_5	15	50	26	11	25
9	$VOCl_2$	7	60	41	9	41
10	$VO(асас)_2$	16	70	41	8	16
11	V_2O_4	10	49	33	8	16

Установлено, что наибольшие выходы продуктов окисления достигаются в случае использования $VO SO_4$ и $VOCl_2$. При использовании таких катализаторов, как V_2O_5 и $VO(асас)_2$ наблюдается более высокая степень превращения фурана. Однако, выходы основных продуктов в этом случае незначительны. Таким образом, в присутствии этих катализаторов окисление фурана протекает малоэффективно. Это объясняется существенным увеличением продолжительности реакции, вызывающим более длительный контакт образующихся продуктов с окислителем и их дальнейшие гидролитические и окислительные превращения. В случае V_2O_4 конверсия субстрата наиболее низкая (49%). Это свидетельствует о значительной доле непродуктивного распада H_2O_2 в его присутствии.

На основании полученных данных можно заключить, что для получения оптимальных выходов 5-гидроксид-2(5H)-фуранона (56%) и 2,5-диэтокси-2,5-дигидрофурана (41%) необходимо проводить окисление фурана в среде водного этанола при мольном соотношении фуран - H_2O_2 - соединение ванадия (IV), равном 1 : 2 : 0,02. В качестве ванадиевых катализаторов целесообразно использовать $VO SO_4$ (для 5-гидроксид-2(5H)-фуранона) и $VOCl_2$ (для диэтоксидигидрофурана).

Наибольший выход 5-этокси-2(5H)-фуранона достигается в случае осуществления данного процесса в присутствии V_2O_5 при мольном соотношении фурана - H_2O_2 - соединения ванадия (V), равном 1 : 2 : 0,05.

Таким образом, использование фурана, теряющегося из промышленной аппаратуры, в реакции каталитического окисления пероксидом водорода позволит не только снизить промышленных загрязнения, но и организовать выпуск новых видов химической продукции.

Обобщая результаты представленных исследований, можно заключить, что внедрение процесса каталитического окисления фурана пероксидом водорода на предприятиях, выпускающих или перерабатывающих фуран, позволит создать новые химико-технологические процессы, не приводящие к загрязнению окружающей среды и отвечающие требованиям экономного использования энергетических и сырьевых ресурсов.

Литература:

1. Л.А. Бадовская, Л.В. Поварова «Реакции окисления фуранов» (обзор), *ХГС*, 1283-1296, (2009).
2. Т.М. Нагиев, *Успехи Химии*, 54, 10, 1654-1673 (1985).
3. В.В. Посконин, Л.А. Бадовская, *ХГС*, 11, 1462, (1991).
4. В.В. Посконин, Л.А. Бадовская, С.П. Гаврилова, В.Г. Кульневич, *ЖОрХ*, 25, 1701 (1989).
5. В.В. Посконин, Л. В. Поварова, Л.А. Бадовская, *ХГС*, 347, 5, 633-638 (1996).
6. В.В. Посконин, Л.А. Бадовская, Л. В. Поварова, *ХГС*, 373, 7, 893-897 (1998).
7. В.В. Посконин, Л.А. Бадовская, Л. В. Поварова, *ХГС*, 374, 8, 1047-1054 (1998).
8. В.В. Посконин, Л.А. Бадовская, Л.В. Поварова, Р.И. Пономаренко, *ХГС*, 388, 10, 1322-1329 (1999).
9. Пат. РФ 2124508 (1999).
10. T. Mensah, *J. Agr. and Food Chem*, 34, 2, 336-338 (1986).
11. B.L. Feringa, R.I. Butselaar, *Tetrahedron Lett.*, 23, 18, 1941-1942 (1982).
12. Z. Ogumi, S. Ohhashi, Z. Tarehara, *J. Chem. Soc. Jap., Chem and Ind. Chem. Sect.*, 11, 1788-1793 (1984).
13. K. Golnick, A. Griesbeck, *Tetrahedron*, 41, 11, 2057-2068 (1985).
14. T. Montagnon, M. Tofi, G. Vassilikogiannakis, *Acc. Chem. Res.*, 41, 8, 1001-1011 (2008).

Научный руководитель:

Доктор технических наук, проф. Ксандопуло Светлана Юрьевна

Дмитрий Курепин, Обиджон Алиев
(Санкт-Петербург, Россия)

ПЕРСПЕКТИВНОЕ НАПРАВЛЕНИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ ПСИХОФИЗИОЛОГИЧЕСКОГО СОСТОЯНИЯ МАШИНИСТОВ ТРАНСПОРТНЫХ СРЕДСТВ

Хорошо известно, что железнодорожный транспорт является объектом повышенной опасности. Значительная часть работников железнодорожного транспорта работает в условиях повышенного риска. Динамизм транспортных ситуаций, повышенные требования к оперативному мышлению, постоянная готовность к экстренным действиям в условиях монотонии, высокая профессиональная ответственность

определяют специфические особенности трудовой деятельности машинистов локомотивов – одной из наиболее значимых профессиональных групп.

Деятельность машиниста направлена на решение двух, по существу различных, но взаимосвязанных задач: управление энергетической и механической системами локомотива и значительного нервно-эмоционального напряжения, вызываемого сознанием огромной ответственности за жизнь пассажиров, сохранение материальных ценностей, соблюдение графика движения [1].

Все это является источником потенциальной опасности повреждения здоровья или преждевременной смерти в результате несчастного случая на производстве, а также развития производственно обусловленного или профессионального заболевания.

К основным опасным и вредным производственным факторам (ОВПФ), воздействию которых могут подвергаться машинисты локомотивов при эксплуатации транспортно-подвижного состава (ТПС) относятся [2]: неблагоприятные микроклиматические условия; повышенный уровень шума на рабочем месте, вибрации, инфразвуковых колебаний; воздействие электромагнитного излучения и статического электричества; нерациональное освещение (в том числе ослепляющий эффект); химическое загрязнение воздуха рабочей зоны токсическими и раздражающими веществами, а также веществами оказывающими сенсibiliзирующее действие.

Особенно неблагоприятное действие на организм машинистов локомотивов оказывает группа психофизиологических факторов: нервно-психические перегрузки с умственным перенапряжением на фоне монотонного труда с периодическими эмоциональными стрессами. Неблагоприятные психофизиологические факторы оказывают непосредственное действие на центральную нервную систему и усугубляют негативное действие на организм физических и химических воздействий.

Целью данной работы является исследование возможности использования для изучения операторской деятельности машинистов аппаратно-программного комплекса мониторингового контроля психофизиологического состояния.

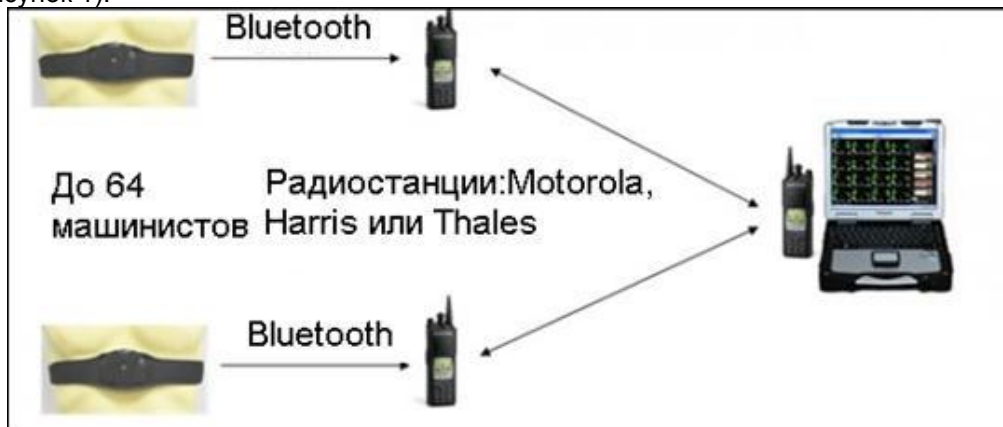
В настоящее время разработаны следующие комплексы: «Пульсар-Б»- мобильный комплекс контроля психофизиологического состояния на основе анализа динамики сердечного ритма, аппаратно-программный комплекс «Dianel 11S-iON» для оценки психофизиологического состояния, Программно-аппаратный комплекс «Бослаб профессиональный», Экспертно-диагностический комплекс "Переход" и др.

Из числа существующих в настоящее время наиболее перспективными можно считать разработки ЗАО «Транзас».

Компанией ЗАО «Транзас» разработан комплекс мониторингового контроля психофизиологического состояния оператора транспортного средства позволяющий поддерживать эффективное функционирование биотехнической системы машинист-локомотив. Аппаратная часть комплекса состоит из пальцевого датчика пульса, формирователя плетизмограммы, измерителя кардиоинтервала, интерфейс USB/RS-232; Точность 10 мс.

Регистрация сердечного пульса осуществляется при помощи ближней телеметрии включающей в себя: аппаратную часть, которая реализована на основе кардиопояса фирмы «POLAR» и приемника кардиосигнала, встроенного внутрь кресла; Точность 1мс; кардиопояса (ЭКГ-усилитель, кардиопередатчик) закрепляющегося на уровне поясничных позвонков. Дальность - 0.3 м.

Регистрация сердечного пульса помимо ближней телеметрии включает в себя и дальнюю телеметрию (рисунок 1).



Аппаратная часть состоит из кардиопоясов фирмы «Zephyr» и ретранслятора (радиостанция). Кардиопояс имеет датчики физической активности, GPS, температуры. Точность 1 мс.

Методики оценки психофизиологического состояния машиниста включают определение стресса (от низкого до высокого уровня, рисунок 2)

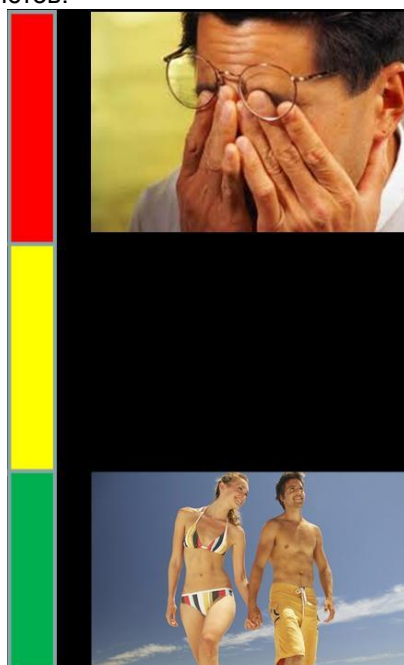


и концентрация внимания (mental effort) человека. А также шкалы утомления/усталости.

Преимуществом комплекса является возможность контроля в режиме on-line на основе последовательно регистрируемых длительностей кардиоинтервалов. Это позволяет определить вероятность безошибочной работы машиниста; его мобилизационной готовности, которая субъективно воспринимается как чувство полной гармонии душевных и физических сил и максимальной функциональной интеграции на уровне центральной нервной системы; пропускной способности зрительного анализатора машиниста в (бит/сек).

Инновационные технологии комплекса компании «ТРАНЗАС» позволяют предупредить машиниста об утомлении и снижении концентрации внимания, скорости реакции, появлении ошибок и могут быть использованы на этапах профессионального отбора, обучения и подготовки машинистов, периодических медицинских осмотрах при выявлении донозологических состояний.

Исследования операторской деятельности машинистов с использованием геоинформационных систем даст дополнительный импульс для разработки новых систем поддержки эффективного функционирования биотехнической системы машинист-локомотив, разработки программ чередования труда и отдыха и реабилитации машинистов.



В заключении можно отметить, что данный комплекс позволяет полностью контролировать психофизиологическое состояние машиниста локомотива непосредственно во время выполнения им своих обязанностей. А основанные на нем методики оценки (шкала стресса, шкала утомления/усталости, вероятность безошибочной работы машиниста и д. р.) позволяют выявлять воздействие вредных и опасных производственных факторов, снизить их интенсивность или вовсе исключить.

Литература:

1. Р 2.2.2006-05. Руководство по гигиенической оценке факторов рабочей среды и трудового процесса - Критерии и классификация условий труда. Утверждено Главным государственным санитарным врачом РФ 29.07.2005г. СПб.:Издательство ДЕАН-2006.

2. ГОСТ 12.0.003-74. ССБТ. Опасные и вредные производственные факторы. Классификация.
3. www.transas.ru

Научный руководитель:

д.м.н. профессор, Копытенкова Ольга Ивановна

Анна Сазонова

(Санкт-Петербург, Россия)

ВОПРОСЫ ОХРАНЫ ТРУДА РАБОТНИКОВ ПЕТЕРБУРГСКОГО МЕТРОПОЛИТЕНА

Петербургский метрополитен – один из основных видов городского пассажирского транспорта, сложный транспортный комплекс. Метрополитен, являясь подземной железной дорогой, связан с повышенной опасностью для пассажиров и работников и требует особого внимания и осторожности, поддержания охраны труда на высоком уровне.

Работники метрополитена подвергаются воздействию множества вредных факторов.

Работая в условиях запыленности, рабочие чаще болеют бронхитами, катарам верхних дыхательных путей. При длительном воздействии пыли на органы дыхания возникают профессиональные заболевания – силикоз и другие пневмокониозы. Существует ряд профилактических мероприятий по предупреждению заболеваний, вызванных действием пыли. Они направлены на снижение запыленности воздушной среды. Применяется вытяжная вентиляция, проводятся влажные уборки производственных помещений. Тем не менее значение концентрации взвешенных частиц в воздухе станции Петербургского метрополитена Технологический институт-1, полученное при проведении замеров весной 2011 года, превышает ПДК_{СС} (таблица 1).

Замеры проводились с помощью комбинированного полу- автоматического пылемера ОПМН-10,0 (Пылемер "8520»). Основные технические характеристики пылемера ОПМН-10,0: диапазон измерения массовой концентрации аэрозоля - 0,01-100,0 мг/м³; предел допускаемой относительной погрешности измерений - ±20%(0,04–100 мг/м³).

Результаты проведенных замеров концентрации взвешенных частиц:

- у спуска на эскалаторе – 0,067 мг/м³;
- на эскалаторе – 0,070 мг/м³;
- правая сторона платформы: во время подхода поезда - 0,119 мг/м³, во время стоянки поезда - 0,104 мг/м³, во время отхода поезда - 0,114 мг/м³;
- левая сторона платформы: во время подхода поезда - 0,112 мг/м³, во время стоянки поезда - 0,100 мг/м³, во время отхода поезда - 0,106 мг/м³;
- вестибюль: в «час пик» - 0,140 мг/м³, в остальное время - 0,100 мг/м³.

Таким образом, среднее значение концентрации взвешенных частиц на станции Технологический институт-1 составляет 0,103 мг/м³.

Так как взвешенные частицы РМ обладают беспороговым действием, то можно использовать ПДК РМ-частиц атмосферного воздуха для воздуха рабочей зоны. В соответствии с ГН 2.1.6.2604-10 [1] величина ПДК_{СС} для взвешенных частиц РМ10 составляет 0,06 мг/м³.

Таким образом, концентрация взвешенных частиц на станции Технологический институт-1 превышает ПДК_{СС} в 1,7 раз, что соответствует классу условий труда 3.1 (вредные 1 степени) [2].

В случае превышения ПДК_{СС} фиброгенной пыли расчет пылевой нагрузки обязателен. Пылевая нагрузка (ПН) на органы дыхания работника – это реальная или прогностическая величина суммарной экспозиционной дозы пыли, которую работник вдыхает за весь период фактического (или предполагаемого) профессионального контакта с пылью. Пылевая нагрузка на органы дыхания работника (или группы работников, если они выполняют аналогичную работу в одинаковых условиях) рассчитывается, исходя из фактических концентраций взвешенных частиц, в воздухе рабочей зоны, объема легочной вентиляции (зависящего от тяжести труда) и продолжительности контакта с пылью [2]:

$$ПН = K \times N \times T \times Q, \quad (1)$$

где: K - фактическая концентрация пыли в зоне дыхания работника, мг/м³, K = 0,103 мг/м³;

N - число рабочих смен, отработанных в календарном году в условиях воздействия РМ-частиц, N = 250;

T - количество лет контакта с АПФД; T = 25;

Q - объем легочной вентиляции за смену, м³, для категории работ II а или IIб Q = 7 м³.

$$ПН = 0,103 \times 250 \times 25 \times 7 = 4506,25 \text{ мг} \approx 4,5 \text{ г}$$

$$КПН = 2625 \text{ мг} \approx 2,6 \text{ г}$$

Полученные значения фактической ПН сравниваем с величиной контрольной пылевой нагрузки (КПН), под которой понимают пылевую нагрузку, сформировавшуюся при условии соблюдения среднесменной ПДК пыли в течение всего периода профессионального контакта с фактором [2].

Фактическая ПН превышает КПН в 1,7 раз что соответствует классу условий труда 3.1 (вредные 1 степени) [2].

При превышении КПН используем принцип «защиты временем» Рассчитаем стаж работы (T), при котором ПН не будет превышать КПН [2]:

$$T = КПН / K \times N \times Q \quad (2)$$

Результаты расчета допустимого стажа работы:

при продолжительности рабочего дня 8 ч. – 14,4 лет;

при продолжительности рабочего дня 6 ч. – 19,2 лет;

при продолжительности рабочего дня 5 ч. ≈ 25 лет.

Таким образом, только 5-часовой рабочий день может гарантировать отсутствие патологии верхних дыхательных путей у работающих в имеющейся пылевой обстановке. Такой вредный фактор как РМ-частицы стоит включить в перечень химических веществ, определяемых при аттестации рабочих мест по условиям труда в метрополитене.

Также воздух метрополитена содержит большое количество частиц железа, которые образуются в результате трения колес о рельсы. Когда эти частицы попадают в организм человека, в клетках образуются свободные радикалы, они оказывают губительное воздействие на наследственность и повышают риск раковых заболеваний – пишут исследователи из Швеции [3].

Общеизвестно, что места, в которых скапливается много людей, являются благоприятным местом для размножения микробов. С точки зрения влияния на окружающую среду метрополитен является наиболее экологичным видом транспорта, поскольку практически не дает выбросов в атмосферу. Однако микробиологический анализ смывов с поверхностей метрополитена мегаполиса показал наличие бактерий в значительных концентрациях. EcoStandard Group. *Bacillus subtilis*, *Sarcina lutea*, *Escherichia coli*, *Enterococcus faecalis*, грибы *Candida albicans*, обнаружены в метро в значительной концентрации. Обнаруженные на поверхностях грибки и бактерии угрожают здоровью человека. Например, *Sarcina lutea* (грамположительные кокки) считаются условно патогенным микроорганизмом, как и *Escherichia coli* (кишечная палочка). Грибы *Aspergillus* при попадании в организм могут вызвать заболевание аспергилез, поражают дыхательные пути и вызывают тяжелые аллергические заболевания. *Enterococcus faecalis* (фекальные энтерококки) могут являться возбудителем различных инфекций: мочевыводящих путей, интраабдоминальных, органов малого таза, раневых, эндокардита. *Bacillus subtilis* (сенная палочка) — естественный микроорганизм. Иногда сенная палочка вызывает порчу пищевых продуктов, однако не принадлежит к возбудителям болезней, поражающих человека. А *Sarcina alba* при ослабленном иммунитете могут вызывать у человека кожные раздражения [4]. Принимаются меры по борьбе с микробами, устанавливаются системы очистки воздуха, но тем не менее биологическому фактору не оказывается должное внимание при аттестации рабочих мест по условиям труда в метрополитене.

Петербургский метрополитен 2012 года — это 65 метровокзалов, три с половиной тысячи поездов, ежедневно перевозящих 2,3 миллиона петербуржцев и гостей города, и около четырнадцати тысяч метрополитеновцев [5]. Метрополитен - постоянно развивающийся транспортный комплекс, требующий поддержания охраны труда на высоком уровне.

Литература:

1. ГН 2.1.6.2604-10. Гигиенические нормативы. Предельно допустимые концентрации (ПДК) загрязняющих веществ в атмосферном воздухе населенных мест. Постановление Главного государственного санитарного врача РФ от 19.04.10 г. № 26.
2. Р 2.2.2006-05. Руководство по гигиенической оценке факторов рабочей среды и трудового процесса. Критерии и классификация условий труда. Утверждено Главным государственным санитарным врачом РФ 29.07.2005 г.
3. Как спастись в метро от грязи, бактерий и духоты [Электронный ресурс]: NEDUG Режим доступа: <http://www.nedug.ru/news/>.
4. Экологически опасные объекты Москвы [Электронный ресурс]: Ведомости Спецпроект Режим доступа: http://www.vedomosti.ru/special/slideshow/ekologicheski_opasnye_obyekty/7logicheski_opasnye_obyekty/7
5. ГУП «Петербургский метрополитен». Режим доступа: <http://www.metro.spb.ru/metro.html>.

Научный руководитель:

доктор мед.наук, профессор Копытенкова Ольга Ивановна

Діана Суїнова
(Боярка, Україна)

ПРОБЛЕМИ ЕКОЛОГІЧНОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДІ

Однією з найактуальніших проблем сучасності є взаємодія людини з природою. Важливим аспектом у вирішенні проблеми збереження природних ресурсів є освіта людей в області навколишнього середовища, екологічне виховання всього населення, а особливо підростаючого покоління. Екологічна проблема виростає в проблему перетворення стихійного впливу людей на природу, в свідомо, цілеспрямовано, планомірно розвиваючу взаємодію з нею. Така взаємодія може бути здійснена при наявності в кожній людині достатнього рівня екологічної культури, екологічної свідомості, формування яких починається з раннього дитинства і продовжується все життя.[2 ст с.2]

Метою роботи є обґрунтування можливості і необхідності виховання екологічної культури в молоді, шляхом підвищення рівня екологічної освіти.

Екологічна культура включає в себе процес формування екологічної свідомості особистості, що відображає нерозривну єдність між сукупністю знань, уявлень про природу, емоційно-почуттєвого і ціннісного відношення до неї (внутрішня культура) і відповідних умінь, навичок, потреб взаємодії (зовнішня культура), заснований на гармонізації взаємозв'язків у системі "природа-людина". Загальноприйнятою стає точка зору, відповідно до якої людство не може більше прогресувати у своєму розвитку, суттєво не підвищивши рівень екологічної культури. Підвищення рівня екологічної культури повинно починатися з молоді, бо саме від їх дій, залежить майбутнє світу.[2, с.8]

Екологічна освіта, як цілісне культурологічне явище, що включає процеси навчання, виховання, розвитку особистості, повинна спрямовуватися на формування екологічної культури, як складової системи національного і громадського виховання всіх верств населення України (у тому числі через екологічне просвітництво за допомогою громадських екологічних організацій), екологізацію навчальних дисциплін та програм підготовки, а також на професійну екологічну підготовку через базову екологічну освіту.

Головними складовими системи екологічної освіти та виховання мають бути її формальна й неформальна частини, форми й методи яких різні, а мета одна: різнобічна підготовка громадян, здатних визначати, розуміти й оптимально вирішувати екологічні та соціально-економічні проблеми регіонів проживання на основі наукових знань процесів розвитку біосфери, здорового глузду, загальнолюдських досвіду й цінностей.

Основною метою екологічної освіти з формування екологічної культури окремих осіб і суспільства в цілому, формування навичок, фундаментальних екологічних знань, екологічного мислення і свідомості, що ґрунтуються на ставленні до природи як універсальної, унікальної цінності. Екологічна освіта, з одного боку, повинна бути самостійним елементом загальної системи освіти, і з іншого боку, виконує інтегративну роль у всій системі освіти.

Ця мета досягається поетапно шляхом вирішення освітніх і виховних завдань та вдосконалення практичної діяльності.

Основою екологічного виховання студентів є екологічно зорієнтована педагогіка. Вона охоплює принцип природовідповідності, екологію соціального середовища, екологію внутрішнього світу людини, екологізацію навчання та виховання.

Ідея принципу природовідповідності в педагогіці належить Я.А. Коменському, який вважав, що людина — це частина природи, яка живе за її законами. Якщо у природі все відбувається розумно і доцільно, то й процес виховання та навчання треба будувати природовідповідно. Щоб навчання було не тільки приємним, а й ґрунтовним, необхідно "дотримуватися визначеного порядку і послідовності у передачі знань, із суворим урахуванням вікових особливостей дитини, її інтересів, її психіки в цілому.

На проблему принципу природовідповідності у зв'язку з моральним вихованням звертає увагу Дж. Локк. Більш ефективному використанню потреб, інтересів, схильностей людини допоможе ретельне вивчення її природи, характеру.[3, ст. 54]

Серед сфер, з якими людина стикається на протязі всього свого життя, є сфера насамперед стосунків Людини і Природи: ставлення людини до своєї власної природи (до свого тіла) й ставлення людини до природи довкілля. Певна річ, ми повинні розглядати обидва ці аспекти в єдності (В. Вернадський), бо лише в такій площині можна побачити можливість продуктивного розгортання здоровоохоронних і природоохоронних заходів. Людина здатна дивитися на своє тіло як на "зовнішній" об'єкт так само, як вона дивиться на елемент навколишнього природного середовища, і сприяти його удосконаленню або руйнуванню. Усе це й викликає систему зусиль людини, які спрямовані на підтримку здоров'я свого тіла і профілактику захворювань (фізична культура, гігієна життя і праці, харчування, духовна підтримка організму тощо). А з іншого боку, людина є об'єктивно тісно поєднана з навколишнім середовищем (повітря, харчування, світло сонця, енергетичний обмін тощо), а це також могутній чинник впливу на здоров'я її організму.

До ціннісних орієнтирів екологічної освіти і виховання відносимо ставлення до власного здоров'я, прихильність до спорту і фізичної праці, гарт організму, здоровий спосіб життя, дотримання правил особистої гігієни, усвідомлення своєї єдності з навколишнім природним середовищем, бережне ставлення до всього живого на Землі, розвиток здатності відчувати красу Природи, дбайливе ставлення до природних засобів життя і національних багатств.

Екологічна освіта та виховання спрямовані на формування особистості, яка у повсякденному житті дотримуватиметься норм екологічно грамотної поведінки та підтримуватиме практичні дії державних установ та приватних осіб щодо захисту довкілля. Виховання почуття особистої відповідальності за все живе на Землі, бережливого ставлення до навколишнього середовища, розширення екологічних знань, культури повинні стати рисою характеру кожної людини і це повинно закладатись у якісно новому, цілісному підході до виховання особистості в єдиному процесі безперервної освіти.

Безперервна екологічна освіта охоплює екологічне виховання та навчання від дошкільного віку, екологічної підготовки в школі, а також вивчення екології на охорони довкілля в закладах освіти I, II, III та IV рівня акредитації.

В комплекс безперервної екологічної освіти включається також підвищення кваліфікації, що проводиться періодично з циклічністю в п'ять років, перепідготовка кадрів та їх цільове навчання.

Виховання у людей дбайливого ставлення до природи має починатись з дитячих років - найбільш активного періоду формування світогляду людини, характеру, звичок, ставлення до навколишнього світу. Таке ставлення формуватиметься, якщо поєднувати інтелектуальну та практичну діяльність молоді,

прищеплюючи їй уміння виконувати певну практичну роботу з вивчення, збереження та відтворення конкретних природних об'єктів.[4, ст. 5]

Екологічне виховання - це організований і цілеспрямований процес формування системи наукових знань про природу і суспільство, поглядів і переконань, що забезпечують становлення відповідального ставлення молоді до природи, реальним показником якого є практичні дії учнів та студентів по відношенню до природного середовища, що відповідають нормам людської моральності. Екологічна освіта є сукупністю екологічних знань, екологічного мислення, екологічного світогляду, екологічної етики, екологічної культури. Головною метою екологічної освіти є: оволодіння науковими знаннями про довкілля, складні взаємозв'язки в природі, що склалися протягом тривалого історичного розвитку; формування знань і вмінь дослідницького характеру, спрямованих на розвиток інтелекту, творчої і ділової активності; розуміння сучасних проблем навколишнього природного середовища і усвідомлення їх актуальності для себе; формування екологічної свідомості та культури особистості, усвідомлення себе частиною природи.

Проблемою підвищення екологічної культури молоді займаються такі вчені, як Абалкіна І.Л., Моткін І.О., Куркуленко С.С., Курняк Л.Д., Науменко Н.В., Процюк В.А. Вони вважають, що необхідність виховання екологічної культури в молоді пов'язана саме з реакцією на глобальну екологічну кризу. Негативні зміни в природному середовищі під тиском сукупної дії виробничих чинників істотно прискорилися в останні десятиріччя. Тобто, збереження життя на землі залежить тепер безпосередньо від рівня і темпів виховання екологічної культури в молоді, суспільства в цілому [5, ст 336].

Таким чином, екологічна освіта молоді шляхом підвищення екологічної культури повинна:

- бути тривалим процесом, тобто починатися в дошкільному віці і продовжуватися на всіх стадіях формальної і неформальної освіти;
- бути міждисциплінарною за своєю суттю, включати спеціальний зміст у кожен навчальний предмет;
- вивчати головні проблеми навколишнього середовища з урахуванням місцевих, національних, регіональних і міжнародних точок зору, щоб отримати знання про умови навколишнього середовища в інших географічних регіонах;
- надати можливість молоді застосовувати свої знання і досвід у плануванні, прийнятті рішень і визначенні наслідків;
- допомагати учням визначити ознаки виникнення проблем навколишнього середовища;
- розглядати навколишнє середовище в усій його повноті.

На основі вище приведених принципів екологічної освіти визначено її основна ціль. Це, передусім, дати можливість молоді зрозуміти складний характер навколишнього середовища, яке є результатом взаємодії його біологічних, фізичних, соціальних, економічних і культурних чинників, сприяти усвідомленню важливості навколишнього середовища для економічного, соціального і культурного розвитку.

Відомо, що наші предки шанували природу. У національних традиціях усіх народів було закладене шанобливе ставлення до природи. Краса рідної природи з великою любов'ю оспівана в багатьох українських піснях, думах, казках, легендах. Від своїх батьків і дідів діти дізнавалися про те, що гріхом є забруднити джерело, кинути сміття в річку, безцільно зламати дерево або зірвати квітку, катувати і вбивати беззахисних тварин. Чи виховують дітей у такому ж дусі тепер, у вік споживацького ставлення до природи? Виявляється, що основною небезпекою для навколишнього середовища стало невігластво людей, їхня черствість, байдужість, невміння співчувати іншим. Людина сьогодні втратила зв'язок зі своїм минулим, його культурою, мораллю, традиціями. Отже, існує досить серйозна причина екологічної кризи – це занепад духовності, надзвичайно низький рівень екологічної культури, загальний спад морального рівня протягом останніх десятиліть. Ясно, що стиль сучасного людського буття є хибним, і його неодмінно належить змінити. Якщо ми хочемо зберегти біосферу і самі зберегтись в ній, то необхідно виробити і керуватись у своїх діях новими моральними принципами і критеріями, новою філософією життя.

Отже, можна зробити висновок, що необхідність посилення впливу на духовну сферу особистості, формування етичного компоненту екологічної культури є необхідною умовою екологічного виховання молоді. Подолання екологічної кризи залежить від морального вдосконалення людини, її культури і відносин із природою та іншими людьми. Якщо люди в найближчому майбутньому не навчаться дбайливо відноситися до природи, вони знищать себе. А для цього треба виховувати екологічну культуру і відповідальність.[5, ст 342].

Література:

1. Курняк Л.Д. Екологічна культура: поняття і реальність. // Вища освіта України. - 2006. - №3. - С. 32-37.
2. Шапоненко О.И., Папа-Дмитрієва И.И. Духовно-экологический императив при подготовке менеджера// Природні ресурси й навколишнє середовище – Т:8 вип. 83. – 2007. – С. 3 – 8.
3. Івончик Г.Ф. Пенюкова О.І. Про деякі аспекти екологічної освіти школярів: Соціальна-гуманітарна освіта України та шляхи її розбудови. /За ред. В.Л. Андрущенко.-К.,1997.
4. Половинко Г. Шляхи підвищення ефективності екологічного виховання школярів / Г.Половинко //Краєзнавство. Географія. Туризм. - 2004.-№ 16.-С. 4-5.
5. Шувар І.А., Снітинський В.В., Баляковський В.В. Екологічні основи збалансованого природокористування: навчальний посібник. - Львів-Чернівці: Книги-ХІХ, 2011.-760 с.

Олена Чорна, Наталя Войцехівська
(Боярка-2, Україна)

ЕКОЛОГІЯ УРБАНІЗОВАНИХ ТЕРИТОРІЙ

Перші міста на нашій планеті виникли 5000 років тому. Міста в Європі, Азії, Африці, Центральній Америці виникли ще в період первіснообщинного і утвердження рабовласницького ладу, вони з'являлися в долинах і заплавах річок Ніл, Єфрат, Тигр, Хуанхе, на землях, придатних для землеробства і скотарства.

На початку XX століття більшість населення проживала в сільській місцевості, у світі нараховувалось 360 великих міст, у яких проживало лише 5% усього населення. А з початку XXI століття кількість міського населення почала швидко зростати, число великих міст досягло 4 тис.

Ріст кількості міських жителів супроводжується розростанням міських агломерацій. Міська агломерація – скупчення міст навколо великого міста-центру. Особливо швидко вони ростуть в країнах Азії, Латинської Америки й Африки. В Азії в 1900 році нараховувалося 118 таких агломерацій, найбільше – у Китаї (38), Індії (24), Латинській Америці (40), в Африці – 25. З кінця 70-х років помітно ростуть великі міські агломерації з населенням більше 10 млн. жителів. За прогнозами, до 2025 року число таких агломерацій досягне 21-25, головним чином завдяки країнам Азії.[2, с. 280]

Значно зростає чисельність населення і в містах України. Якщо в 1940 році міське населення становило 14 млн.чоловік, то в 1990 – 31,5 млн. На сьогоднішній день третина українців – містяни. Столиця України – Київ є багатомільйонним містом-агломерацією, населення якого сягнуло трьох мільйонів. Сім міст вже перевершили або сягають одномільйонного рубежу: Харків, Дніпропетровськ, Донецьк, Одеса, Запоріжжя, Львів, Кривий Ріг.

Донбас перетворився в єдиний індустріальний масив у тисячу квадратних кілометрів – це надмісто, яке об'єднує міста : Горлівку, Донецьк, Краматорськ, Макіївку, Костянтинівку, Слов'янськ та інші.[1,с.60]

Одночасно з розвитком міст збільшується негативний вплив на біосферу. Кожне місто – це штучне середовище антропогенного походження, досить складна урбоекологічна система зі своїми специфічними умовами, створеними співвідношенням природних факторів середовища (клімат, рельєф, геологічна будова, флора, фауна,) та технічних (особливості промисловості, транспортної мережі, способу життя, суспільної організації). [2,с.282]

До складу об'єктів міського господарства входять різні споруди та підприємства, що забезпечують функціонування міста. До них належать системи забезпечення продовольчими й господарськими товарами, водопостачання та водовідведення, енергопостачання, зв'язку, газо-і тепло забезпечення, міського транспорту, благоустрою і санітарного стану міської території, а також водойми та зелені насадження. Чим більше місто, тим складніші системи життєзабезпечення.

У процесі функціонування систем життєзабезпечення міста споживається значна кількість різних природних ресурсів та створюється величезна кількість газоподібних, рідких і твердих відходів.

Водопостачання має цілодобово забезпечувати населення й промислові підприємства водою належної якості, що відповідає державним стандартам.

У результаті споживання значної кількості води утворюється багато промислових і побутових стічних вод. Щодооби на одного мешканця міста припадає в середньому 0,1-0,4 м³ побутових стічних вод. Кількість таких стоків залежить від густоти населення і становить 10-15 тис. м³/рік на 1 га житлової забудови.

Під час опадів утворюються зливі стоки, забруднені різними речовинами – зависями, солями, поверхнево-активними речовинами та ін.

З одного гектара території великих промислових міст під час злив виноситься у водойми в середньому, кг:

- завислих речовин – 2000-2500;
- органічних речовин – 140-200;
- нафтопродуктів – 60-100;
- сполук нітрогену – 4-6;
- фосфору – 1-1,5;
- мінеральних солей – 400-600.

В містах у значній кількості утворюється побутове сміття, поховання та переробка якого є досить складною проблемою. Так, кількість побутового сміття, що припадає на одного мешканця міста, становить 160-190 кг/рік. Загальна кількість сміття, що утворюється на одного мешканця, – 250-300 кг/рік. Для поховання однієї тонни побутових відходів потрібно 3 м² території. До складу побутового сміття входять харчові відходи – 43,5 %, папір – 28,3, шкіра та гума – 5,1, пластмаса – 2,6, метал – 5, скло – 5,5.

На звалищах побутових відходів вже через рік після їх складування утворюється біогаз, що містить 54% метану і 46 % оксиду карбону (IV). З однієї тони побутового сміття виділяється 11,4 тис. м³ біогазу. Термін знешкодження міського сміття на звалищах становить 50-100 років, на компостувальних заводах – 3-4 доби, на сміттєспалювальному заводі – менше доби.

Ґрунти на території міст забруднюються різними сторонніми речовинами, які поділяють на механічні, хімічні та біологічні.

До механічних забруднень належить будівельне сміття, бите скло, кераміка та інші матеріали, що негативно впливають на механічні властивості ґрунтів.

Хімічні забруднення пов'язані з потраплянням у ґрунти різних хімічних речовин, що призводить до зміни природної концентрації хімічних елементів, яка може перевищувати встановлені нормативами ГДК.

Біологічні забруднення спричиняють внесені в ґрунти різноманітні мікроорганізми, що погіршують бактеріологічні, гельмінтологічні та ентомологічні показники стану ґрунтів і визначають рівень епідеміологічної небезпеки в місті.

Фізичні забруднення міста виявляються в місцевій зміні температурного, електричного, магнітного та іонізаційних полів і вібрацій, які значно перевищують природний фон. Інтенсивність шуму в містах промислово розвинених країн щороку збільшується на 0,5-1 дБ. Рівні шуму на міських вулицях становлять 85-87 дБ, що зумовлює зашумленість міських територій. [4,с.129]

Сучасне місто - це могутня система, яка впливає на все навколишнє середовище, на всі компоненти живої і неживої природи (атмосферу, рослинність, ґрунти, рельєф, гідрографічну сітку, підземні води і навіть клімат). Перепади температур, відносної вологості, сонячної радіації між містом та його околицями часто аналогічні переміщенню на 20° по широті. В містах змінено гравітаційне, термічне, електричне, магнітне поля Землі. [3,с.105]

У великих містах формується власний мікроклімат. Істотно змінюється вологість, аеродинамічні, термічні та радіаційні характеристики. Можуть спостерігатися локальні підвищення температури повітря порівняно з температурою навколишнього середовища та утворюватися смоги. На формування міського мікроклімату впливають викиди теплоти й зміни режиму сонячної радіації, пило-газові викиди промислових підприємств і транспорту, зміна теплового балансу за рахунок випаровування, рельєф місцевості, що створюється міською забудовою тощо. За даними досліджень, проведених в Англії і Америці, великі міста отримують на 15% менше сонячної радіації, на 30% менше ультрафіолетових променів взимку, на 10% більше дощу, граду і снігу, на 10% більше хмарних днів, на 30% більше туману влітку і на 100% більше туману взимку. [3,с.105]

Основними забрудниками атмосферного повітря в містах є об'єкти енергетики, промисловості і транспорту.

В загазованих містах від раку легенів помирає значно більше людей, ніж у віддалених передмістях. Зростає кількість захворювань на ларингіт, фарингіт, кон'юнктивіт, екзему, пневмонію, інфаркт міокарда, бронхіальну астму, алергічні та інші хвороби. [4,с.130]

Таким чином, міста чинять величезний вплив на довкілля, що виявляється насамперед у забрудненні атмосферного повітря. В повітрі міст зосереджено до 86% усіх забруднень, до 13% припадає на решту суходолу і лише 1% – на океанський простір.

Концентрація промислових підприємств у містах, різке збільшення кількості автомобілів на вулицях створює серйозну загрозу здоров'ю мільйонам жителів різних країн. Негативними факторами, що впливають на стан здоров'я городян є прогресуючий ріст забруднень навколишнього середовища промисловими викидами, відставання санітарно-технічного благоустрою й інженерного устаткування від росту житлового фонду, підвищення рівня міського шуму. Зростання інтенсивності шуму у містах є причиною розладу слухової та нервової систем мешканців. Довготривалий вплив гучного шуму на людину призводить до зниження працездатності на 60%. [3,с.106]

Перенаселеність, а також забруднення навколишнього середовища у великих містах прийняли настільки тривожні розміри, що громадськість починає ширше виступати проти будівництва промислових підприємств у містах. Встановлено, що рівень інфекційної захворюваності міського населення більш, ніж у два рази перевищує захворюваність сільського населення. Неприятливі екологічні умови проживання населення послаблюють імунну систему і призводять до скорочення тривалості життя та підвищеної смертності в містах. [2,с.287]

Гострота екологічних проблем переважної більшості міст світу спонукає до пошуку нових шляхів їх вирішення.

Література:

1. Кизима Р.А. Екологія: навчальний посібник. - Харків: «Бурун-Книга», 2010. - 304с.
2. Васюкова Г.Т., Ярошева О.І. Екологія. Підручник. - К.: Кондор, 2009. - 524с.
3. Термена Б.К., Літвіненко С.Г. Охорона та раціональне використання природних ресурсів: навчальний посібник. - Чернівці: Книги-XXI, 2005. - 168с.
4. Сухарев С.М., Чундак С.Ю., Сухарева О.Ю. Основи екології та охорони довкілля. Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. - К.: Центр навчальної літератури, 2006. - 394с.

Наталія Шкарівська, Таїсія Пузир
(Боярка, Україна)

РАЦІОНАЛЬНЕ ВИКОРИСТАННЯ ПЕСТИЦИДІВ – ЗАПОРУКА ЗДОРОВ'Я НАЦІЇ

У зв'язку із зростанням кількості населення, на земній кулі гостро постає питання забезпечення людства продуктами харчування. Проте, незважаючи на збільшення обсягів їх виробництва, значна кількість сільськогосподарської продукції (близько 33 %) втрачається з урожаєм [7]. Ці втрати включають зменшення врожайності внаслідок пригнічення культурних рослин бур'янами та ушкодження шкідниками

і хворобами. Для зменшення таких втрат застосовують пестициди. Пестициди або засоби захисту рослин – це хімічні речовини, що застосовуються в сільському господарстві для боротьби з хворобами та шкідниками, вирощуваних культур, а також сприяють знищенню бур'янів.

Існує декілька класифікацій пестицидів. До найпоширеніших відносять виробничу, хімічну та гігієнічну. Згідно з виробничою класифікацією (або за призначенням) пестициди поділяються на: інсектициди – для боротьби зі шкідливими комахами, бактерициди – для боротьби з бактеріями, фунгіциди – для боротьби з грибовими організмами, зооциди – для боротьби з гризунами, десиканти – для підсушування рослин, акарициди – для боротьби з кліщами, гербіциди – для боротьби з бур'янами, дефоліанти – для знищення листя, молюскоциди – для боротьби з молюсками, нематоциди – для боротьби з кільчастими хробаками, репеленти – для відлякування комах, тощо.

Пестициди відносяться до різних класів органічних і неорганічних сполук. Більшість з них – це органічні речовини, отримані синтетичним шляхом. З неорганічних речовин важливими є сполуки міді, сірки та ін. Відповідно до хімічної класифікації (або за походженням), пестициди поділяються на хлорорганічні, фосфорорганічні, ртутьорганічні, похідні оцтової і масляної кислот та органолю, ціаністі сполуки, препарати кальцію, миш'яку та сірки, алкалоїди тощо [1,6]. Біологічні препарати мають рослинне, вірусне, бактеріальне або грибне походження (піретрини, вірусні, бактеріальні, грибні препарати, антибіотики, фітонциди і т.д.).

Ефективність використання пестицидів значною мірою залежить від форми препарату та умов, за яких відбувається контакт зі шкідливими організмами. Для застосування в сільському господарстві виготовляють різні препаративні форми пестицидів: змочувані порошки, водні концентрати суспензій, концентрати емульсій, водні розчини, гранульовані пестициди, водорозчинні гранули. У мікрокапсульованих препаратах діюча речовина вміщена в оболонку (капсулу), яка легко руйнується під впливом тих або інших речовин, світла, механічним шляхом або при нагріванні. Такі препарати застосовують тоді, коли необхідно виключити прямий контакт людини, тварин і рослин з діючою речовиною на певний час або уповільнити його вплив. Мікрокапсульовання пестицидів перспективне оскільки зменшує шкідливий вплив на довкілля [1].

До нових препаративних форм пестицидів належать текучі суспензії, що є мікрогранулами, які розпадаються у воді з утворенням стійкої суспензії. Набувають поширення пестициди у формі змочуваних порошків, текучої пасти тощо. При розведенні водою вони утворюють суміш суспензії та емульсії, яка ефективніша, ніж проста суспензія.

Вибір способу застосування пестицидів зумовлюється формою препарату, видом шкідливого організму і рослини, а також необхідністю безпеки для довкілля та людини.

Пестициди є одним із важливих елементів інтенсивних технологій, без яких неможливе одержання високих і стабільних урожаїв практично жодної сільськогосподарської культури. Витрати на їх застосування окуповуються в 5-12 разів [4].

Особливості впливу пестицидів на довкілля полягають у їх циркуляції в біосфері протягом тривалого часу. У ґрунті, це зумовлено тим, що певна їхня частина розкладається на нетоксичні продукти протягом кількох місяців і не залишає помітного негативного впливу, інша ж частина зберігається роками й потрапляє в систему кругообігу у природі. Застосування пестицидів призводить до пригнічення біологічної активності ґрунтів і перешкоджає природному відновленню родючості, викликає втрату харчової цінності та смакових якостей сільськогосподарської продукції, збільшує втрати і скорочує термін збереження продукції, знижує урожайність багатьох культур внаслідок загибелі комах-опилювачів [9].

Крім того, слід відзначити, що це – отрутохімікати, які застосовуються для знищення живих організмів і тому є потенційно небезпечними для всього живого, у тому числі і для людини. Їх вплив на населення пов'язаний в першу чергу із наявністю залишкових кількостей у продуктах харчування та міграцією у навколишнє середовище. Потенційна можливість негативних наслідків на людський організм пов'язана зі здатністю пестицидів викликати гострі отруєння, алергію, дерматит, бронхіальну астму і т.д. Дія пестицидів через харчові ланцюги виявляє для людини набагато більшу небезпеку, ніж радіоактивність, тому що небезпека радіоізотопів встановлена, а про токсичність пестицидів відомо дуже мало [2].

Найбільш виражену токсичну дію на людину і теплокровних тварин мають пестициди хлорорганічної і фосфорорганічної груп. Особливий екологічний інтерес до пестицидів виник у зв'язку з високою токсичністю галогенопохідних фенолів – ДДТ, ДДЕ і ТДЕ, які надзвичайно широко застосовували у 40-50-х роках ХХ століття. Так, ДДТ, маючи широкий спектр дії і значну стійкість до розкладу, нагромаджувався в окремих ланках трофічних ланцюгів у значних кількостях, що призвело до загальновідомих згубних наслідків. З урахуванням значної екологічної небезпеки препарату ДДТ з початку 70-х років його застосування заборонено [4].

Дати оцінку всіх негативних наслідків впливу пестицидів неможливо через недосконалість методів дослідження, бо частина їх трансформується, тобто виникають нові токсичні речовини (вторинна токсикація). Проте відомо, що усі без винятку пестициди при ретельному вивченні виявляли або мутагенну, або інші негативні дії. Навіть разові контакти людини з такими пестицидами, як діелдрін, паратіон, призводять до зміни біотоків головного мозку (енцефалограми). А вплив сучасних органофосфатних пестицидів, які швидко розкладаються, загрожує розвитком депресій, роздратуванням, розладом пам'яті, іншими нейропсихологічними порушеннями. Близько 90 % усіх фунгіцидів, 60 % гербіцидів і 30 % інсектицидів є канцерогенними [9].

Підраховано, що 98 % інсектицидів і фунгіцидів, 60-95 % гербіцидів не досягають об'єктів пригнічення, а потрапляють у воду і в повітря. Нині в різних штатах США близько третини артезіанських свердловин закрито для питного водозабезпечення через забруднення пестицидами [2]. У нашій країні вміст пестицидів в артезіанських водах майже не контролюється.

Крім того, все частіше застосовують ще й зооциди засоби проти гризунів, через які гине багато птахів і звірів.

Очевидними є негативні наслідки застосування пестицидів для довкілля і здоров'я людини, водночас у об'єктів, які пригнічуються пестицидами, спостерігається певна пристосованість до них.

Сьогодні близько 500 видів комах вже мають стійкість до інсектицидів. Пристосованість до пестицидів виникає протягом 10-30 поколінь, підтверджуючи справедливості теорії еволюції Ч. Дарвіна: в процесі мікроеволюції виробляється нова властивість. Помічено, наприклад, що в колорадського жука виробляється імунітет до отрутохімікатів. Знаючи це, господарства в 10 разів перевищують концентрацію розчину, що згубно позначається на багатьох інших організмах. Недостатньо обґрунтованим є твердження, що застосування пестицидів дає змогу зберегти майже третину врожаю. Практика свідчить, що повного збереження врожаю не можна добитись препаратами. Так, у США незважаючи на десятикратне зростання використання пестицидів за чотири останні десятиріччя загальні втрати сільськогосподарської продукції від різних шкідників, бур'янів і хвороб не знизились, а навпаки, зросли з 31 до 37 % [5]. Це викликає необхідність використання нових, ще сильніших речовин, які паралельно посилюють негативний вплив на ґрунт, воду, повітря, якість продукції, на корисну флору і фауну, тим самим прискорюючи процес порушення біологічної рівноваги в природному середовищі. Дослідження показують, що в посівах кукурудзи майже 30 видів бур'янів, раніше чутливих до гербіцидів, набули до них стійкості. Виживаючи навіть після посиленого обробітку посіву кукурудзи гербіцидами, вони спричиняють значні втрати врожаю. Зараз налічується понад 400 видів комах і 7 видів гризунів, включаючи щурів, нечутливих до пестицидів [4].

Поширенню застосування пестицидів значною мірою сприяють простота застосування та ймовірність швидкого отримання результату.

До 40 % пестицидів у нас розпилюється в повітря, що категорично забороняється у багатьох країнах. Часто завищуються норми витрат пестицидів. Наприклад, японці свій пестицид *топсин* використовують з розрахунку 67 г на 100 л розчину, а в наших інструкціях для спрощення технології норми визначені вже в розмірі 100 г [7].

Тому використання пестицидів вимагає суворого дотримання науково обґрунтованих регламентів, що регулюються відповідними законодавчими актами [3,8]. Все це зумовлено тим, що хімічний захист рослин пестицидами застосовується без врахування економічних порогів токсичності шкідників, хвороб і бур'янів, які для умов України за багатьма параметрами навіть не розроблені.

Людина поки що не може відмовитися від використання пестицидів – найбільш ефективного засобу боротьби з сільськогосподарськими шкідниками і хворобами рослин. Ось чому провідні спеціалісти в галузі захисту рослин вважають за потрібне ставити питання не про відмову від хімічного методу захисту рослин, а про його удосконалення і науково-обґрунтоване застосування. В основу використання пестицидів або хімічного захисту рослин повинен бути покладений біоценологічний принцип. Суть якого полягає не в максимальному знищенні чисельності шкідливих організмів, а в регулюванні їх кількості на екологічно і економічно доцільному рівні. Використання такого підходу дозволить не лише зменшити кількості і дози використання цих препаратів, але сприятиме зменшенню надходження цих шкідливих речовин у навколишнє середовище.

Література:

1. Вікіпедія.
2. Врочинський К.К. Применение пестицидов и охрана окружающей среды /К.К. Врочинський К.: Вища школа, 1979. – 208 с.
3. Закон України Про внесення змін до Закону України «Про пестициди і агрохімікати» (Відомості Верховної Ради (ВВР), 1995, № 14, – С. 91.
4. Корсак К.В. Основи сучасної екології: Навчальний посібник / К.В. Корсак, О.В. Плахотнік – К.: МАУП, 2004. – 340 с.
5. Курдюков В.В. Последствие пестицидов на растительные и животные организмы/ В.В. Курдюков. – М.: Колос, 1982. – 128 с.
6. Мусієнко М. М. Екологія: Тлумачний словник/ М.М. Мусієнко, В.В. Серебряков, О.В. Брайон. – К.: Либідь, 2004. – 376 с.
7. Пономарьов П.Х. Безпека харчових продуктів та продовольчої сировини. Навчальний посібник / П.Х. Пономарьов, І.В. Сирохман. – К.: Лібра. – 1999. – 272с.
8. Постанова Кабінету Міністрів України від 19.02.1996 р. «Про державний нагляд і державний контроль за додержанням законодавства про пестициди і агрохімікати».
9. Чайка В. Є. Екологія : Навчальний посібник / В.Є. Чайка. Вінниця : Книга–Вега, 2002. – 407 с.

СЕКЦІЯ: ЕКОНОМІКА

**Петро Боровик, Ірина Козлова,
Сергій Провоторов
(Умань, Україна)**

**ПЛАТА ЗА ОРЕНДУ ЗЕМЛІ ДЕРЖАВНОЇ І КОМУНАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ : ПРОБЛЕМИ
ПОДАТКОВОГО АДМІНІСТРУВАННЯ ТА НАПРЯМИ ЇХ ВИРІШЕННЯ**

Трансформації порядку адміністрування більшості податків та платежів, що відбулись в Україні в період з кінця 2010 року, вимагають свіжого аналізу механізмів їх нарахування і сплати, з метою визначення проблемних аспектів справляння таких податкових форм та розробки напрямів їх вдосконалення. Одним із таких податкових платежів, механізм справляння якого в останні роки зазнав змін, є орендна плата за користування земельними ділянками державної та комунальної власності.

Плата за оренду земель державної та комунальної власності завжди була вагомим джерелом надходжень до місцевих бюджетів. З набранням чинності змін, внесених з 31.03. 2005 року до Закону України «Про систему оподаткування» [5], орендну плату за державні та комунальні землі віднесено до складу податкових платежів, в результаті чого адміністрування цього платежу до бюджетів стало завданням органів державної податкової служби України. З прийняттям Податкового кодексу України, хоч механізм справляння плати за оренду землі державної та комунальної власності і зазнав суттєвих змін, проте цей платіж так і залишився податком [2].

Це єдиний в Україні податок, розмір якого з одиниці земельної площі визначено не положеннями Податкового Кодексу України чи інших нормативно-правових актів в сфері оподаткування, а зазначено в договорах оренди відповідних земельних ділянок.

Варто зазначити, що механізм справляння плати за оренду землі державної та комунальної власності за всю історію її адміністрування органами державної податкової служби зазнав певних змін, пов'язаних, насамперед, з підвищенням максимально можливого розміру ставки цього податку.

Зокрема в 2005 році, згідно з вимогами Закону України «Про оренду землі», річна орендна плата за землі державної та комунальної власності не могла бути меншою від розміру земельного податку, який нараховується за користування такою земельною ділянкою та більшою 10 % від грошової оцінки земельної ділянки [4]. Нині ж розмір орендної плати для земель сільськогосподарського призначення також не може бути меншим від розміру земельного податку та, проте, не може перевищувати 12 % від нормативної грошової оцінки угідь, переданих в оренду [2].

Як відомо, базою справляння всіх видів земельних податкових платежів є нормативна грошова оцінка земельних угідь, проведена станом на 01.07. 1995 року та проіндексована на початок відповідного року. В основі методики грошової оцінки землі рентний доход (частина диференціальної ренти I і II та абсолютної ренти), який формується при вирощуванні зернових культур і визначається за даними офіційної статистики [3].

Звичайно, з часу проведення нормативної грошової оцінки вітчизняних земель пройшло досить багато часу і, при цьому, ніяка індексація нормативної грошової оцінки земельних угідь сільськогосподарського призначення не дозволить визначити розміри диференціальної ренти першого та другого порядку а також абсолютної ренти, що формують базу для обчислення розміру нормативної грошової оцінки таких земельних ділянок. Оскільки підставою для цього є дані державного земельного кадастру, то, наразі, важливим завданням для держави є саме проведення всього комплексу земельно-кадастрових робіт та визначення сучасних розмірів нормативної грошової оцінки земельних ділянок аграрного призначення.

З іншого боку, варто зазначити, що складовими державного земельного кадастру є кадастрове зонування, кадастрові зйомки, бонітування ґрунтів, економічна оцінка угідь, грошова оцінка ділянок, державна реєстрація наділів, облік площ та якісних характеристик земельних угідь. Тому проведення земельного кадастру потребує від держави значних капіталовкладень.

В той же час, нормативна грошова оцінка земельних ділянок нині в Україні є не лише підставою для справляння земельного податку, але й інструментом регулювання земельних відносин при купівлі-продажу, даруванні, передачі у спадщину, заставі, оренді земель, при формуванні ринку землі. Тому кадастрова оцінка земельних угідь має якомога точніше відображати якісні характеристики земель та повинна бути співставною з ринковою ціною на земельні ресурси. Нашу думку з цього приводу підтримують окремі відомі вчені [1, с. 13].

Також, як свідчать результати досліджень, природні характеристики окремих земельних ділянок суттєво змінилися з часу їх останньої грошової оцінки. Під час земельної реформи угіддя змінили власника (часто без відома держави) та в окремих випадках – навіть перейшли в інші категорії земель. Тому, нині виникла гостра необхідність уточнення даних щодо оцінки угідь а також інвентаризації земельних угідь залежно від їх власників та користувачів в системі земельного кадастру. Необхідність проведення цих заходів зумовлена не лише потребою в уточненні розмірів бази нарахування плати за оренду землі державної і комунальної власності, але й об'єктивною необхідністю запровадження ринку землі сільськогосподарського призначення.

Крім проведення сучасної нормативної грошової оцінки земельних угідь сільськогосподарського призначення, що є базою справляння плати за оренду землі державної та комунальної власності, проблемою механізму справляння цієї податкової форми є чинний порядок визначення розміру ставок

даного платежу, які формуються не в чіткій відповідності до вимог Податкового кодексу України, а визначаються, хоч і в межах граничних розмірів, передбачених цим нормативно-правовим документом, але на підставі договорів оренди земельних угідь державної та комунальної власності.

Перелічені недоліки чинного порядку нарахування і сплати орендної плати за земельні угіддя державної та комунальної власності потребують термінового та ефективного вирішення.

Зокрема, першочерговим завданням, без виконання якого просто неможливо врегулювати описані нами проблеми справляння плати за оренду землі державної та комунальної власності є здійснення повного комплексу земельнокадастрових робіт та проведення сучасної нормативної грошової оцінки земельних угідь сільськогосподарського призначення.

Крім того, як показали результати дослідження, в найближчому майбутньому ставки плати за оренду земельних угідь державної та комунальної власності мають визначатись не договорами оренди таких земельних угідь, а бути чітко зафіксованими відповідною статтею Податкового кодексу України.

Підсумовуючи викладене, варто зазначити, що аналіз проблем справляння плати за оренду земельних угідь державної та комунальної власності засвідчив, що не дивлячись на те, що ця податкова форма забезпечує надходження значної частини доходів місцевих бюджетів, сучасний механізм її нарахування і сплати не позбавлений суттєвих недоліків, пов'язаних, насамперед з визначенням бази її нарахування та розмірів ставок цього платежу.

З метою вдосконалення механізму нарахування та сплати плати за оренду землі державної та комунальної власності необхідно терміново провести повний комплекс земельнокадастрових робіт та нормативну грошову оцінку таких земель а також передбачити чіткий розмір ставок платежу, які, при цьому мають встановлюватись відповідними статтями Податкового кодексу України, а не договорами оренди земельних угідь державної та комунальної власності.

Література :

1. Панчук О.Я. Місце державного земельного кадастру в системі управління земельними ресурсами.// Землевпорядний вісник. – 1999. – № 2. – С. 8-14.
2. Податковий кодекс України від 2 грудня 2010 року № 2755–VI. [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.
3. Про Методику нормативної грошової оцінки земель сільськогосподарського призначення та населених пунктів : Постанова Кабінету Міністрів України від 23.03.1995 року № 213. [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/213-95-%D0%BF>.
4. Про оренду землі : Закон України від 06.10.1998 № 161-XIV. [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/161-14>.
5. Про систему оподаткування : Закон України від 25.06.1991 року № 1251-XII. [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1251-12>.

Алексей Калинин
(Москва, Россия)

ИННОВАЦИОННОЕ СОТРУДНИЧЕСТВО РОССИИ И СТРАН СЕВЕРНОЙ ЕВРОПЫ

Одним из приоритетных направлений экономического роста в России должно стать ускоренное развитие инновационного сектора национальной экономики. Актуальность данной проблемы подчеркивается и тем обстоятельством, что если России не удастся на этой основе реализовать переход к новой модели технологического развития, то она «замкнется в колониальной нише экспортера сырья и импортера готовой продукции, утратив научно-техническую самостоятельность и окончательно превратившись в сырьевой придаток ЕС и Китая» [1, с.7]. Но решать данную задачу необходимо комплексно, с учетом мирового опыта, то есть на основе построения эффективного социально ориентированного государства, что и показывает история развития инновационного сектора в странах Северной Европы.

Все страны этого региона в течение последних 15 лет являются лидерами в мировой экономике по показателям, характеризующим качество экономического развития, таким как: условия жизни и ведения хозяйственной деятельности, уровню образования и здравоохранения, конкурентоспособности, способностям к усвоению инноваций, противодействию таким отрицательным явлениям, как коррупция и безработица [2]. Наукоемкость ВВП (по данным Евростат на сентябрь 2010 г.) в Швеции в 2008 году составила 3,75%, Финляндии -3,73%, Исландии - 2,65%, Дании 2,72%. Для сравнения: в России он составлял немногим более 1%, в остальных странах СНГ – менее 1%.

При численности населения примерно в 6 раз меньше чем в России, страны Северной Европы имеют сопоставимый с Россией уровень ВВП и объем внешнеторгового оборота.

Внешняя торговля России со странами Северной Европы, как и с Евросоюзом в целом, носит ярко выраженный ассиметричный характер: Россия поставляет в эти страны в основном топливно-энергетические товары и продукцию с невысокой добавленной стоимостью, страны Северной Европы экспортируют в Россию в основном техническую продукцию. При этом импортные таможенные пошлины обеспечивают России почти 1/5 доходов федерального бюджета (586 млрд руб. в 2010 г.) тогда как в Канаде 1,6%, а в Швеции – только 0,1%. Вместе с тем, до настоящего времени

государственная политика импортозамещения в России отсутствует, не выполняются государственные целевые программы, направленные на импортозамещение [3, с.15].

Энергетические ресурсы стран Северной Европы незначительны, кроме Норвегии, поэтому Россия заинтересована в наличии стабильного рынка сбыта для продукции своего топливно-энергетического комплекса, но при этом необходимо учитывать, что энергетика стран Северной Европы переходит на низкоуглеродный путь развития, на новые источники и технологии получения энергии и энергосберегающие технологии.

В условиях глобализации преодолеть технологическое отставание невозможно без развития инновационного сотрудничества с наиболее технологически развитыми государствами. В России на экспертном, корпоративном и государственном уровнях существует понимание необходимости развития инновационного сотрудничества со странами Северной Европы, как наиболее передовыми в Европейском союзе. В последние годы активизируется роль двух и многосторонних институтов, задача которых активизировать инновационное сотрудничество на Севере Европы.

Так Российско-шведский наблюдательный комитет по торговле и экономическому сотрудничеству функционирует с 1993 году. В его составе имеются рабочие группы по информационным технологиям и связи; по инвестиционному сотрудничеству; по космосу; по энергетике; по лесному комплексу. В 2011 г. учрежден российско-шведский Деловой совет целью которого является содействие реализации потенциала экономической интеграции между Россией и Швецией на уровне бизнес-структур.

Основным органом российско-норвежского взаимодействия с 1996 г. является Межправительственная российско-норвежская комиссия по экономическому, промышленному и научно-техническому сотрудничеству. С 1998 г. действует Соглашение о научно-техническом сотрудничестве между Россией и Норвегией. С 2010 г. проводятся совместные российско-норвежские бизнес-форумы. Для России это сотрудничество крайне актуально в энергетике, поскольку норвежские энергетические компании обладают более совершенными технологиями, чем российские. Так из-за большого числа занятых Газпром более чем в 10 раз отстает по эффективности от норвежской нефтегазовой компании Statoil-Hydro [4, с.63].

Торгово-экономическое развитие отношений России и Дании координирует созданный в 1992 году межправительственный российско-датский совет по экономическому сотрудничеству. В 2010 г. был также учрежден российско-датский бизнес-форум, и состоялась первая встреча его участников, где представители ведущих компаний России и Дании обсудили вопросы повышения энергоэффективности, сокращения потребления тепла и электроэнергии [5, с.32]. В рамках принятых решений активизировались контакты Датского совета по централизованному теплоснабжению (ДСЦТ) с российскими партнерами в секторе обеспечения теплоснабжения в коммунальном хозяйстве, включая поездки датчан в регионы России, проведение семинаров и конференций и, в ряде случаев, подписание контрактов. В связи с этим возможно увеличение поставок в Россию датского энергетического и энергосберегающего оборудования в целях повышения уровня энергосбережения и энергоэффективности российской экономики.

Из всех стран Северной Европы наиболее эффективно инновационное сотрудничество Россия осуществляет с Финляндией. Этому способствует и история российско-финляндских отношений. В годы существования Советского Союза Финляндия фактически входила в сферу советского влияния. История межправительственной российско-финляндской комиссии по экономическому сотрудничеству (МПК) также уходит в советское прошлое, когда в 1967 г. правительствами СССР и Финляндии был подписан Протокол о создании данной комиссии. Современное Соглашение между Россией и Финляндией о торговле и экономическом сотрудничестве, на основе которого функционирует МПК, которого было подписано в 1992 г.

В рамках XII сессии МПК, состоявшейся в 2011 г. в Санкт-Петербурге, был подписан основополагающий документ – Декларация о партнерстве для модернизации между Россией и Финляндией. Она способствует дальнейшему движению наших стран в русле диверсификации торгово-экономического и инвестиционного сотрудничества, развитию его инновационной составляющей, торгово-производственной кооперации предприятий наших стран в различных формах [6].

В 2011 г. был создан российско-финляндский деловой совет. Идея создания делового совета основана на открытии площадки для активного диалога бизнес-структур двух стран.

В настоящее время на территории России реализуется порядка 20 крупных инвестиционных проектов с участием финляндских партнеров. Планируются значительные финансовые вложения в проекты энергетики (энергетический концерн «Фортум»), машиностроения (концерн «Вяртсиля»), нанотехнологий (Государственный инвестиционный фонд Финляндии «Суомен Теоллисуусийоитус»), информационно-коммуникационных технологий (концерн «Нокиа»), логистической инфраструктуры («Спонда», «Эке Груп»), создания технопарков и бизнес-центров в Санкт-Петербурге и Ленинградской области («Технополис», «Эке Груп», «Лемкон» [7]).

Особенно активно развивается инновационное сотрудничество в судостроительной отрасли. Начиная с 1932 года, финляндские верфи построили для российских заказчиков более двух тысяч судов различного типа. В 2010 году по инновационной технологии финской компании «Акер Арктик» для ОАО «Совкомфлот» было успешно завершено строительство на ОАО «Адмиралтейские верфи» двух новых арктических танкеров «Михаил Ульянов» и «Кирилл Лавров». Они уже были задействованы в навигации по Северному морскому пути летом 2011 года.

В декабре 2010 г. в Санкт-Петербурге было подписано соглашение о создании российско-финляндского совместного предприятия в области судостроения (Соглашение о приобретении российским ОАО «Объединенная судостроительная корпорация» 50% акций верфи «Арктех Хельсинки Шипъярд» у «ЭсТиЭкс Финланд»). С участием совместное предприятие «Арктех Хельсинки Шипъярд» формируется Арктический центр судостроительных технологий, осуществляется кооперации между российским и финским морскими структурами в целях обновление их арктического флота.

В настоящее время «Арктех Хельсинки Шипъярд» вместе с российскими партнерами из Выборга и Калининграда реализуется проект по строительству трех ледокольных судов. В июне 2012 г. на верфи в Хельсинки было спущено на воду первое ледокольное судно-снабженец «Витус Беринг» по заказу ОАО «Совкомфлот». Два других судна планируется сдать заказчиком (ОАО «Совкомфлот» и Росморречфлоту) в 2013 г. Идет процесс формирования судостроительного кластера в регионе Санкт-Петербурга. Главной базой этого кластера должен стать Кронштадт, где на острове Котлин совместно с корейской компанией «ЭсТиЭкс» будут возведены Ново-Адмиралтейские верфи. В частности, на новой верфи планируется строительство крупных судов, в т.ч. газозовов [8].

Имеются и другие проекты. Так в 2010 году ОАО «Российские железные дороги» и «Государственными железными дорогами Финляндии (концерн «ВР Групп») реализован проект организации самого северного в мире скоростного железнодорожного сообщения между Санкт-Петербургом и Хельсинки.

В сфере энергетики ежегодно из России в Финляндию экспортируется около 10 млрд. киловатт-часов электроэнергии, что составляет примерно половина российского экспорта электричества. Поэтому Россия заинтересована в совместных инновационных проектах и в энергетической сфере.

Необходимо отметить, что в последние годы усилилась тенденция переноса высокотехнологичных производств в Финляндию из России. Причиной этого является более совершенная и прозрачная система нормативно-правового регулирования, которая позволяет прогнозировать развитие бизнеса. Так, по данным Торгово-промышленной палаты РФ, иностранные компании не могут в России заключить ни одной сделки без предоставления соответствующих «откатов» [9, с.170].

В XXI веке для России весьма насущной является задача создания современной промышленной базы, на основе которой можно обеспечить переход к инновационной модели развития экономики [10, с.4] и развитие многостороннего сотрудничества в рамках СИ должно способствовать достижению данной задачи. Пример стран Северной Европы, в частности Норвегии, которая после второй мировой войны была одной из беднейших стран Европы, а в настоящее время лидирует в мире по основным социально-экономическим показателям, весьма показателен для России и других стран СНГ [11, с.38].

Литература:

1. Глазьев С. Грядут не просто три очередных потерянных года (по поводу прогнозных и бюджетных параметров 2011-2013 гг.) //Российский экономический журнал. № 4. 2010.
2. Антюшина Н. Социальное государство в условиях кризиса: скандинавский опыт //информационно-аналитический журнал «политическое образование». 19.03.2009. <http://www.lawinrussia.ru/dokladi/2009-03-19/sotsialnoe-gosudarstvo-v-usloviyah-krizisa-skandinavskiy-opit.html>.
3. Иванов И.Д. Импорт и импортозамещение в России //Мировая экономика и международные отношения. 2012. № 1.
4. Пахомов А.А. Конкурентоспособность российской экономики и отечественных компаний в глобальном измерении: внешнеэкономический аспект //Вестник МГУ. Серия 6. Экономика. 2011. № 2.
5. Шлямин В.А., Нарышкин А.А. Международное государственно-частное партнерство на примере российско-финляндских отношений //Международная экономика. 2012. № 10.
6. Российско-датский бизнес-форум. 10.12.2012. <http://www.rdbforum.ru/>
7. Российско-Финляндские торгово-экономические отношения. 10.12.2012. <http://economy.gov.ru>.
8. Шлямин В.А., Титов И. Финляндия в Арктике. 12.12.2012. <http://www.rusfintrade.ru/site/article/2198/>.
9. Примаков Е.С. Мысли вслух. М.: РОССИЙСКАЯ ГАЗЕТА, 2011. .
- 10.Иноземцев В.Л. Будущее России – в новой индустриализации //Экономист. 2010.№ 11.
11. Сычева Л. Уроки Норвегии //Российская Федерация сегодня. № 1. 2008.

Научный руководитель:

доктор политических наук, профессор, заместитель заведующего кафедрой
«Мировая экономика и международный бизнес», Лукьянович Николай Васильевич.

Марина Комишан
(Харків, Україна)

ТЕОРЕТИКО - ІГРОВЕ МОДЕЛЮВАННЯ ПРОЦЕСУ УХВАЛЕННЯ ЕФЕКТИВНИХ РІШЕНЬ В УМОВАХ РИЗИКУ НА ТОРГОВЕЛЬНОМУ ПІДПРИЄМСТВІ (ТОВ «АТБ - МАРКЕТ»)

Проблема прийняття ефективних рішень в умовах ризику на торговельних підприємствах на сьогоднішній день є досить актуальною, бо мало підприємств можуть дозволити собі відділ ризик – менеджменту, або хоча б одну людину на посаду менеджера з ризиків. Тому досить правильним рішенням цієї проблеми може стати процес спрощення прийняття управлінських рішень стосовно ризиків за допомогою теоретико - ігрового моделювання.

Правила прийняття рішень за умов невизначеності, конфліктності і зумовленого ними ризику базуються на різних концепціях. Найвідомішою, достатньо дослідженою й широко застосовуваною в теорії і на практиці є концепція теорії гри і статистичних рішень. [2]

Засновниками теорії гри є американські вчені Джон (Януш) фон Нейман (1903—1957), угорець за походженням, та Оскар Моргенштерн (1902—1977), австрієць за походженням. У другій половині 40-х років XX ст. вони спробували за допомогою математики описати характерні для ринкової економіки явища конкуренції як деяку гру. [4]

Теорія гри — це розділ сучасної математики, в якому вивчаються математичні моделі прийняття рішень за умов невизначеності, конфліктності, тобто в ситуаціях, коли інтереси сторін (гравців) або протилежні (у випадку антагоністичних ігор) або не збігаються, хоча й не є протилежними (у випадку ігор з непротилежащими інтересами). [4]

Процес прийняття рішення за умов невизначеності, конфліктності та зумовленого ними ризику вимагає досконалого володіння формальною складовою. Суть останньої полягає у застосуванні математичного апарату та виконанні розрахунків показників ефективності, на основі яких будується функціонал оцінювання F , а також розрахунків щодо пошуку оптимальної (раціональної) стратегії або множини оптимальних (раціональних) стратегій згідно з обраним критерієм оптимальності.

Критерій максиміна (принцип гарантованого результату, або критерій Вальда). Даний принцип полягає у виборі в якості оптимальної (найбільш ефективною) тієї альтернативи (стратегії), яка має найбільшу серед найменш сприятливих станів зовнішнього середовища значення функції корисності. Таким чином, оптимальною вважається альтернатива, для якої виконується співвідношення:

$$e(A^*) = \max_i \min_j e_{ij}$$

Тут є значення функції корисності при альтернативі, і стан зовнішнього середовища. Знайдена оптимальна альтернатива, обрана за критерієм А Вальда, забезпечує гарантований виграш (успіх у досягненні мети) при найгіршому для даної фірми стані зовнішнього середовища.

$$e(A^*) = \max_i \max_j \{e_{ij}\}$$

Критерій Гурвіца. Даний критерій являє собою комбінацію принципу гарантованого результату і принципу оптимізму. Функція, що описує критерій Гурвіца, представляється у вигляді:

$$e(A^*) = \alpha e_1(A) + (1 - \alpha) e_2(A)$$

де e_1 - стратегія вибору альтернативи, що характеризує принцип гарантованого результату, а e_2 - принципу оптимізму; α - ваговий коефіцієнт.

Загальний вираз для принципу Гурвіца на підставі (3.3) буде мати наступний вигляд:

$$e(A^*) = \alpha \max_i \max_j e_{ij} + (1 - \alpha) \max_i \min_j e_{ij},$$

або

$$e(A^*) = \max_i [\alpha \max_j e_{ij} + (1 - \alpha) \min_j e_{ij}]$$

Тут використовуються дві гіпотези: перша - Середина знаходиться з імовірністю α в самому невідгідному стані і друга - Середина знаходиться з вірогідністю в найвідгіднішому стані. [3]

В залежності від значення вагового коефіцієнта можна отримати різні переважні альтернативи. Причому якщо, то маємо принцип оптимізму, якщо, то отримаємо принцип гарантованого результату.

Критерій мінімаксного жалю (принцип Севіджа). Стратегія вибору за принципом Севіджа характеризує ті потенційні втрати, які фірма буде мати, якщо вибере неоптимальний рішення. Деталізована процедура вибору в цьому випадку проводиться у три етапи. [3]

1. Для кожного стану зовнішнього середовища по конкретній альтернативі визначається максимальне значення функції корисності: це є, можливо, найкращий рівень корисності, який можна отримати для конкретного стану зовнішнього середовища.

2. На підставі значень, обчислених за формулою (3.5), для кожної альтернативи будується показник:

$$w(e_i) | Z_j = \frac{1}{n} \left(\max_j \{e_{ij}\} - e_{ij} \right), \quad j = \overline{1, n},$$

Даний критерій мінімізує можливі втрати за умови, що стан зовнішнього середовища найгіршим чином відрізняється від передбачуваного.

$$e(A^*) = \max \left\{ \sum_{j=1}^n e_{ij} \right\}$$

Критерій Лапласа. Даний критерій застосовується, якщо стану зовнішнього середовища невідомі, але їх можна вважати рівноімовірними, тобто вирішальне правило в цьому випадку має наступний вигляд:

$$p_1 = p_2 = \dots = p_n = \frac{1}{n}.$$

Принцип Байєса. В якості критерію вибору стратегії (альтернативи) застосовуються зважені по ймовірності суми корисностей, тобто оптимальним вважається рішення, для якого значення критерію буде максимальним або мінімальним в залежності від постановки задачі:

$$e(A^*) = \max \{e_i\} \quad \max \left\{ \sum_{j=1}^n e_{ij} p_j \right\}$$

$$e(A^*) = \min \{e_i\} \quad \min \left\{ \sum_{j=1}^n e_{ij} p_j \right\}$$

В магазині підприємства ТОВ «АТБ - маркет» відповідальність за управління ризиковими ситуаціями несе заступник управляючого, також він виконує майже усю організаційну діяльність на підприємстві. Але враховуючи організаційну систему мережі дискаунтерів ТОВ «АТБ-маркет», керівництво магазину може впливати лише на незначну кількість моментів щодо асортименту та кількості товарів що постачається до магазину. Політика АТБ передбачає більшу кількість товарів власної марки, а ніж інших виробників. Цей момент негативно впливає на лояльність покупців, але у той же час товари власної марки реалізуються по цінам значно нижчим ніж аналогічні товари інших марок, що безумовно має не аби який вплив на більшість клієнтів магазину.

Однак слід зазначити, що для торговельних підприємств у більшій мірі характерні комерційні ризики, які за своєю сутністю зумовлюють фінансові збитки і саме тому для керівників магазину дуже важливо передбачати ризики та за можливістю ухилятися від їх настання. Найбільші ризики загрожують саме процесу торгівлі і так як торгівля це головний вид діяльності магазину і її процес має систематичний характер, у такому разі й торгові ризики повторюються систематично, а саме під час замовлення товарів.

Заступники управляючого, під час замовлення товарів, досить часто покладають надію на власний досвід та інтуїцію, що завжди підвищує ризик помилитися і не вгадати попит на той чи інший товар і такому разі виникають одразу декілька проблем : по-перше якщо буде замовлено недостатню кількість товару виникає ризик, що покупці підуть до інших магазинів і АТБ не отримає бажаного доходу, по-друге якщо товар залишиться на полицях до закінчення строку вживання - магазин понесе збитки від списання товару.

З вищенаведених прикладів витікає задача яку кожного дня потрібно вирішувати заступникові управляючого при замовленні товарів. Для її вирішення варто скористатися теоретико - ігровою моделлю процесу ухвалення ефективних рішень.

Торгове підприємство ТОВ «АТБ - маркет» формує план продажів на поточний період у складі асортименту продукції мають товарні позиції (маслини без кісточок) які дуже чутливі до коливання кон'юнктури ринку. Попит на ці товари може змінюватися значним чином. Така ситуація породжує комерційний ризик викликаний невизначеністю очікуваного попиту, такий ризик може призвести до двох негативних наслідків:

1. При підвищенні попиту наявних товарних запасів не вистачить-з'являються втрати дефіциту товару (вони носять моральний характер так як незадовільний. попит відводить клієнтів в інші місця)

2. При зниженому попиті не вдається реалізувати весь товар який був запланований продажам, залишаються товарні надлишки які слід продавати по заниженим цінам або списувати, в цьому випадку підприємство має прямі матеріальні збитки.

Ефективне рішення по організації торгівлі має мінімізувати комерційний ризик викликаний нестабільністю попиту, для цього по-перше необхідно зібрати статистичну інформацію попиту на товар, обробити її і отримати ймовірності попиту, по-друге необхідно використовувати теоретико - ігрову модель оптимально-ризикових рішень (модель Байєса або модель Гурвіца яка допоможе оптимізувати рішення)

Література:

1. ГОСТ Р 51897—2002. Менеджмент риска. Термины и определения.
2. Боровкова В. А. Управление рисками в торговле. — СПб.: Питер, 2004. — 288 с.
3. Теория игр и исследование операций: И. Д. Протасов — Москва, Гелиос АРВ, 2006 г.- 368 с.
4. Теория игр: Г. В. Колесник — Санкт-Петербург, Либроком, 2010 г.- 152 с.

Науковий керівник:

Кандидат технічних наук, доцент Поповський В.І

Олена Коваль, Олена Лисак
(Вінниця, Україна)

СТИМУЛЮВАННЯ ВИРОБНИЦТВА ЕКОЛОГІЧНО ЧИСТОЇ ПРОДУКЦІЇ А УКРАЇНІ

Вступ. Сільськогосподарські підприємства України виготовляють продукцію, яка має нижчу собівартість та мало чим відрізняється по смаковим якостям від товарів, що виготовлені із натуральних продуктів. Особливістю такої продукції є те що, вона шкідлива для людського організму. Продукція з ГМО на сьогодні є однією із найважливіших питань які потрібно вирішувати. Україна потребує створення та запровадження у дію законів, норм, постанов, які б регламентували випуск геномодифікованої продукції. Не минув увагою даної проблеми і бухгалтерський облік.

Система регулювання ГМО продукції в Україні відносно нова. Основний закон - закон «Про державну систему біобезпеки при створенні, випробуванні, транспортуванні та використанні генетично модифікованих організмів», був прийнятий 30 травня 2007 року - є незавершеним та в значній мірі не функціональним. Однак, варто відмітити, що багато важливих питань, включаючи ключові механізми реєстрації та маркування ГМО, нарешті були врегульовані законодавцями України. Останні зусилля Кабінету Міністрів України щодо регулювання ГМО в Україні дають надію, що система в найближчому майбутньому буде працювати.

Аналіз останніх досліджень. Актуальність обраної тематики дослідження підтверджує зацікавленість нею науковців різних галузей науки. Питання щодо вирощування сільськогосподарської продукції з ГМО є не нове і дослідженню його, приділяється велика увага з боку вчених економічного профілю. Серед них: Ф.Ф. Бутинець, Н.О. Голуб, І.В. Замула, Н.М. Малюга, В.А. Межерин, М.М. Шігун та інші.

Виклад основного матеріалу. «Багато бюрократичних проблем виникло з продажем. З'явилися проблеми з генетично модифікованою продукцією. Нібито її не можна продавати. Хоча 90% імпортерів українського зерна не дивляться, генетично модифікована це продукція чи ні», - заявив президент Української аграрної конфедерації Леонід Козаченко.

При цьому Л. Козаченко відзначив, що Україна протягом останніх 10 років вирощує близько 60% генетично модифікованої сої. «Але практично вся ця соя експортується в країни, які не мають проблем зі споживанням такої продукції».

Також, за його словами, вітчизняні виробники вирощують генетично модифіковані ріпак і кукурудзу. «З цими продуктами треба визначитися, якщо їх не можна використовувати на внутрішньому ринку, їх треба продати», - додав Л. Козаченко.[5]

Економіка України перебуває на етапі встановлення та знаходження стабільних партнерів на зовнішньому ринку. Для впевненого просування в зовнішньо економічні діяльності потрібна чимала підтримка з боку держави, чим не може гордитись наша держава. Це є найголовніша причина чому виробники національної продукції шукають все нові шляхи зниження її собівартості, як наслідок це призводить до того, що ми імпортуємо продукти з ГМО.

В 2007 року Верховна Рада прийняла перший Закон України, що регулює випуск, випробування, транспортування генетично модифікованої продукції. Сільськогосподарське виробництво України потрібно спрямувати на вирощування екологічно чистої продукції.

Сучасне аграрне виробництво, пов'язане із запровадженням високих наукових технологій у селекції, генетиці, біологічними перетвореннями тварин і рослин, зумовлює потребу посилення обліково-інформаційного забезпечення управління, державного та суспільного контролю з геномодифікованими біологічними організмами. Перед науковцями постає завдання адаптації системи обліку до сучасних вимог. Якщо не можна зупинити чи заборонити вирощування геномодифікованої продукції, то потрібно вміти виділити її серед інших біологічних продуктів. Кожен має право вибирати, вживати йому продукти з ГМО чи ні. Тому поділ активів при їх виробництві на ті, що містять і не містять ГМО, є досить актуальним.[2]

Проблемним питанням на сьогодні сутність біологічних активів, а саме визначення сутності біологічних активів та їх облік яка є однією з найважливішою категорією у діяльності сільськогосподарських підприємств. Від того наскільки точно та розширено пропонується визначення біологічних активів, залежить ведення бухгалтерського обліку на підприємстві.

Для вдосконалення сільськогосподарського виробництва, щодо геномодифікованої продукції необхідно запропонувати нові економічні механізми, які б зменшували податкове навантаження на виробників, стимулювало національні та іноземні інвестування в галузь та збільшували державну підтримку. Для агропромислового товаровиробника головним орієнтиром повинна стати зацікавленість окремого споживача і суспільства в цілому в збільшенні екологічно чистих продуктів харчування .

Т.М. Ратошнюк у своїй статті пропонує економічний механізм стимулювання виробництва екологічно чистої продукції, який включає в себе три елементи[4]:

- економічні важелі та стимули;
- організаційно-правові заходи;
- економічні санкції.

На нашу думку найбільш ефективними є економічні важелі, які допоможуть сільськогосподарським підприємствам залучити нові капітальні інвестиції. Одним із запропонованих економічних стимулів є пільгове оподаткування. Ми пропонуємо запровадити додаткові дотації, премії

виробникам, що спеціалізуються на вирощуванні екологічно чистої продукції. Також знизити ставки ПДВ та податку на прибуток підприємства, ми пропонуємо запровадити ставку податку на додану 5% для продукції без ГМО та 15% для геномодифікованої продукції.

Зниження ставки ПДВ із податковим кредитом мінімізує негативний вплив податку на додану вартість на економіку. ПДВ без податкового кредиту (податок з обороту) забезпечить стабільний, але невисокий дохід, ухилитися від нього буде неможливо при продажу товарів, що були оприбутковані, та з використанням банківських розрахунків.

Більшість сільськогосподарських підприємств України знаходяться на спеціальному режимі оподаткування, при умовах якого, держава зобов'язана повертати частину коштів. При зниженні ставок суми обов'язкових повернень значно скоротяться і залишені кошти можна використати у розвиток товаровиробників сільгосппродукції.

Висновки. Зміни в податковому законодавстві, призведуть до вдосконалення обліку біологічних активів, зокрема продукції із ГМО.

Отже, слід зазначити, що досягнення бажаного результату неможливе без участі держави. Законодавча база щодо генетично модифікованих організмів повинна посилюватись, а тому вимагає удосконалення відповідних стандартів обліку, затвердження окремих програм щодо заохочення сільськогосподарських підприємств до контролю за дотриманням запропонованого методичного підходу та відповідних стандартів обліку.

Кроки, необхідні для успішного впровадження продукції без ГМО в Україні:

- створення адекватної системи контролю та безпечності сільськогосподарської продукції;
- гармонізація нормативно – правових актів;
- фінансове забезпечення з боку держави.

Література:

1. Замула І.В., Черевко Л. П. Сутність і класифікація біологічних активів як об'єкта бухгалтерського обліку /Л.П. Черевков // Вісник ЖДТУ. -2012. - №1. – С. 74-76
2. Остапчук О. В. Відображення в обліку біологічних активів з генетично модифікованими організмами / О.В. Остапчук// УДК 657.4
3. Ратошнюк Т. М. Економічний механізм стимулювання виробництва екологічно чистої продукції /Т. М. Ратошнюк// Наука і економіка. – 2012. -№1. – С.150-153
4. www.golos.ua

Ганна Мельник
(Вінниця, Україна)

ЗАСТОСУВАННЯ СВІТОВОГО ДОСВІДУ МОТИВАЦІЇ ПРАЦІ НА ВІТЧИЗНЯНИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

Постановка проблеми. Мотивація праці належить до числа тих питань, вирішенню яких у світовій практиці завжди приділялося багато уваги. Українська теорія і практика мотивації, як правило, завжди зводиться до оплати праці: підвищення рівня заробітної плати, премії, доплати, пільги тощо. У більшості випадків такі методи є малоефективними. Тому при формуванні систем мотивації праці на підприємствах, особливо великих, доцільно використовувати досвід зарубіжних компаній. Саме впровадження зарубіжних високоефективних моделей мотивації праці дозволить українським підприємствам створити високопродуктивний кадровий потенціал, який буде працювати на благо організації.

Аналіз досліджень і публікацій. Над питаннями мотивації праці працювали і працюють багато економістів. Значний внесок у розвиток теорії і практики зробили відомі зарубіжні автори сучасних теорій мотивації – Ф.Тейлор, А. Файоль, Д. МакГрегор, П. Друкер, Дж. Шермерорн, Ф. Герцберг, Е. Робінс та інші. Проблема мотивації праці робітників було присвячено роботи багатьох вітчизняних науковців, серед яких можна виділити: О.А. Бугуцький, В. Шинкаренко, І. Бондар, Л. Безтелесна, Г.А. Дмитренко, А.М. Колот, С.А. Шапіро, В.С. Дієсперов, А.В. Козаченко, І.В. Шепель, А.В. Гольда та інші. Всі вчені доходили єдиного висновку про необхідність застосування мотиваційного механізму на підприємстві, проте єдиний підхід, який став би універсальним для будь-якої організації, знайдений не був. Згідно досліджень Ентоні Робінса, мотивує людину лише прагнення певних позитивних відчуттів. Дж. Шермерорн стверджує [5], що людина, яка працює в організації сьогодні, - це елемент нової епохи, у якій етика й соціальна відповідальність розглядаються як основні цінності, виявляється пошана до демографічної та культурної різноманітності, визнається вплив глобалізації на повсякденне життя й конкуренцію організації.

Метою статті є визначення й дослідження основних методів мотивації персоналу на основі зарубіжних моделей мотивації, їх аналізу та можливостей використання на вітчизняних підприємствах.

Виклад основного матеріалу. В Україні поняття «мотивація праці» в економічному розумінні виникло порівняно недавно у зв'язку із демократизацією виробництва. Раніше це поняття використовувалося в тільки в таких науках як психологія, соціологія, біологія, педагогіка. Економічні науки не прагнули відслідковувати свій взаємозв'язок із цими науками. Також часто поняття «мотивація»

замінювалось поняттям «стимулювання», що дозволяло досягати лише короткострокових цілей та отримувати короточасний прибуток. Це не викликало особистої зацікавленості працівника виконувати певну роботу.

Анатолій Гольда зазначає [1], що в умовах, які склались в Україні, мотиваційний механізм праці базується на прагненні задовольнити первинні потреби працівників майже виключно за допомогою економічних методів. І доки вони не задоволені у достатній мірі, більш високі мотиватори працюють неефективно. Однак це не означає, що треба відмовитися від використання мотиваторів праці, які базуються на потребах вищих рівнів. Слід максимально використовувати весь комплекс мотиваторів, які зможуть забезпечити ефективну мотивацію праці.

В організаціях країн з розвинутою ринковою економікою мотивація праці розглядається як один з найбільш важливих елементів загальної системи роботи з трудовим потенціалом. Людський фактор розглядається як один з визначальних для підприємств в умовах конкурентної боротьби на ринку.

У багатьох високорозвинених країнах сформувалися власні моделі мотивації праці. Можна виділити як найбільш характерні японську, американську, англійську, французьку, шведську та німецьку.

Система стимулювання праці за японською моделлю досить гнучка. Вона будується з урахуванням трьох факторів: стаж роботи працівника, його вік та кваліфікація. Виплата заробітної плати здійснюється за тарифною сіткою, за допомогою якої нараховується оклад як сума виплат по чотирьом розділам: за вік, за стаж, за кваліфікаційний розряд та результативність праці. Таким чином, заробітна плата може зростати лише за умов підвищення кваліфікації і продуктивності праці робітника. Така система посилює мотивацію до праці, яка прямо залежить від результатів роботи.

За американською моделлю мотивації найбільше заохочується підприємницька активність. В основі цієї моделі лежить орієнтація на досягнення успіху кожної окремої людини. У деяких випадках американськими компаніями не виплачуються премії, так як вони уже закладені у високих тарифних ставках. Проте більшість компаній все ж таки поєднують виплати заробітної плати з преміюванням. Оплата праці здійснюється з урахуванням кваліфікації робітників, які досить часто мають змогу її підвищувати, після чого працівникові нараховується певна сума балів. Від набраної суми балів залежить розмір підвищення заробітної плати, яка переглядається один або два рази на рік.

У практиці американських фірм «Форд», «Дженерал Моторс» та інших використовуються різні методи мотивації і гуманізації праці. Багато з них пов'язані з матеріальним заохоченням. Часто застосовують так звані аналітичні системи заробітної плати, особливістю яких - диференціальна оцінка в балах ступеня складності виконуваної роботи з урахуванням кваліфікації виконавців, фізичних зусиль, умов праці тощо. При цьому змінна частина заробітної плати, яка виступає в якості нагороди за підвищення якості продукції, зростання продуктивності праці, економія сировини досягає 1/3 зарплати [1].

Одним з дієвих методів мотивації є створення самоврядних груп. В якості прикладу можна послатися на досвід американської фірми «Digital Equipment», де такі групи сформовані в управлінні загального обліку та звітності, що входять в один з 5 центрів управління фінансовою діяльністю. Групи самостійно вирішують питання планування робіт, прийому на роботу нових співробітників, проведення нарад, координації з іншими відділами. Члени груп по чергово беруть участь в нарадах менеджерів компанії [2].

Для англійської моделі характерними є дві форми оплати праці: грошова та акціонерна, тобто у вигляді акцій. Працівник може також вкласти свої власні кошти в акції, облігації чи інші цінні папери компанії і щомісячно окрім заробітної плати отримувати дивіденди чи відсотки. Ця система є досить ефективною, так як робітники краще працюють для отримання власних більших прибутків, а отже, прибутки фірми також зростають. На деяких підприємствах відсутня фіксована ставка заробітної плати, вона повністю залежить від доходів підприємства, що також гарно мотивує працівників якнайкраще виконувати свою роботу.

Для французької моделі мотивації характерним є досить велике різноманіття економічних інструментів та методів. Заробітна плата нараховується за двома принципами: індивідуалізації (мають місце кваліфікація, якість виконання роботи, мобільність тощо) та індексації (враховується вартість життя). Застосовують три підходи до оплати праці:

1. Для кожного робочого місця встановлюється мінімальна заробітна плата з «вилкою» окладів. Тобто заробітна плата двох однакових працівників може бути різною, залежно від виконаної кожним з них роботи, але в разі їх пасивності буде мінімальною.

2. За високу якість роботи працівникам окрім основної заробітної плати виплачують премії.

3. Працівникам надають змогу брати участь в прибутках компанії, також можлива купівля акцій фірми.

Для шведської моделі характерною є солідарна заробітна плата. Задля скорочення розриву між мінімальною та максимальною заробітною платою, плата за однакові види роботи є рівною. Тобто, на будь-якому підприємстві, незалежно від результатів його діяльності, працівники однакової кваліфікації, що виконують аналогічну роботу, отримують однакову заробітну плату. Це виключає можливість малоприбутковим підприємствам знижувати працівникам заробітну плату, що сприяє збільшенню їх рентабельності.

Німецька модель характеризується соціальною справедливістю і солідарністю. Держава створює рівні умови для всіх громадян, захищає безробітних, інвалідів, пенсіонерів тощо. На підприємствах поєднуються стимулювання праці з соціальними гарантіями.

Розглянувши найвідоміші зарубіжні моделі мотивації, можна знайти як схожі, так і відмінні риси. Головне, що їх всіх об'єднує – це їх ефективність, про що можна судити по рівню економічного розвитку

країн, де вони запроваджені. В узагальненому вигляді зарубіжні моделі мотивації праці наведені в табл.1[3]. Для України скопіювати повністю будь-яку модель неможливо. Їх впровадження залежить не лише від бажання керівництва, а й від економічної ситуації в країні, фінансових можливостей підприємства, менталітету тощо. Доцільніше запозичити деякі елементи цих моделей мотивації. Ми вважаємо, що найбільш підходящими для цього є американська, англійська та французька моделі. Це пояснюємо тим, що вони поєднують різноманітну кількість мотиваційних важелів і їх легше примінити на вітчизняних підприємствах. Зокрема, впровадження елементів американської моделі дозволить підвищити рівень задоволеності роботою, її якість, допоможе суттєво економити на виготовленні продукції та збільшувати обсяги випуску, не погіршуючи її якість. Проте, її впровадження передбачає досить часту атестацію працівників та підвищення їхньої кваліфікації, що може дозволити собі далеко не кожне українське підприємство. Участь у прибутках компанії, за англійською моделлю, суттєво підвищить зацікавленість працівників у результатах своєї діяльності, внаслідок чого зросте продуктивність та ефективність праці. Однак, можуть виникати певні труднощі у вимірюванні обсягу роботи кожного працівника (якщо це не виробниче підприємство) та його вкладу у загальний результат. Також не кожен працівник може вкласти свої кошти у цінні папери компанії. Схоже до англійської, французька модель також передбачає виплати заробітної плати залежно від обсягів виконаної роботи та участі працівників у прибутках компанії. Перевагою французької моделі є те, що вона дозволяє підприємству легше переносити кон'юктурні коливання,

Таблиця 1.
Особливості формування зарубіжних систем мотивації праці

Країна	Основні фактори мотивації праці	Відмітні особливості мотивації праці
Японія	Професійна майстерність Вік Стаж Результативність праці	Довічний найм Одноразова допомога при виході на пенсію
США	Заохочення підприємницької активності Якість роботи Висока кваліфікація	Поєднання елементів відрядної і погодинної систем Участь у прибутку Технологічні надбавки Премії за безаварійну роботу, тривалу експлуатацію обладнання та інструментів Дотримання технологічної дисципліни Система подвійних ставок
Великобританія	Дохід	Участь у прибутках Пайова участь у капіталі Трудова пайова участь Чисто трудова участь
Франція	Кваліфікація Якість роботи Кількість раціоналізаторських пропозицій Рівень мобілізації	Індивідуалізація оплати праці Бальна оцінка праці працівника з професійної майстерності, продуктивності праці, якості роботи, дотримання правил техніки безпеки, етиці виробництва Ініціативність Додаткові винагороди (виховання дітей, надання автомобіля, забезпечення по старості)
Швеція	Солідарна заробітна плата	Диференціація системи податків і пільг Сильна соціальна політика
Німеччина	Якість	Стимулювання праці Соціальні гарантії

(таблиця)

що дуже важливо для українських підприємств, які змушені працювати у нестабільному ринковому середовищі. Недоліком цієї моделі є те, що її можна застосовувати тільки на великих підприємствах. Також її впровадження може ускладнювати система оподаткування, що діє в Україні. Японську, шведську та німецьку важко буде примінити, адже українські підприємства не готові до довічного найму робітників, високих соціальних гарантій та погодження зі всіма схожими підприємствами про однакову заробітну плату.

Висновки. Мотивація праці є вирішальним фактором в управлінні персоналом організації. Сучасні українські організації найчастіше використовують погрози звільнення, штрафи, премії та невеликі виплати на свята. Такі методи є не досить ефективними, тому варто запозичувати досвід зарубіжних компаній. На основі огляду зарубіжних моделей мотивації праці можна зробити висновки про те, що потрібно враховувати відмінності між окремими людьми та різними країнами. Тому варто впроваджувати деякі елементи цих моделей мотивації, зокрема американської, англійської та французької. Лише після запровадження ефективної системи мотивації праці можливе досягнення конкретно вираженої зацікавленості працівників у ефективній діяльності підприємства.

Література:

- Гольда А.В. Зарубіжний досвід мотивації праці трудового потенціалу в умовах ринкової економіки // Формування ринкових відносин в Україні: Збірник наук. праць. Вип. 2 (33). / Наук. ред. І.К. Бондар. – К., 2008. – С. 94-97.
- Енциклопедія «Britannica» [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/163303/Digital-Equipment-Corporation-DEC>

3. Козаченко А.В. Зарубіжний досвід мотивації праці [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://www.elitarium.ru/2010/10/22/zarubezhnyj_opyt_motivacii_truda.html
4. Шермерорн Дж. Организационное поведение /Дж. Шермерорн ; [8-е издание ; пер. с англ., под ред. Е. Г.Молл]. - СПб. : Питер, 2008. - 637 с.

Науковий керівник:

к.е.н., Лозовський Олександр Миколайович

Вікторія Мудрик
(Хмельницький, Україна)

ЛІЗИНГ ЯК ФІНАНСОВИЙ ІНСТРУМЕНТ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

Постановка проблеми. Глибоке наукове опрацювання інвестиційних можливостей лізингових операцій в сучасних умовах розвитку економіки, розробка практичних і теоретичних основ їх розвитку і впливу на стан інвестиційного потенціалу підприємства є актуальною і практично важливою задачею. Проблема системного підходу до лізингового ринку з боку держави має вирішальне значення для оптимізації та підвищення ефективності діяльності підприємства. Потрібно зауважити, що лізингова практика обумовлена економічною сутністю фінансового лізингу і, перш за все тим, що він є способом інвестицій, і, як наслідок, в більшості випадків залежить від процесів, які відбуваються на інвестиційному ринку. [1, с 83] Незважаючи на те, що Україна має досить високий потенціал для розвитку ринку лізингу, існує ряд аспектів, що стримують цей розвиток. [4, с.16]

Аналіз останніх досліджень і публікацій. До вітчизняних учених, які на сучасному етапі займаються економічними дослідженнями застосування цього виду фінансових послуг в нашій державі належать: Б. Луців, В. Мосійчук, Я. Ксенко, В. Міщенко, І. Покотило, О. Лях та ін. Наукові дослідження даних авторів певною мірою розглядають деякі аспекти застосування лізингу і використання його в економічних процесах нашої держави.

Мета. Дослідження тенденцій і напрямків розвитку лізингу в Україні, виокремлення проблем здійснення фінансового лізингу як форми залучення інвестиційних ресурсів та визначення пріоритетних напрямів використання лізингу в діяльності вітчизняних суб'єктів господарювання.

Результати. Економіка України перебуває у стані ринкової трансформації і потребує величезних фінансових ресурсів з метою придбання існуючими та новостворюваними підприємствами необхідної техніки, новітніх технологій.

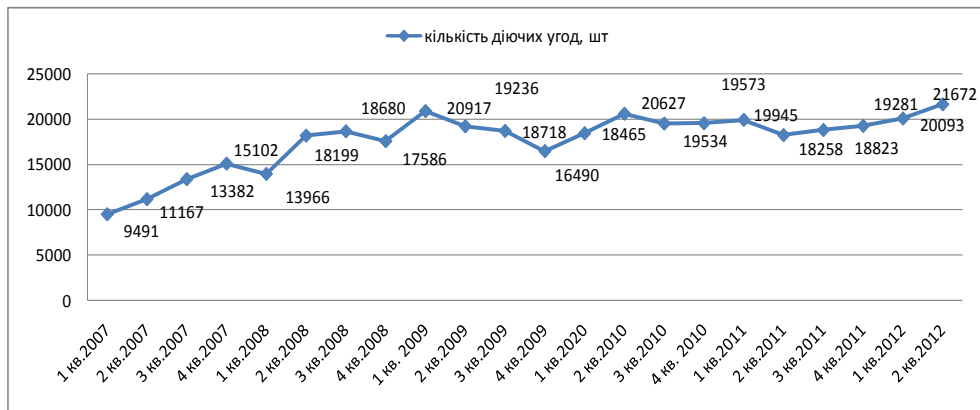
В умовах ринкових відносин лізинг дає можливість вижити малим, середнім і великим підприємствам. Підприємству-виробнику лізинг вигідний тим, що за його допомогою підтримується тісний зв'язок між виробниками і споживачами техніки. Вся інформація про недоліки використовуваного устаткування надходить до підприємства-виробника, яке усуває їх, підвищуючи конкурентоспроможність своєї продукції та розширюючи можливості її збуту. Збуваючи продукцію за лізингом, виробник вирішує проблему отримання плати за неї, що зміцнює його фінансове становище. Лізингові фірми від проведення лізингових операцій отримують досить високий прибуток. [2, с.170]

Для місцевих органів влади лізинг – це реальний шлях збільшення надходжень у бюджет, створення робочих місць. Інтерес держави полягає в тому, що лізинг виступає важливим фактором подолання кризових явищ в аграрному секторі, створює умови для зростання виробництва продукції і сприяє забезпеченню продовольчої безпеки країни. Активне впровадження лізингових операцій сприяє оновленню основних фондів завдяки збільшенню доступу підприємств до зовнішніх джерел фінансування інвестицій і розвитку малого та середнього бізнесу завдяки більшій доступності лізингових операцій порівняно з іншими інструментами запозичень.

Розвиток українського ринку лізингових послуг залежить від обізнаності потенційних клієнтів про лізинг. Гарантією позитивної динаміки зростання ринку лізингу є широка інформованість про те, що лізинг дозволяє обом сторонам досягати своїх цілей: клієнтам — переоснащувати виробничі потужності і розвивати бізнес, а лізинговим компаніям — реалізовувати фінансові проекти та розширювати комплекс послуг.

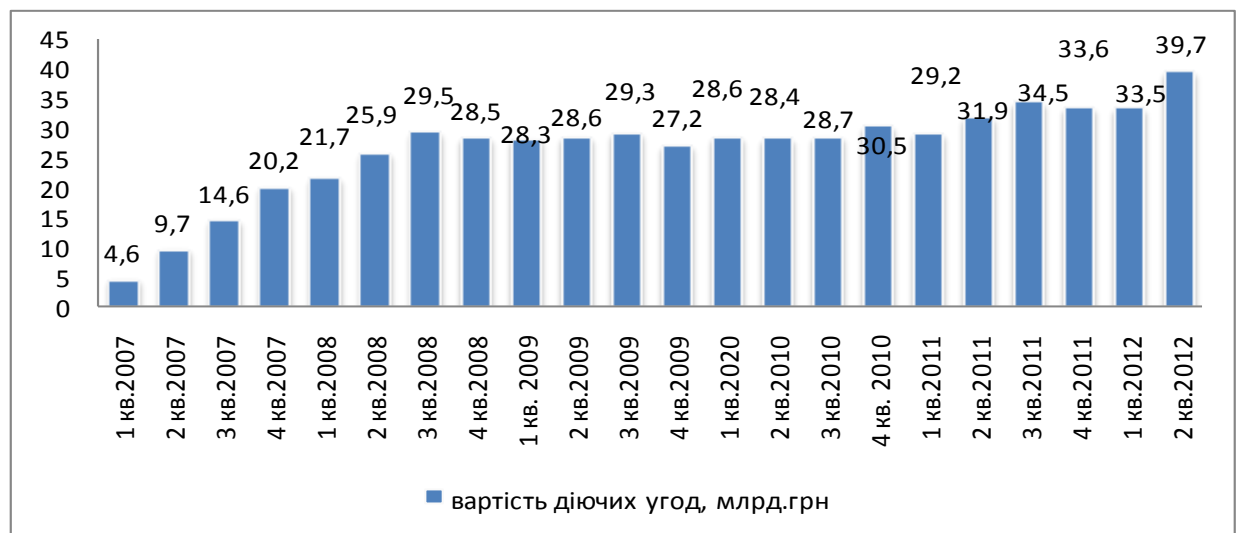
Потрібно зауважити той факт, що в Україні спостерігаються позитивні зрушення на ринку лізингу — кількість діючих угод фінансового лізингу за 2 квартал 2012 року збільшилась на 24,5%, що на 7,8 млрд. грн більше порівняно з аналогічним періодом минулого року (рисунок 1)

Вартість діючих угод фінансового лізингу станом на кінець 2 кварталу 2012 р. збільшилась на 6,2 млрд. грн. (18,5%) у порівнянні з кінцем 1 кварталу 2012 р. і становить 39,7 млрд. грн.



РРисунок 1 - Кількість діючих угод фінансового лізингу поквартально 2007 - 2011 рр.

У кількісному вираженні обсяг діючих угод на кінець 2 кварталу 2012 року становив 21672 угоди.



РРисунок 2- Вартість укладених угод фінансового лізингу поквартально 2007 - 2011 рр

Розглянемо на рисунку 3 кількість укладених лізингових угод по галузях і порівняємо з попереднім роком.

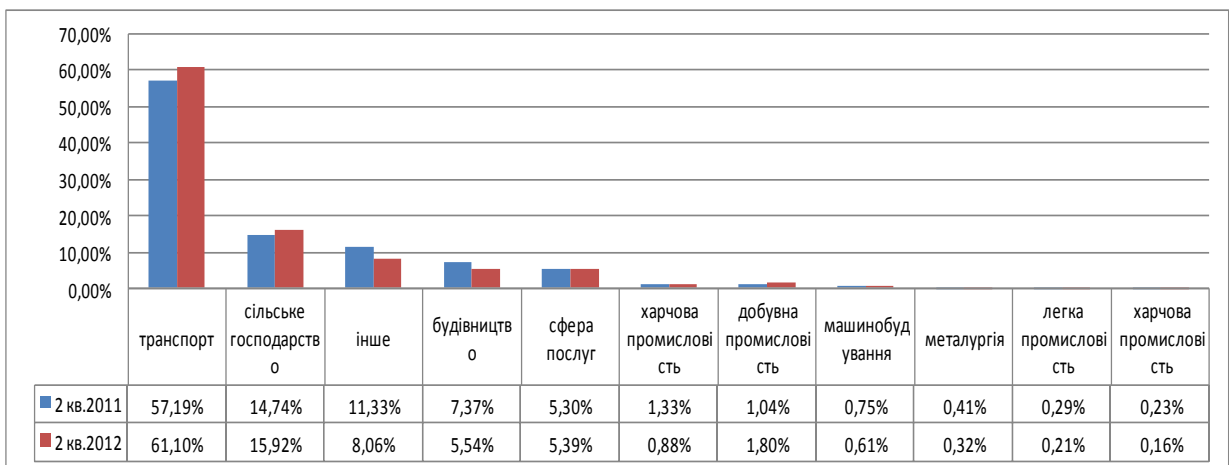
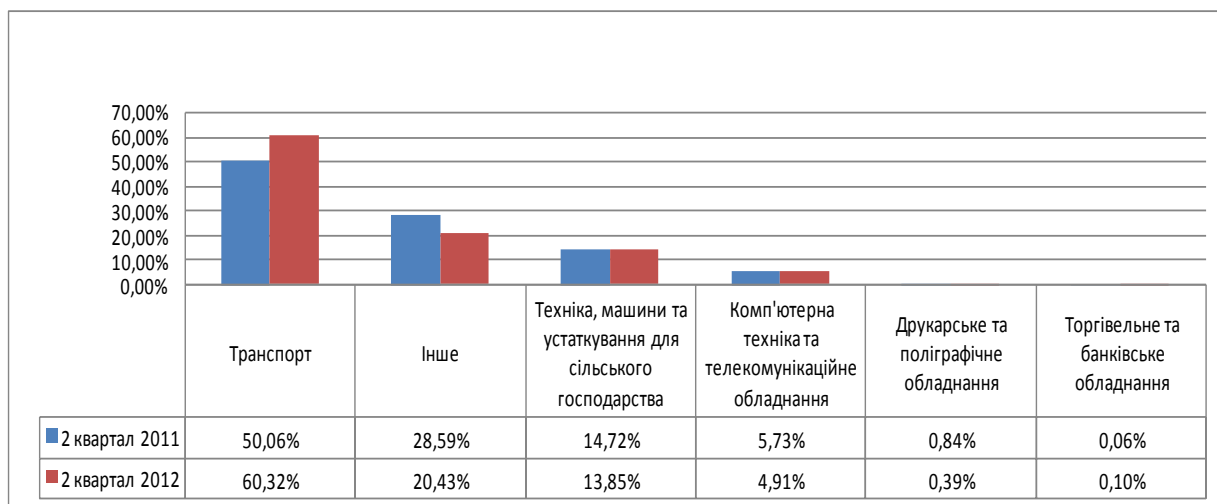


Рисунок 3 - Вартісний розподіл договорів фінансового лізингу за галузями 2010 - 2011 рр.

Серед діючих угод фінансового лізингу на кінець другого кварталу 2012 року, як і раніше, переважають угоди в галузі транспорту (61,10%), сільського господарства (15,92%), будівництва (5,54%) та сфері послуг (5,39%), при чому питома вага угод у галузі сільського господарства зросла майже на 4 процентних пункти у порівнянні з кінцем другого кварталу 2011 року.



РРисунок 4 - Вартісний розподіл угод фінансового лізингу за видом обладнання 2010 - 2011 рр.

Найбільшим попитом серед предметів лізингу користується транспорт (60,32%) – питома вага зросла на 10 пунктів, а також сільськогосподарська техніка (13,85%) та комп'ютерна техніка (4,91%). [6]

Проаналізувавши всі наведені вище рисунки, можна зробити висновок, що український ринок лізингових послуг зростає. На жаль, наша країна майже не використовує його переваг і можливостей. Є безліч чинників, які сприяють гальмуванню розвитку лізингу в Україні, а саме:

- недостатня інтеграція у міжнародне законодавче поле щодо лізингу;
- недосконалість законодавчого забезпечення;
- несприятливий податковий клімат;
- недостатній розвиток та обмежене використання інфраструктури ринку лізингу;
- недостатня фінансова стійкість лізингодавців;
- обмеженість можливостей залучення коштів для фінансування лізингових операцій;
- недосконалість структури джерел фінансування лізингових операцій;
- недостатність кваліфікованих кадрів у сфері лізингу та низький рівень обізнаності з питань лізингу серед представників малого та середнього бізнесу.

Доцільними для активізації розвитку лізингу в Україні є наступні пропозиції, а саме:

- дотримання учасниками ринку лізингу вимог законодавства;
- дотримання єдиних підходів при розробці та реалізації політики щодо учасників кредитних відносин на фінансовому ринку;
- забезпечення захисту прав учасників ринку лізингу;
- запобігання монополізації та створення умов для розвитку добросовісної конкуренції на ринку лізингу, забезпечення рівних можливостей для доступу до ринку лізингових послуг;
- створення умов для ефективної мобілізації та розміщення фінансових ресурсів учасників ринків фінансових послуг з урахуванням інтересів суспільства;
- забезпечення прозорості та відкритості ринку лізингу;
- зміцнення та динамічний розвиток вітчизняного ринку лізингу, підтримання довіри до нього та сприяння його інтеграції в європейський та світовий ринки лізингу.

Таким чином, дослідження лізингу і його місця на ринку інвестиційних послуг дозволяє зробити висновок, що він є важливою ланкою відтворювального процесу. Окрім того, розвиток лізингу стимулює підвищення ефективності кредитної політики банків у результаті створення конкурентного середовища між джерелами фінансування та розвиток організованого вторинного ринку багатьох видів техніки.

Підсумовуючи вищесказане, можна з упевненістю стверджувати, що розвиток вітчизняного ринку лізингу допоможе малому і середньому бізнесу не відволікаючи власні ресурси, здійснити модернізацію основних фондів і отримати нове, сучасне високотехнологічне обладнання та розширити збут власної продукції, особливо тієї, яка дорого коштує, адже на сьогоднішній день лізинг - найперспективніший фінансовий інструмент, здатний ефективно розвивати виробництво і тим самим активізувати інвестиційний процес в країні.

Література:

1. Захожай К. В., Ляшанов А. О. Фінансовий лізинг як форма залучення інвестиційних ресурсів підприємства: Проблеми підвищення ефективності інфраструктури: Зб. наук. праць. – К., 2011. – Вип. 32. – С. 83 – 88.
2. Квасницька, Р.С. Актуальні питання розвитку лізингового бізнесу в Україні / Р. С. Квасницька, Г. А. Штефанюк // Вісник Хмельницького національного університету № 6. - 2008 / Т. 2. – С. 152 – 161.
3. Кобзар Т. О. Лізинг як фінансовий інструмент інвестування підприємств / Кобзар Т. О. – К. : Ірпін, 2009.
4. Куліш Г.П., Кравченко К.В. Лізинг основного капіталу та перспективи його розвитку в національній економіці // Інвестиції: практика та досвід. – 2009р. - №3 – С.16 - 20.

5. Разянова Н. Стратегія розвитку фінансового лізингу в Україні / Н. Разянова // Фінансовий ринок України. – 2008. – №7/8. – С. 17 – 18.
6. Українське об'єднання лізингодавців: [Режим доступу: <http://www.leasing.org.ua>]

Науковий керівник:

к.е.н., доцент Квасницька Раїса Степанівна

Тетяна Огаренко
(Запоріжжя, Україна)

ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК»

У більшості сучасних економічних джерел спостерігається одночасне вживання понять “суспільний розвиток”, “економічний розвиток”, “соціально-економічний розвиток” без розмежування і конкретизації їх суті та відмінностей. Однак, якщо розглядати суспільство з системної точки зору і виділяти такі його складові як економічна, політична, соціальна, культурна сфери, необхідним стає уточнення змісту поняття економічного розвитку.

Наукові підходи до загальнотеоретичного обґрунтування категорії розвитку у різні історичні епохи є досить розмаїтими. У сучасній філософській літературі під розвитком розуміється зміна матеріальних і ідеальних об'єктів, яка характеризується такими трьома властивостями: є закономірною, спрямованою і якісною зміною [5]. Під закономірністю розуміється не випадковий характер змін. Спрямованість змін означає перехід від одного стану об'єкта до іншого не шляхом постійного повторення пройденого, не рухом по колу, а поступовим рухом до більш досконалого стану об'єкту (прогресивний розвиток) або рухом у протилежному напрямі (регресивний розвиток). Якісні зміни визначаються переходом від структури однієї якості (з однією кількістю її складових, порядком їх розташування одна відносно одної і характером взаємозв'язку між ними) до структури іншої якості (з іншою кількістю, порядком і типом взаємозв'язків складових) [3]. Розвиток виступає як виникнення нового якісного стану об'єкту у результаті зміни його складу і структури [2].

Процес розвитку, на відміну від зміни, яка може відбуватись із будь-яким об'єктом, пов'язаний із перетворенням у структурі об'єкта, що представляє собою сукупність функціонально пов'язаних один з одним елементів, відношень і залежностей. Тому у матеріальному і духовному світі, в якому усі предмети перебувають у стані постійного руху, про розвиток можна говорити відносно об'єктів з тією або іншою системною будовою, тобто розвиток є властивістю системних об'єктів [3].

Оскільки суспільство є не простою сумою складових (індивідів, соціальних зв'язків, взаємодій, взаємовідносин), а цілісною системою, яку формують індивідуальні дії, зв'язки і відносини, тобто взаємодія складових, з якими, які відсутні у включених до неї окремих елементів [1, 4, 6], воно набирає системну якість. Суспільство є складною системою через велику кількість елементів і складність зв'язків між ними, відкритою системою, оскільки взаємодіє з зовнішнім середовищем шляхом обміну речовиною, енергією і інформацією, і системою динамічною, яка змінюється у часі.

Елементами суспільства як системи є соціальні інститути, тобто стійкі сукупності людей, груп, закладів, що виступають самостійними суб'єктами соціальної дії. Соціальні інститути, у свою чергу, складаються з неподільних компонентів суспільства – окремих людей. Між елементами суспільства виникає велика кількість складних зв'язків, які називають суспільними відносинами і які формують структуру суспільства.

Залежно від спрямованості відносин, що виникають між елементами суспільства, виділяють його основні підсистеми – сфери суспільної діяльності – певні крупні відносно самостійні сукупності стійких відносин між соціальними суб'єктами. Кожна сфера складається з елементів (людей, соціальних інститутів) і певних відносин, що між ними склалися. Одні й ті ж елементи задіяні одночасно у різних сферах у зв'язку із різнобічністю їх функціонування. Традиційно виділяють чотири сфери суспільного життя: економічну, політичну, духовну і соціальну, які є підсистемами суспільства і містять його елементи.

Економічну сферу розглядатимемо як одну з підсистем суспільства, яка, в свою чергу, також є системою. Системою є кінцева множина функціональних елементів A з заданими властивостями V та відносинами між ними R , виділена із середовища SR відповідно до певної мети Z в рамках певного тимчасового інтервалу ΔT , тобто $S \stackrel{\text{def}}{=} \langle A, V, R, Z, SR, \Delta T \rangle$.

Елементами економічної системи в залежності від рівня, на якому вони розглядаються, є домогосподарства A_1 , окремі підприємства A_2 , групи взаємопов'язаних підприємств A_3 , галузі A_4 .

Властивості V економічної системи представляють собою параметри або характеристики елементів A_1, A_2, A_3, A_4 системи. Вони є істотними з погляду дослідження якості елементів і можуть змінюватись в залежності від мети дослідження.

Між елементами економічної системи складаються різноманітні відносини R , які формують структуру системи. Серед економічних відносин виділяють такі групи:

1) соціально-економічні відносини – відносини між усіма учасниками господарської діяльності з приводу виробництва, розподілу, обміну і споживання благ, які визначаються формою власності на засоби виробництва і виготовлений продукт;

2) організаційні форми господарської діяльності – відносини між економічними суб'єктами, що пов'язані із суб'єктом господарювання, які визначають структуру останнього;

3) конкретні економічні зв'язки між підприємствами і організаціями – відносини між організаціями і підприємствами, які встановлюються за допомогою безпосередніх угод між учасниками;

4) господарський механізм – відносини між елементами економічної системи і державою, за допомогою яких остання регулює господарську діяльність на макрорівні.

До зовнішнього середовища SR економічної системи відносяться елементи, які не ввійшли до неї.

Мета Z функціонування економічної системи суспільства може бути різною у різні проміжки часу і визначається станом інших сфер суспільства (політичної, соціальної, духовної) на конкретному історичному етапі, наприклад, задоволення матеріальних потреб, економічний ріст, підвищення ефективності виробництва, повна зайнятість і ін.

Кортеж $\langle A, V, R, Z, SR \rangle$ залежить від інтервалу часу ΔT , на якому розглядається система.

Відповідно, у різні моменти часу конкретні значення параметрів системи (властивості системи) визначають її тип.

У таблиці 1 наведено перелік груп елементів економічної підсистеми суспільства певної країни і відносин між ними у певний проміжок часу ΔT . Відзначимо, що G використовується для позначення держави.

Таблиця 1

Елементи і відношення економічної системи суспільства

Елементи	Позначення	Відношення	Позначення	Між якими елементами
Домогосподарство	A_1	Соціально-економічні з приводу розподілу, обміну і споживання	R_1	$A_1 \leftrightarrow A_2, A_2 \leftrightarrow A_3, A_3 \leftrightarrow A_4, A_1 \leftrightarrow A_4$
Підприємство	A_2	Організаційні форми господарської діяльності	R_2	$A_1 \leftrightarrow A_1, G \leftrightarrow A_2$
Об'єднання підприємств	A_3	Економічні зв'язки між підприємствами і організаціями	R_3	$A_2 \leftrightarrow A_2$
Галузь	A_4	Господарський механізм	R_4	$G \leftrightarrow A_1, G \leftrightarrow A_2, G \leftrightarrow A_3, G \leftrightarrow A_4$

Важливим є також розуміння суті і розмежування понять “економічний ріст” і “економічний розвиток”. Наведемо спочатку визначення загальноекономічних понять “ріст” і “розвиток”, використовуючи методологію “чорної скрині”. Ріст – це збільшення параметрів на виході системи при збереженні або зміні (збільшенні чи зменшенні) ресурсів, що споживаються, на вході системи. Розвиток – це ускладнення структури системи з метою скорочення ресурсів на вході для отримання одиниці кінцевого результату на виході системи.

Тоді під економічним ростом слід розуміти збільшення економічних параметрів системи, а під розвитком – удосконалення складу і структури економічної системи з метою істотного зниження сумарної ресурсоемності одиниці кінцевого результату функціонування системи.

Спробу визначити поняття “економічний розвиток” реалізуємо із врахуванням таких підходів (рис. 1):



Рис. 1. Підходи до визначення поняття "економічний розвиток суспільства"

Таким чином, під "економічним розвитком" розумітимемо закономірну, спрямовану і якісну зміну параметрів економічної підсистеми суспільства у результаті ускладнення структури системи з метою скорочення ресурсів на вході для отримання одиниці кінцевого результату на виході системи.

Висновки

Виходячи з розуміння економічної сфери життєдіяльності суспільства як системи, що характеризується такими параметрами як елементи, властивості, відносини між елементами, зовнішнє середовище, мета і часовий інтервал, які, набуваючи конкретних виявів, визначають тип економічної системи суспільства, економічний розвиток пропонується розглядати з врахуванням таких аспектів: необхідності проекції загальнонаукової категорії "розвиток" на об'єкти економічної сфери, врахування системної якості економічної сфери життєдіяльності суспільства і використання кібернетичного принципу "чорної скрині". У цьому руслі поняття "економічний розвиток" доцільно трактувати як закономірну, спрямовану і якісну зміну параметрів економічної підсистеми суспільства у результаті ускладнення структури системи з метою скорочення ресурсів на вході для отримання одиниці кінцевого результату на виході системи.

Література:

1. Дворецька Г.В. Соціологія : навчальний посібник / Г.В. Дворецька. – К. : КНЕУ, 2002. – 472 с.
2. Кондрашин И.И. Глоссарий философских терминов / И.И. Кондрашин. – М. : ИНФРА-М, 2006. – 794 с.
3. Новая философская энциклопедия в 4-х т., Т. 3 / Ин-т философии РАН ; Нац. обществ.-науч. фонд; под ред. В.С. Степина. – М. : Мысль, 2010. – 692 с.
4. Парсонс Т. Система современных обществ / пер. с англ. Л.А. Седова, А.Д. Ковалева; под ред. М.С. Ковалевой. – М. : Аспект Пресс, 1998. – 270 с.
5. Философский энциклопедический словарь. – М. : Советская энциклопедия, 1989. – 1068 с.
6. Черниш Н.И. Соціологія: курс лекцій / Н.И. Черниш. – Львів : Кальварія, 2004. – 460 с.

Анжеліка Романчук
(Бар, Україна)

РОЛЬ УПРАВЛІНСЬКОГО ОБЛІКУ НА ВІТЧИЗНЯНИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

Вступ. Однією із умов виживання вітчизняних підприємств в умовах сучасного бізнесу є проведення виваженої політики діяльності, а також можливість вчасного коригування її відповідно до потреб внутрішнього та зовнішнього середовища. Особливо гостро це питання постає в умовах економічної кризи, наслідки якої ми зараз відчуваємо. Тому для забезпечення оперативності реагування та прийняття доцільних рішень для об'єктивного та наочного відображення господарських процесів важливим є використання такої системи, яка б забезпечувала керівництво необхідною своєчасною, достовірною інформацією. Вирішити ці завдання в умовах динамічності ринку дозволяє застосування

системи управлінського обліку.

Аналіз основних досліджень та публікацій. Дослідження питань теорії і практики організації системи управлінського обліку як інструменту управління підприємствами в Україні проводять такі науковці, як І. Белоусова, Л. Гнилицька, Л. В. Нападовська, М. С. Пушкар, Н. Г. Чумаченко та інші. Проте поряд із важливими науковими результатами щодо методики і організації управлінського обліку все ще залишаються невирішеними проблеми в основному його практичного використання.

Результати досліджень. За офіційним визначенням, яке дає міжнародна федерація бухгалтерів, «управлінський облік» – це процес виявлення, вимірювання, накопичення, аналізу, підготовки, інтерпретації та передачі інформації, що використовується управлінською ланкою для планування, оцінки і контролю усередині організації та забезпечення відповідного підзвітного використання ресурсів [3, с. 24].

Таким чином, можна зробити висновок, що на сьогодні управлінський облік є ширшим від бухгалтерського, оскільки поєднує облік з управлінням.

На практиці управлінський облік розглядають як систему розрахунку, планування й аналізу витрат і доходів, що спрямована на внутрішніх користувачів.

Основні завдання управлінського обліку полягають у:

- забезпеченні необхідною інформацією для прийняття управлінських рішень шляхом інтеграції процесів збору, обробки, підготовки, аналізу, інтерпретації інформації;
- коригуванні управлінської діяльності у досягненні мети підприємства;
- наданні інформації та здійсненні консультаційної підтримки прийняття управлінських рішень;
- сприянні виявленню проблемних питань у сфері витрат і розробці альтернативних рішень для їхнього розв'язання;
- забезпеченні життєздатності підприємства на рівнях стратегічного й тактичного управління;
- сприянні оптимізації залежності «виручка–витрати–прибуток»;
- забезпеченні бюджетного контролю;
- наданні змоги об'єктивної оцінки результатів фінансово-господарської діяльності (чи окремих заходів, операцій) у плановому періоді в цілому на підприємстві та в розрізі окремих центрів відповідальності;
- створенні та забезпеченні функціонування загальної інформаційної системи управління підприємством тощо [9, с. 139].

Серед потенційних вітчизняних суб'єктів господарювання, готових до запровадження управлінського обліку, є певна частина середніх, які за кількістю працівників та обсягом реалізації наближаються до малих, і малих підприємств, де бухгалтерський апарат становить 2-8 осіб [6, с. 246] (іноді облік веде сам власник або використовує послуги сторонньої бухгалтерської служби), а також ті, що мають невеликий обсяг діяльності і не будуть впроваджувати управлінський облік. Отже, на сьогодні управлінський облік можливий тільки на середніх, що наближаються до великих, та великих підприємствах. А таких підприємств не так уже й багато.

На сучасному етапі розвитку складність успішного впровадження управлінського обліку обумовлено особливостями діяльності окремих ланок народного господарства. Виходячи з цього, інформаційна база, необхідна для управління, є специфічною для кожного підприємства. Відповідно, система управлінського обліку ґрунтується на різних підходах та інструментах для формування цієї інформації. Законом України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» передбачено, що підприємство самостійно розробляє систему та форми внутрішньогосподарського (управлінського) обліку, звітності й контролю господарських операцій з метою обробки та підготовки інформації про діяльність підприємства для внутрішніх користувачів [4]. Тому використання та регулювання управлінського обліку в Україні можливо лише на рівні окремих підприємств, які його впроваджують.

Проте, досвід організаційних заходів щодо його впровадження залишається невивченим, оскільки він становить комерційну таємницю, а тому інші підприємства не можуть його використовувати. Що стосується міжнародного та державного рівня, управлінський облік, на жаль, на цих рівнях не регулюється.

Оскільки управлінський облік не регламентується і не регулюється державними органами, тому керівництво підприємства на основі загальних принципів, виходячи з внутрішніх потреб, може організувати його самостійно.

Для успішного впровадження системи управлінського обліку на вітчизняних підприємствах необхідні три невід'ємні складові:

- 1) спеціальні ресурси для реалізації цієї задачі: якщо підприємство зважалося на виконання поставленої задачі, йому знадобиться багато як грошових витрат, так і витрат часу;
- 2) фахівці: керівництву слід усвідомлювати, що для постановки управлінського обліку йому слід наймати не бухгалтерів, а саме спеціалістів, у яких є такий досвід. Однак варто розглянути ідею про залучення власних фахівців, а не тимчасових консультантів;
- 3) участь у процесі постановки: часто керівництво вважає, що не слід втручатися у ту сферу, де є власні спеціалісти. Проте на це можна поглянути з іншого боку: як консультант чи фахівець будуть знати без активної участі керівництва про те, яку інформацію вони хотіли б бачити у себе на столі, щоб мати

зможу приймати правильні управлінські рішення.

Висновки. Розвиток в нашій країні ринкових відносин повинен привести до суттєвого переосмислення критеріїв економічної оцінки результатів діяльності організацій та підприємств та до змін змісту та функцій управління на мікроекономічному рівні. В наш час управлінському персоналу доводиться покладатися на власні сили й приймати самостійні рішення як щодо контролю доручених їм підприємств та підрозділів, так і щодо самостійного планування їх діяльності.

На практиці окремі елементи управлінського обліку, як правило, використовують на підприємствах. Важливо, щоб ці елементи були об'єднані в загальну структуру, орієнтовану на досягнення визначеного результату. Тому доцільно було б вирішити такі завдання:

1. Сприяти розширенню кола підприємств, які використовують в своїй діяльності кращі механізми управлінського обліку для прийняття управлінських рішень.

2. Стимулювати застосування прогресивного досвіду закордонних країн із розвитку систем управлінського обліку в українських умовах.

3. Розробити базові методологічні рекомендації з питань організації та ведення управлінського обліку на підприємствах, взявши до уваги український та закордонний досвід.

4. Прискорити процес формування професійної спільки, здійснювати підтримку процесів об'єднання професіоналів з управлінського обліку.

Література:

1. Белоусова І. Роль управлінського обліку // І. Белоусова // Бухгалтерський облік і аудит. – 2005. – № 4. – С. 34.
2. Гнилицька Л. Прийняття управлінських рішень на основі обліку інформації системи «директ-костинг» // Л. Гнилицька / Бухгалтерський облік і аудит. – 2007. – № 3. – С. 24.
3. Голов С. Ф. Проблеми та перспективи реформування бухгалтерського обліку в Україні / С. Ф. Голов // Бухгалтерський облік і аудит. – 2000. – № 11. – С. 15–23.
4. Закон України «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні» від 16.07.99 р. №996-XI (зі змінами і доповненнями) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ligazakon.ua>.
5. Нападівська Л. В. Управлінський облік. [Підруч. для студентів вищих навч. закладів] / Нападівська Л. В. – К. : Книга, 2004. – 544 с.
6. Левицька С. О. Методика організації та перспективи розвитку управлінського (внутрішньогосподарського) обліку // Університетські наукові записки. – 2007. – №3(23). – С. 245–253.
7. Пушкар М. С. Розробка системи обліку : [Навчальний посібник] / Пушкар М. С. – Тернопіль : Картбланш, 2003. – 198 с.
8. Сук Л. К. Організація бухгалтерського обліку: [Підручник] / Сук Л. К., Сук П. Л. – К. : Каравела, 2009. – 624 с.
9. Терещенко О. О. Поняття «контролінг» та «управлінський облік» у теорії і практиці // Фінанси України. – 2006. – № 8. – С. 137–145.
10. Чумаченко Н. Г. Розвиток управлінського обліку в Україні / Н. Г. Чумаченко // Світ бухгалтерського обліку. – 1999. – № 10–11. – С. 12.

Науковий керівник: доцент, Коваль Олена Вікторівна

Ія Чудасва
(Черкаси, Україна)

ОЦІНЮВАННЯ НАУКОВО-ТЕХНІЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ РЕГІОНУ ЯК ОСНОВИ СТВОРЕННЯ НАУКОВО-ТЕХНІЧНОЇ ЗОНИ

В посткризовій економіці одним з головних пріоритетів сталого розвитку національної економіки є її інноваційний розвиток, основою якого повинна бути ефективна державна політика щодо формування регіональної інноваційної системи та її інфраструктури, де особливу роль відіграють інноваційні науково-технічні зональні утворення, зони (далі – НТЗ).

Однією зі складових, що характеризує ступінь готовності регіону до інноваційних перетворень є його науково-технічний потенціал, під яким необхідно розуміти сукупність ресурсів і результатів науково-технічної діяльності, що взаємодіють між собою та із зовнішнім середовищем, для вирішення тактичних та стратегічних задач розвитку регіону, підвищення рівня його конкурентоспроможності та забезпечення сталого соціально-економічного зростання.

В економічній науці існує безліч методів розрахунку такого показника, які розроблені вітчизняними та зарубіжними науковцями, а також провідними світовими організаціями, а саме:

- інтегральна оцінка науково-технічного потенціалу країни (Біла книга, Японія) [1];
- комплексна оцінка науково-технічного потенціалу країни (Національний науковий фонд США)

[1];

- розрахунок індексу знань (Всесвітній банк) [2];
- розрахунок індексу конкурентоспроможності регіонів України (Фонд „Ефективне управління”) [3];
- регресійний аналіз інноваційної активності територій (Т. О. Штецер) [4];

- розрахунок індексу інноваційності регіонів (Незалежний інститут соціальної політики Російської Федерації) [5];

- інтегральна оцінка конкурентоспроможності регіонів (О.М. Стасюк) [6].

Для того, щоб визначити структурні складові науково-технічного потенціалу регіону, необхідно зрозуміти, що крім науково-технічної діяльності, тобто наукового потенціалу (кількість науково-дослідних установ; інноваційних підприємств; розвиненість інноваційної інфраструктури та ін.), існує необхідність враховувати значимість освітньої та економічної складових. Тобто як складна економічна система, науково-технічний потенціал має певну структуру, до якої відносяться потенціал науковий, освітній та економічний.

До індикаторів наукового потенціалу пропонується відносити кількість наукових кадрів у регіоні (кандидатів та докторів наук) та кількість науково-дослідних установ НАНУ; до показників освітнього потенціалу – кількість вищих навчальних закладів та кількість студентів у регіоні; економічного – обсяг валового регіонального продукту та обсяг реалізованої інноваційної продукції.

Структурний блок „Науковий потенціал” характеризує кадрову та результативну базу науково-технічного потенціалу регіону, здатність до продукування нових продуктів та послуг. Блок „Освітній потенціал” є базою для підготовки та перепідготовки наукових та виробничих кадрів. На сучасному етапі освіта є генератором нових знань та активним учасником процесу трансформації знань у інноваційні продукти, послуги та технології. „Економічний потенціал” є матеріальною, ресурсною та виробничою базою для здійснення інновацій та впровадження їх у масове виробництво.

Оскільки на сьогодні фінансування інноваційної сфери та науково-технічних зон в основному здійснюється з державного бюджету та спостерігається його дефіцит, отже існує необхідність з'ясувати, в яких за своєю спеціалізацією НТЗ об'єктивно є потреба та у яких регіонах країни.

Тому важливим завданням сучасної економічної науки є удосконалення методів розрахунку науково-технічного потенціалу регіону для визначення найбільш привабливого з точки зору формування та розвитку науково-технічних зональних утворень. При удосконаленні методів розрахунку науково-технічного потенціалу регіону необхідно враховувати такі критерії, як:

- доступність та об'єктивність первинних даних для розрахунків;
- простота розрахунку;
- наочність презентації отриманих результатів;
- можливість оцінити отримані дані з точки зору масштабу, змісту та здатність застосування для прогнозування та розробки стратегії.

Для того, щоб привести до однакової розмірності складові науково-технічного потенціалу регіону, необхідно їх представити у певному нормованому вигляді (здійснити рейтингування), а саме: співвіднести фактичне значення із найкращим у виборці за формулою:

$$P = \frac{\Pi_{\text{факт}}}{\Pi_{\text{max}}}, \quad (1)$$

де P – рейтинг регіону;

$\Pi_{\text{факт}}$ – фактичний показник;

Π_{max} – максимальний показник у вибірці.

Таким чином, показники науково-технічного потенціалу у кожному структурному блоці можна розрахувати за формулою:

$$I_m = \frac{\Pi_{\text{факт}} / \Pi_{\text{max}}}{Z}, \quad (2)$$

де I_m – показник одного із структурних блоків науково-технічного потенціалу;

m – назва показника;

Z – кількість складових показника у структурному блоці.

Отже, індекс науково-технічного потенціалу регіону повинен розраховуватись як інтегральний показник за формулою:

$$I_{\text{НТП}} = \frac{1}{3} \times \sum_{k=1}^3 (I_{\text{НП}} + I_{\text{ОП}} + I_{\text{ЕП}}), \quad (3)$$

де $I_{\text{НТП}}$ – рівень науково-технічного потенціалу регіону;

$I_{\text{НП}}$ – рівень наукового потенціалу;

$I_{\text{ОП}}$ – рівень освітнього потенціалу;

$I_{\text{ЕП}}$ – рівень економічного потенціалу.

Запропонований метод розрахунку вищезазначеного індексу дозволяє отримати значення науково-технічного потенціалу через систему показників, обчислити які можна за допомогою статистичних даних Державної служби статистики України.

Виходячи із (3), інтегральний показник науково-технічного потенціалу (I_{HTPI}) розраховується як середньоарифметичне трьох індексів, що входять до нього.

Отримавши інтегральний показник науково-технічного потенціалу регіонів України, необхідно здійснити його аналіз, а саме – класифікувати регіони за рівнем можливості здійснення інновацій.

Для того, щоб здійснити групування регіонів за їх потенційною можливістю продукування та вироблення інноваційних технологій, продуктів та послуг, необхідно скористатися методом аналітичного групування, використовуючи який встановлюється кількість груп, величина інтервалу групування та наочне наведення результатів графічними засобами.

Кількість груп (N) розраховується за формулою Стерджеса:

$$N=1+3,322\lg n, \quad (4)$$

де n – кількість одиниць всієї сукупності.

Величину інтервалу слід визначати за наступною формулою:

$$h = \frac{X_{\max} - X_{\min}}{N}, \quad (5)$$

де X_{\max} – максимальне значення інтегрального показника;

X_{\min} – мінімальне значення інтегрального індексу;

N – кількість груп.

Запропонований метод оцінювання науково-технічного потенціалу дозволяє аналізувати стан, рівень та динаміку ефективності як всього потенціалу, так і його структурних блоків за окремими регіонами; оцінювати складові науково-технічного потенціалу, формувати територіальні групи за рівнем розвитку науково-технічного потенціалу та визначати проблеми в інноваційній сфері науки та техніки.

Література:

1. Авдулов А.Н. Показатели научно-технического потенциала: методы сравнительного анализа / А.Н. Авдулов, А.М. Кулькин // Курьер российской академии наук и высшей школы. – 2009. – №12. – С. 29-35.
2. Офіційний сайт Українського інституту науково-технічної і економічної інформації [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.uin-tei.kiev.ua>.
3. Портал конкурентоспроможності України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://competitiveukraine.org/about_portal.
4. Штерцер Т.А. Эмпирический анализ факторов инновационной деятельности в субъектах РФ / Т.А. Штерцер // Вестник МГУ. – 2007. – Т.5. – Вып. 2. – С. 100-109.
5. Социальный атлас российских регионов. Интегральные индексы: индекс инновативности [Электронный ресурс]. – Режим доступу: http://atlas.socpol.ru/sndexes/index_snnov.shtml.
6. Стасюк О.М. Інтегральна оцінка конкурентоспроможності регіонів України / О.М. Стасюк, І.А. Бевз [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/ep/2012_1/6_Stas.pdf.

СЕКЦІЯ: ІСТОРІЯ**Роман Бобовський, Наташа Якубівська
(Переяслав-Хмельницький, Україна)****ДІЯЛЬНІСТЬ ВИДАТНОГО МАТЕМАТИКА М.В. ОСТРОГРАДСЬКОГО**

М.В. Остроградський видатний математик, який розробив і вніс великий вклад у розвиток математичної науки. Тому цей діяч є досить цікавою особою для вивчення його діяльності, що пов'язана з великим вкладом у сферу математичних наук. Праці М.В. Остроградського присвячено аналітичній механіці, гідромеханіці, теорії пружності, небесній механіці, математичній фізиці, математичному аналізу і теорії диференціальних рівнянь. Розвинув теорію хвиль на поверхні важкої ідеальної рідини (1826). Досліджував малі коливання пружних тіл (1829-1832). М.В. Остроградський - видатний педагог, який викладав у багатьох навчальних закладах Петербурга. Ряд його праць стосується питань методики викладання математики і механіки у вищій та середній школах. З численних і різноманітних його праць з різних галузей математичних наук, що зробили його ім'я відомим у багатьох країнах, слід особливо відзначити його мемуари у галузі чистої математики, в яких виводиться загальна формула варіацій кратного інтеграла (1834 р.), а також мемуари про інтегрування раціональних функцій.

Михайло Васильович Остроградський народився 12(24) вересня 1801 року в селі Пашенному Кобеляцького повіту Полтавської губернії (зараз село Пашенівка Козельщинського району Полтавської області). Тут був маєток його батька Василя Івановича Остроградського. Мати – Ірина Андріївна походила з сім'ї Устимовичів. Спочатку Михайло був відданий до пансіону при Полтавській гімназії, до так званого Будинку виховання зубожілих дворян. Наглядачем у ньому у той час був відомий український письменник, автор «Енеїди» І. П. Котляревський, який одним з перших звернув увагу на математичні здібності хлопця. Восени 1809 року Остроградський почав навчання у Полтавській гімназії. За стародавнім звичаєм дворян майбутнього математика записали на службу до канцелярії полтавської цивільного губернатора з чином губернського реєстратора, звідти він був переведений до Роменської поштової контори, а незабаром призначений колезьким реєстратором Полтавської губернської поштової контори. У 1815 році 14-річний чиновник був звільнений з цієї посади. Обдарований хлопець Михайло прохолодно ставився до навчання у гімназії, і батько вирішив віддати його до одного з гвардійських полків. Це відповідало і бажанню самого молодого Остроградського, який, розчарувавшись у гімназії, також хотів присвятити своє життя військовій службі. До того ж у нього були для цього усі дані: високий зріст, міцна статура, гучний голос. На початку 1816 року батько повіз його до Петербурга. Але брат матері Михайла, П. А. Устимович, порадив все ж таки віддати хлопця до університету, зокрема, до Харківського. Батько погодився. Так було вирішено долю майбутнього вченого. Михайло Остроградський приїхав до Харкова навесні 1816 року. Для підготовки до вступу в Імператорський Харківський університет батько поселив його на квартирі М. К.Робуша – університетського викладача. Михайло Остроградський почав відвідувати лекції викладачів фізико-математичного відділення Харківського університету як вільний слухач, а з 27 серпня 1817 року у неповних 16 років став студентом фізико-математичного відділення Харківського університету. Найбільший вплив на формування наукового світогляду М. В. Остроградського справили передові вчені, відомі математики професори А. Ф. Павловський та Т. Ф. Осиповський. Син М. В. Остроградського В. М. Остроградський у своїх спогадах пише, що батько завжди з великою повагою згадував свого вчителя в Харківському університеті професора математики Т. Ф. Осиповського. Особливо ж зблизився студент М. В. Остроградський з молодим викладачем математики А. Ф. Павловським, у якого кілька місяців 1818р. жив на квартирі. Їхнє близьке спілкування остаточно визначило подальшу долю Остроградського, його бажання зайнятися математикою. Коли М. В.Остроградський жив у Парижі, А. Ф. Павловський слідкував за його навчанням і завжди радів з його успіхів. За свідченням документів, студент Михайло Остроградський мав дуже добрі успіхи в навчанні не лише з математичних, а й з інших наук. Втім, він не міг примусити себе відвідувати лекції професора філософії А. І.Дудровича, начинені релігійно-містичними догмами. І це завдало потім йому великих неприємностей. М.В. Остроградський так захопився заняттями, що у 1817 році, коли йому ледь виповнилося 17 років, склав іспити за трирічний курс університету і незабаром одержав атестат. Певною мірою цьому сприяла відсутність чіткої організації навчального процесу в університеті.

У 1820 році майбутній вчений відмінно склав іспити за університетський курс. Ім'я М.В.Остроградського серед кращих було згадано на урочистих зборах університету, і ректор Т.Ф.Осиповський запропонував присвоїти йому вчений ступінь кандидата, керуючись новим положенням (1819) про присудження наукових ступенів. Ця пропозиція не знайшла підтримки у частини професури, почалося цькування Т. Ф.Осиповського і М. В.Остроградського, яке закінчилося прямим доносом А. І. Дудровича попечителю Харківського учбового округу З. Я. Карнєєву. Потім ще були скарги, листи. Врешті-решт Т.Ф.Осиповського було знято з посади ректора і незабаром звільнено з Харківського університету. За розпорядженням Міністерства народної освіти М. В.Остроградському не надали ступеня кандидата наук і відібрали у нього атестат, що був виданий у 1818 році. Таким чином, після чотирьох років, проведених у Харківському університеті, майбутній вчений, чий талент був помічений вже тоді, залишився без документів про його закінчення, хоча склав усі потрібні для цього іспити.

У 1828 році М. В.Остроградський повернувся до Росії. Царський уряд з підозрою поставився до молодого вченого, який прибув із Франції – його було взято під нагляд поліції. Однак не влада визначала ставлення до М. В. Остроградського наукової спільноти. Російські вчені швидко оцінили його визначний

талант, а слава М. В. Остроградського як талановитого математика затвердилась досить міцно. Завдяки блискучим відгукам французьких вчених і трьом “мемуарам”, що він представив після повернення до Імператорської Академії наук у Петербурзі, М.В.Остроградський у грудні 1829 року був обраний ад'юнктом з прикладної математики Імператорської Академії наук. Так почалася його плідна робота в Академії наук та педагогічна діяльність.

Восени 1828 року Остроградський почав читати лекції в Морському кадетському корпусі, а у 1829 році – публічний курс небесної механіки в Академії наук. За наукові праці у галузі математики і механіки М. В. Остроградський 11 серпня 1830 року одержав звання екстраординарного академіка, а 21 грудня 1831 року йому було присвоєно звання ординарного академіка Імператорської Академії наук. У столиці М. В. Остроградський підтримував приятельські стосунки з В. А. Жуковським, О.С.Пушкіним, Т. Г. Шевченком, В. Я.Буняковським, П. Л. Чебишевим, Б.С.Якобі, І.Ф.Круженштерном, М.І.Пироговим, С. С.Гулаком-Артемовським та багатьма іншими представниками науки і культури. Т. Г. Шевченко згадав про М. В. Остроградського у своєму “Щоденнику”.

Інтенсивна діяльність М. В. Остроградського продовжувалась в Імператорській Академії наук понад 30 років. У Петербурзі М. В. Остроградський створив свої всесвітньо відомі праці. Коло наукових інтересів ученого було надзвичайно широким. Основні праці М. В. Остроградського, що вирізнялися нестандартністю вирішення, оригінальністю, глибиною думки, стосувалися математичної фізики, математичного аналізу, теоретичної механіки. Немало працював він над теорією чисел, алгеброю, теорією ймовірності, балістикою. Важливих результатів досяг він у галузі математичного аналізу: знайшов формулу зв'язку інтегралу по об'єму з інтегралом по поверхні, відому в науці як «формула Остроградського». Список друкованих праць вченого налічує понад 100 назв. Відомий російський вчений у галузі механіки професор Московського університету М.Є. Жуковський через 40 років після смерті М. В. Остроградського сказав про нього: «Більша частина вчених праць Остроградського належить до його улюбленого предмета –аналітичної механіки. Він писав з різноманітних питань цього предмета: з теорії тяжіння, з теорії коливань пружного тіла, з гідростатики та гідродинаміки, із загальної теорії удару, з моменту сил при можливих переміщеннях і т. д. У всіх його роботах головна увага концентрувалась не на вирішенні окремих задач, а на встановленні загальних теорій. Він з особливою любов'ю займався розширенням методу Лагранжа про можливі швидкості й встановленні на найзагальніших началах теорії динаміки. Його велика робота “про ізопериметри” містить у собі як окремі випадки різні пропорції Лагранжа, Пуассона, Гамільтона та Якобі про інтегрування рівнянь динаміки. З ім'ям Остроградського завжди пов'язано поширення способу можливих переміщень на системи із звільнюючими зв'язками і викладення теорем динаміки за допомогою розгляду варіацій координат, що походять із зміни довільних сталих».

Видатні дослідження Остроградського у галузі механіки, математичного аналізу, багаторічна плідна педагогічна діяльність і створення найпередовішої наукової школи принесли йому заслужену славу найвидатнішого математика свого часу. Слава М. В. Остроградського в Росії була такою великою, що коли молоді люди виїжджали вчитися, то, бажаючи висловити найкращі побажання, рідні й друзі проводжали їх словами:«Ставай Остроградським».

М. В. Остроградський брав дієву участь у роботі різноманітних комісій Академії наук: з введення григоріанського календаря в Росії та з астрономічного визначення міст імперії, з дослідження можливості застосування електромагнетизму для руху суден за способом, що був запропонований Б. С. Якобі, з введення в Росії десятикової системи мір та ін.

Видатні заслуги М. В. Остроградського в галузі науки були визнані усіма вченими світу. Його було обрано академіком Імператорської Академії наук у Петербурзі і почесним доктором Віленського і Гельсінгфорського університетів, у 1834 році – членом Американської, у 1841 році – Туринської, у 1853 році – Римської та у 1856 році – членом - кореспондентом Паризької академії наук. Він був нагороджений орденами Св. Анни I ступеня і Св. Володимира II ступеня. У 1859/1860 навчальному році Харківський університет також обрав його своїм почесним членом.

М. В. Остроградський був прекрасним педагогом. Вищі спеціальні навчальні заклади столиці вважали за честь мати його у себе професором. Ще у 1828 році він приступив до викладання у Морському кадетському корпусі. У 1830 році працював в Інституті корпусу інженерів шляхів сполучення, з 1832 року – у Головному педагогічному інституті. У 1840 році М. В. Остроградський був залучений до викладацької роботи у Головному інженерному і Артилерійському училищах. Багато років він був головним спостерігачем за викладанням математики у військових навчальних закладах Росії. М. В. Остроградський був автором багатьох підручників, навчальних посібників, програм, курсів лекцій, написаних на високому науковому рівні.

Один із засновників петербурзької математичної школи, М. В. Остроградський був передовим ученим, що стояв на позиціях природничо-наукового матеріалізму, критерієм цінності і важливості математичного дослідження для нього завжди була практика. Багато учнів М. В. Остроградського уславили вітчизняну науку. Ось лише кілька імен його безпосередніх учнів, які залишили глибокий слід в інженерних науках або у розвитку передових технічних ідей, багато зробили для будівельної справи, артилерії, механіки, математики, педагогіки, балістики, фортифікації: В. І. Беренц, М. С. Будаєв, І. О.Вишнеградський, Д. І. Журавський, С. В. Кербедзь, П. Л. Лавров, О.Ф.Можайський, В. А.Панаєв, Г. Є. Паукер, М. П. Петров, Є. Ф. Сабінін, П.І.Собко, І.Д.Соколов, В.Н.Шкляревич. Прожив М. В. Остроградський трохи більше 60 років. Влітку 1861 року вчений поїхав у своє село Генералівку (Довге) Кобеляцького повіту Полтавської губернії. Там у серпні тяжко захворів. Після операції він вирішив поїхати до Харкова на консультацію з кращими лікарями. Але дорога втомила хворого, і він зупинився в

Полтаві у друзів. Тут 20 грудня 1861 року він і помер від паралічу легенів. Похований М. В. Остроградський був у селі Пашенному, у родинному склепі.

Наукова громадськість ніколи не забувала про внесок М.В.Остроградського у світову науку і зробила все, щоб відродити це славне ім'я в історії науки. У 1951 році у Полтаві у Жовтневому районі на честь вченого колишня вулиця Інститутська була названа ім'ям Остроградського. У 1961 році, у зв'язку зі сторіччям з дня смерті вченого, у Ленінграді на академічному будинку, в якому мешкав М. В. Остроградський, було відкрито меморіальну дошку. У 1983 році Постановою Ради Міністрів Української РСР ім'я академіка М. В. Остроградського було присвоєно Хоришківській середній школі Козельщинського району Полтавської області. У 1985 році у Полтаві на фасаді будинку по вул. Сковороди, 7, в якому у 1860–1861 роках жив М. В. Остроградський, було відкрито меморіальну дошку. В СРСР декілька разів – у 1940, 1946, 1958 роках – видавалися праці М. В. Остроградського. І все ж таки з видань його наукових робіт вирізняється Повне зібрання праць у 3-х томах, підготовлене і видане у 1959–1961 роках Академією наук Української РСР. Відповідальним редактором цього видання був академік Академії наук УРСР І. З. Штокало.

У серпні 2001 року Національний банк України з ініціативи Харківського університету випустив пам'ятну монету «Михайло Остроградський» з серії «Видатні діячі України». У 2001 році у зв'язку із 200-річчям вченого відбулися урочисті заходи в Національній академії наук України, Харківському університеті, інших наукових установах та навчальних закладах. До ювілею у Харківському університеті була видана брошура «Михайло Васильович Остроградський в оцінках сучасників та нащадків (до 200-річчя з дня народження)».

Видатний український математик Михайло Васильович Остроградський увійшов у золотий фонд науки, залишивши по собі глибокі сліди довгострокового впливу на розвиток математичного аналізу, теорії диференціальних рівнянь, математичної фізики й механіки. Його увага була зосереджена на важливих для того часу проблемах як теоретичного так і практичного спрямування. Дослідження М. В. Остроградського охоплюють усю гамму питань над якими в той час працювали видатні європейські математики, Н. Абель, В. Гамільтон, К. Гаусс, О. Коші, Ж. Лагранж, П. Попплас, С. Пуассон, Ж.-Б. Фур'є та інші.

Література:

1. Бевз В. М.В. Остроградський - математик, механік, педагог // Математика в шк. - 2001.- № 4.- С. 66-69.
2. Галай Г., Гриневич Г. Михайло Васильович Остроградський // Галай Г. Гриневич Г. Учня про видатних математиків.- К., 1976.- С. 105-108.
3. Конфорович А., Сорока М. Остроградський: Біогр. роман.- К.: Молодь, 1980.- 213 с.: ілюстр.- (Сер. біогр. творів "Уславлені імена"; Вип. 47).
4. Михайло Васильович Остроградський // Математика / Авт.-упоряд. М. Володарська, Є. Каневський.- Х., 2003.- С. 283-287.
5. Самин Д. Михаил Васильевич Остроградский // Самин Д. Сто великих ученых.- М., 2000.- С. 231-236.
6. Сита Г. Михайло Васильович Остроградський // У світі математики.- К., 1985.- Вип. 16.- С. 142-151.

Науковий керівник:

викладач Бобовський Роман

Сергей Варлагин
(Феодосия, Украина)

МИФЫ МАНШТЕЙНА – МЕМУАРИСТА

Редко можно встретить человека, интересующегося событиями 1941-1942 годов в Крыму и незнакомого с мемуарами бывшего командующего 11-й армией Эриха фон Манштейна. Порой утверждения немецкого военачальника воспринимают некритически, делая поспешные выводы. Автору представляется целесообразным уточнить утверждения немецкого Манштейна о гуманном обращении вермахта с советскими военнопленными и жестокой расправе красноармейцев с ранеными немецкими солдатами и офицерами, взятыми в плен в декабре 1941г. в Феодосии.

В своих воспоминаниях Э. Манштейн утверждает, что «несмотря на трудности со снабжением, армия прилагала все усилия – вплоть до снижения довольствия своих войск – для того, чтобы хоть как-нибудь обеспечить пищей многочисленных пленных, которых нельзя было отправить в тыл из-за недостатка транспорта. В результате среднегодовая смертность среди них не достигала и двух процентов – цифра, которая представляется очень низкой, если учесть, что значительная часть пленных попадала в наши руки тяжело ранеными или в совершенно изможденном состоянии. Доказательством того, что мы хорошо обращались с пленным, было их собственное поведение во время высадки советского десанта под Феодосией. Там находился лагерь, в котором было около 8000 пленных, охрана которых бежала. Однако эти 8000 человек отнюдь не бросились в объятия своим «освободителям», а наоборот, отправились маршем без охраны в направлении на Симферополь, то есть к нам» [1,с.261].

Однако немецкий «Отчет по оперативной ситуации в СССР» № 152 за 9 января 1942 г. гласил: «Большая часть населения боится возвращения русских. 7000 заключенных из Феодосии на марше Симферополь – Джанкой, частично под охраной, не делали попыток сбежать к русским». «Отчет» № 157

за 19 января 1942 г.: «Тот факт, что 7000 русских пленных, взятых в плен во время оккупации Феодосии, не сбежали по направлению к высадившимся русским войскам, а пошли почти без охраны по направлению к немецким войскам, чтобы достичь Симферополя, показывает степень отрицания большевизма, как и безразличие по отношению к войне среди других слоев населения».

Согласно показаниям бывшего начальника феодосийской полиции

С.Я. Каламбетова, в декабре 1941 г. военнопленного, эвакуация узников лагеря находившегося в бывшем Казанском соборе, началась утром 29 декабря 1941 года, и пленных сопровождал «усиленный конвой» [2, с.34].

Как видим, пленных вели под конвоем, хотя он, возможно, был и малочисленным. Кроме того, около двух тысяч пленных в Феодосии были освобождены десанниками [3, л.92].

Факт следования пленных под малочисленным конвоем, по нашему мнению, говорит в первую очередь о том, что эти люди были доведены голодом и холодом до состояния полной апатии и безразличия. Так, в октябре 1941 г., в районе Кривого Рога колонну из 12.500 пленных конвоировали 30 немецких солдат. Обессиленных пленных конвой расстреливал. Голод довел пленных до каннибализма, но попыток сопротивления не было [4, с.161]. Но можно ли объяснить покорность этих людей их ...благодарностью конвоирам за хорошее обращение?!

Утверждение фельдмаршала о среднегодовой смертности среди военнопленных менее 2% иначе как ложью назвать сложно. В целом из попавших в немецкий плен в 1941 г. бойцов и командиров Красной Армии до 1942 г. дожил лишь каждый третий. Но, может быть, зона действия 11-й армии Э. фон Манштейна была для советских пленных своего рода «зоной безопасности»?

О количестве военнопленных в Крыму в ноябре – декабре 1941 г. судить крайне сложно, так как только с 1 января 1942 г. началось предоставление статистических отчетов о местопребывании советских военнопленных. В январе 1942 г. в лагерях 11-й армии находилось всего 33.789 пленных, включая прибывающих и убывающих [5, с.462]. В ноябре 1941 г. при оккупации полуострова было якобы взято в плен 100 тысяч человек [4, с.87], в январе 1942 г. при вторичном взятии г. Феодосии – еще 10 000...

Конечно, говорить о 70 % смертности пленных в ноябре – декабре 1941 г. сложно. Видимо, в сводках ноября 1941 г. сильно преувеличено число взятых в плен. Часть пленных бежали или были отпущены по домам. Однако можно с большой долей вероятности утверждать, что к январю 1942 г. погибли до 20-30 % попавших в плен в Крыму красноармейцев.

Якобы гуманному обращению вермахта с пленными красноармейцами Э. Манштейн противопоставляет жестокость большевиков, с первых дней войны убивавших немецких военнопленных. «В Феодосии большевики убили наших раненых, находившихся в госпиталях, часть же из них, лежавших в гипсе, они вытащили на берег моря, облили водой и заморозили на ледяном ветру» [1, с.134].

Немецкий историк Иоахим Гофман, построивший свою книгу на нацистских пропагандистских материалах, утверждает, что в госпиталях Феодосии были жестоко убиты около 160 тяжелораненых солдат и офицеров. Убийство было совершено 6 января 1942 г. по указанию советского командования. Русскому врачу Дмитриеву, спросившему комиссара 9-го стрелкового корпуса, на каком основании расстреливают раненых, был якобы дан ответ: на основании «речи Сталина от 6 ноября 1941 года, в которой Сталин заявил, что все немцы должны быть уничтожены» [6, с.291].

Российский автор Б.В. Соколов полагает, что «варварские казни пленных в Феодосии и Керчи санкционировал представитель Ставки Лев Мехлис». Заметим, что Л.З. Мехлис прибыл в Крым уже после оставления Феодосии частями Красной армии.

Более того, якобы Сталин прямо рекомендовал своим генералам пленных расстреливать... «Сталин с самого начала войны относился к немецким пленным также, как Гитлер – к советским, просто последних было гораздо больше» [7, сс.13,14].

Стоит заметить, что утверждение о бесчеловечном обращении «большевиков» с немецкими военнопленными впервые появилось... в печально знаменитом «Приказе о комиссарах» от 6 июня 1941г., предписывавшем уничтожать взятых в плен политработников. Приказ начинался словами: «в борьбе против большевизма не следует рассчитывать на то, что враг будет придерживаться принципов человечности или международного права. В частности, от политических комиссаров всех рангов как непосредственных организаторов сопротивления нужно ожидать преисполненного ненависти, жестокого и бесчеловечного обращения с нашими пленными» [8, с.408].

Планируя уничтожение десятков миллионов жителей СССР, нацисты заранее обвинили противника в бесчеловечности. Естественно, что уже с первых дней войны нацистская пропаганда сообщала о «зверствах красных», внушая солдатам вермахта, что в плену их ждет мучительная смерть под пытками.

В действительности советское командование никогда не стремилось к уничтожению попавших в плен врагов. К 1 октября 1941г. в советских лагерях находилось 6681 пленный, к 1 января 1942 г. – чуть более 9000 [9, с.29]. Нельзя отрицать, что имели место отдельные инциденты со стороны ожесточенных зверствами врага и огромными потерями красноармейцев, но это были именно эксцессы, пресекавшиеся командованием. Недопустимо ставить знак равенства между заранее спланированной политикой уничтожения миллионов людей и отдельными кровавыми эпизодами мести, вызванными этой политикой.

Согласно донесению феодосийского поста полевой жандармерии за 19-26 января 1942 г., 21 января состоялись похороны немецких солдат, а 23 января – торжественные похороны [возможно,

офицеров]. «Установлено, что 53 раненых солдата были убиты. В воронке от снаряда найдено 15 расстрелянных солдат» - гласит донесение.

В донесении городской комендатуры от 10 февраля 1942 г. уже утверждается: «Потрясающую картину зверской жестокости представляет вид замерзших от холода, расстрелянных пленных немецких офицеров и солдат. До настоящего времени подобрано и опознано 307 трупов, захороненных в саду виллы Истамбул [Стамболи]. 91 павший товарищ не опознан».

Отметим, что в донесении комендатуры за 19-22 января 1942 г. говорится, что убийства немецких солдат в первый день производились «специальными командами на основании приказа вышестоящих инстанций» [2, с.37].

В показаниях «свидетелей» за 30, 31 января, 2, 14 февраля 1942 г. количество только убитых раненных вырастет до 160. Убийства уже производились не путем расстрела, а замораживанием и другими садистскими методами [7, с.с290,291,301]. 30 января 1942 г., по воспоминаниям оператора лейтенанта Дюринга, был снят документальный фильм, запечатлевший обезображенные тела немецких солдат и офицеров с отрезанными гениталиями и т.п.

Но чьи трупы снимали 30 января, если похороны состоялись 21 и 23 января 1942 г., а в донесении за 19-22 января речь шла об убийстве путем расстрела?

В наградном листе старшины 1-й статьи Алексея Егоровича Сафошкина, награжденного орденом Красного Знамени за бои в Феодосии, говорится, что пленные немцы были казнены по указанию начальника третьего (разведывательного) отдела [2, с.37]. По всей видимости, имеется в виду лейтенант Егоров.

Ефрейтор Вилли Тобак при расстреле получил два ранения в голову, но дожил до прихода своих. Очевидно, что это было возможно лишь при условии, что расстрел имел место накануне второй оккупации города, а не 3 или 6 января 1942 г.

Напрашивается вывод, что в Феодосии действительно были расстреляны несколько десятков пленных немцев, в том числе и раненых. Но именно расстреляны, а не зверски изуродованы.

Маловероятно, что пленные были убиты 3 или 6 января. Скорее всего, они были расстреляны 17 января, когда был получен приказ об оставлении Феодосии, а возможности эвакуировать пленных не было. Вечером того же дня сотрудниками НКВД из числа задержанных в городе изменников Родины были отобраны и расстреляны с санкции прокурора 46 человек «явных врагов советской власти» [10, с.59]. Согласно показаниям Марии Эпп, переводчицы немецкой комендатуры, содержавшейся в тюрьме, вечером 17 января заключенные услышали шум, из соседних камер куда-то выводили людей. Из камеры Эпп вывели двух женщин, обвинявшихся в предательстве евреев. Три переводчицы и девушка, нарушившая светомаскировку, остались. Вскоре наступила тишина, а на следующий день в тюрьму пришли немцы. Марии Эпп пришлось долго объяснять в СД, почему она, переводчица и немка по национальности, не была расстреляна сотрудниками НКВД [2, с.38].

Обращает внимание, что издававшаяся в Симферополе на русском языке газета «Голос Крыма», постоянно писавшая о «преступлениях большевиков», проигнорировала факт расстрела 46 феодосийцев 17 января 1942 г. Не потому ли, что их «обработанные» нацистскими пропагандистами трупы были использованы как доказательство «звериной жестокости красных»?

Конечно, с точки зрения права расстрел беспомощных раненых пленников – преступление. Но в условиях ожесточенной войны действовал принцип – враг не должен выйти на свободу. Поэтому как пленные немцы, так и арестованные граждане СССР, если не было возможности их вывезти в тыл, уничтожались. Впрочем, из числа арестованных советских граждан расстреляли лишь явных врагов.

Однако нацистской пропаганде была необходима картина обезображенных трупов раненых, замученных сразу после пленения лишь потому, что они – немецкие солдаты и офицеры.

Литература:

1. Манштейн Э. Утерянные победы. – М.: АСТ, 2007. – 702с.
2. Один год из 25 веков. Феодосия, 1941-1942/ Под ред. С. Н. Ткаченко и Ю. А. Утробина. – Симферополь: ДИАИПИ, 2011.- 476 с.
3. Центральный архив министерства обороны (ЦАМО), ф. 216, оп. 1142, д. 14.
4. Штрайт К. «Они нам не товарищи»: Вермахт и советские военнопленные в 1941 – 1945 гг. – М.: Русская панорама, 2009. – 680 с.
5. Angrick A. Besatzungspolitik und Massenmord. Die Einsatzgruppe D in der sudlichen Sowjetunion 1941 – 1943. – Hamburg, 2003. – 605s.
6. Гофман И. Сталинская война на уничтожение: планирование, осуществление, документы. – М.: Астрель, 2006. – 498с.
7. Соколов Б.В. Оккупация. Правда и мифы. – М.: АСТ – Пресс Книга, 2005. – 480 с.
8. Шнеер А. Плен. Советские военнопленные в Германии, 1941 – 1945. – М.-Иерусалим: Мосты культуры, 2005. – 652 с.
9. Военнопленные в СССР. 1939-1956. Документы и материалы. – М.: Логос, 2000. – 845с.
10. Реабилитированные историей. Автономная республика Крым: Книга вторая. – Симферополь: «АнтиквА», 2006. – 480 с.

Научный руководитель:

Преподаватель Феодосийского политехнического института Николаевского национального университета кораблестроения им. адмирала Макарова, Гольденберг Марина Александровна

Ірина Верховцева
(Ізмаїл, Україна)

УСТАНОВИ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ УКРАЇНСЬКОГО ПОДУНАВ'Я У СОЦІАЛЬНІЙ ДОПОМОЗІ НАСЕЛЕННЮ КРАЮ (КІНЕЦЬ ХІХ – ПОЧАТОК ХХ СТ.)

Реформування системи соціального захисту населення та місцевого самоврядування в сучасній Україні зумовлює необхідність вивчення досвіду відповідної діяльності на її теренах у минулому. Тому не вичуває інтерес до цієї проблематики у сучасних наукових студіях, присвячених і загальноукраїнському [1; 2; 3], і регіональному вимірам проблеми [4; 5].

Як відомо, в результаті буржуазно-демократичних реформ царського уряду у 60-70-і рр. ХІХ ст. в Україні постали земські та міські установи самоврядування. В Українському Подунав'ї (сучасні дев'ять південно-західних районів Одещини), що наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. входило до складу Акерманського та Ізмаїльського повітів Бессарабії, у сільській місцевості система установ самоврядування була особливою. Зокрема, на Ізмаїльщині існувало комунальне самоврядування, що залишилось краю у спадок від часів Румунського панування (1864-1878 рр.). Місцеві сільські комуни були складовою загальноповітової системи місцевого самоврядування [6, с.27]. З входженням краю до складу Росії у 1878 р. в результаті її перемоги над Туреччиною розпочалась нова сторінка історії Подунав'я, пов'язана з модернізацією тут суспільного буття, одним з маркерів чого стало таке нове явище, як соціальна допомога населенню з боку установ місцевого самоврядування. Враховуючи те, що протягом багатьох попередніх десятиліть край був зоною військових конфліктів між сусідніми державами та активної колонізації біженцями з Півдня Європи й інших регіонів, що заважало оформленню місцевих соціальних традицій та сформувало тут специфічний мультикультурний простір [7, с. 160], поширення у Подунав'ї соціальної допомоги з боку установ самоврядування, безумовно, сприяло не тільки піднесенню добробуту мешканців, господарській і культурній розбудові краю, а й інтеграції населення у місцевий регіональний соціум, творило його неповторне «обличчя», пов'язане з виробленням особливих форм співжиття, взаємодопомоги у специфічних природних та господарських умовах цієї землі.

Відображення соціальної діяльності місцевих установ самоврядування в архівних джерелах є достатньо мозаїчним і фрагментарним. У силу специфіки формування архівних фондів в цьому багатостраждальному краї (тільки протягом ХІХ – ХХ ст. він дев'ять разів змінював державну «прописку») можливим уявляється лише визначення основних напрямків відповідної діяльності, проте і це, на нашу думку може стати свідченням значних соціальних новацій, що відбувались у Подунав'ї тими часами, які, у свою чергу стали ознакою тут якісних суспільних змін. Джерельною базою розвідки стали матеріали фондів Комунальної установи «Ізмаїльський архів» (далі – КУІА) та Національного архіву Республіки Молдова (далі – НАРМ). Стан наукового вивчення проблеми, на жаль, є незадовільним: спеціально дослідники цьому питанню уваги досі не приділяли, хоча деякі аспекти проблеми фрагментарно висвітлено у низці праць окремих сучасних істориків [8; 9].

Під соціальною допомогою традиційно в історичній літературі розуміється передусім діяльність, як правило, громадських та приватних установ чи осіб щодо поліпшення добробуту представників нижчих суспільних верств, надання медичної чи матеріальної допомоги соціально незахищеним категоріям суспільства (опіка душевнохворими, догляд за сиротами, інвалідами, безпритульними, грошова та матеріальна допомога незаможним родинам, потерпілим від пожеж, забезпечення харчуванням біженців під час війни, реабілітація військових інвалідів тощо). Згідно офіційно визначених урядом повноважень, така діяльність установ місцевого самоврядування відносилась не до «обв'язкової», а до, так званої, «факультативної», необов'язкової складової їх праці. Проте саме цей напрямок діяльності означених установ, становив яскраву сторінку її історії, характеризував турботливе ставлення до місцевої людності, викликав неабиякий суспільний резонанс і схвальні оцінки як сучасників, так і дослідників пізніших часів. У країні, для питомої ваги населення якої християнство стало культуроутворюючою релігією, така діяльність завдяки проповіді церкви і традиціям виховання пов'язувалась з християнським служінням ближньому, сприймалась як суспільний обов'язок, як органічна складова існування соціуму. Тому не дивно, що з початком розбудови системи місцевого самоврядування в умовах модернізації країни питання соціальної допомоги постійно перебували у колі надзвичайної уваги громадськості та її передових діячів. Не стало виключенням і Подунав'я, де християнство не просто було культуроутворюючою конфесією для багатьох мешканців: завдяки православній традиції прибульці-колоністи відчували тут себе не зайдами, а «братими і сестрами», поставав особливий дух солідарності, взаємодопомоги [10, с.28]. Тому, вважаємо, що у краї було достатньо соціокультурних передумов для розгортання успішної відповідної діяльності установ місцевого самоврядування. Не зайвим буде згадати і той факт, що часті зміни у ХІХ ст. «державного володаря» не сформували тут міцний прошарок управлінців-бюрократів, чиновників, які так дошкуляли праці громадських діячів в інших регіонах країни. Ба, більше: ще у першій половині ХІХ ст., коли край в результаті перемоги у війні з Туреччиною 1806-1812 рр. уперше в цьому сторіччі «став російським», місцеві управлінці дійшли висновків щодо необхідності якнайшвидше запровадити в Бессарабії установи самоврядування, зокрема, на рівні селянського самоврядування, аби позбавити зайвого клопоту нечисельну і низькопрофесійну когорту місцевих управлінців [11, ар.3].

Отже, були чинники, що сприяли розгортанню соціальної допомоги місцевих установ самоврядування у краї, проте не бракувало і негативних чинників, які ускладнювали таку діяльність. До них, безумовно, варто віднести господарську руїну і зубожіння місцевої людності, що були пов'язані зі

специфічними природними умовами регіону (нестача достатньої кількості орної землі, періодичні посухи, на які наражався край, тощо), відсутністю сталих державних традицій, перманентними військовими конфліктами на території краю, хвилями міграцій населення, які слідували одна з іншою. Не було тут і потужних промислових підприємств, які б могли стати бюджетоутворюючими об'єктами виробництва, не велась активна банківська чи підприємницька діяльність. Зрозуміло, це не створювало міцну базу фінансової і господарської праці установ самоврядування, адже їх бюджети формувались за принципами «самообкладання»: населення та торговельно-промислові заклади сплачували спеціальні «місцеві» податки, чимала частка яких і використовувалась установами самоврядування на задоволення потреб своїх мешканців. При чому допомога надавалась як власними бюджетами, так і за рахунок бюджету губернського земства, про що, зокрема, неодноразово клопоталось Акерманське повітове земство [12, ар. 1]. Іноді земства чи міські управи залучали до відповідної діяльності кошти приватних осіб чи громадських благодійних установ, зокрема, у Подунав'ї – Ольгінського та Порт-Артурського комітетів, Товариства Червоного Хреста [13, ар.5; 14, ар.5; 15, ар.3; 16, ар.15]. Була і традиція так званих «лотерей» чи благодійних ярмарків, що організовувались установами самоврядування для збору коштів нужденним [17, ар.17]. На початку XX ст. земські і міські установи стали отримувати фінансову допомогу на відповідну діяльність від держави [18, с. 77].

Ураховуючи специфіку суспільного розвитку Подунав'я у попередні десятиріччя XIX ст. (до доленосного 1878 р.), про що йшлося вище, до найактуальніших проблем місцевого життя варто віднести передусім потребу у забезпеченні сільських мешканців, зокрема, колоністів, харчами в періоди неврожаїв чи у зв'язку з їх переселення сюди або до інших регіонів. Дійсно, архівні джерела повідомляють, що фактично головною статтею витрат земських установ краю стала відповідна допомога зубожілим сільським громадам, надання їм хліба чи посівного матеріалу з земських сховищ, магазинів [19, ар.2], грошової допомоги на купівлю харчів та землі [20, ар.1; 21, ар. 1]. Міські установи самоврядування утримували пункти харчування для бідних [22, ар.1], особлива потреба в яких з'явилась з початком Першої світової війни, коли край заповнили румунські біженці [23, ар.1; 13, ар.1].

Окремим напрямком соціальної праці місцевих громадських установ можна назвати захист дитинства. Чи безкоштовним одягом або купівлею необхідних для навчання речей [24, ар.3; 25, ар.4], чи створенням умов для оздоровлення на місцевих морських курортах хворих дітей [26, ар.82; 27, ар.61], чи оплатою навчання у ремісничих або професійних навчальних закладах дітей з бідних родин [28, ар.3] відзначалась ця діяльність земських і міських установ самоврядування краю.

Не менше соціальне значення мала діяльність установ самоврядування з надання медичної допомоги населенню та опіка душевнохворими, літніми мешканцями [29, ар. 32] й інвалідами війни [30, ар.5]. Оскільки край був прикордонням та, як зазначалось вище, полем періодичних військових протистоянь, «військовоувічних», як називають цю категорію нужденних архівні джерел, в регіоні не бракувало. Їх реабілітація була постійною турботою і місцевої влади, і місцевих громадських установ. Кошти витрачались на лікування, забезпечення протезами, грошову і харчову допомогу, навіть працевлаштування [31, ар.83].

Соціальна допомога установ місцевого самоврядування Українського Подунав'я населенню краю сприяла консолідації мешканців, піднесенню їх господарської активності та регіональної свідомості, оформленню тут нових суспільних традицій, пов'язаних з соціальною взаємодопомогою.

Враховуючи надзвичайну, на наш погляд, актуальність розглядуваної проблеми, варто відмітити, що перспективним уявляються такі напрямки її подальшого дослідження, як вивчення механізму суспільного контролю та державного регулювання відповідною діяльністю установ місцевого самоврядування, системи її фінансування, впливу на господарський і культурний розвиток окремих «етнічних діаспор» краю з числа колоністів.

Література:

1. Моїсєєва Т.М. Земська реформа та соціальна діяльність земств // Інтелігенція і влада: громадсько-політичний збірник. - Серія: Історія. - Одеса, 2004. - Вип. 3. - С. 36 – 47.
2. Ступак Ф.Я. Благодійність та суспільна опіка в Україні (кінець XVIII - початок XX століття): Автореф. дис... док. іст. наук. - Переяслав-Хмельницький, 2010. - 17 с.
3. Верховцева І.Г. Південно-Західні комітети Всеросійського земського союзу в Україні на початку Першої світової війни // Проблеми історії України XIX – початку XX ст. - Вип. III. - К.: Інститут історії України НАН України, 2001. - С. 234 - 239.
4. Гузенко Ю.І. Становлення і діяльність громадських благодійних об'єднань на Півдні України в другій половині XIX – на початку XX ст. (на матеріалах Херсонської губернії): Автореф. дис... канд. іст. наук. - Черкаси, 2004. - 17 с.
5. Верховцева І.Г. Участь земств Правобережної України у соціальній допомозі населенню // Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного університету. - Вип. 17. - Ізмаїл, 2004. - С. 6-10.
6. Верховцева І.Г. Комунальне самоврядування на Ізмаїльщині (кінець XIX – початок XX ст.): pro et contra // Матеріали V Волинської Міжнародної історико-краєзнавчої конференції (м. Житомир, 9-10 листопада 2012 р.): 36. наук. праць. - Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І.Франка, 2012. - С. 26-29.
7. Верховцева І.Г. Украинское Придунавье – славяно-романо-тюркское пограничье: базовые факторы формирования коллективной идентичности населения // Актуальные проблемы социологии, политологии, философии и истории: материалы международной заочной научно-практической конференции (19 декабря 2011 г.). - Новосибирск: Изд. «Сибирская ассоциация консультантов», 2011. - С. 159-164.

8. Лебеденко О.М., Тичина А.К. Українське Подунав'я: минуле та сучасне. – Одеса: Астропринт, 2002. – 208 с.
9. Верховцева І.Г. Агропропаганда – важлива ланка діяльності земств Правобережної України та Бессарабії // Науковий вісник Ізмаїльського державного педагогічного інституту. – Вип. 9. – Ізмаїл, 2000. – С. 37 – 41.
10. Верховцева І.Г. До питання націєтворчої діяльності земських найманих працівників в Україні // Інтелігенція і влада: Громадсько-політичний збірник. – Вип. 22. – Серія: Історія. – Одеса, 2011. – С. 23-29.
11. НАРМ. – Ф.2. – Оп. 2. – Спр. 11.
12. НАРМ. – Ф.65. – Оп. 2. – Спр. 66.
13. КУІА. – Ф. 784. – Оп. 1. – Спр. 77.
14. КУІА. – Ф.1007. – Оп.1. – Спр.3.
15. КУІА. – Ф. 47. – Оп. 1. – Спр. 97.
16. КУІА. – Ф. 782. – Оп.1. – Спр.1.
17. КУІА. – Ф. 4. – Оп. 1. – Спр. 486.
18. Поліщук В.А., Янкович О.І. Історія соціальної педагогіки та соціальної роботи. Курс лекцій / ТДПУ, Тернопіль, 2009. – 256 с. – [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://pulib.if.ua/book/221>
19. НАРМ. – Ф. 65. – Оп. 1. – Спр. 114.
20. НАРМ. – Ф. 65. – Оп. 1. – Спр. 1276.
21. НАРМ. – Ф. 65. – Оп. 1. – Спр. 66.
22. КУІА. – Ф. 2. – Оп. 1. – Спр. 715.
23. КУІА. – Ф. 780. – Оп. 1. – Спр. 41.
24. КУІА. – Ф. 2. – Оп. 1. – Спр. 149.
25. КУІА. – Ф. 2. – Оп. 1. – Спр. 656.
26. КУІА. – Ф. 757. – Оп. 1. – Спр. 27.
27. КУІА. – Ф. 757. – Оп. 1. – Спр. 7.
28. КУІА. – Ф. 47. – Оп.1. – Спр. 91.
29. КУІА. – Ф. 47. – Оп. 1. – Спр. 197.
30. НАРМ. – Ф. 8. – Оп. 1. – Спр. 1806.
31. КУІА. – Ф. 47. – Оп. 1. – Спр. 91.

Тетяна Геза
(Київ, Україна)

РОЗВИТОК ТРИГОНОМЕТРИЧНИХ ФУНКЦІЙ: ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ

Поняття функції іде своїми коренями в ту далеку епоху, коли люди вперше зрозуміли, що явища, які оточують їх, взаємопов'язані. Людина ще не вміла рахувати, але вже знала, що чим довше горить вогнище, тим тепліше буде в печері.

Ідея функціональної залежності зародилась 4 – 5 тисяч років назад. Вона міститься вже в перших математично виражених відношеннях між величинами, в перших правилах дій над числами, в перших формулах для знаходження площі та об'єму фігур.

Розглянемо історію виникнення ідеї функціональної залежності в основних етапах її розвитку:

- стародавні часи, коли вивчення окремих залежностей не привело ще до усвідомлення і формулювання понять змінного аргументу та функції;
- середньовіччя з XII чи XIV століття, коли ці поняття були вперше висвітлені в механічній чи геометричній формі;
- кінець XX століття та наступні 200 років. В цей період домінуючим стає аналітичне задання функції, задання функції у вигляді нескінченних степеневих рядів [2].

Важливою частиною вчення про функції є тригонометричні функції. Тригонометрія виникла і розвивалась в давнину як один з розділів астрономії, як її обчислювальний апарат, що відповідав практичним потребам людей. І саме астрономія визначила той факт, що сферична тригонометрія виникла раніше прямолінійної.

Для розвитку математики дуже важливими були праці індійських вчених з тригонометрії, хоч великих досягнень в цій галузі в них ще небагато.

В зв'язку з розквітом астрономії в елліністичних країнах (пізніше провінціях Риму) були досягнуті значні успіхи в розробці як графічних засобів розв'язування її задач, так і обрахунку хорд. В “Аналемі” Птолемея були викладені графічні прийоми побудови для виготовлення сонячного годинника, тобто для встановлення місця положення Сонця в залежності від часу, прийоми, які також можна використовувати для визначення часу доби. В основі побудов лежало ортогональне проектування сфери на три взаємно перпендикулярні площини меридіана, горизонту і вертикального кола. Дуги, які шукались при цьому, будувались по півхордам відомих кіл. В “Аналемі” Птолемея міститься відносно розвинута тригонометрія хорд. Індійці спирались на праці елліністичних астрономів, але внесли і багато нового. Очевидно, що на розвиток астрономії в Індії вплинули більш ранні методи, які ввійшли в “Аналеми”, і були перетворені тут в систему розрахункових правил. Головною була заміна хорд синусами. Така заміна сама по собі ніби й не помітна, адже хорда дуги g дорівнює подвоєному синусу дуги $2g$, тобто відрізняється від синуса лише сталим множником. Але в дійсності перехід від хорди до півхорди мав важливе значення, тому що

дозволив природно ввести різні функції, пов'язані зі сторонами і кутами прямокутного трикутника. В Індії було покладено початок тригонометрії, як вченню про тригонометричні величини, хоч і було відведено мало уваги саме розв'язанню трикутників. Синус і косинус також першими ввели індійські вчені. В Індії, по суті, і зароджується вчення про тригонометричні величини, яке пізніше було названо гоніометрією ("гонія" – кут, "метрео" – вимірюю).

Подальший розвиток вчення про тригонометричні величини отримало в IX-XV століттях у країнах Середнього і Близького Сходу. Ал-Хабаш, Абу-л-Вафа, Ал-Баттані, ал-Біруні та інші вводять нові тригонометричні величини: тангенс, котангенс, секанс, косеканс, встановлюють основні співвідношення між ними, використовують їх під час різних обчислень.

Цікавим є той факт, що поняття "тангенс" і "котангенс", як і перші таблиці цих величин, з'явилися не внаслідок розгляду тригонометричного кола, а із вчення про сонячний годинник.

Тангенси (від латинського *tanger* - дотикатися) вперше було введено у десятому столітті, так як і котангенс, секанс і косеканс арабським математиком Абу-л-Вафою. Взагалі тангенси виникли у зв'язку з розв'язуванням задачі на визначення довжини тіні. Абу-л-Вафа першим склав таблиці для знаходження тангенсів і котангенсів. Але ці відкриття європейцям довгий час були невідомі, тому тангенси були наново відкриті в чотирнадцятому столітті спочатку англійським вченим Т. Бравердином, а потім ще й німецьким математиком, астрономом Регіомонтаном (1467 р.)

Праця Регіомонтана "П'ять книг про трикутники всіх видів" (1462 - 1466), в якій тригонометрія розглядається як самостійний, незалежний від астрономії, розділ математики, була першою у Європі.

Зміст курсу тригонометрії складався до початку XVIII століття, але сучасна форма її викладу і загальноприйнята тепер символіка встановилися лише з часів Ейлера, тобто в другій половині XVIII століття, зокрема, у 1748 році в його праці "Вступ до аналізу нескінченно малих".

Цей вчений за походженням швейцарець. Він довгий час працював у Росії, був членом Петербурзької академії наук. Він першим увів відомі означення тригонометричних функцій, почав розглядати функції довільного кута, вивів формули зведення. Велика заслуга Ейлера полягає в тому, що він систематизував тригонометрію.

Термін "тригонометричні функції" ввів німецький математик Г. Клюгель (1739 - 1812), який визначав тригонометричні функції, як відношення сторін трикутника.

Сучасне позначення \arcsin і \arctg з'являються в 1772 році в працях віденського математика Шерфера і французького вченого Ж. Л. Лагранжа, але ще раніше дещо розглядав Д. Бернуллі. Символи \arcsin і \arctg стали загальноприйнятими в кінці вісімнадцятого століття (від латинського "арк" – лук, дуга).

Вперше графік тригонометричної функції, було зображено французьким математиком Ж. П. де Робервалем в кінці 30-х років XVII століття в зв'язку з визначенням площі циклоїди. Застосування графіків тригонометричних функцій набуло широкого розповсюдження лише після появи "Геометрії" Декарта і створення аналітичної геометрії. Проте вчені довгий час досліджували тригонометричні функції та будували їх графіки. Лише у 1670 році англійський математик Д. Вал лис розібрався у питанні про знак синуса у кожному квадранті і побудував у своїй "Механіці" два повні оберти синусоїди, зазначивши, що їх нескінченна кількість [1].

У 1668 році з'явилися "геометричні етюди" англійського математика Д. Григорі, в яких вперше зустрічається частина тангенсоїди, що відповідає першому квадранту. В 1670 році були опубліковані "Геометричні лекції"

І. Барроу, в яких розміщені графіки косинуса, тангенса, секанса для першого квадранта (графіки останніх двох функцій виявилися неточними).

Питання про знаки тригонометричних функцій у всіх чотирьох квадрантах вперше було правильно викладено у 1705 році в мемуарах Паризької Академії наук Т. де Ланьї [1].

Тригонометрія довгий час розвивалась, як частина геометрії. Можливо тригонометрія розвивалась в зв'язку з потребою в астрономів розв'язувати задачі певного виду (передбачення затемнень). Астрономів цікавили співвідношення між сторонами і кутами сферичних трикутників, складених з великих кругів, що лежать на сфері.

Сьогодні тригонометрія розглядається як дисципліна, що вивчає тригонометричні функції та їх застосування. Застосування тригонометричних функцій відіграє важливу роль в геометрії, при вивченні комплексних чисел, при розв'язуванні рівнянь, при вивченні коливальних процесів, при вивченні функцій загального вигляду (наприклад, ряди Фур'є).

Література:

1. Глейзер Г. И. История математики в средней школе: пособие для учителей. / Г.И. Глейзер.– М.: Просвещение, 1970. – 461 с.
2. Юшкевич А. П. О развитии понятия функции – Ист. – матем. Исследования. / А.П.Юшкевич. – 1996, - вып. 17.

Юрій Козубенко
(Переяслав-Хмельницький, Україна)

ВІДКРИТТЯ М.І.КОТОВИМ ПРОМИСЛОВОГО ЗНАЧЕННЯ КРИМ-САГИЗУ

До когорти видатних особистостей, які зробили вагомий внесок у розвиток вітчизняного природознавства можна віднести Михайла Івановича Котова (1896 – 1978) – ученого-ботаніка, дослідника та охоронця природи.

Характерною рисою досліджень М.І. Котова була підпорядкованість їх потребам народного господарства. Він охоче брав участь у комплексних експедиціях, які проводилися з метою розробки важливих народногосподарських проблем, таких, як освоєння під сільськогосподарські угіддя нових земель, бросових земель, пошкоджених ерозією на Донбасі, агроінвентаризація земель Донбасу в цілому, вивчення природних кормових угідь для розробки заходів по їх реконструкції, виявлення цінних деревних і чагарникових порід для полезахисного лісорозведення. Такі експедиції, як правило, здійснювалися в тісному контакті з геологами і ґрунтознавцями, що великою мірою визначило різноманітність поглядів ученого, глибоке усвідомлення необхідності комплексного підходу до вирішення багатьох наукових проблем. Цьому принципу Михайло Іванович залишився вірним на все життя.

М.І. Котов завжди приділяв велику увагу вивченню природних ресурсів України. Він досліджував різні групи корисних рослин (каучуконосні, лікарські, кормові, ефіроолійні та ін.) і також намагався робити це спільно з ученими інших спеціальностей – біохіміками, фармакологами тощо. Михайло Іванович першим звернув увагу (1931) на нову каучуконосну рослину крим-сагиз (*Taraxacum hybernum* Stev) і разом з В.І.Черкасовим встановив його придатність для одержання каучуку [4]. Цей вид було введено в культуру. На той час він відіграв значну роль у народному господарстві, а ім'я вченого було занесено до Почесної книги ВДНГ СРСР.

Кульбаба осіння, або крим-сагиз (*Taraxacum hybernum*) – вид багаторічних трав'янистих рослин роду Кульбаба родини Айстрові (*Asteraceae*).

Вид поширений в Південній Європі на Балканах і в Криму. Рослина невибаглива до умов освітлення і до ґрунту, може виростати на засолених ділянках. Висота рослини досягає 20 см. Листя подовжньо ланцетні, зібрані біля основи або в прикореневу розетку. Квітки жовтого кольору зібрані в один кошик, розміщену на вершині прямостоячого порожнього стебла. У рослині міститься сік білого кольору [4, с.125].

Молоді квітки можуть бути використані в їжу. Висушені рослини цілком (включаючи коріння) або тільки їх квітки використовуються для заварювання чаю. Висушені і обсмажені коріння іноді служили заміном кави.

Літо для крим-сагизу – час сплячки: ні квіток, ні листя; перші жовті кошики з білястої-зеленої обгорткою виростають у вересні, до появи листя; саме пишне цвітіння припадає на другу половину осені, а до весни залишаються зелені тільки розпластані розетки листя. У подібному розпорядку прослідковується пристосування до умов субтропічного клімату з його жарким посушливим літом і прохолодною вологою зимою.

Крим-сагиз – багаторічна рослина і володіє стрижневим коренем. У заростях трапляються екземпляри, коріння яких сягає 3 см в поперечнику і більше 2 м в довжину і нерідко спостерігається розгалуження коренів і їх деформація у вигляді скручувань, звивистості і сплюснутості [2, с.136].

У відношенні кліматичних умов крим-сагиз більш вимогливий, ніж інші каучуконоси з роду Кульбаба. Стійке плантаційне господарство крим-сагизу було можливе не лише на території Криму, а й на поливних землях Узбецької і Казахської РСР.

Каучук міститься, головним чином, в коренях крим-сагизу. Молочні судини утворюють концентричні кільця і заповнені рідким латексом або скоагульованим у вигляді ниток каучуком. У СРСР в 20-х і на початку 30-х років промислове значення мали латексні дерева, які не тільки накопичували каучук у великій кількості, але і легко його віддавали; із них найважливішою була гевея бразильська, що давала 96% світового виробництва каучуку. Трав'яністі латексні каучуконосні рослини із родини складноцвітих (кок-сагиз, крим-сагиз та інші), що виростали в помірній зоні, у тому числі рослини південних республік, і які містили каучук у невеликій кількості в коренях, на перших етапах розвитку каучуконосної промисловості в СРСР важливого промислового значення не мали. Серед трав'янистих рослин СРСР, окрім кульбаби були ще й полин і молочай, які теж містили молочний сік, придатний до виготовлення каучуку. Усі вони були в перспективі досліджень. Радянськими вченими було досліджено, що каучуконоси найкраще виростали не далі 10 градусів від екватора на північ і на південь.

Так, натуральний каучук видобувався лише з деяких деревних каучуконосних порід і чагарникових рослин, які росли у тропіках, а також у країнах з субтропічним і помірним кліматом. Однією з найважливіших вітчизняних каучуконосних рослин помірного поясу невдовзі стала багаторічна рослина чагарникового типу кок-сагиз; іншими дуже важливими каучуконосами стали крим-сагиз, тау-сагиз, хондріла та гваюла.

Починаючи з 1926 р., були зроблені пошуки каучуконосів по південних і південно-східних районах СРСР. Вже в 1927 р. був досягнутий перший значний успіх: у Казахстані Кузнецовим і в Азербайджані Каріс була вказана в якості каучуконоса хондрілла. Початок було зроблено, і більше планомірні пошуки спеціально організованих наукових установ привели до відкриття в 1929 р. Зарецьким нового

каучуконоса – тау-сагиза. Виявилося, що ця рослина містить в коренях до 35% каучуку високої якості. Дещо пізніше, Котов і Черкасов знайшли крим-сагиз.

У 1931 – 1932 рр. в результаті роботи наукових експедицій були зроблені аналізи рослин понад тисячі різних видів і в 57% з них було виявлено вміст каучуку. У переважній більшості цих рослин каучук містився у край невеликих кількостях, за винятком двох каучуконосів: кок-сагиз і крим-сагиз [1].

Першим із каучуконосів активно почали використовувати кок-сагиз. У СРСР він оброблявся на десятках тисяч гектарів. Згодом експлуатувати почали тау-сагиз і мексиканський каучуконос – гвайюлу. А коли у 1931 році М.І.Котов разом з В.І.Черкасовим встановили, що не менш цінним каучуконосом є крим-сагиз, його теж почали вирощувати на плантаціях. Власне відкрили промислове значення крим-сагизу М.І.Котов і В.І.Черкасов під час однієї із своїх експедицій у райони Південного Криму – Ай-Петрі, Ялта, Гурзуф (1929 – 1931 рр.). Під час цих експедицій Михайло Іванович Котов здійснював геоботанічні описи місцевості і проводив дослідження рослинного покриву [2].

Згодом, в СРСР було побудовано кілька заводів з отримання натурального каучуку із радянських каучуконосів.

На той час можливість успішного вирощування і використання радянських каучуконосів ніким не заперечувалася: каучуконосні рослини потрапили на колгоспні і радгоспні поля. Виводилися більш продуктивні і більш стійкі сорти. Удосконалювалася технологія переробки рослинної сировини на каучук. Не підлягало ніякому сумніву те, що систематична і широка робота з аграрного виробництва, селекції і технології добування каучуку призведе до того, що натуральний радянський каучук зробиться товарним продуктом. У цьому відношенні найбільші перспективи мали саме кореневі каучуконоси – кок-сагиз, тау-сагиз і крим-сагиз.

В якості прикладу недооцінки структури листового апарату можна вказати на невдачу спроб ввести в культуру каучуконосні кульбаби кок-сагиз і крим-сагиз, які мали щільно розпластану на землі розетку листя [1].

У посівів, які за своєю структурою наближаються до суцільного шару, умови здійснення фотосинтезу найменш сприятливі. Це визначило невдачу спроб ввести в культуру каучуконосну кульбабу крим-сагиз, яка має щільно прилеглі до землі розетки листя. Досліди у вирощуванні крим-сагизу відобразилися і на інших культурах. У зв'язку з цим були зроблені висновки про те, що більш високоврожайним сортам цукрових буряків відповідають підняті воронкоподібні розетки листя, а низьковрожайним – розпластані по землі.

У ході проведених досліджень було встановлено, що технологічні властивості добування каучуку також беруться до уваги при визначенні промислового значення каучуконоса. Ці властивості коливаються не тільки в залежності від фізичних і хімічних властивостей власне каучуку, але і від властивостей супутніх йому інших речовин. Коагулят латексу крим-сагизу містить каучуку близько 78% і смол близько 15%, отже в даному випадку технічний продукт виявляється більш смолистим. Зміст смол в рослині може дійти до такої величини, при якій каучук отримуваний із неї буде володіти дуже невисокими технологічними властивостями. Таким каучуконосом є хондрілла, з якої механічною обробкою у кращому випадку може бути отриманий продукт, що містить 20% каучуку; інша частина відноситься до смол. У процесі виробництва з рослини каучук в тій чи іншій мірі може бути звільнений від супутніх йому речовин. Коли каучук знаходиться в рослині у вигляді молочного соку, таке звільнення в більшості випадків не тільки не є необхідним, але в деякому відношенні виявляється навіть небажаним. Коли ж каучук міститься в окремих клітинах рослини, до того ж, як правило, вельми смолистої, видалення смол з каучуку досить утруднене. Ця обставина сприяла тому, що кореневі каучуконоси, серед яких є і крим-сагиз, мали вищу промислову цінність, аніж інші каучуконосні рослини СРСР [1].

Хоча коріння крим-сагизу можуть служити джерелом заміниці натурального каучуку, і він нарівні з кок-сагизом культивувався в СРСР, але з широким появою синтетичних матеріалів ця властивість рослини втратила своє практичне значення.

Таким чином, встановивши промислове значення крим-сагизу, М.І.Котов здійснив важливий вклад у розвиток сільського господарства на початку 30-х рр. XX століття.

Література:

1. Догадкин Б.А. Химия и физика каучука / Б.А.Догадкин. – М. – Л.: Государственное научно-техническое издательство химической литературы, 1947. – 423 с.
2. Котов М.И. Крим-сагиз / М.И.Котов // Ботаничний журнал АН УРСР. – 1945 (1946). – т.11, №3 – 4. – С.135 – 143.
3. Котов М.И. Крым-сагиз (*Taraxacum hubernum* Stev.) / М.И.Котов // Каучук и каучуконосы. – т.2. – Л.: Изд. АН СССР, 1953. – С.220 – 229.
4. Котов М.И. Кримська осіння кульбаба (Кримсагиз) / М.И.Котов // Нові культури на Україні. Збірник Українського науково-дослідного інституту рослинництва. – 1932. – С.125 – 154.
5. Котов М.И., Черкасов В.И. Новое каучуконосное растение – одуванчик осенний / М.И.Котов, В.И.Черкасов // Советский каучук. – 1932. - №4. – С.26 – 27: рис 1.

Науковий керівник:

доктор історичних наук, професор Коцур Надія Іванівна

Світлана Різничок
(Львів, Україна)

ГЕНЕЗИС НОМЕНКЛАТУРИ НАУКОВИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ У ФАРМАЦЕВТИЧНІЙ ГАЛУЗІ В УКРАЇНІ

Законом України «Про вищу освіту» передбачено наступні компоненти вищої освіти: атестація науково-педагогічних кадрів, присудження наукових ступенів і присвоєння вчених звань. Сучасна вища ступенева освіта передбачає наявність кваліфікацій: в науці – наукові ступені кандидата й доктора наук, в освіті – вчені звання доцента та професора [1]. Знання про розвиток та становлення усіх складових системи підготовки кадрів вищої кваліфікації є необхідним для вдосконалення освітньої галузі України та приведення структури наукових ступенів у відповідність до європейських стандартів.

Фармація увійшла у освітньо-науковий університетський простір у XIX ст., коли у провідних університетах Європи на філософських факультетах були організовані фармацевтичні відділення: у Відні, Граці, Інсбруку, Празі, Пешті, Кракові, Львові – у 1853 р. [11, с. 403-404], у Варшаві – в 1857 р. [12]. Початок XX ст. стабілізував її місце серед університетських наук як окремої науки зі своїм унікальним змістовим наповненням. Розбудова фармацевтичних відділень та факультетів, відкриття профільних кафедр, формування їх науково-педагогічного складу сприяли розвитку фармацевтичної науки та впровадженню наукових ступенів у її царині. Науковий ступінь магістра фармації, який присвоювався фахівцям за наукові дослідження у фармації в XIX – на початку XX ст., у 1930-их рр. доповнився науковими ступенями кандидата та доктора фармацевтичних наук.

Формування напрямків, за якими присуджувались наукові ступені та присвоювались учені звання протягом 1930-1991 рр., пройшло декілька етапів – від запровадження кваліфікації «кандидат» та «доктор фармацевтичних наук» до номенклатури наукових спеціальностей фармацевтичних наук. Питанням розвитку номенклатури наукових спеціальностей у контексті різних гуманітарних, суспільних та природничих наук в 1930-1990 рр. присвячена низка сучасних публікацій, серед них публікації авторів Ю. Регейла [3], М. Загузова [5], Л. Балєєвських, О. Муранова [4], І. Ягудаєвої [10]. Проте, у вітчизняній та зарубіжній науковій літературі не вдалося віднайти аналогічні дослідження з фармації.

Спеціальності наукових та науково-педагогічних працівників в Україні були запроваджені у 1930-их роках, коли в СРСР згідно з рішенням Ради народних комісарів (РНК) уперше була прийнята постанова «Про вчені ступені та вчені звання». Цією постановою вводились два наукові ступені – доктора та кандидата наук. В Інструкції «Про вчені ступені та звання», яка була розроблена та затверджена РНК СРСР 10.06.1934 р. і відображала порядок застосування однойменної постанови, уперше приводиться перелік спеціальностей, за якими можна присуджувати наукові ступені. Цей перелік включав 16 галузей наук, серед них 8 природничих: фізико-математичні, геолого-мінералогічні, біологічні, хімічні, медичні, технічні, сільськогосподарські, ветеринарні. Із цього переліку видно, що серед природничих наук немає фармацевтичних. Отже, фармація в той час не розглядалася як окрема наука, а наукові ступені науково-педагогічних працівників фармацевтичних факультетів могли отримати за виконання досліджень в одній із споріднених галузей – хімічна, біологічна, медична. Тому наукові ступені «кандидат фармацевтичних наук» та «доктор фармацевтичних наук», згідно цієї постанови не присуджувались.

Наступна постанова РНК СРСР стосовно присудження наукових ступенів та присвоєння вчених звань була прийнята 20.03.1937 р. Для присудження наукових ступенів вона визначала 18 галузей науки, серед яких однією з нових було введено фармацевтичні науки [7]. Ця постанова уперше ввела фармацевтичні науки в склад наукових спеціальностей, за якими наукові та науково-педагогічні працівники могли здобувати наукові ступені та вчені звання. Безумовно, значення постанови 1937 р. є одним із найважливіших, оскільки вона задекларувала визнання фармацевтичних наук у якості наукової галузі для наукових та науково-педагогічних працівників і необхідності наукових розробок у фармації, яку до цього часу вважали практичною галуззю.

Постанова 1937 р. заклала підвалини для подальшої диверсифікації у рамках кожної з галузей наук номенклатури спеціальностей наукових та науково-педагогічних працівників, еволюція якої відбувалася впродовж 1950-1990 рр. і була відображена у низці правових актів Міністерства культури (1953-1954 рр.), Міністерства вищої освіти (1954-1959 рр.) та Міністерства вищої і середньої спеціальної освіти СРСР (1959-1988 рр.).

У середині 1950-их рр. в СРСР розпочався період тотального реформування усіх сфер науки, який торкнувся й удосконалення як номенклатури наукових спеціальностей у цілому, так і фармацевтичних спеціальностей зокрема. Початок цим реформам поклала постанова ЦК КПРС та Ради Міністрів СРСР від 20 серпня 1956 р., у якій було підведено підсумок стану підготовки науково-педагогічних кадрів у країні. У постанові зверталася особлива увага на необхідність збільшення кількості кваліфікованих наукових кадрів з природничих дисциплін, зокрема “нових галузей науки”, серед яких на той час була фармація.

Подальший розвиток наукових фармацевтичних спеціальностей відбувався у безпосередньому зв'язку з розширенням напрямків аспірантури. Інструкція про порядок присудження наукових ступенів і присвоєння вчених звань від 4.04.1957 р. закріпила складання здобувачами наукових ступенів чотирьох кандидатських іспитів: діалектичний та історичний матеріалізм; одна з іноземних мов; дисципліна, яка є основною для спеціальності здобувача; спеціальна дисципліна у відповідності до обраної теми дисертації.

Наказом міністра вищої освіти СРСР № 636 від 10.06.1957 р. було введено в дію «Положення про аспірантуру при вищих навчальних закладах і науково-дослідних установах». Згодом, наказом міністра вищої освіти СРСР від 19.12.1957 р. для підготовки аспірантів з фармацевтичних наук було затверджено п'ять спеціальностей: технологія лікарських форм та галенових препаратів; фармакогнозія; організація фармацевтичної справи; фармацевтична хімія; судова хімія [6, с. 78]. Цим самим уперше були деталізовані напрямки у сфері фармацевтичних наук для підготовки кандидатських і докторських дисертацій.

Для кандидатських іспитів здобувачів наукового ступеня кандидата фармацевтичних наук з кожної спеціальності цим наказом було затверджено перелік основних і спеціальних дисциплін. Фармацевтичну хімію було визначено як основну дисципліну кандидатського мінімуму для трьох фармацевтичних спеціальностей – технології лікарських форм та галенових препаратів; організації фармацевтичної справи; судової хімії. Для фармацевтичної хімії основною дисципліною кандидатського мінімуму було визначено загальну хімію, для фармакогнозії – ботаніку або фармацевтичну хімію. Спеціальними дисциплінами (дисциплінами вузької спеціалізації здобувача в обраній галузі) було затверджено дисципліни, ідентичні за назвою зі спеціальностями аспірантури: технологія лікарських форм та галенових препаратів; фармакогнозія; організація фармацевтичної справи; фармацевтична хімія; судова хімія.

Номенклатура спеціальностей, у якій галузям наук з присвоєння наукових ступенів і вчених звань надано номери, була введена у 1962 р. Згідно цієї номенклатури фармацевтичні науки були зареєстровані під номером XV і включали чотири спеціальності: 388. Технологія лікарських форм та галенових препаратів; 389. Фармакогнозія; 390. Фармацевтична хімія; 391. Організація фармацевтичної справи [8, с. 11]. Прийнята номенклатура спеціальностей була чинною для аспірантури, присвоєння вчених звань та спеціальних дисциплін кандидатських іспитів [8, с. 6]. У нову номенклатуру фармацевтичних спеціальностей не ввійшла судова (токсикологічна) хімія, яку було долучено до фармацевтичної хімії.

Наказом міністра вищої та середньої спеціальної освіти СРСР від 27.07.1977 р. введена для використання нова номенклатура спеціальностей наукових працівників, затверджена Державним комітетом Ради Міністрів СРСР з науки і техніки № 231 від 25.05.1977 р., у якій наукам присвоєно шифри спеціальної структури – XX.XX.XX, яка є чинною до сьогодні. Згідно цієї номенклатури чотири наукові напрями фармацевтичних наук було об'єднано за спільними ознаками. Таким чином, утворилися дві узагальнені наукові спеціальності в галузі фармації: 15.00.01 – Технологія ліків і організація фармацевтичної справи та 15.00.02 – Фармацевтична хімія і фармакогнозія [9, с. 17]. Номенклатура спеціальностей 1984 р. та 1989 р. для фармацевтичних наук не вносила жодних змін у їх шифрах та назвах.

Нині в Україні номенклатура наукових спеціальностей з фармацевтичних наук доопрацьована і розширена. До спеціальності «Технологія ліків і організація фармацевтичної справи» долучено «Судову хімію», яка була незалежним напрямком на початку зародження номенклатури спеціальностей наукових працівників. Окрім цього, фармацевтичні науки доповнилися двома новими напрямками, які розвинулися в Україні протягом останніх двох десятиліть «Стандартизація та організація виробництва лікарських засобів» та «Історія фармації» [2].

Проте, варто зауважити, що у міжнародному науковому просторі фармацевтичні науки мають дещо ширший діапазон. Так, в Університеті Род-Айленд (США) еквівалентний до чинного в Україні наукового ступеня кандидата фармацевтичних наук можна здобути за виконання наукової праці з наступних спеціальностей: медична хімія та фармакогнозія (Medicinal Chemistry and Pharmacognosy), фармацевтика та фармакокінетика (Pharmaceutics and Pharmacokinetics), фармакоепідеміологія та фармакоекономіка (Pharmacoepidemiology and Pharmacoeconomics), фармакологія та токсикологія (Pharmacology and Toxicology) [13]; в Університеті Джорджії (м. Атенси, США) діють програми з підготовки аспірантів за наступними напрямками фармації: клінічна та адміністративна фармація (Clinical and Administrative Pharmacy), фармацевтичні та біомедичні науки (Pharmaceutical and Biomedical Sciences) [14].

Виконані бібліографічні висліди дозволяють зробити висновок, що присудження наукових ступенів з фармацевтичних наук в Україні було запроваджено у 1930-их рр., коли у 1937 р. фармація була введена у структуру спеціальностей наукових та науково-педагогічних працівників.

Пройшовши декілька етапів модифікації, номенклатура наукових спеціальностей у сфері фармації в Україні нині включає чотири спеціальності: 15.00.01 Технологія ліків, організація фармацевтичної справи та судова хімія; 15.00.02 Фармацевтична хімія та фармакогнозія; 15.00.03 Стандартизація та організація виробництва лікарських засобів; 15.00.04 Історія фармації.

Аналізуючи міжнародний досвід у сфері присудження наукових ступенів з фармацевтичних наук, можна зробити висновок, що закордонним університетам надається можливість розширювати діапазон наукових спеціальностей для підготовки дисертацій.

Література:

1. Закон України «Про вищу освіту» [Електронний ресурс] / Джерело доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2984-14>.
2. Про затвердження Переліку наукових спеціальностей. Наказ Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 14.09.2011 № 1057 [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z1133-11>.

3. Регейло Ю.І. Підготовка та атестація наукових і науково-педагогічних кадрів в Україні (50-60-х рр. ХХ ст.) / Ю.І. Регейло. – Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. – 2011. - № 2. – С. 68-80.
4. Балеєвських Л.С., Муранов А.И. Отечественная история нормативной регламентации номенклатур специальностей научных работников применительно к юриспруденции / Л.С. Балеєвських, А.И. Муранов. - Правоведение. 2008. № 5. С. 244 – 245.
5. Загузов Н.И. Эволюция научной специальности "теория и методика физического воспитания и спортивной тренировки" в педагогике / Н.И. Загузов. – Теория и практика физической культуры. - 1997. - № 1. - С. 55-57.
6. Об утверждении номенклатуры специальностей аспирантской подготовки в вузах и научно-исследовательских институтах СССР и перечня специальных предметов кандидатских экзаменов. Приказ Министра высшего образования СССР от 19 декабря 1957 г. № 1332 / Бюллетень Министерства высшего и среднего специального образования СССР. – 1958. – № 1–2. – С. 1–82.
7. Об ученых степенях и званиях. Постановление СНК СССР от 20.03.1937 г. № 454 [Електронний ресурс] / Режим доступу: http://intellect-invest.org.ua/rus/social_history_pedagogical_official_documents/.
8. О номенклатуре специальностей научных работников. Приказ Министра высшего и среднего специального образования СССР от 13 октября 1962 г. № 345 / Бюллетень Министерства высшего и среднего специального образования СССР. - 1962. - № 11. – С. 6-11.
9. О номенклатуре специальностей научных работников. Приказ Министра высшего и среднего специального образования СССР от 27 июля 1977 г. № 801 / Бюллетень Министерства высшего и среднего специального образования СССР. – 1977. – № 9. – С. 1-17.
10. Ягудаева И.А. Эволюция специальностей научных работников по историческим наукам в России (1819-2001 гг.) / И.А. Ягудаева. – Известия Российского государственного педагогического университета им. А.И. Герцена. – 2008. - № 61. – С. 321-325.
11. Kletter Ch. Austrian Pharmacy in the 18th and 19th Century / Ch.Kletter. –Scientia Pharmaceutica. – 2010. – № 78. – P. 397-409.
12. Pietura, A. Historia rozwoju akademickiego nauczania farmacji w Warszawie w latach 1809- 1950 / A. Pietura. – Archiwum historii i filozofii medycyny. – 1986. - V. 49. - № 2. – S. 179-196.
13. The University of Rhode Island [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://www.uri.edu/pharmacy/programs/graduate/jointms.shtml>.
14. University of Georgia College of Pharmacy [Електронний ресурс] / Режим доступу: http://en.wikipedia.org/wiki/University_of_Georgia_College_of_Pharmacy.

Науковий керівник:

кандидат педагогічних наук, Герцюк Дмитро Дмитрович

Неля Самойленко

(Переяслав-Хмельницький)

МЕДИЧНА ІНТЕЛІГЕНЦІЯ НА ТЕРЕНІ УКРАЇНИ В ДРУГІЙ ЧВЕРТІ ХІХ – НА ПОЧАТКУ ХХ СТ.: ІСТОРІОГРАФІЯ

Історіографія становлення і розвитку наукових товариств лікарів на терені України умовно поділяється на декілька періодів, які відрізняються масштабами і глибиною постановки проблеми та теоретичного вирішення. Водночас історіографічний огляд досліджуваної проблеми є запорукою її подальшого поглибленого вивчення та з'ясування досі нерозкритих аспектів багатогранної діяльності наукових товариств лікарів у другій чверті ХІХ – на початку ХХ ст.

Саме це стало визначальним чинником у виборі теми історіографічного огляду. Окрім того, ми брали до уваги суперечливі впливи на формування історіографічного поля зовнішніх факторів, а саме: зміни у суспільно-політичному житті країни, формування інтелектуальних еліт, взаємозбагачення, науково-освітню конвергенцію в галузі медицини, взаємодоповнення національної і європейської гуманістичних традицій.

Отже, умовно виділяючи основні історіографічні етапи історії діяльності медичних товариств на терені України, насамперед дотримувалися методологічного підходу, визначеного академіком В.І. Вернадським – розвиток демократії в суспільстві сприяє науковим успіхам, нагромадженню наукових знань, водночас вирішальним залишаються внутрішні закономірності розвитку самої науки.

На основі «внутрішніх закономірностей розвитку науки» пропонуємо виділити три історіографічні періоди історії становлення і діяльності наукових товариств лікарів на терені України: перший – друга чверть ХІХ – початок ХХ ст., другий – перша чверть ХХ – кінець 1980-х рр.; третій – сучасний, з 1991 р.

У великому масиві літератури, присвяченій діяльності медичних товариств помітно вирізняються публікації про їхню санітарно-протиепідемічну роботу в другій чверті ХІХ – на початку ХХ ст. Вони дозволяють установити пріоритетні напрями санітарно-протиепідемічної діяльності медичних товариств зумовлених викликами часу, епідемічними захворюваннями, необхідністю збереження ринку найманої праці та військовими потребами. Публікації другої половини ХІХ – початку ХХ ст. з історії науково-медичних товариств розкривають роль і значення не лише громадських організацій лікарів у подоланні соціальних хвороб та покращенні протиепідемічної обстановки в містах і селах, на біржах праці, а й

визначають персональний внесок учених-лікарів у розвиток санітарно-профілактичної справи на терені України.

Літературу про діяльність медичних товариств можна умовно розділити на декілька груп. Першу – становлять «Труды Общества киевских врачей», «Записки Новороссийского общества естествоиспытателей», «Труды Харьковского медицинского общества» та ін. Названі видання дозволяють ознайомитися з планами наукової і практичної роботи наукових товариств у масштабах губерній, повітів та окремих міст, з'ясувати пріоритетні напрями роботи, які визначалися конкретною соціальною і епідеміологічною обстановкою в різних регіонах Російської імперії. Названі видання розкривають кількісно-якісний склад членів наукових товариств, коло їхніх наукових інтересів, зміну керівництва громадських об'єднань лікарів тощо. «Записки....» і «Труды...» виступають, з одного боку, важливим історичним джерелом вивчення найважливіших етапів становлення і розвитку гігієни як науки, з іншого – історіографічним джерелом, яке дозволяє простежити еволюцію наукової думки в соціальній медицині, простежити зміну наукових пріоритетів і парадигм в процесі нагромадження експериментального матеріалу та його узагальнення, нових відкриттів, взаємодії вітчизняної і зарубіжної медичної науки. Особливий історіографічний інтерес становлять праці видатних учених, фундаторів медичної науки, які друкувалися на сторінках видань наукових товариств. Наприклад, В.К. Високович у статті «О причинах возникновения и развития холерной эпидемии в Киеве в 1907 г.» указував на водний механізм зараження холерними вібраціями, пропонував найефективніший на той час засіб проти холери – щеплення холерною вакциною [1]. О.В. Корчак-Чепурківський у статті «Наши общественно-санитарные нужды настоящего времени» подає глибокий аналіз санітарно-гігієнічної роботи в Київській губернії, вияснює фінансово-економічні, кадрові проблеми, які перешкоджали впровадженню санітарно-епідеміологічної служби, яка б систематично і планомірно здійснювала профілактику захворювань [2]. М.О. Гамалія в роботі «О некоторых заразных болезнях Одесского птичьего рынка» описував виділений у 1888 р. холероподібний вібріон у птахів, який назвав «вібріоном Мечнікова» та пропонував шляхи лікування свійських птахів [3]. В.В. Фавр в публікації «О голодном хлебе 1898 года» проаналізував причини голоду в Росії, констатує, що в XIX ст. На теренах імперії спостерігалось 48 неурожайних років, які супроводжувалися голодом, тоді як в країнах Західної Європи це соціальне лихо фактично зникло з суспільного життя [4]. Дослідник вносить пропозиції стосовно можливого приготування сурогатного хліба в неурожайні роки, аналізує зразки голодного хліба з Бузульського повіту Самарської губернії.

Важливий фактичний матеріал з глибокими узагальненнями і висновками міститься у звітах та протоколах Київського, Одеського, Харківського медичних товариств другої половини XIX – початку XX ст. Так, у звіті Одеського товариства лікарів, який відбувся 7 червня 1886 р., йшлося про створення Одеської бактеріологічної станції, її кошторис та напрямки діяльності, а також наукові досягнення М.О. Гамалія по виготовленню вакцини від сказу, його подальші наукові пошуки [5].

У протоколах Харківського медичного товариства знаходимо узагальнюючу інформацію про санітарно-гігієнічні і протиепідемічні заходи та впровадження наукових розробок у галузі епідеміології і гігієни громадською організацією, яка виступила ініціатором створення санітарних комісій при міській управі [6]. Якщо врахувати, що протоколи готувалися вченими-гігієністами, які відбивали тогочасну наукову думку в цій галузі медицини, то вони слугують важливим історіографічним джерелом вивчення найважливіших етапів розвитку гігієни в другій половині XIX – на початку XX ст.

Отже, історіографія історії медичних товариств другої чверті XIX – початку XX ст. включає великий комплекс літератури земського походження (опубліковані доповіді губернських земських з'їздів, нариси історії гігієни, статистичні описи окремих губерній, праці постійних медичних комісій при губернських земських управах, земські медичні збірники, журнальні публікації Товариства російських лікарів у пам'ять М.І. Пирогова та ін.). Окрему групу становлять наукові праці видатних діячів земської медицини, демографів Б.Б. Веселовського, Л.Б. Грабовського, Д.П. Журавського, С.М. Ігумнова, О.В. Корчак-Чепурківського, П.Ф. Кудрявцева, О.М. Марзєєва, М.І. Тезякова, М.С. Уварова, які друкувалися окремими виданнями за кошти земств і розповсюджувалися на терені України.

За авторством публікації другої половини XIX – початку XX ст. належали земським лікарям, діячам земської медицини, вченим-лікарям, демографам та ін.

Під редакцією професора В.С. Іконнікова в 1884 р. вийшов «Біографічний словник професорів і викладачів Імператорського Університету св. Володимира (1834-1884)», де згадується про першого професора гігієни В.А. Суботіна.

Другу групу становлять історико-статистичні, енциклопедичні видання, в яких розглядаються питання розвитку гігієни. Це, зокрема, історико-статистичні відомості про перших вчених та структуру університету св. Володимира, висвітлені в «Историко-статистических записках об ученых и учебно-вспомогательных учреждениях университета св. Владимира», опублікованих у 1884 р. під редакцією В.С. Іконнікова. У виданні на с. 213-224 розкривається діяльність лабораторії при кафедрі гігієни (записки проф. В.А. Суботіна) [7].

У цьому ж виданні висвітлюється внесок професорів викладачів медичного факультету Київського університету св. Володимира у створення громадських організацій та наукових медичних товариств, зокрема, Товариства київських лікарів та вказується на участь членів Товариства у заходах щодо подолання епідемій холери, паразитарних тифів та інших гострозаразних інфекційних хвороб, обговорення низки питань санітарії, гігієни і епідеміології, створення з ініціативи професора Н.А. Хржонцевського Комісії народних медичних читань [8].

У другому історіографічному періоді особливо активізувалися дослідження з історії медичних товариств у 1960-х рр. У 1965 р. вийшов збірник статей за редакцією В.П. Новаченка до 100-річчя діяльності Харківського медичного товариства [9]. В ювілейному збірнику дослідник П.Д. Петров розкриває історичні аспекти становлення Харківського медичного товариства та його санітарно-протиепідемічну діяльність, аналізує наукові розробки в галузі гігієни санітарії, епідеміології, бактеріології, боротьби з соціальними хворобами, простежує створення низки науково-дослідних установ, а саме: протидифтерійного, Пастерівського інститутів, бактеріологічної станції, Жіночого медичного інституту, висвітлює науково-практичну діяльність членів Товариства [10].

Інформаційно насичена праця О.І. Лотової з історії зародження медичних товариств у Російській імперії виходить у світ в 1962 р. Особливий науковий інтерес становлять її публікації, в яких підбиваються підсумки вивчення історії гігієни і санітарії. Так, у 1962 р. вийшла в світ робота О.І. Лотової «Русская интеллигенция и общество в России», де аналізуються праці відомих учених-гігієністів.

У збірниках міститься низка публікацій М.І. Барсукова, І.Д. Хороша, І.Д. Страшуна, Л.Г. Лекарева, Л.І. Грабовської, О.А. Грандо про розвиток санітарної справи в умовах земської медицини в Україні та про внесок земських лікарів (О.Л. Смідовича, В.Г. Соболева, Аглицького та ін.) в розбудову санітарної організації в українських губерніях.

Огляд і бібліографія праць з історії гігієни і санітарії, опублікованих в СРСР з 1917 по 1957 рр. подається в спеціально присвяченій цьому питанню праці Е.І. Лотової «Русская интеллигенция и вопросы общественной гигиены. Первое медицинское общество в России» [11]. Ця робота дає певне уявлення про основні дослідження з історії вітчизняної гігієни, виконані за 1917-1957 рр. Історіографічні узагальнення і оцінки з питань епідеміології були висвітлені також в інших працях О.І. Лотової [12].

У наукових колах 1970-х років продовжується вивчення історії товариств лікарів другої половини ХІХ – початку ХХ ст. та їх значення в формуванні наукових основ гігієни.

У 1972 р. за редакцією академіка М.В. Волкова вийшов збірник «Наукові медичні товариства», в якому автор на загальноросійському матеріалі подає короткі відомості про медичні товариства України, зокрема Харківське медичне товариство та його роль у боротьбі з епідеміями [13]. Діяльність Товариства боротьби з заразними хворобами, заснованого членами Товариства київських лікарів, детально висвітлена в дослідженні С.С. Дяченка [14].

Окремі аспекти діяльності Харківського медичного товариства, зокрема внесок його членів у розвиток мікробіології і епідеміології, досліджував А.Д. Чмель [15].

Наступне десятиліття в радянській історіографії становлення і розвитку наукової гігієни відкривається працею А.Д. Чмеля, де йдеться про діяльність Харківського медичного товариства та його участь у російсько-турецькій війні 1905 р. [16].

Інформацію про медичні наукові товариства було подано в енциклопедичних виданнях – Українській Радянській енциклопедії, Великій медичній енциклопедії тощо [17].

Окрім узагальнених даних про наукові товариства, «Велика медична енциклопедія» помістила статтю Ю.П. Лісіцина та Ю.А. Шилініса про міжнародні конгреси з алкоголізму та наркоманії, починаючи з 1885 р., гігієни і демографії (з 1852 р.), охорони дитинства (з 1883 р.), промислової медицини (з 1905 р.) та гігієни і профілактичної медицини (з 1905 р.).

У зв'язку з 125-річчям від дня народження О.В. Корчак-Чепурківського виходить серія публікацій Є.Я. Білецької, К.М. Синяка, В.Ф. Рудиченка [25, с. 66-68], К.М. Синяка, В.Ф. Рудиченко [19], в яких подається оцінка науково-педагогічної діяльності видатного вченого.

Діяльності О.В. Корчака-Чепурківського в Бессарабському земстві присвячені статті Є.П. Попушова та В.А. Іюкси «Вклад А.В. Корчака-Чепурковского в развитие здравоохранения и борьбу с эпидемиями в Молдавии» і «Приостановить эпидемию». У цих публікаціях автори розкривають Бессарабський період діяльності О.В. Корчака-Чепурківського (1891-1897 рр.) і показують його як талановитого організатора охорони здоров'я в губернії, професіонала-епідеміолога та історика земської медицини.

У другій половині 1980-х рр. розпочався новий етап другого історичного періоду історії медичних товариств. Він характеризується появою в Радянській Україні зарубіжних видань, авторами яких були колишні ідеологічні опоненти, «буржуазні фальсифікатори» історії. Це стало можливим завдяки проголошеній компартійним лідером М.С. Горбачовим «широкої демократизації» і «гласності», втраті правлячою партією монополії на історичну істину.

У 1988 р. історик медицини В. Плющ видає в Чикаго другий том «Матеріалів до історії української медицини». В одній із статей В. Плющ розглядає питання санітарної статистики, організації земської медицини, наукових товариств та їх ролі в становленні гігієни, боротьбі з епідеміями і соціальними хворобами. Дослідник показує особливе місце наукових з'їздів лікарів у проведенні протиепідемічних заходів, налагодженні систематичної і планомірної допомоги бідному міському населенню України [20].

Розглядаючи хронологію проведення з'їздів природознавців, зарубіжний дослідник підкреслив, що вони вперше були організовані на терені України. Другий крайовий з'їзд природознавців та лікарів відбувся в Києві 1862 року і прийняв рішення про регулярне скликання таких з'їздів. А перший загальноросійський з'їзд природознавців і лікарів відбувся в Петербурзі лише в 1867 р., на якому доповідь відомого українського вченого О.Я. Данилевського поклала початок активній участі науковців з України в цих з'їздах [21].

Напередодні розпаду Радянського Союзу, в 1990 році, виходять праці К.К. Васильєва про діяльність Одеського науково-медичного товариства, яке згодом трансформувалося у відомий медичний центр по вивченню і боротьбі з інфекційними хворобами людини, потужний осередок епідеміологічних, мікробіологічних та імунологічних знань країни [22].

Отже, другий історіографічний період історії становлення і розвитку гігієни як науки, характеризується, насамперед, великим масивом наукової літератури, який формувався на різних етапах історіографічного процесу, а тому вирізняється глибиною і рівнем авторських узагальнень, повнотою зібраної і проаналізованої інформації про діяльність наукових товариств лікарів і природознавців, заснування наукових центрів з дослідження актуальних проблем гігієни університетах другої половини XIX – початку XX ст.

З проголошенням у 1991 р. незалежної Української держави розпочався новий, сучасний історіографічний період вивчення історії становлення і діяльності медичних товариств.

Історичні дослідження, які так чи інакше примикають до обраної теми і були виконані в третьому, сучасному історіографічному періоді, можна умовно поділити на декілька груп. Першу – складають видання з історії НАН України, медицини та ін., які дозволяють глибше зрозуміти основні етапи становлення і діяльності медичних товариств.

В українській історіографії останніх років з'явилася низка праць, в яких відображується діяльність Київського, Одеського, Харківського наукових товариств, в яких формувалися наукові основи сучасних медичних знань.

У 2010 р. до 170-річчя утворення Товариства київських лікарів вийшли статті В.В. Загороднього, В.Т. Нековаля, О.Т. Волика, К.С. Паламарчука, О.М. Ціборовського. З цієї ж нагоди Національна наукова медична бібліотека видала бібліографічний покажчик за редакцією генерального директора ННМБУ Р.І. Павленко [23], у якому відображується науковий доробок членів Товариства київських лікарів та подаються описи їхніх друкованих праць за період з 1840 по 1928 рр.

Серед монографічних досліджень, в яких розглядається діяльність наукових медичних товариств та їх роль у становленні соціальної медицини в Україні, слід відзначити монографію О.М. Ціборовського «На варті здоров'я: історія становлення соціальної медицини і охорони громадського здоров'я в Україні» [24].

Розглядаючи діяльність учених-мікробіологів, С.П. Руда у монографії «Нариси з історії мікробіології в Україні (кінець XIX – початок XX ст.)» розкрила науково-практичні результати, отримані членами товариств (Харківського, Київського та Новоросійського) [25].

У наукових публікаціях В.С. Савчука подаються відомості стосовно створення та діяльності Товариства одеських лікарів [26].

Основні напрями санітарно-протиепідемічної діяльності Товариства київських лікарів, Одеського товариства лікарів та Харківського медичного товариства відображені в низці фахових статей Н.І. Коцур [27].

Впродовж останніх десятиліть питанню медичних товариств, деяким аспектам історії мікробіології, епідеміології присвячені дисертаційні та монографічні дослідження, перші аналітичні публікації К.К. Васильєва, С.П. Рудої, Л.П. Товкун та ін.

Отже, історіографічний аналіз літератури про створення і діяльність медичних товариств на терені України в складі Російської імперії в другій чверті XIX – на початку XX ст. показує, що була гідна відповідь науково-медичної громадськості викликам часу.

Київське, Одеське і Харківське наукові товариства лікарів відіграли визначальну роль у подоланні спалахів тифу, чуми, холери, віспи та інших епідемій, організувавши науково-дослідні бактеріологічні лабораторії, санітарні станції, загони, ізолятори, провівши заходи по дезінфекції та дератизації в містах і селищах, армійських підрозділах.

Наукові товариства започаткували нові галузі науки – епідеміологію, бактеріологію, соціальну гігієну та ін., потреба в яких визначалася реаліями життя, актуалізували проблему соціального здоров'я в масштабах Російської імперії. Учені Н.А. Хржонцевський, О.В. Корчак-Чепурківський, А.І. Якобій, І.П. Скворцов та ін. науково довели, що для успішної боротьби з епідеміями слід поліпшити соціальні стандарти життя пересічної людини. З цією метою проводилася велика наукова і просвітницька робота серед населення України.

Водночас історіографічний аналіз показує важливість і необхідність подальших досліджень історії окремих напрямів роботи наукових товариств лікарів другої чверті XIX – початку XX ст., матеріально-технічного, фінансового забезпечення діяльності самоврядних медичних організацій, особистісного виміру надбань вітчизняної науки на тлі викликів часу.

Література:

1. Высокович В.К. О причинах возникновения и развития холерной эпидемии в Киеве в 1907 г. / В.К. Высокович // Труды Общества киевских врачей. – К., 1908. – Т. 9. – Вып. 2. – С. 7.
2. Корчак-Чепурковский А.В. Наши общественно-санитарные нужды настоящего времени / А.В. Корчак-Чепурковский // Труды Общества киевских врачей с прил. протоколов за 1904-1905 г. – К., 1905. – Т. 8. – Вып. 2. – С. 1-13.
3. Гамалея Н.Ф. О некоторых заразных болезнях Одесского птичьего рынка / Н.Ф. Гамалея // Записки Общества сельского хозяйства Южной России. – 1888. - № 5-7. – С. 72-75.
4. Фавр В.В. О голодном хлебе 1898 года / В.В. Фавр // Труды Харьковского медицинского общества. – Х., Вып. 2. – С. 1-26.
5. Отчет Одесского общества врачей 7-го июля 1886 г. – Одесса, 1886. – 27с.
6. Приложение и протоколы Харьковского медицинского общества. – Х., 1885. – Вып. 5. – С. 1-3.
7. Историко-статистические записки об учених и учебно-воспитательных учреждениях университета св. Владимира / под. ред. В.С. Иконникова. – К., 1884. – 213-224; 676.

8. Там само. – С. 302-307.
9. 100-летие Харьковского научного медицинского общества. 1861-1961: Сборник очерков и статей / за ред. В.Т. Новаченко. – К.: Здоров'я, 1965. – 257 с.
10. Петров П.Т. К истории Харьковского научного медицинского общества (1861-1961) / П.Т. Петров // 100-летие Харьковского научного медицинского общества (1861-1961). - К.: Здоров'я, 1965. – С. 7-69.
11. Лотова Е.И. Русская интеллигенция и вопросы общественной гигиены. Первое медицинское общество в России / Е.И. Лотова. – М.: Госиздат, 1962. – С. 74.
12. Лотова Е.И. Борьба с инфекционными заболеваниями в СССР (1917-1967): очерки истории / Е.И. Лотова, Х.И. Идельчик. – М.: Медицина, 1967. – 432 с.
13. Научные медицинские общества СССР / [под. ред. М.В. Валкова]. – М.: Медицина, 1972. – 455с.
14. Дяченко С.С. До заснування в Києві «Общества для борьбы с заразными болезнями» / С.С. Дяченко // Мікробіол. журнал. – 1976. – Т. 38. – Вип. 6. – С. 786-791.
15. Чмель А.Д. Харьков как центр развития микробиологии и эпидемиологии в России в XIX в. / А.Д. Чмель // Итоги и перспективы научных исследований по истории медицины. – Кишнев: Штиинца, 1973. – С. 326, 327, 831.
16. Чмель А.Д. Общественно-политическая деятельность Харьковского медицинского общества / А.Д. Чмель // Итоги и перспективы по истории медицины. – Ташкент, 1980. – С. 645-653.
17. Товариство київських лікарів // УРЕ. – 2-е вид. – К.: Головна редколегія УРЕ, 1984. – Т. 11. – Кн. 1. – С. 277.
18. Лисицын Ю.П. Съезды медицинские, конгрессы / Ю.П. Лисицын, Ю.А. Шименис // Большая мед. энциклопедия. – 3-е изд. – М.: Сов. энцикл., 1985. – Т. 24. – С. 411-422.
19. Синяк К.М. Авксентий Васильевич Корчак-Чепурковский / К.М. Синяк, В.Ф. Рудиченко // Врачеб. дело. – 1983. - № 4. – С. 118-121.
20. Плющ В. Лікарські товариства і наукові з'їзди лікарів у Східній Україні (1840-1946): історичний нарис / В. Плющ // Матеріали до історії української медицини. – Чикаго: Вид. УЛТПА, 1988. – Т. 2. – С. 1-22.
21. Там само. – С. 22.
22. Васильев К.К. Деятельность Общества одесских врачей / К.К. Васильев // Сов. здравоохранение, 1990. - № 1. – С. 68-71.
23. Товариство Київських лікарів: бібліографічний покажчик / [наук. ред. Павленко Р.І.]. – К., 2010. – 119 с.
24. Ціборовський О.М. На варті здоров'я: монографія / О.М. Ціборовський. – К.: Фант, 2010. – С. 430 с.
25. Руда С.П. Науково-просвітницька діяльність медичних товариств України на межі XIX-XX століть // Наука і освіта: Зб. наук. праць АН вищої школи України. – К.: Хрещатик, 1997. – Кн. 1. – С. 85-88.
26. Савчук В.С. Естественно-научные общества Юга Российской империи: вторая половина XIX – начало XX в. / В.С. Савчук. – Днепропетровщина: Изд. Днепропетровского ун-та, 1994. – 232 с.
27. Коцур Н.І. Становлення і розвиток гігієнічної науки в Україні: шлях крізь епохи і соціальні потрясіння (друга половина XIX – 20-і рр. XX століття) / Н.І. Коцур. – Переяслав-Хмельницький, 2011. – 725 с.

Інна Ткаченко, Ігор Солопко
(Переяслав-Хмельницький, Україна)

ВНЕСОК ЖІНОК МАТЕМАТИКІВ У РОЗВИТОК МАТЕМАТИЧНОЇ НАУКИ

Наша Батьківщина завжди була багата математичними талантами, у тому числі і жіночими. Але в умовах царської Росії вони не знаходили державної підтримки і, як правило, гинули без пори і часу. Щоб бути "двигуном" математичної науки, треба багато і дуже наполегливо працювати. Тільки наполегливою працею людина прокладає в науці свій шлях і створює чудові духовні цінності, служить своєму народові, складаючи предмет його законної гордості. Життя жінок - математиків складалося важко. Нелегко було пробивати дорогу до науки жінкам, долаючи і складні умови того часу і свої важкі настрої, які їх часом охоплювали під впливом життєвих невдач, боротьби між особистим і громадським, між почуттям і боргом. Серед жінок-математиків найбільш відомі Гіпатія Олександрійська, Софія Василівна Ковалевська, Софія Олександрівна Яновська.

Математика – надзвичайно важлива наука. Видатних математиків, які розвивають цю науку, відомо багато. Почесне місце серед них посідають жінки. Вони створили наукові праці та підручники, які збагатили скарбницю світової математичної літератури.

Найбільш відома жінка-математик Гіпатія Олександрійська. Вона народилася і жила в Олександрії в 370-415рр. Гіпатія була першою жінкою-математиком, філософом, астрономом і лікарем. Вона була настільки всебічно освіченою, що на її думку зважали всі вчені того часу. Гіпатія написала коментарі до праць Діофанта і Аполлонія. Але, на жаль, наукові праці Гіпатії не збереглися.

Всім відома Августа Ада Кінг, графиня Лавлейс (10 грудня 1815 — †27 листопада 1852) (при народженні Августа Ада Байрон)— англійський математик, відома тим, що зробила опис ранньої версії обчислювального пристрою загального призначення Чарльза Беббіджа, обчислювальної машини. Ада визнана першою програмісткою у світі.

Софія Василівна Ковалевська (1850 - 1891 рр..) -видатний російський математик; перша в світі жінка - професор і член-кореспондент Петербурзької академії наук. Роботи Ковалевської внесли

величезний внесок у теорію диференціальних рівнянь, теорії алгебраїчних функцій, теоретичну і небесну механіку.

Софія Олександрівна Яновська була професором механіко-математичного факультету МДУ. Її ім'я міцно врізалось в пам'ять всіх тих, хто в нашій країні так чи інакше пов'язаний з логікою та її історією. До 70-річчя Софії Олександрівни була опублікована стаття про неї в журналі "Успіхи математичних наук" (УМН), а після її смерті - ряд некрологів. На початку 1980 р. добірка ряду невеликих статей-спогадів про неї з'явилася у збірнику "Жінки - революціонери і вчені". Варто відзначити, що ця книга - цікавий документ, створений за ініціативою "останніх могікан" апологетики комунізму в Росії. З трьох жінок - героїнь даного збірника - справжнім вченим була тільки Софія Олександрівна.

Вона брала участь в одеському більшовицькому підпіллі в період, коли Новоросія за підтримки сил Антанти - союзників Росії в Першій світовій війні - була зайнята силами Білого руху. Як розповідають, її заарештували. "Під час відступу з Одеси білі захопили в полон кількох червоноармійців. Полонених вони розстрілювали на мосту, і ті падали в річку. Серед них, виявляється, була і Софія Олександрівна. Куля прострелила високу тулію капелюхи. Отже, закінченого університетської освіти Яновська не отримала. Однак запас математичних знань, отриманих на одеських Вищих жіночих курсах, був великий. Адже її вчителями були І. Ю. Тимченко - історик математики, С. О. Шатуновський - математик, який відрізнявся загостреною увагою до питань логіки, і Є. Л. Буніцкій - учень знаменитого німецького математика Давида Гільберта, фахівець з математичного аналізу. Однією з перших в Росії вона змогла усвідомити зростаюче значення математичної логіки. Лише помертвено був опублікований збірник вибраних робіт під заголовком "Методологічні проблеми науки". Яновська створила новий напрям у науці - свою школу методології наукового знання.

Клавдія Яківна Латишева народилася 14 березня 1897 року в Києві, де, й протікало все її подальше життя, навчання й робота: середню освіту здобула в Другій жіночій гімназії (1916), закінчила жіночі вищі педагогічні курси (фізико-математичний відділ, 1921), стала першою в Україні жінкою, яка захистилася на ступінь кандидата фізмат наук («Наближене розв'язування за допомогою способу моментів лінійних, диференціальних рівнянь, що мають особливості в коефіцієнтах», 1936), а 1952 року — доктором («Нормальні розв'язки лінійних диференціальних рівнянь з поліноміальними коефіцієнтами») і професором; відомий її «Математичний задачник для хімічних інститутів» (1932) та «Елементи наближених обчислень» (1942), праці з електродинаміки, теорії коливальних та ймовірностей. Науковий доробок Латишевої — понад чотири десятки праць, серед яких і метод Фробеніуса-Латишевої для розв'язування систем диференціальних рівнянь з частинними похідними, і спільна з Михайлом Кравчуком доповідь (1936, Інститут математики) для союзної АН, і список літератури до його монографії «Застосування способу моментів до розв'язування лінійних диференціальних та інтегральних рівнянь» (1932—1935), удостоєний письмової подяки автора... Була вона й у числі організаторів Першої всеукраїнської математичної олімпіади (1936, Київський університет). За сумлінну багаторічну роботу Клавдія Латишева нагороджена найвищим тоді орденом Леніна (1954), а також медаллю «За доблесний труд у Великій Вітчизняній війні 1941-1945 рр.» Померла Клавдія Латишева 11 травня 1956 року.

Ольга Арсенівна Олійник народилася 2 липня 1925 року в селі Матусів, а шкільні роки провела в містечку Сміла (тепер Черкаської області); з початком війни сім'я економіста евакуювалася разом із заводом до м. Перм (Росія), де Ольга закінчила десятирічку (1942) й вступила на фізмат університету та відвідувала семінар професора Московського університету Софії Яновської, з якою й перебереться до столиці: закінчить з відзнакою мехмат університету ім. Ломоносова (1947) і назавжди зв'яже з ним свою долю — кандидат наук («О топологии, действительных алгебраических кривых на алгебраической поверхности», 1950), доктор («Краевые задачи для уравнений с частными производными с малым параметром при старших производных и задача Коши для нелинейных уравнений в целом», 1954), професор (1955), академік. Напрямок її наукової діяльності визначився під впливом академіка Івана Петровського — диференціальні рівняння в застосуванні до нестационарної фільтрації рідин і газів у пористих середовищах; до розподілу тепла в тілах, які знаходяться в різних фазових станах одночасно — плавлення металу чи танення снігу; до ударних хвиль газової динаміки; до математичної теорії пружності й топології; до руху в'язкої рідини. І праця першої вітчизняної жінки, яка в 29 літ уже стала доктором фізико-математичних наук, знайшла гідне поцінування: найперша премія Чеботарьова (1952) й перший ступінь премії Ломоносова (1964); іноземний член Італійської АН у Палермо (1967) й почесний член Единбурзького королівського товариства Великобританії (1984); іменна медаль Колеж де Франс і медаль першого ступеня Карлова університету Праги.

Катерина Логвинівна Ющенко (до заміжжя Рвачова) народилася в учительській сім'ї 8 грудня 1919 року в містечку Чигирин (тепер Черкаська область), де закінчивши Середньоазійський університет (1942), стала доктором фізико-математичних наук «Деякі питання теорії алгоритмічних мов і автоматизація програмування» (1966), професором Київського університету (1969), членом-кореспондентом АН України (1976), членом міжнародної Академії комп'ютерних наук і систем (1993), заслуженим Соросівським професором (1996), заслуженим діячем науки України (1980). Вона мала 7 винаходів; була співавтором довідників програмістів для машин М-20, «Урал», «Дніпро», «Київ» та посібника «Элементы программирования» (М., 1961), що витримав п'ять видань іноземними мовами; чотири рази видавалася її монографія «Алгебра. Языки. Программирование» (1974), а труд було поціновано державними преміями України (1978, 1992), премією Ради Міністрів Союзу (1984), премією Глушкова (1985) та орденом княгині Ольги (1999)... Катерина Логвинівна Ющенко — автор першої в світі мови програмування високого рівня («Адресної мови програмування»), вчений кібернетик, член-кореспондент АН УРСР (1976), заслужений діяч науки, лауреат премій Ради Міністрів СРСР, дійсний

член Міжнародної академії комп'ютерних наук, двічі — Державної премії України, премії імені В. М. Глушкова. Нагороджена орденом княгині Ольги. Доля подарувала їй можливість написати перші програми для першої ЕОМ, створеної у НАН України під керівництвом Сергія Олексійовича Лебедева. За сорок років роботи в Інституті кібернетики ім. В. М. Глушкова НАН України нею створена широковідома в Україні і за кордоном наукова школа теоретичного програмування. Внесок в науку Створення Адресної мови програмування — перше фундаментальне досягнення наукової школи теоретичного програмування. Випередивши створення перших мов програмування Фортран (1958), Кобол (1959) і Алгол (1960). Важливий етап в її науковій діяльності пов'язаний із дослідженнями та розробленнями в галузі «адресного програмування». Вона запропонувала одну з перших у світовій практиці мов програмування — Адресну мову — перше фундаментальне досягнення київської школи теорії програмування. У 70-80-ті роки остаточно склався предмет дослідження теоретичного програмування. Основним досягненням школи у цей час стало створення алгебро-граматичного (АГ) апарату синтезу програмного продукту. У 90-ті роки школа теоретичного програмування сконцентрувала зусилля на дослідженні АГ-методів представлення знань про моделі організації обчислень і дружнього інтерфейсу користувача при проектуванні і розробці баз даних і знань для систем прийняття рішень, експертних систем і методів одержання знань для них, навчаючих систем різної орієнтації. Видатний вчений-математик, спеціаліст із програмного забезпечення комп'ютерів, член-кореспондент НАН України, заслужений діяч науки і техніки — Катерина Логвинівна Ющенко стоїть поруч із В. Глушковым у першому ряду засновників Інституту кібернетики, з яким назавжди пов'язала своє життя, вона перша у СРСР доктор фізико-математичних наук, якій цей ступінь присуджено за роботи із програмування.

Вірченко Ніна Опанасівна — український математик, доктор фіз.-мат. наук, професор, академік-секретар відділення математики АН Вищої школи України, віце-президент АН ВШ, член НТШ, Українського, Американського, Австралійського, Бельгійського, Единбурзького, Лондонського математичних товариств, Соросівський Професор (1997), лауреат І премії НТУУ «КПІ» (1998), заслужений викладач НТУУ «КПІ» (1999), Почесний професор НТУУ «КПІ» (2005), голова Науково-методичної ради Всеукраїнського товариства політв'язнів та репресованих, має нагороду Ярослава Мудрого від АН ВШ України (1999), медаль «Будівничий України» (2001), медаль Андрія Первозваного (2005), знак від МОН «Петро Могила» (2007), заслужений працівник освіти України (2006), «Викладач-дослідник — 2008».

Коло наукових інтересів — теорія узагальнених аналітичних функцій, теорія змішаних крайових задач, сингулярні диференціальні рівняння з частинними похідними, інтегральні рівняння, спеціальні функції, інтегральні перетворення, історія та методика математики тощо. Автор понад 350 наукових та науково-методичних праць, у т.ч. 20 книг: «Смешанные краевые задачи математической физики» (1985), «Парні (потрійні) інтегральні рівняння» (1989), «Математика в афоризмах, цитатах, висловлюваннях» (1974, вид. українською, російською (1984) та японською мовами (1989, 1995)), «Дробові інтегральні перетворення гіпергеометричного типу» (1995), «Графіки елементарних та спеціальних функцій» (1996), «Основні методи розв'язання задач математичної фізики» (1997), «Узагальнені функції Лежандра та їх застосування» (1998), «Generalized associated Legendre functions and their applications» (2001, Worl. Sci.), «Graphs of elementary and special functions» (USA, 2001, 770 p.), «Нариси з методики викладання вищої математики» (2006).

Література:

1. Академія наук вищої школи України. 1992—2010. Довідник
2. Софья Александровна Яновская // Женщины — революционеры и ученые. — М., 1982.
3. Українська жінка у визвольній боротьбі (1940 — 1950рр.): Бібліографічний довідник/Упорядник Мудра Н.П. Вип.1. — Львів: Світ, 2004. — 192 с
4. Ющенко Е. Л. Программирующая программа с входным адресным языком для машины Урал -1 / Е. Л. Ющенко, Т. А. Гринченко. — К. : Наук. думка, 1964. — 107 с.

Назарій Фербей
(Запоріжжя, Україна)

БАЛЬДУР ФОН ШИРАХ ТА УНІФІКАЦІЯ МОЛОДІЖНОГО РУХУ В НАЦИСТСЬКІЙ НІМЕЧЧИНІ

На початку ХХІ століття вчених різних країн продовжують цікавити трагічні сторінки історії минулого століття. Однією з таких сторінок, безумовно, є історія Німеччини в часи Третього рейху. Останнім часом вітчизняних дослідників зацікавили проблеми, пов'язані із зародженням та розвитком націонал-соціалізму, особливостями ранньої нацистської ідеології, пропаганди, політикою націонал-соціалістичної держави у сфері культури, освіти та виховання молоді. Втіленням націонал-соціалістичної молодіжної політики стає організація Гітлер-югенд, тобто «Гітлерівська молодь», що найбільшого розквіту досягає під керівництвом Бальдура фон Шираха.

Початок націонал-соціалістичного молодіжного руху пов'язаний із заснуванням у травні 1922 року структури, що мала назву «Юнгштурм Адольфа Гітлера», та була підпорядкована командуванню СА (штурмові загони — Н.Ф.). Як зазначає в своєму дослідженні О.Р.Давлетов, молодіжна спілка НСДАП на початку 20-х років ХХ століття нічим не відрізнялась від інших молодіжних об'єднань. До основних форм роботи з молоддю відносилися «патріотичні вечори», організація дискусійних клубів, туристичні походи країною, спортивні заходи, участь у загальнопартійних заходах тощо [1, с.81].

У 1926 році під час роботи другого партійного з'їзду НСДАП вирішено було об'єднати три спілки: «Великонімецький молодіжний рух», «Дойче вернгенд» та «Спілку робітничої молоді» в єдину організацію, яку за пропозицією гауляйтера Франконії Юліуса Штрейхера назвали «Гітлерюгенд – спілка німецької робітничої молоді» (далі ГЮ – Н.Ф.). ГЮ було визнано єдиною офіційною молодіжною організацією партії. Її першим керівником став Курт Грубер, який отримав посаду референта фюрера з молодіжних питань, титул «рейхсгюгендфюрера» та ввійшов до складу функціонерів НСДАП. Офіційне підпорядкування організації «Гітлерюгенд» партії відбулося восени 1926 року. Спочатку організація була не надто популярною, але завдяки жорстокості та конфліктності своїх членів швидко завоювала авторитет і популярність. У своїй діяльності організація досить часто брала приклад з інших молодіжних організацій, незалежно від їх партійної приналежності. При цьому, нерідко, проводились спільні акції із загонами СА, особливо вражаючою була факельна хода.

Треба відмітити, що незважаючи на рішення з'їзду «Гітлерюгенд» не стала єдиною молодіжною організацією. В 1929 році була створена Націонал-соціалістична шкільна спілка і Ліга Німецьких Дівчат у 1930 році. Окремо діяла націонал-соціалістична студентська спілка, яку очолював майбутній лідер «Гітлер-югенд» Бальдур фон Ширах [3, с.219].

Цікава деталь, фон Ширах походив із дворянської родини, його батько німець, а мати – американка. До 6 років Бальдур не знав ні слова німецькою мовою. В партію майбутній лідер ГЮ вступає в вісімнадцять років, тобто в 1925 р. Багато хто вважає, що вирішальну роль в його кар'єрі зіграло одруження на Генрієтті Гофман, дочці довіреної особи Гітлера, фотографа Генріха Гофмана, який мав виключне право фотографувати Гітлера. Але й до цього фон Ширах мав тісні особисті стосунки з Гітлером. Будучи найбільш здібним з усіх інших конкурентів, 30 жовтня 1931 року Бальдур фон Ширах отримує посаду імперського молодіжного фюрера в рамках СА в ранзі групенфюрера (генерала).

Йому підпорядковувались ГЮ, Студентська націонал-соціалістична ліга та Шкільна націонал-соціалістична ліга. Особистість Бальдура не відповідала баченню справжнього керівника молоді в очах деяких людей. Його заступник Гартман Лаутербах згадував: «Бальдуру фон Шираху передувала «погана» слава. Він був аж «надто барон». І аристократична приставка «фон», і американське коріння родини – все це було для нас занадто» [1, с.121]. Але фон Ширах вірно служив країні, яку вважав передовою і революційною. Його посада надавала йому можливість відчувати себе частиною чогось більшого, чогось, що, за його словами «може принести світло в цей сумний та темний світ» [3, с.220].

У 1932 році влада Веймарської республіки заборонила діяльність СА, і організація ГЮ стала більш самостійною, що розширило можливості фон Шираха. За роки активної співпраці із штурмовими загонами 21 член ГЮ знайшов смерть в вуличних бійках з комуністами. Завдяки кращій організації вони частіше отримували перевагу на «вуличній арені», і це приводило в організацію нових членів. Головні вимоги до членів – необмежена самопожертва. Девізом ГЮ було «честь знамені вище ніж смерть», а на воротах літнього табору було викарбовано: «Ми народжені для того, щоб померти за Німеччину» [3, с.220].

Користуючись привілеями депутата, Бальдур фон Ширах подорожує країною і в різних регіонах організовує мітинги і збори. Націонал-соціалістам вдалося скористатися наслідками «великої депресії» та запропонувати молоді нові привабливі гасла «Роботу і хліб», «Рівність, право та воля» тощо. Протягом 1932 року в Німеччині з'явилося близько 900 нових підрозділів «Гітлер-югенд».

З приходом Адольфа Гітлера до влади 30 січня 1933 року змінюється роль та значення націонал-соціалістичного молодіжного руху. Було проголошено, що «Гітлер-югенд» бере під контроль всі сфери життя молоді: ідейно-політичні, соціальні, культурні, профспілкові, оздоровчі тощо. В 1933 році нацистським керівництвом розглядався план створення міністерства молоді й об'єднання різних організацій в єдину Великонімецьку молодіжну лігу. Фон Ширах вчасно зреагував і зміг просунути власну кандидатуру. 17 липня 1933 Бальдур фон Ширах був назначений на посаду керівника всієї молоді Німеччини. Цей день можна вважати початком нової сторінки історії «Гітлер-югенду». Посівши важливу позицію в молодіжному русі, фон Ширах починає зміцнювати свою владу.

Заборона політичних партій, профспілкових організацій, не підпорядкованих НСДАП, привели також до ліквідації їх молодіжних організацій. Майно цих організацій було передане у володіння «Гітлер-югенд». Наступним кроком стала спроба підпорядкування релігійних молодіжних організацій. Завдяки домовленості з імперським єпископом Людвігом Мюллером до складу «Гітлер-югенд» було включено 800 тисячу молодіжну організацію. Проте, завдяки конкордату між нацистським керівництвом та католицькою церквою, її молодіжні організації проіснували автономно до 1937 року. Разом з тим, можна відмітити суттєвий кількісний приріст ГЮ. В 1934 році в організації налічувалося вже 3 557 565 членів. Уніфікація проходила досить швидко. В 1936 році вже 90% школярів були членами ГЮ [3, с.222].

Усі нові члени ГЮ негайно поринали у вир ідеологічної обробки. Про це Бальдур досить відверто писав у «Маніфесті до німецької молоді», що «якщо молода людина не завжди в змозі пояснити мотивацію власної беззаперечної відданості фюреру, то це притаманно молодому віку. Але коли будь-хто ставить питання «Чому?», він має зустрітися з гаслом «Фюрер завжди правий! Наше життя за Фюрера». Крім того фон Ширах пише низку статей, де ідеалізує образ Гітлера [2, с.336].

Організаційно структура «Гітлер-югенд» відповідала скаутським організаціям. Тобто мала чітку ієрархічну структуру від місцевих товариств до округів і очолювалася імперським керівництвом на чолі з Бальдуром фон Ширахом. Сам фон Ширах був на той час досить молодою людиною, тому добре розумів інтереси та прагнення молоді. Значну увагу в організації приділяли зовнішнім атрибутам. Зокрема, було запроваджено уніформу мілітарного характеру, що сприяло підтриманню дисципліни серед членів організації. Велику увагу в організації приділяли психологічному впливу на молодь. Вступ до школи,

перехід до «пімпіфів», до «юнгфолька», а потім – до ГЮ супроводжувались певними церемоніями. Таким чином «ключові моменти» життя підлітків використовувалися для втілення ідей націонал-соціалізму. Був навіть створений нацистський календар свят, з такими знаменними датами, як 30 січня – прихід НСДАП до влади.

Окремо слід сказати про розвиток фізичної культури та спорту. Члени ГЮ могли добровільно вступати до будь-яких спортивних організацій. Було створено систему спортивних розрядів, а в якості нагороди використовували значки. Завдяки фон Шираху, суботу визнали офіційним днем молоді. В цей день замість школи проводились спортивні змагання й інші заходи.

Ще однією із заслуг фон Шираха можна вважати досягнення певної автономії. «Гітлер-югенд» залишалася підрозділом партії, але стосунки з СС і СА будувалися лише на договірній основі. Прикладом цього можна вважати створення патрульної служби під наглядом СС, місією якої був нагляд за іншими підлітками: служба відвідувала пивні зали, патрулювала вулиці, організовувала порядок на зборах. В багатьох інших питаннях ГЮ мали теж досить багато свободи, якої не було в СС і СА. Ширах хотів повної самостійності, але такий стан речей був неможливим з огляду на тоталітарний режим як такий. В першу чергу організація не мала навіть фінансової незалежності, зокрема, вся уніформа шилася за батьківські кошти. Держава поставляла лише найнеобхідніше обладнання.

Взяти під свій контроль управління школами фон Шираху теж не вдалось. Руст, який керував у цій сфері, не міг не помітити спроби керівника ГЮ зазіхнути на його повноваження, і це викликало в нього лише лють. Хоч певний час Гітлер і хотів об'єднати ці дві сфери під керівництвом фон Шираха, але потім передумав. Незважаючи на деякі «компроміси», фюрер уміло використовував кар'єризм і жагу до влади членів НСДАП. Йому подобалось спостерігати на відстані за політичними баталіями деяких підлеглих, залишаючи за собою звання головного арбітра. Візьмемо хоча б конфлікт між Бальдуром фон Ширахом та головним нацистським ідеологом Альфредом Розенбергом. Між цими двома діячами стосунки й до цього були вкрай напруженими, а після того, як акції активістів ГЮ почали заважати навчальному процесу, Розенберг став на бік учителів, що посилювало загострення. Розенберг безпричинно звинуватив фон Шираха в бажанні досягти «надлишкової» автономії. Проте, суть у тому, що діяльність ГЮ повністю відповідав ідеології партії, а доки це було так, то частина «надлишкової» автономії мала місце.

З 1936 року кожна хвилина життя членів ГЮ перебуває під наглядом назначених функціонерів. Всі школярі й студенти проходили обов'язкову ідеологічну нацистську підготовку. На спеціально організованих вечорах щонайменше дві години на день молодь примушували дискутувати щодо історії НСДАП. Спортивна підготовка, як уже було сказано вище, теж займала важливу роль. Всі члени ГЮ мали обов'язково здати спортивні нормативи для отримання особливого значка. Здача нормативів складалася з теоретичної та практичної частини. Не можна не відмітити, що діти від 14 до 18 років обов'язково мали знати текст Версальської угоди 1919 року, яку було складено після закінчення першої світової війни без участі Германії. За умовою угоди Німеччина втратила частину земель і зобов'язувалась виплачувати значні репарації. Як бачимо, молодь Німеччини перебувала під постійним пропагандистським впливом [4, с. 149].

Таким чином, «Гітлер-югенд», започаткований як типова молодіжна організація, характерна для більшості політичних партій Німеччини, з часом перетворюється на своєрідну «фабрику», яка, хапаючи залізними лещатами дітей, випускала нацистів та воїнів, що готових без зайвих запитань іти на смерть за фюрера.

Література:

1. Давлєтов О. «Гітлерюгенд» від «Загону Адольфа Гітлера» до єдиної державної молодіжної організації «Третього рейху» (1922-1939). – Запоріжжя: «Просвіта», 2006. – 296с.
2. Моссе Дж. Нацизм и культура. Идеология и культура национал-социализма. – М.: «Центрполиграф», 2003. – 446с.
3. Пленков О. Ю. Третий Рейх. Нацистское государство. – СПб: «Нева», – 2004. – 480с.
4. Энциклопедия Третьего рейха. – М.: «Локид-Пресс», 2003. – 479с.

Науковий керівник:

викладач Медичного коледжу ЗДМУ Школова Олена Петрівна

Лілія Щербін
(Івано-Франківськ, Україна)

ПОЛЬСЬКЕ ПИТАННЯ В ПОЛІТИЦІ КОНСТИТУЦІЙНО-ДЕМОКРАТИЧНОЇ ПАРТІЇ (1905–1917 рр.)

Важливим фактором внутрішнього життя Російської імперії було національне питання. Відношення до нього стало чинником, що визначав готовність політичних партій вирішувати міжетнічні суперечності, задовольняти вимоги усіх народів. Найбільш впливова російська політична сила ліберального напрямку – Конституційно-демократична партія (Партія народної свободи) чимало уваги у своїй діяльності надавала національним проблемам.

Мета статті – дослідити ставлення Конституційно-демократичної партії до польського питання (1905–1917 рр.).

Згідно програми Конституційно-демократичної партії, яка була прийнята на I Установчому з'їзді 12–18 жовтня 1905 р. у Москві, вирішення національного питання кадетами зводилось до надання прав на культурне самовизначення кожній народності, яка населяла Російську імперію [7, с. 190]. Специфічне місце у майбутній Росії, яка повинна була стати конституційною-парламентською монархією, відводилось Царству Польському та Фінляндії. У Царстві Польському передбачалось автономне управління із сеймом, який обирається на основі загальнодержавного представництва, при умові збереження державної єдності та участі в центральному представництві на засадах однакових з іншими частинами імперії. «Кордони між Царством Польським і сусідніми губерніями могли бути виправлені у відповідності з племінним складом і бажанням місцевого населення» [7, с. 192]. На території Польщі мали діяти гарантії громадянської свободи і права національності на культурне самовизначення і забезпечуватись права меншостей.

Вимога автономії Польщі стала приводом для звинувачень кадетів з боку октябристів у зазіханнях на могутність і цілісність Росії. Конституційні демократи стверджували у відповідях своїм опонентам, що «надання автономії Польщі ліквідує озлобленість проти російської влади, дух взаємної недовіри і ворожнечі» [4, с.51].

У своїй доповіді 22 квітня 1906 р. на III з'їзді партії П. Мілюков, визначаючи орієнтири тактичної діяльності в парламенті, тільки обмовився, що «справедливі вимоги національностей повинні бути взяті до уваги і російською думою на основі домовленостей із зацікавленими групами» [3, с.321]. Та коли виникла нагода співпрацювати з Союзом автономістів (об'єднанням думських груп неросійських народів імперії), лідер кадетів проявив свою упередженість та обережність, назвавши виокремлення «автономістів» в парламентську фракцію політичною помилкою. П. Мілюков підкреслював невизначеність терміну «автономія» та неоднорідність Союзу, яка обумовлювалася неузгодженістю завдань і вимог, різною базовою підтримкою його членів та історичними традиціями («одні мають за собою столітню історію, інші – тільки вчора народились»). Як пізніше згадував Павло Мілюков, «питання національні самі по собі загрожували ускладнити питання соціальні і конституційні, які складають наше головне завдання» [3, с.303]. Відмінність устремлень і вимог різних національностей злились би в загальні формули, а це, на його думку, спричинило б підвищення вимог найменш готових до автономії народностей. Найбільш підготовленими до процесу самовизначення він вважав поляків, хоча такий диференційований підхід до народів Російської імперії суперечив тому принципу рівності громадян без різниці національності, який був проголошений у програмі партії.

Неодноразово вимога надати Польщі автономію ставала предметом своєрідних національно-політичних заздрощів з боку українців. 7 жовтня 1913 р. на зустрічі ЦК з представниками Київського комітету партії, заперечуючи наявність сепаратизму серед українців, барон Ф. Штейнгель стверджував, що є «тільки прагнення, щоб на Україну дивились як на область, яка має таке саме право на автономію як Польща» [5, с.132]. М. Василенко вважав, що недержавні народи (українців, грузинів, латишів) треба зрівняти у правах на самостійне існування з державними національностями (поляками і фінами).

П. Мілюкова виступав як послідовний прихильник польської автономії. У Думі III скликання його відношення до поляків стало стриманішим у зв'язку з діяльністю Польського кола, представники якого ігнорували думські фракції і партії, розглядаючи своїм союзником насамперед уряд [2, с.336]. У своїх спогадах лідер кадетів зізнався, що не міг симпатизувати польському соціальному ладові, так як симпатизував фінському, оскільки він став основним речником кадетів з фінського питання. З польської проблеми він виступав дуже мало.

П. Мілюкова відштовхували, як він писав «аристократичний «гонор» і ставлення поміщика до «хлопа» поляків, хоча він усвідомлював їх високий рівень інтелігентності, старі традиції державності, поєднані з містикою національних мрій і міжнародними відносинами» [2, с.404].

Перша світова війна загострила національне питання в Російській імперії. Кадети приділяли під час війни значну увагу польському питанню на засіданнях ЦК, конференціях і з'їздах. Була створена комісія з польського питання (О. Корнілов, В. Вернадський). 2 листопада 1914 р. на засіданні ЦК партії були розглянуті повідомлення О. Корнілова про історичну долю Польщі, П. Мілюкова про етнографічні кордони сучасної Польщі в межах Росії, Австрії, Німеччини, Ф. Кокошкіна про державний устрій [5, с.415]. Ф. Кокошкін не зміг прибути, але виклав свої положення у листі, які засвідчили непохитність його поглядів від 1905 р. Кадетський теоретик національного питання наполягав на тому, що Польща має бути виділена в окрему автономію з сеймом, обраним загальним, прямим, рівним таємним голосуванням, при збереженні єдності з імперією. До компетенції сейму не входили бюджет, зовнішня політика, залізниця, пошта, телеграф, телефон. Закони сейму підлягали утвердженню царем. Запроваджувалась посада статс-секретаря, відповідального перед сеймом.

П. Мілюков вважав, що не настав час практичного втілення таких положень, необхідно стояти на платформі відозви до поляків, тобто відозви 1 серпня 1914 р. великого князя Миколи, в якій обіцялось, що у випадку перемоги у війні Росії під скіпетром російського царя «відродиться Польща, вільна у своїй вірі, мові і самоуправлінні». Лідер кадетів відстоював етнографічний принцип відновлення кордонів Польщі, заперечував польську історичну формулу створення держави «від моря до моря».

22 листопада 1914 р. на нараді ЦК П. Мілюков і Д. Протопопов звітували про зустрічі з поляками. Відзначили специфіку: стає серед поляків більше прихильників невтручання російських законодавчих установ в польські справи, хоча раніше дотримувались проектів Польського Кола [5, с.449].

На думку П. Мілюкова, краще мати справу з народовцями, ніж з прогресивними елементами, які приймали участь в нараді. Оскільки перші як реальні політики, не відмовляючись ні від чого аж до незалежності Польщі, мовчать про це до з'ясування результатів війни і виходять з реального факту – відозви Головнокомандуючого. Прогресивні ідуть прямо, не відмовляючись від перспективи завоювання своїх прав разом з російськими революційними елементами [5, с.451].

7 грудня 1914 р. на засіданні лідер партії категорично висловився проти незалежності Польщі: “Зараз незалежна Польща через ті чи інші умови могла б зайняти ворожу позицію до Росії, треба поки, що її стримати” [5, с.476]. Єдиним шляхом надання автономії Польщі, який б не суперечив програмі кадетів, він вбачав у проведенні цього рішення через російські законодавчі органи. Він вважав, що кадати можуть тільки “максимально визнати надання ширших законодавчих прав сейму, призначення окремих міністрів для Польщі” [20:359-360].

Розроблений Ф. Кокошкіним проект “Про устрій Царства Польського” обговорювався на засіданнях ЦК і партійній конференції 6–8 червня 1915 р. Після партійного обговорення проекту вирішили передати його в думську фракцію і опублікувати, але положення документу були надто радикальними у порівнянні із ставленням до національного питання союзників по Прогресивному блоці (октябристів і націоналістів), які б могли це розцінити як спробу знищення “єдиної і неділимої Росії” [8, с.361].

Виступаючи на засіданні ЦК 31 березня 1916 р. не погодився з проектом Ф. Кокошкіна і О. Ледницький, який висловився за надання Польщі незалежності [6, с.286]. Однак П. Мілюков наполягав на тому, що не можна іти далі надання широкої автономії. Таку обережну позицію кадетів до польського питання можна пояснити тим, що в серпні 1915 р. Царство Польське було заняте німцями. Ця обставина надала польській проблемі насамперед міжнародного значення, вирішення якого залежало від результату війни.

У 1916 р. серед польських політичних сил поширюється ідея відновлення державності, яку негативно сприйняли кадати. У квітні-травні 1916 р. під час поїздки у складі парламентської делегації в Англію П. Мілюков зустрічався з англійським міністром закордонних справ Е. Греєм, в розмові з яким відмітив, що “поляки наполягають на незалежності і міжнародному визнанні, однак ми так далеко іти не можемо... Ми проти згадки про внутрішню конституцію Польщі в міжнародному акті” [1, с.339].

У травні 1916 р. на засіданні Московського відділу ЦК у доповіді про Польщу кн. П. Долгоруков розглядав три варіанти закінчення війни, які б по-різному визначили долю польського питання. Якщо умови миру будуть продиктовані державами Троїстого союзу, то “партія не зможе впливати на вирішення польського питання”. У випадку, якщо Росія з союзниками буде встановлювати умови миру, то “три частини Польщі в її етнографічних кордонах, повинні бути об'єднані в єдину самостійну державу з виходом до Балтійського моря” [6, с.305]. Але цей проект для розгляду на міжнародній конференції повинен бути розроблений Росією. За умови нічий у війні зберігається status quo ante bellum і Росія може впливати тільки на частину Польщі, яка входила до її складу до війни. Проте доповідач наголосив, що “на крик з вимогою самостійності Польщі при будь-яких умовах доведеться, як це не важко, відповісти негативно, підпорядкувавши політику серця політиці політичного розуму” [6, с.306–307].

8 листопада 1916 р. на засіданні Московського ЦК були прийняті тези з польського питання, які виступ партії з визнанням незалежності чи проектом називали несвоечасним, оскільки “незалежність Польщі означає послаблення військової могутності Росії (втрата території і населення в 12 млн.)”, і ніхто не давав право кадетам від імені Росії погоджуватись на таке зменшення її сили. Визнання незалежності Польщі викликало б негативне ставлення до партії правих сил і уряду, що послабить позиції партії. Для вирішення польської проблеми потрібен акт міжнародного характеру. Кадети наголошували на тому, що “яким би в майбутньому не був лад Польщі, у будь-якому випадку ми не можемо уявити її інакше як в об'єднанню зв'язком з Росією” [6, с.336].

Лютнева революція стала важливим випробуванням для Конституційно-демократичної партії. Політичні події вимагали вже не тільки теоретичних розробок вирішення суспільних проблем, а рішучих практичних кроків, спрямованих на їх розв'язання. 17 березня 1917 р. Тимчасовий уряд видав відозву до поляків, проголосивши, що “вважає створення незалежної польської держави з усіх земель, де переважає польське населення, гарантією міцного миру в оновленій Європі” [1, с.340]. Під цим документом стояв підпис П. Мілюкова, що свідчило про зміну відношення кадетів до польської проблеми, поштовхом до яких насамперед стали міжнародні події.

Отже, у своїй політиці щодо вирішення польського питання кадати декларували принцип рівності націй. Кадети підтримували надання Польщі автономії, враховуючи історичні традиції народу, Період Першої світової війни показав залежність ставлення Конституційно-демократичної партії до польського питання від внутрішньополітичної ситуації (відмова від опозиції уряду, блокування з правими партіями) та успіхів і поразок російської армії.

Література:

1. Бахтурина А. И. П. Н. Милуков и польский вопрос / А. Бахтурина // П. Н. Милуков: историк, политик, дипломат. Материалы международной научной конференции. – М. : Российская политическая энциклопедия” (РОССПЭН), 2000. – С. 334–342.
2. Милуков П. Н. Воспоминания / П. Милуков. – М., 2001. – 640 с.
3. Милуков П. Н. Год борьбы. Публицистическая хроника. 1906 / П. Милуков. – СПб., 1907. – 550 с.
4. Нападки на партию Народной свободы и возражения на них. – М., 1906. – 144 с.

5. Протоколы Центрального комитета и заграничных групп конституционно-демократической партии : в 6 т. – Т. 2. 1912–1914 гг. – М., 1997. – 520 с.
6. Протоколы Центрального Комитета и заграничных групп конституционно-демократической партии : в 6 т. – Т. 3. Протоколы Центрального Комитета конституционно- демократической партии. 1915–1920 гг. – М., 1998. – 590 с.
7. Съезды и конференции конституционно-демократической партии : в 3 т. – Т.1. 1905–1907 гг. – М., 1997. – 744 с.
8. Шелохаев В. В. Разработка кадетами национального вопроса в годы первой мировой войны / В. Шелохаев // Первая мировая война: Пролог XX века. – М.: Наука, 1998. – С. 355–366.

Сергій Кикоть
(Переяслав-Хмельницький)

ІСТОРІЯ ПОВСЯКДЕННОСТІ ЯК НОВИЙ НАПРЯМ ІСТОРИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Сучасний розвиток вітчизняної історичної науки характеризується появою нових напрямів наукових досліджень, серед яких варто виокремити історію повсякденності.

Кожне суспільство, кожна нація, кожна країна має не тільки політичну, економічну, національну, культурну історію. Багатогранною і багаторівневою є соціальна історія, одним з аспектів якої є повсякденне життя. Будь-яка сфера людської життєдіяльності невід’ємна від щодення. Висока політика і дипломатія, торгівля й економіка, мистецтво і мода, релігія й освіта, воєнна справа й етнічна культура – все вплетене в мережу повсякденності. Для всіх є очевидним, що повсякденність в історії завжди була, є й буде, вона не може зникнути, кудись подітися, випасти з історичного буття ні окремої людини, ні суспільства чи народу, епохи.

Втім незаперечність повсякденності не гарантувала їй повноправності як науковому об’єкту, радше навпаки – її очевидність позбавляла істориків необхідності аналізувати, оцінювати, замислюватись. Ще зовсім недавно рівноправне розташування понять «історія» і «повсякденність» було неможливим. Оскільки історія як певний процес, що складається з «епох» розвитку людства, і як наука, що репрезентує результат глобальних узагальнень «наукової свідомості», з одного боку, та звичайне життя, реальний життєвий світ щоденності, з іншого, були розведені врізнобіч і протиставлені одне одному [2].

Однак антропологічний поворот, що стався в історіописанні в останній третині XX ст., сприяв розвитку соціальної історії, акцентувавши увагу дослідників на людині у всіх її іпостасях. Відтоді до сфери наукового інтересу вчених потрапило і буденне, повсякденне життя, світоглядні уявлення, цінності пересічної особистості.

Незважаючи на відомий консерватизм, гуманітарні дисципліни час від часу «вибухають» новими ідеями, що оформлюються в доволі стрункі теоретичні побудови (парадигми) й інституалізуються в окремі відгалуження наукового пошуку. На думку вітчизняного історика О. Лисенка, відбувається це, як правило тоді, коли рамки традиційних підходів стають затісними, а критична маса емпіричних знань достатньою для якісного «стрибка» [5, с. 11]. Саме ці характеристики спричинили в кінці 60-х років XX ст. «історико-антропологічний поворот» у гуманітарних науках.

Поряд з історичною психологією, історією ментальностей, інтелектуальною, усною історією в самостійний напрям досліджень виокремлюється й історія повсякденності. Ця субдисципліна пересікається з соціальною історією та мікроісторією, однак повністю не накладається на них, існуючи як автономна галузь пізнання. Можна стверджувати, що історія повсякденності виросла із протесту. Це протест проти «професорської» історії, проти глобальних теорій, проти розгляду історії в абстрактних категоріях – тільки як розвиток економічних і соціальних процесів. У нашій вітчизняній історіографії – це, насамперед, протест проти непомірної політизації всього суспільного життя, ідеологізації і партизації історичної науки.

В умовах незалежної Української держави вітчизняні вчені-гуманітарії, позбувшись «тягара» у вигляді методологічних схем і штампів радянської історіографії, почали вивчати історію по-новому, через призму особистого досвіду окремо взятої людини, що була безпосереднім свідком і учасником певних історичних подій. Сьогодні дослідники проявляють особливий інтерес до минулого, відбитого в очах звичайної людини, до життя цієї людини в найменших подробицях: в яких умовах вона жила, з ким спілкувалася, яким уявляла собі оточуючий світ, чим харчувалася, про що думала, як працювала. Такий акцент досліджень, на думку С. Кульчицького, не заперечує явищ і подій Великої історії, а навпаки дає можливість подивитися на них очима конкретної людини [4, с. 10]. Таким чином, історія повсякденності стає одним із зрізів минулого, без вивчення та аналізу якого розуміння історії буде неповним.

Увага вітчизняних істориків до щоденного життя спонукана зламом повсякденного життєвого укладу величезної кількості людей, що стався внаслідок розпаду СРСР. Водночас норми радянської повсякденності не подолані революційними змінами суспільного і державного ладу, вони в різних проявах і дозах продовжують визначати поведінку людей, їх вибір, впливають на ціннісні орієнтири. Концепції модернізму чи тоталітаризму, у межах яких відтворювалось радянське минуле, не надали вичерпного пояснення феномену історії країни Рад. Пануючий від здобуття самостійності України державницький підхід у національній історії донедавна також залишав на узбіччі історичної аналітики

повсякденні реалії. Нині починає утверджуватись розуміння того, що хід історії залежить не тільки від «великої політики», а й повсякденних практик пересічних людей [2].

Для історії повсякденності характерною ознакою є її міждисциплінарний зв'язок з такими науками, як соціологія, етнологія, культурологія, психологія тощо. Ця обставина значно розширює проблематику історичних досліджень, надає їй багатовекторності, утверджує їх комплексний, узагальнюючий характер. Як наслідок, в історичній науці оформлюються нові методологічні підходи та принципи вивчення історичного минулого, зокрема людиноцентризм (соціальна антропологія), психологізація історії та ін. Окрім того, окреслилося нове коло питань, пов'язаних із макро- та мікроісторією. Усе це слід вважати наслідком дії прогресивної думки істориків різних поколінь і шкіл.

На сьогодні історію повсякденності ототожнюють з таким поняттям, як історична антропологія. Вона об'єднала такі новітні напрями історичних досліджень, як мікроісторія, локальна історія, історія «знизу», історія ментальностей, нова культурна історія, міська історія, історія сім'ї, гендерна історія та ін. Спільним для них є вивчення, окрім іншого, життєвого досвіду звичайної людини в історичному просторі [6, с. 43].

Відомий вітчизняний дослідник О. Удод вважає, що історія повсякденності – це, перш за все, процес олюднення побуту, психологізація щоденного життя, ставлення людини до побутових проблем, до влади, держави і суспільства в цілому через призму особистісного сприйняття умов життя. Сьогодні історикам при дослідженні країни (народу) певного періоду варто, на думку вченого, показати спочатку як жили люди (на рівні конкретних особистостей, а не всього загалу), що їх оточувало, як еволюціонувало повсякденне життя, а потім пояснити взаємозв'язок з економічним та політичним життям, щоб вийти на світоглядні висновки щодо гуманності (антигуманності) того чи іншого суспільства, оскільки доля людини у конкретному суспільстві – це найоб'єктивніший критерій гуманності держави [7].

Для правильного розуміння і визначення предмета «історії повсякденності» важливо акцентувати увагу на двох її особливостях. Саме вони є новим внеском у історичну науку. По-перше, це її великий інтерес до «суб'єктивної сторони історії». Її прихильники намагаються зрозуміти і проаналізувати мінливі відчуття, переживання, поведінку людей, вплив на них суспільних структур і процесів, їхнє розуміння цих структур і процесів. Цей специфічний підхід зближує історію повсякденності з історією культури і з соціальною психологією. По-друге, це ставлення до об'єктів дослідження як до співавторів, реалізація перших підходів до так званої комунікативної історії, до діалогу дослідника і досліджуваного не тільки в сенсі прямого діалогу з людиною, що дає інтерв'ю, а й діалогу з документами.

У визначенні предмета історії повсякденності слід також враховувати те, що зміна перспективи – від політичної історії до історії соціальної, від глобальної – до історії повсякденного життя, від сильних світу цього – до рядових учасників історичного процесу – викликала потребу в розширенні кола джерел. Представники соціальних низів майже не залишили документів. Архівні матеріали – це матеріали про них, але не їхні за походженням. Через те, крім предметів матеріальної культури – одягу, домашніх речей, знарядь праці, фотографій, що залучаються для дослідження, історики повсякденності головним джерелом вважають інтерв'ю, записи усних розповідей. Для історика повсякденності є характерним прагнення досягнути предмети «зсередини». Абстрактні питання, які звичайно дослідник звертає до минулого, не можуть, на їхню думку, стати ключем до вирішення завдання, як не можуть допомогти й абстрактні поняття і теорії. Принциповий дуалізм дослідника і об'єкта дослідження повинен бути знятий з допомогою проникнення в предмет. Життя минулого розкриється тільки через досягнення характерних для цього життя світу ідей.

Поширеним є ототожнення історії повсякденності з мікроісторією, антропологією, соціальною історією, новою культурною історією тощо. Хоча ці напрями історичного дослідження мають певні відмінності, проте об'єднує їх те, що на авансцену теоретизувань проступає мікросвіт пересічної людини з усіма його нюансами. Спільною для них є увага до локальних об'єктів з їх переорієнтацією на соціальну практику людей, застосування інтерпретативного аналізу до феноменів минулого [1, с. 39].

За висловом вітчизняного історика О. Удода «історія повсякденності – це людинознавча історія, а її актуальність зумовлена кількома групами факторів: 1) методологічна, або власне наукова актуальність; 2) світоглядна, або гносеологічна актуальність; 3) політична, або праксеологічна значущість історії повсякденності» [7].

Методологічна актуальність історії повсякденності полягає в необхідності реалізації двох завдань: по-перше, подолати відставання вітчизняної історичної науки від зарубіжної (європейської) і, по-друге, використати досвід власної історіографії (особливо XIX – початку XX ст.) щодо людинознавчої тематики, що перекликається сьогодні з методологією історії повсякденності.

Сучасні тенденції в історичній науці нагально вказують насамперед на необхідність вироблення нових теоретичних і методологічних підходів щодо вивчення історичних процесів в Україні. У нашій історичній науці зміна методологій, принципів, ідейних засад відбувалася вже не один раз. Здійснювалося це, як правило, адміністративним шляхом, що й нині відіграє свою негативну роль. Історики звикли до «вказівки» – партійна постанова, публікація в газеті №1, виступ вождя, нарада ідеологічного активу і т.д., і т.п. А сучасна методологічна перебудова має йти за іншим сценарієм – через інтелектуальну здатність фахівців досягнути інші теорії, принципи, освоїти інші методи науки, інші жанри історичних творів. Головною передумовою такої внутрішньої методологічної перебудови істориків є подолання тоталітарного стилю мислення, який визнає тільки чорно-біле усвідомлення та однолінійність думок. Під тиском такого способу мислення замість продекларованого переосмислення історичного минулого відбувається проста перестановка знаків: герой – зрадник (і навпаки), націоналіст – патріот, інтернаціоналіст – шовініст тощо [7].

Історія повсякденності є актуальною для сучасної історичної науки в Україні ще й з огляду на її світоглядне (гносеологічне) значення. Політична історія, якщо вона переважає в наукових працях, свідомо чи підсвідомо виховує у суспільстві етатистські настрої: держава (апарат управління) стає центром історії, всі події концентруються навколо неї, фактографія підпорядковується офіціозу (подіям, що зорганізовані державою) тощо. Поза увагою, природно, залишаються громадянське суспільство, окрема людина, її умови життя. Економічна історія насаджує інший пріоритет – господарське життя, і людина закономірно (з точки зору економічного детермінізму) перетворюється на продуктивну силу, а відносини, в які вона вступає, зображуються переважно як виробничі (власність, розподіл, споживання).

Очевидно, що акцентування історичної науки, а особливо історичної освіти, на історії повсякденності зможе радикально змінити світоглядні орієнтири. Вчені, а також ті, що вивчають історію, будуть зосереджені на потребах людини, громадянського суспільства, а не держави й економіки. Це справді гуманістична позиція, що відповідає всій особистісно-розвивальній системі освіти, яка вибудовується сьогодні в Україні.

Слід також говорити про політичну, або практичну (праксеологічну) актуальність історії повсякденності. Стара історія – політизована чи заідеологізована, – нехтуючи повсякденними потребами людини, сприяла певним політичним силам, або ж формулювала тоталітарні настрої, або ж проповідувала анархічне ставлення до держави, політичних сил. Повернення людини в центр історії дозволяє реалізувати сучасний і перспективний ціннісний пріоритет філософії політики, а саме: не людина для суспільства, а суспільство (і, зокрема, держава) для людини. Таким чином, історія повсякденності безпосередньо пов'язана із політичною антропологією, яка вчить, що людина відрізняється широким діапазоном своєї мотивації (не тільки економічний чи політичний інтерес, а й культурні, демографічні, професійні тощо). Слід пам'ятати і враховувати аксіому: люди завжди адресують свої потреби до суспільства і його інститутів, коли вони приписують йому відповідальність за те, що відбувається в їхньому власному житті, за рівень свого споживання [7].

Таким чином, використання в сучасній методології історії України такого актуального підходу, як історія повсякденності, допоможе швидше вивести науку зі стану методологічної кризи, перетворити історію на цікаву, справді людинознавчу дисципліну.

Історія повсякденності вимагає від історика не тільки розуміння історичного контексту досліджуваної епохи, а й заглиблення в її природу, переживання тих зрушень, які переносять щось нове в буденне, оповсякденюючи його, зводячи до звичного прояву життя. Тому слід якомога достовірніше відтворити історичне тло, на фоні якого проаналізувати вплив складних катаклізмів на повсякденне життя та зміни в ньому, зосередившись на характеристиках властивостей та потреб людини через призму її свідомості, через виявлення індивідуального і колективного досвіду соціалізації особистості в тогочасне суспільство та узгодження з його імперативами, що доволі часто набувають рис колективного примусу.

Отже, відтворення реалій повсякденного життя в будь-яку історичну епоху вимагає від історика копіткої дослідницької праці. Воно можливе за кількох необхідних умов: чіткого розуміння самого предмета відтворення, знання і володіння процесом оперування різноманітними наративними джерелами; спеціальними методами і прийомами історичного пошуку, уміння узагальнити фактографічний матеріал, інтерпретувати його та отримати певні висновки й результати дослідження. Також вибір методологічних підходів і методів суміжних дисциплін, що застосовуються в історичному дослідженні, повинен відповідати вимогам сучасної інтелектуальної ситуації і новітньої парадигми знання, що складається на початку XXI ст.; концепції, висновки і методи не повинні у своїй теоретичній основі суперечити один одному; а мають розглядати об'єкт дослідження всебічно, створюючи його «голографічне» бачення.

Для правильного розуміння істориками поведінки та особливостей життєдіяльності суб'єктів історичного процесу слід максимально наблизитися до тогочасної епохи, побачити світ очима її сучасників через залучення найширшої джерельної бази, серед якої особливе місце належить альтернативним джерелам. Тому вивчення історії повсякденності передбачає широке використання методики та інструментарію усної історії. Суб'єктивний досвід пересічної людини, через який формується історична пам'ять, можливість відчувати формування її самосвідомості, зрозуміти, як відбивається оцінка подій окремими людьми, особливо в екстремальних умовах – головне в усноїсторичних дослідженнях [1, с. 39-43].

Отже, історія повсякденності, як новий напрям історичних досліджень, дозволяє більш глибоко проаналізувати історичний процес, показати роль пересічної людини в історії. Цей напрям вносить нові імпульси в історичну науку, спонукає звернутися до нових тем і проблем, які раніше не були об'єктом дослідження. Не дивлячись на відсутність чіткої теоретико-методологічної платформи вітчизняним дослідникам, які послуговуються методологічною основою суміжних з історією наук, в цілому вдається всебічно аналізувати (звісно не без методологічних огріхів) повсякденне життя конкретної людини на тлі соціально-економічних, політичних, культурних процесів і явищ, що робить вітчизняну історію більш антропоцентричною і гуманною, об'ємною і правдивою.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Заболотна Т. Історія повсякдення – «панацея від усіх хвороб» чи пастка для історика? / Т. Заболотна // «Історія повсякденності: теорія та практика»: Матеріали Всеукр. наук. конф., Переяслав-Хмельницький, 14-15 трав. 2010 р. / [Упоряд.: Лукашевич О.М., Нагайко Т.Ю.]. – Переяслав-Хмельницький, 2010. – С. 38-43.

2. Коляструк О.А. Апологія історії повсякденності / О.А. Коляструк // Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://politics.ellib.org.ua/pages-4957.html>.
3. Коляструк О.А. Методологія історії повсякдення / О.А. Коляструк // Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна: Серія «Історія». – Х., 2011. – Вип. 982. – С. 8-21.
4. Кульчицький С. Чому треба вивчати повсякденне життя / С. Кульчицький // «Історія повсякденності: теорія та практика»: Матеріали Всеукр. наук. конф., Переяслав-Хмельницький, 14-15 трав. 2010 р. / [Упоряд.: Лукашевич О.М., Нагайко Т.Ю.]. – Переяслав-Хмельницький, 2010. – С. 10-11.
5. Лисенко О. Історія повсякденності як галузь наукового знання (повсякденна історія війни: методологічні нотатки) / О. Лисенко // «Історія повсякденності: теорія та практика»: Матеріали Всеукр. наук. конф., Переяслав-Хмельницький, 14-15 трав. 2010 р. / [Упоряд.: Лукашевич О.М., Нагайко Т.Ю.]. – Переяслав-Хмельницький, 2010. – С. 11-19.
6. Нагайко Т. Історія повсякденності: погляд на проблему / Т. Нагайко // «Історія повсякденності: теорія та практика»: Матеріали Всеукр. наук. конф., Переяслав-Хмельницький, 14-15 трав. 2010 р. / [Упоряд.: Лукашевич О.М., Нагайко Т.Ю.]. – Переяслав-Хмельницький, 2010. – С. 43-48.
7. Удод О. Історія повсякденності як методологічна проблема. За людинознавчу історію України (про актуальність історії повсякденності) / О. Удод // Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://www.novadoba.org.ua/node/58>.

СЕКЦІЯ: МАТЕМАТИКА

Людмила Дедаєва, Ігор Дедаєв,
Олена Яременко
(Пирятин)

ФОРМУВАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ДИСКРЕТНОЇ МАТЕМАТИКИ

Навчальна дисципліна «Дискретна математика» разом з «Вищою математикою» та «Теорією ймовірностей і математичною статистикою» складає основу математичної підготовки спеціалістів в області інформаційних технологій та комп'ютерної техніки. Вона є досить молодою галуззю знань, що досить стрімко і динамічно розвивається.

Мета статті полягає у пошуку методичних шляхів вивчення розділу дискретної математики – булевих функцій. Оскільки саме цей розділ займає центральне місце в курсі дискретної математики.

Навички перетворення булевих функцій, отримані студентами під час вивчення булевої алгебри, є основою, на якій будується вивчення алгебри висловлювань і алгебри предикатів. Це стало причиною великої уваги до розробки методики введення булевих функцій та їх перетворення. У сучасній літературі пропонується переважно вже готова таблиця значень логічних функцій без пояснення принципу, за яким ці значення отримують.

Для зображення інформації в комп'ютерах використовується двійкова система числення. Таким чином, всі операції, які виконує комп'ютер, проводяться на множині $\{0,1\}$. Ці перетворення зручно формально зобразити за допомогою апарата двійкової логіки, який був розроблений Джорджем Булем у середині XIX століття. Практичне застосування алгебри логіки першим знайшов американський вчений Клод Шеннон у 1938 р. при дослідженні електричних кіл з контактними вимикачами. Тому актуально розглядати булеву функцію $f(x_1, x_2, \dots, x_n)$ як функцію, що разом із своїми аргументами приймає значення з множини $\{0,1\}$.

Існують булеві функції однієї змінної, двох змінних та багатьох змінних. Функції двох змінних відіграють особливо важливу роль, тому що з них може бути побудована будь-яка логічна функція. Булеві функції можна задавати:

- вербально, тобто словесним описом значень, яких набуває функція на певному кортежі змінних;
- аналітично, тобто за допомогою формули;
- таблично, за допомогою таблиць істинності.

Для логічних функцій виділяють наступні основні властивості:

- 1) будь-яка логічна функція з n аргументів визначена на 2^n наборах;
- 2) число різних логічних функцій n аргументів скінченне і дорівнює 2^{2^n} ;
- 3) кількість логічних функцій різко зростає із збільшенням n .

Особливістю методики введення булевих функцій багатьох змінних є велика кількість комбінаторних варіантів значень функцій і змінних, виражених у вигляді нулів і одиниць. Це ускладнює процес запам'ятовування студентами кінцевого результату, яким треба володіти для визначення функції багатьох змінних. У такому випадку доречним буде акцентувати увагу студентів не на запам'ятовуванні кінцевого результату, а на способі його відтворення.

Засобом для реалізації методичної ідеї встановлення функціональної відповідності між множиною значень булевих функцій двох змінних і областю визначення незалежних булевих змінних під час викладання лекційного матеріалу може бути аркуш з друкованою основою, який студенти отримують на початку лекції. Нижче наведений найпростіший зразок такого аркуша.

x_1	x_2	заперечення	кон'юнкція	диз'юнкція	імплікація	еквівалентність
0	0	1	0	0	1	1
0	1	1	0	1	1	0
1	0	0	0	1	0	0
1	1	0	1	1	1	1

У таблиці курсивом виділені значення, які студенти заповнюють в процесі лекції самостійно. На основі співставлення відповідних значень таблиць істинності студенти виражають булеві функції двох змінних через булеві операції над незалежними булевими змінними.

Свідоме розуміння принципів отримання кінцевого значення логічних функцій дозволяє легко реалізовувати одну і ту саму функцію за допомогою різних формул, які мають однакові таблиці істинності.

На нашу думку, варто звернути увагу студентів на застосування булевих функцій в обчислювальній техніці для:

- опису алгоритмів;
- засобів обчислювальної техніки – дискретних пристроїв, які призначені для перетворення дискретної інформації;
- вирішення деяких економічних задач;
- вирішення задач цілочислового програмування.

Застосування вище зазначених прийомів дає змогу реалізувати особистісно-орієнтований і диференційований підхід у навчанні, ефективно використовувати час аудиторних занять.

Література:

1. Андрийчук В. І., Комарницький М.Я., Ішук Ю.Б. Вступ до дискретної математики: Навчальний посібник. – К.: Центр навчальної літератури, 2004. – 254 с.
2. Михайленко В.М., Федоренко Н.Д., Демченко В.В. Дискретна математика. - К.: Вид-во Європ. ун-ту, 2003. - 319 с.
3. Нікольський Ю.В., Пасічник В.В., Щербина Ю.М. Дискретна математика: Підручник. Видання друге, виправлене та доповнене – Львів: «Магнолія-2006», 2010. – 432 с.
4. Новиков Ф.А. Дискретная математика для программистов. - СПб.: Питер, 2005. -364 с.

Н.С. Ерохин
(Москва, Россия)
Х.Ш.Гаюров
(Худжанд, Таджикистан)

ОДНОМЕРНАЯ РЕЛАКСАЦИЯ В ПРИБЛИЖЕНИИ НЕПРЕРЫВНОГО ЗАМЕДЛЕНИЯ

В настоящей работе проводится аналитическое исследование релаксации разреженных потоков быстрых тяжелых частиц, входящих в газ с растущей вниз по потоку концентрацией. Рассматриваются стационарные задачи, соответствующие непрерывной либо длинноимпульсной инжекции. Анализ дан на основе уравнения переноса с использованием ряда моделей для интеграла столкновений. Вследствие разреженности потока коллективными эффектами пренебрегается.

Пусть плотность потока разреженных частиц в точке с кинетической энергией E и скоростью $\vec{g} = g\vec{\Omega}$, где $\vec{\Omega}$ - единичный вектор. В наиболее общей постановке уравнение переноса записывается следующим образом[1-2]

$$\vec{\Omega} \frac{\partial f}{\partial r} = I_y(\vec{r}, \vec{\Omega}, \varepsilon) + I_{Hy}(\vec{r}, \vec{\Omega}, \varepsilon),$$

Здесь I_y, I_{Hy} - интегральные операторы соответственно упругих и неупругих соударений для частиц потока, определяемые сечениями упругих δ_y и неупругих δ_{Hy} процессов.

Теоретические и экспериментальные данные по сечениям этих процессов, частотам соударений и др. приведены, например, в [1-2] а также работах [3-4]. Для быстрых тяжелых частиц в среде с концентрацией рассеивающих центров n_m интегралы столкновений имеют вид [3]

$$I_y(\vec{r}, \vec{\Omega}, \varepsilon) = -n_m \delta_y(\varepsilon) f(\vec{r}, \vec{\Omega}, \varepsilon) + n_m \int d\vec{\Omega}' \frac{d_y(\vec{\Omega} \rightarrow \vec{\Omega}', \varepsilon)}{d\vec{\Omega}'} f(\vec{r}, \vec{\Omega}', \varepsilon),$$

$$I_{Hy}(\vec{r}, \vec{\Omega}, \varepsilon) = -n_m \delta_{Hy}(\varepsilon) f(\vec{r}, \vec{\Omega}, \varepsilon) + n_m \int d\varepsilon' \frac{d\Omega_{Hy}(\varepsilon + \varepsilon', \varepsilon)}{d\varepsilon'} f(\vec{r}, \vec{\Omega}, \varepsilon + \varepsilon')$$

Дальнейшие упрощения (1) связаны с конкретизацией формул для сечений упругих и неупругих процессов.

Рассмотрим стационарную задачу о падении на плоскостойкую среду по нормам к ее поверхности (параллельной оси z) потока тяжелых быстрых частиц. Будем считать поток достаточно широким, так что влиянием краевых эффектов на его боковой поверхности можно пренебречь. Кроме того эффекты упругого рассеяния будут полагаться малыми. Поскольку при движении в веществе быстрая тяжелая частица теряет энергию малыми порциями интеграл неупругих соударений (1) можно представить в виде ряда [3]

$$I_{Hy} = \sum_{s=1}^{\infty} \frac{1}{s!} \frac{\partial^s}{\partial \varepsilon^s} \int_0^{\varepsilon} d\varepsilon' (\varepsilon')^s W_{Hy}(\varepsilon, \varepsilon') f(z, \varepsilon) \quad (2)$$

Здесь $W_{Hy}(\varepsilon, \varepsilon') = n_m d\delta_{Hy}(\varepsilon, \varepsilon')/d\varepsilon'$ - вероятность того, что частица с энергией E теряет на единице длины энергию E' . В приближении непрерывного замедления, когда (2) удерживается только старшее слагаемое, уравнение переноса редуцируется к виду

$$\frac{\partial}{\partial z} f(z, \varepsilon) = \frac{\partial}{\partial \varepsilon} [Q(z, \varepsilon) f(z, \varepsilon)], \quad (3)$$

где $z > 0$. В качестве граничного условия задаем распределение быстрых частиц по энергиям в плоскости падения $z = 0$, т. е. $f(0, \varepsilon)$. В случае падения моноэнергетического пучка имеем

$f(0, \varepsilon) = N_0 \delta(\varepsilon - \varepsilon_0)$. Будем полагать, что характерный пространственный масштаб неоднородности концентрации вещества равен H и введем безразмерные переменную $\xi \equiv z/H$ и концентрацию газа $r(\xi) \equiv n_m(z/H)/n_m(0)$. Выражении для тормозной способности среды Q необходимо разделить зависимости от энергии и Z , т. е.

$$Q(z, \varepsilon) = r(\xi) \alpha(\varepsilon) / H \quad (4)$$

Выражение для $\alpha(\varepsilon)$ и его оценка будут даны ниже. Теперь решение квазилинейного уравнения (3) при произвольной неоднородности концентрации газа $n_m(\xi)$ записывается в универсальном виде об одной переменной q

$$f(z, \varepsilon) = N_0 F(q) / \alpha(\varepsilon) \quad (5)$$

где универсальная переменная $q(\xi, \varepsilon_0, \varepsilon)$

определяется выражением

$$q(\xi, \varepsilon_0, \varepsilon) = \int_0^\xi d\xi' \cdot r(\xi') - \int_\varepsilon^{\varepsilon_0} \frac{d\varepsilon'}{\alpha(\varepsilon')}, \quad \varepsilon \leq \varepsilon_0 \quad (6)$$

и $F(q)$ - произвольная функция, которая находится из граничного условия на f при $\xi = 0$. В случае падения моноэнергетического пучка из (5) получаем

$$f(z, \varepsilon) = [N_0 / \alpha(\varepsilon)] \delta(q(\xi, \varepsilon_0, \varepsilon))$$

Отсюда видно, что проходя в неоднородную среду пучок остается монохроматическим, а энергия частиц постепенно уменьшается. На глубине $z(\xi)$ энергия быстрых частиц $\varepsilon_z(\xi)$ распределяется поверхностной концентрацией слоя среды $0 \leq Z \leq Z(\xi)$ в соответствии с уравнением $q(\xi, \varepsilon_0, \varepsilon_z) = 0$ или

$$\int_{\varepsilon_z}^{\varepsilon_0} \frac{d\varepsilon'}{\alpha(\varepsilon')} = \int_0^\xi d\xi' \cdot r(\xi') \quad (7)$$

Из (7) для релятивистских частиц ($E \gg 1$) имеем

$$\varepsilon_z(\xi) \approx \varepsilon_0 - \alpha(\varepsilon_0) \int_0^\xi \frac{dz'}{H} \cdot \frac{n_m(z'/H)}{n_m(0)}$$

В исследованиях прохождения быстрых тяжелых заряженных частиц через вещество понятие "пробег" играет центральную роль, а измерение пробега является одним из основных экспериментальных методов определения параметров частиц и характера их взаимодействий с атомами среды. В рассматриваемой модели пробег быстрых частиц ограничивается глубиной $\xi_s(\varepsilon_0)$ которая находится из уравнения

$$\int_0^{\xi_s} \frac{d\xi'}{H} \cdot \frac{n_m(\xi')}{n_m(0)} = \int_0^{\varepsilon_0} \frac{d\varepsilon}{\alpha\varepsilon} \equiv \chi(\varepsilon_0) \quad (8)$$

В случае $\chi \gg 1$ длина пробега быстрых частиц Z_s значительно больше длины неоднородности H . При вторжении быстрых частиц в изотермическую верхнюю атмосферу профиль концентрации газа можно считать экспоненциальным, $r(z) = \exp(z/H)$. При этом из (7), (8) получаем для $\Delta\varepsilon \ll \varepsilon_0$

$$\varepsilon_z(\xi) \approx \varepsilon_0 - \alpha(\varepsilon_0)(e^\xi - 1), z_s = H \cdot \ell_n[\chi(\varepsilon_0)]$$

Таким образом, для релятивистских частиц длина пробега Z_s имеет логарифмическую зависимость от начальной энергии ε_0 , а основное торможение быстрых частиц происходит в слое толщиной $\Delta z_s \sim 1.5 H$ на глубине $z_s(\varepsilon_0)$.

В общем случае произвольного распределения падающих частиц по энергиям решение (3) дается формулой

$$f(\xi, \varepsilon) = \int_\varepsilon^{\varepsilon_0} \frac{d\varepsilon'}{\alpha(\varepsilon')} f(0, \varepsilon') \delta(q(\xi, \varepsilon', \varepsilon)) \quad (9)$$

Прежде чем проводить интегрирование в (9), заметим следующее. На глубине ξ частица имеет некоторую энергию ε , если на границе $\xi=0$ она обладала начальной энергией $\varepsilon_b(\xi, \varepsilon)$, которая удовлетворяет условию $q(\xi, \varepsilon_b(\xi, \varepsilon), \varepsilon) = 0$ или

$$\int_0^{\xi} d\xi' \frac{n_m(\xi')}{n_m(0)} = \int_{\varepsilon}^{\varepsilon_b(\xi, \varepsilon)} \frac{d\varepsilon'}{\alpha(\varepsilon')}$$

С учетом этого обстоятельства из (9) для функции распределения получаем следующее выражение

$$f(\xi, \varepsilon) = \frac{\alpha(\varepsilon_b(\xi, \varepsilon))}{\alpha(\varepsilon)} f(0, \varepsilon_b(\xi, \varepsilon)) \quad (10)$$

Рассмотрим формулу (10) подробнее. Пусть на границе распределение падающих частиц было гауссовским

$$f(0, \varepsilon) = \frac{N_0}{\pi^{1/2} \Delta \varepsilon_0} \exp\left[-\left(\frac{\varepsilon - \varepsilon_0}{\Delta \varepsilon_0}\right)^2\right]$$

с характерной дисперсией энергий $\Delta \varepsilon_0$. Тогда на глубине ξ согласно (10) имеем

$$f(\xi, \varepsilon) = \frac{\alpha(\varepsilon_b) N_0}{\pi^{1/2} \alpha(\varepsilon) \Delta \varepsilon_0} \exp\left[-\left(\frac{\varepsilon_b - \varepsilon_0}{\Delta \varepsilon_0}\right)^2\right]$$

Отсюда вытекает следующее. Во-первых, дисперсия энергий постоянна по глубине проникновения потока в неоднородную среду. Во-вторых, до глубин $\xi < \xi_S(r_0)$ распределение (10) имеет максимум при некоторой энергии ε_m , удовлетворяющей условию $\varepsilon_b(\xi, \varepsilon_m) = \varepsilon_0$

В частности, при релятивистских энергиях быстрых частиц получаем

$$\varepsilon_m \approx \varepsilon_0 - \alpha(\varepsilon_0), \quad \varphi(\xi) \equiv \int_0^{\xi} \frac{d\xi'}{H} \cdot \frac{n_m(\xi')}{n_m(0)}$$

Ниже $z_S(\varepsilon_0)$ распределение близко к обрезанному гауссу без максимума, а интенсивность потока экспоненциально убывает с ростом z .

Обсудим вкратце пространственный профиль ионизационных потерь потока быстрых частиц

$$Q_{eff} f(\xi), \text{ который определим формулой } Q_{eff}(\xi) = \int_0^{\infty} d\varepsilon Q(\xi, \varepsilon) f(\xi, \varepsilon)$$

С учетом (10) находим

$$Q_{eff}(\xi) = \frac{n_m(\xi)}{H \cdot n_m(0)} \int_0^{\infty} d\varepsilon \cdot \alpha(\varepsilon_b(\xi, \varepsilon)) \cdot f(0, \varepsilon_b(\xi, \varepsilon))$$

Для релятивистских частиц отсюда следует, что пока относительные потери энергии потока невелики $\Delta \varepsilon \ll \varepsilon_0$, профиль

$Q_{eff}(\xi)$ повторяет неоднородное распределение концентрации рассеивающих центров

$$Q_{eff}(\xi) \cong n_m(z) \cdot \alpha(\varepsilon_0) \frac{N_0}{H \cdot n_m(0)}$$

В заключение настоящего раздела приведем выражение для функции $\alpha(\varepsilon)$

$$\alpha(\varepsilon) = 4\pi z_p^2 n_m(0) H \cdot r_e^2 \Lambda_I \frac{m_e (1 + \varepsilon)^2}{m_e \varepsilon (2 + \varepsilon)} \quad (11)$$

Очевидно, что пробег существенно превышает длину неоднородности, если $\varepsilon_0 / \alpha(\varepsilon_0) \gg 1$

Оценим α для условий ионосферы. На высоте $z \sim 150 \text{ км}$ можно полагать $n_m \approx 4,5 \cdot 10^{10} \text{ см}^{-3}$, $z_S = 7$, $H = 8 \text{ км}$. Тогда для протонов с энергией $z_S = 0,1$ получаем из (11) $\alpha \approx 8 \cdot 10^{-10}$

На высоте 80 км при тех значениях других параметров уже имеем $\alpha \approx 5,6 \cdot 10^{-6}$. Для функции $\varepsilon / \alpha(\varepsilon)$ на этих высотах оценка дает значения соответственно 10^{-9} и $1,8 \cdot 10^4$. В случае степенной

неоднородности $r(\xi) = (1 + \xi)^\mu$ с $\mu > 0$ положение слоя остановки моноэнергетического пучка вычисляется по формуле $z_s = H\{[1 + (1 + \mu)\chi(\varepsilon_0)]^{\frac{1}{1+\mu}} - 1\}$

Литература:

1. Ремизович В.С., Рогозкин Д. Б., Рязанов М.И. Флуктуации пробегов заряженных частиц - М.: Атомиздат, 1985. - 239 с.
2. Калиновский А.Н., Мохов В.Н., Никитин Ю.П. Прохождение частиц высоких энергий через вещество.- М.: Энергоатомиздат, 1985. - 342 с.
3. Хворостовский С., Зеленкова Л.В. Прохождение электронного пучка с $E \gg 1$ кэВ в верхней атмосфере.// Геомагнетизм и аэрономия, 1987, - т.27, N 4, С. 599-601.
4. Арцимович А.А., Сагдеев Р.З. Физика плазмы для физиков.-М.: Атомиздат, 1979. - 314 с.

Мохира Рахмон
(Худжанд, Таджикистан)

МЕТОДИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ИЗУЧЕНИЯ ЭЛЕМЕНТОВ КОМБИНАТОРИКИ НА УРОКАХ МАТЕМАТИКИ

Появление школы нового типа (лицей, гимназия и т.д.) вызвано велением времени, поскольку является следствием многих социально-экономических причин. Нужно заметить, что без минимальной комбинаторной грамотности учащимся трудно воспринимать социальную, политическую, экономическую информацию и принимать на её основе обоснованные решения.

В некоторых школах изучении математики придают особое значение, и вводится на основе углублённой программы. Например, учащиеся XI классов физико-математического лицея изучают материал по углублённой программе, где изучаются элементы комбинаторики. [4, с. 35]

Именно в этом периоде происходит активное развитие интеллектуальных способностей. Развивается способность активно, самостоятельно мыслить, рассуждать, сравнивать, делать глубокие обобщения и выводы.

Комбинаторика — своеобразный и очень интересный раздел математики, в котором решаются задачи выбора и расположения элементов некоторого множества в соответствии с заданными правилами [7, с.207].

Различаются следующие типы комбинаторных задач:

- Задачи, в которых требуется перечислить все решения;

Пример. Азиз решил в воскресенье навестить бабушку, друга Асада и брата Абубабра. Перечислите все варианты возможных маршрутов.

- Задачи, состоящие в требовании выделить из всех возможных решений такое, которое удовлетворяет заданному дополнительному требованию;

Пример. Сколько существует трехзначных чисел, состоящих из цифр 1,2,3, причем таких, где после двойки не стоит 3?

- Задачи, в которых требуется подсчитать число решений.

Пример. Из группы теннисистов, в которую входят четыре человека - Саидов, Азизов, Юсупов и Ёров, тренер выделяет пару для участия в соревнованиях. Сколько существует вариантов выбора такой пары?

Процесс навыков подсчета комбинаторных объектов можно расчленить на три этапа в зависимости от времени обучения и методов подсчета:

- подсчет методом непосредственного перебора;
- подсчет с использованием комбинаторных принципов;
- подсчет с использованием формул комбинаторики.

В начале занятия учащимся необходимо дать понятие о таком разделе математики, как комбинаторика, и привести примеры нескольких комбинаторных задач для привития интереса к данному разделу. [6, с.5-7]

1. Формирования вычислительных навыков в решении комбинаторных задач связан с формированием правил суммы и произведения. Предлагаемая методика формирования правил суммы и произведения и последующих основных комбинаторных понятий базируется на таких теоретико-множественных понятиях, как множество, элемент множества, подмножество, упорядоченное множество. Поэтому с учащимися необходимо повторить эти понятия.

Рассмотрим задачу про «Суеверного председателя».

«Опять восьмерка!» - горестно воскликнул председатель клуба велосипедистов, взглянув на прогнутае колесо своего велосипеда. «А все почему? Да потому, что у меня членский билет № 888 - целых три восьмерки. И теперь не проходит и месяца, чтобы то на одном, то на другом колесе не появилась восьмерка. Надо менять номер билета! Не знаю только, хватит ли на всех номеров - ведь у

нас в клубе почти 600 членов. Неужели придется сначала выписать все номера от 000 до 999, а затем вычеркивать из них все номера с восьмерками?» Чтобы помочь председателю, нам нужно решить такую комбинаторную задачу (учащимся можно предложить ее сформулировать):

Сколько существует трехзначных номеров, не содержащих цифры 8?

Далее учащиеся должны ответить на вопросы: Как бы вы решили такую задачу? С помощью какого метода? Какие еще методы решения применимы к данной задаче? и вместе с учителем разработать решение данной задачи.

Сначала найдем количество однозначных номеров, отличных от 8. Ясно, что таких номеров девять: 0,1,2,3,4,5,6,7,9. А теперь найдем все двузначные номера, не содержащие восьмерок. Их можно составить так: взять любой из найденных однозначных номеров и написать после него любую из девяти допустимых цифр. В результате из каждого однозначного номера получится 9 двузначных. А так как двузначных номеров было 9, то получится $9 \cdot 9 = 9^2$ двузначных номеров.

Итак, существует $9^2 = 81$ двузначный номер без цифры 8. Но к каждому из этих номеров можно приписать справа любую из цифр 0,1,2,3,4,5,6,7,9 и получить трехзначный номер, не содержащий цифру 8. При этом получаются все трехзначные номера с требуемым свойством. В результате мы нашли $9^2 \cdot 9 = 9^3 = 729$ трехзначных номеров без восьмерок.

С помощью этого примера вводятся понятие правило произведения.

1. Правило суммы. Если элемент a можно выбрать m способами, а элемент b можно выбрать n способами, причем любой выбор элемента a отличен от любого выбора элемента b , то выбор « a или b » можно сделать $m + n$ способами. (Например, если на блюде лежат 7 яблок и 4 груши, то выбрать один плод можно $7 + 4 = 11$ способами).

2. Правило произведения. Если элемент a_1 можно выбрать n_1 способами, после каждого выбора этого элемента следующий за ним элемент a_2 можно выбрать n_2 способами, после выбора элементов a_1, a_2, \dots, a_{k-1} элемент a_k выбирается n_k способами, то последовательность (a_1, a_2, \dots, a_k) можно выбрать $n_1 \cdot n_2 \cdot \dots \cdot n_k$ способами.

Пример. Подсчитаем сколько слов, содержащих 6 букв, можно составить из 33 букв русского алфавита при условии, что любые две стоящие рядом буквы различны. Например, слово «корова» допускается, а слово «колосс» нет. При этом, разумеется, можно писать бессмысленные слова. В этом случае на первое место у нас 33 кандидата. Но после того, как первая буква выбрана, вторую можно выбрать лишь 32 способами - ведь повторять первую букву нельзя. На третье место тоже 32 кандидата - первую букву уже можно повторить, а вторую - нельзя. Также убеждаемся, что на все места, кроме первого, имеется 32 кандидата. А так как число этих мест равно 5, то получаем ответ $33 \cdot 32 \cdot 32 \cdot 32 \cdot 32 \cdot 32 = 1107396236$.

3. Размещения. Перестановки. Сочетания.

По мере рассмотрения каждого из комбинаторных понятий целесообразно отработать с учащимися эти понятия на символическом материале.

3. 1. Размещения. Пусть имеется множество, содержащее n элементов. Каждое упорядоченное подмножество, состоящее из k элементов, называется размещением из n элементов по k элементов.

В комбинаторных задачах необходимо уметь подсчитывать число всех размещений из n элементов по k элементов. Для обозначения этого числа применяется специальный символ A_n^k . А – первая буква французского слова *arrangement*, что означает размещение, приведение в порядок.

Задача. Сколько трехзначных чисел можно составить из цифр 1,2,3,4, если цифры в числе не повторяются?

Чтобы выбрать первую цифру есть 4 способа, вторую – 3 способа, третью – 2.

То есть можно составить $4 \cdot 3 \cdot 2 = 24$ числа или $A_n^k = 24$.

В общем случае $A_n^k = n(n-1)(n-2) \dots (n-k+1)$, $k > 0$, т.е. число размещений из n по k равно произведению k последовательных натуральных чисел от n до $n-k+1$ включительно.

3. 2. Перестановки. Размещения из n элементов по n элементов называются перестановками из n элементов. Перестановки являются частным случаем размещений. Так как каждая перестановка содержит все n элементов множества, то различные перестановки отличаются друг от друга только порядком элементов. Число перестановок из n элементов обозначают через P_n . P – первая буква французского слова *permutation* – перестановка. $P_n = n!$

Пример. У Кролика три табуретки: синяя, красная и желтая. К нему в гости пришли Винни-Пух, Пятачок и ослик Иа. Сколькими способами он может рассадить гостей?

На синюю табуретку может сесть каждый из трех гостей, т.е. имеется 3 способа, на красную – 2 способа, на желтую – 1. Таким образом, получается $P_3 = 3! = 1 \cdot 2 \cdot 3 = 6$ способов.

3. Сочетания. Пусть имеется множество, состоящее из n элементов. Каждое его подмножество, содержащее k элементов, называется сочетанием из n элементов по k элементов. Обозначается: C_n^k . C – первая буква французского слова *combinaison* – сочетание. В общем случае число сочетаний находят по формуле:

$$C_n^k = \frac{A_n^k}{k!} = \frac{n!}{(n-k)!k!}.$$

Все эти понятия нужно вводить, опираясь на понятные примеры, и просить самих учеников приводить такие примеры. Учитель должен все время фиксировать внимание учащихся на случайных

явлениях в быту, в природе и технике. Введение в учебные программы средних школ элементов комбинаторики, делает актуальной разработку методики их изложения, адаптированной к условиям обучения. Именно поэтому целью является разработка методики проведения занятий по теме «Элементы комбинаторики». Для этого были проанализированы действующие школьные учебники, содержащие данную тему.

Литература:

1. Виленкин Н.Я., Ивашев-Мусатов О.С., Шварцбурд С.И. «Алгебра и математический анализ 11 классов». М.: Просвещение, 1993.
2. Виленкин Н.Я. – «Индукция. Комбинаторика». Пособие для учителей. М.: Просвещение, 1976.
3. Виленкин П. Я. Комбинаторика.- М.: Наука, 1969.- 328 с.
4. Методика преподавания математики в средней школе. В 2-х частях в составе Черкасов и др. М.: Просвещение, 1977.
5. Сборник задач по математике для факультативных занятий в 9-10 классах. под ред. З. А. Скопец. – М.: Просвещение, 1971. – 208 с.
6. Хорева Г.В. Комбинаторные задачи для младших школьников: Учебно-методическое пособие для учителей начальных классов. – Хабаровск: ХК ИППК ПК, 2003. – 33 с.
7. Энциклопедический словарь юного математика. Сост. А.П. Савин. – М.: Педагогика, 1989.

Солтан Салпагаров
(Москва, Россия)

ИССЛЕДОВАНИЕ ИНТЕРВАЛЬНОЙ ЗАДАЧИ О ПОКРЫТИИ ГРАФА ЦЕПЯМИ

В области дискретной оптимизации к настоящему времени, сформировался класс задач покрытия графа типовыми графами. Этот класс включает в себя известные задачи о паросочетаниях (покрытие графа ребрами), о коммивояжере (выделение гамильтонова цикла), о кратчайшей связывающей сети (выделение в графе остовного дерева ограниченной степени) и др. Математические формулировки этих задач можно найти в списке NP-полных (NP-трудных) задач монографии [1] или в обзоре [2], где они представлены в многокритериальной постановке. Наиболее полное исследование различных постановок задач покрытия графа цепями осуществлено в работе [3], в которой отмечено что эта задача имеет многочисленные приложения в области автоматизированного проектирования электронной техники.

Как одна из трудных проблем дискретной оптимизации задача покрытия графа цепями формулируется в следующей постановке. Пусть $G = (V, E)$ – взвешенный n - вершинный граф, в котором каждому ребру $e \in E$ приписан вес $w(e) \geq 0$. Простую h - вершинную цепь (цепь длины $h - 1$) [4] этого графа будем называть h -цепью ($2 \leq h \leq n$). Термином «множество типов цепей» называем какое-либо заданное подмножество $H = \{h_1, h_2, \dots, h_T\} \subseteq \{2, 3, \dots, h\}$, $1 \leq T \leq n - 1$. Допустимым покрытием графа G цепями называется всякий его остовный подграф $x = (V, E_x)$, у которого каждая компонента связности представляет собой некоторую h -цепь, где $h \in H$. В области дискретной оптимизации допустимое покрытие графа цепями называется «допустимым решением». Для заданной пары G, H множество всех допустимых решений (МДР) обозначается через $X = X(G, H) = \{x\}$.

Целевая функция (ЦФ), определяемая на МДР X , чаще всего имеет вид *MINSUM*:

$$F(x) = \sum_{e \in E} w(e) \rightarrow \min \quad (1)$$

Задача покрытия графа цепями состоит в нахождении оптимума, т.е. такого допустимого решения $x^0 \in X$, на котором значение ЦФ (1) достигает минимума: $F(x^0) = \min_{x \in X} F(x)$.

Анализируя вычислительную сложность [1] задачи о покрытии графа цепями, для всякого натурального n рассмотрим семейство $S_n = \{H\}$ всех подмножеств $H \subseteq \{2, 3, \dots, n\}$ т.е. S_n есть семейство всех множеств типов цепей (МТЦ) для фиксированного n ; $S = \bigcup_{n=2}^{\infty} S_n$. В общепринятых

терминах [1-5] всякое фиксированное МТЦ $H \in S$ вместе с множеством всех взвешенных графов определяет конкретную массовую задачу о покрытии графа цепями. Например, одноэлементное МТЦ H_1 , состоящее из одной двувершинной цепи (т.е. ребра) определяет собой задачу о совершенных паросочетаниях. Заметим, при этом, что у этой задачи являются пустыми МДР ($X(G, H_1) = \emptyset$) на всех графах G с нечетным числом вершин. Как известно [5], задача о совершенных паросочетаниях

является полиномиально разрешимой. Наряду с этим, задача о покрытии графа цепями является NP -трудной [1] в случае, когда МТЦ H состоит из одного элемента, представляющего собой 3-цепь. Отсюда вытекает следующее

Утверждение 1. Задача о покрытии графа цепями для МТЦ $H \in S$, вообще говоря, является NP -трудной, в смысле нижней оценки ее вычислительной сложности.

В настоящей работе, сформулированная выше задача о покрытии графа цепями, рассматривается в контексте известной проблемы неопределенности задания значений весов $w(e)$ ребер данного графа G . На дальнейшее условимся, что термин «интервальная задача о покрытии графа цепями» означает сформулированную выше постановку задачи о покрытии графа цепями при следующем условии: для каждого ребра $e \in E$ точное значение веса $w(e)$, вообще говоря, неизвестно, в силу чего оно задается в виде интервала

$$w(e) = [w_1(e), w_2(e)] \quad (2)$$

Уточним, что под интервалом подразумевается замкнутый отрезок на вещественной прямой R . Условие (2) означает, что в исходных данных задачи относительно веса $w(e)$ известно лишь, что его значение не меньше нижней границы $w_1(e)$ и не превосходит верхней границы $w_2(e)$.

Такого рода постановки возникают, например, при моделировании задач землепользования [6,7], когда прогнозируемые урожайности сельскохозяйственных культур, принципиально не могут быть заданы в виде однозначно определенных параметров. Аналогичная ситуация имеет место также в области проектирования электронной техники [8, 9], транспортных сетей [10] и др.

Таким образом, задачу о покрытии графа цепями мы рассмотрим в условиях интервального задания параметров ЦФ (1). В этом случае возникает принципиальный методологический вопрос определения понятия оптимума $x^0 \in X$. Тем более остается открытым вопрос об алгоритмах нахождения наилучшего решения.

Решение этого вопроса для интервальных задач является многоэтапным процессом. Вначале определяется состав критериев, порождаемых интервальной ЦФ вида (1), после чего находится множество векторно-несравнимых альтернатив [2] \bar{X} . На заключительном этапе с помощью процедур теории выбора и принятия решений [11-12] из \bar{X} выбирается искомый «компромиссный оптимум» x^0 .

В отличие от классических экстремальных, т.е. оптимизационных задач на графах, в случае интервальных весов (2), вообще говоря, отсутствует безусловное наилучшее решение и «компромиссный оптимум» x^0 приходится выбирать из множества несравнимых альтернатив \bar{X} . Наличие в таком множестве хотя бы пары несравнимых по значению интервальной ЦФ (1) решений означает, что исходной интервальной задаче присуща неопределенность функции цели, в силу чего для этой задачи необходимо дать строгое однозначное определение отношений предпочтительности и несравнимости [13-15].

В случае интервальных весов

$$W(x) = [W_1(x), W_2(x)], \quad W_i(x) = \sum_{e \in E_x} w_i(e), \quad i = \overline{1,2} \quad (3)$$

Тот факт, что (3) представляет собой минимизируемую функцию цели, обозначаем выражением

$$W(x) \rightarrow \min \quad (4)$$

С учетом (4) представим ряд определений, учитывая при этом, что фигурирующее в (3) $W(x) = [W_1(x), W_2(x)]$ – есть интервал. Причем, в дальнейших рассуждениях будем использовать теоретико-множественное свойство выполняющееся для пары множеств: пара интервалов может не пересекаться, или пересекаться, в частности, включаться один в другой и, наконец, совпадать.

Определение 1. Пусть пара $x_1, x_2 \in X$ сравнивается по значению интервальной целевой функции (ИЦФ) (3) – (4). Тогда решение x_1 предпочтительней решения x_2 , если $W_i(x_1) \leq W_i(x_2)$, $i = \overline{1,2}$, при этом, хотя бы одно неравенство строгое. Эту предпочтительность обозначаем через $x_1 \prec x_2$.

Определение 2. Решение $x_1, x_2 \in X$ называется неразличимым, если, $W(x_1) = W(x_2)$, т.е. выполняются оба включения: $W(x_1) \subseteq W(x_2)$, и $W(x_2) \subseteq W(x_1)$. Неразличимые пары x_1 и x_2 обозначаем через $x_1 \approx x_2$.

Введенные на X отношения предпочтения и несравнимости порождают паретовское множество (ПМ) [2, 13] \tilde{X} , $\tilde{X} \subseteq X$. ПМ состоит из паретовских оптимумов (ПО), которые в свою очередь определяются следующим образом.

Определение 3. Решение $\tilde{x} \in X$ называется ПО для задачи с ИЦФ (3) – (4) если не существует $x^* \in X$, такого что $x^* \prec \tilde{x}$.

Таким образом, МП \tilde{X} состоит из неразличимых решений.

В качестве решений интервальной задачи можно рассматривать как паретовское множество \tilde{X} , так и используемое в многокритериальной оптимизации полное множество альтернатив (ПМА) [2]. Обозначаемое через X^0 ПМА определяется следующим образом.

Определение 4. ПМА – есть подмножество $X^0 \subseteq \tilde{X}$ минимальной мощности и содержащее по одному представителю для каждого значения ИЦФ (3) – (4).

Находить ПМА интервальной задачи, базируясь на определениях 1 и 2, весьма затруднительно как в смысле организации соответствующих процедур на ЭВМ, так и в отношении необходимости осуществлять полный перебор МДР X . Учитывая это обстоятельство, авторами работы [16] осуществлено сведение интервальной задачи с ИЦФ (3) – (4) к 2-критериальной задаче на взвешенном графе. Суть этого сведения состоит в следующем.

В данном графе $G = (V, E)$, взвешенном интервалами вида (2), для каждого ребра $e \in E$ интервал (2) заменяем на пару весов $w_1(e); w_2(e)$.

Далее, на МДР $X = X(G)$ определяется ВЦФ

$$F(x) = (F_1(x), F_2(x)), \quad (5)$$

состоящая из минимизируемых критериев

$$F_\nu(x) = \sum_{e \in E_x} w_\nu(e) \rightarrow \min, \quad \nu = 1, 2 \quad (6)$$

Определение 5. Решение $\tilde{x} \in X$ называется паретовским оптимумом (ПО) для задачи с ВЦФ (5) – (6), если не существует $x^* \in X$, такого что $F_\nu(x^*) \leq F(\tilde{x})$, $\nu = \overline{1, N}$, при этом хотя бы одно из этих неравенств является строгим.

В соответствии с определением 3 ВЦФ (5) – (6) определяет в МДР X паретовское множество \tilde{X} и полное множество альтернатив X^0 . Согласно представленному в [16] обоснованию является справедливым следующее

Утверждение 2. Для всякого интервально взвешенного согласно (2) графа паретовское множество \tilde{X} , определяемое ИЦФ (3) – (4), и паретовское множество \tilde{X} определяемое ВЦФ (5) – (6) совпадают. При этом существует взаимно однозначное соответствие между полными множествами альтернатив интервальной задачи (1) – (4) и векторной задачи (5) – (6).

Утверждение 2 определяет собой суть сведения интервальной задачи к многокритериальной задаче и делает возможным решение интервальной задачи методами многокритериальной оптимизации.

Литература:

1. Гэри М, Джонсон Д. Вычислительные машины и труднорешаемые задачи. М.: Мир, 1982. –416 с.
2. Емеличев В.А., Перепелица В.А. Сложность дискретных многокритериальных задач //Дискретная математика.-1994.- Т 6, вып. 1. – С. 3-33.
3. Кочкаров А.М. Многокритериальная задача покрытия графа цепями заданной длины. Математические вопросы исследования операций. Минск.: НИИ ЭМП при Госплане БССР, 1982, С. 42-49.
4. Емеличев В.А., Мельников О.И., Сарванов В.И., Тышкевич Р.И. Лекции по теории графов. –М.: Наука, 1990. – 384 с.
5. Пападимитриу Х, Стайглиц К. Комбинаторная оптимизация. Алгоритмы и сложность. –М.: Мир. 1985. – 512 с.
6. Батищев А.Ф., Перепелица В.А. Об одном алгоритме нахождения оптимального севооборота. Сб-ик. Оптимальное планирование. – Новосибирск: ИМ СО АН СССР, 1970, -вып. 16. – С. 16-20.
7. Сергиенко И.В., Перепелица В.А. Многокритериальная задача природопользования и оптимальное распределение строительных ресурсов. // XI. Internationalen Kongren unter Anwendungen der Mathematik in den Ingenieurwissenschaften. Thema: Beitrage von Mathematik und Infomatik zum wissenschaftlichechnischen Fortschritt im Bauwesen.- Weimar, 1987. – Berichte / Heft 3. pp. 89 90.
8. Вязин В.А., Федоров В.В. Математические методы автоматизированного проектирования. – М.: Высшая школа, 1989. – 184 с.
9. Гуткин Л.С. Оптимизация радиоэлектронных устройств по совокупности показателей качества. – М.: Сов. радио, 1975. – 368 с.
10. Демченко А.И. Синтез транспортных сетей в условиях неопределенности исходной информации // Труды семинара по интервальной математике, Саратов, 29-31 мая, 1990. Саратов, 1990. – С. 10-16.
11. Айзерман М.А., Алескерев Ф.Т. Выбор вариантов. Основы теории. – М.: Наука, 1990. –240 с.
12. Дубов Ю.А., Травкин С.И., Якимец В.Н. Многокритериальные модели формирования и выбора вариантов систем. – М.: Наука, 1976. –296 с.

13. Подиновский В.В., Ногин В.Д. Парето-оптимальные решения многокритериальных задач. – М.: Наука. 1982. – 256 с.
14. Вошинин А.П., Сотиров Г.Р. Оптимизация в условиях неопределенности. Изд-во МЭИ, Москва, изд-во Техника, София, 1989.
15. Ким-Гю-Псир. Оптимальное распределение ресурсов в условиях интервальной неопределенности // Международная конференция по интервальным и стохастическим методам в науке и технике (ИНТЕРВАЛ - 92): Сб. трудов, - Москва, 1992, Т-1, С. 60-63.
16. Perepelitsa V.A. and Kozina G.I. Interval Discrete Models and Multiobjectivity//Complexity Estimates, Interval Computations (1993), No 1, pp. 51-59.

Бехзод Фармонов
(Фергана, Узбекистан)

МАХСУЛОТ СИФАТИНИ УЗЛУКСИЗ НАЗОРАТ ҚИЛИШДА ИШЛАБ ЧИҚАРУВЧИ ВА ХАРИДОР РИСКЛАРИНИ АНИҚЛАШ ҲАҚИДА

Донабай махсулотларидан ташкил топган n хажмли партияларнинг узлуксиз оқими бўйича махсулот сифатини аниқлаш қуйидаги П –режа асосида амалга оширилади бўлсин.

Дастлабки партиядан битта буюм таваккал олиниб текширилади. Агарда бу буюм яроқли бўлса, партиядан қолган $n - 1$ дон буюм текширувсиз қабул қилинади. Агарда яроқсиз бўлса, қолган $n - 1$ дон буюм ёппа текширувдан ўтказилади. Сўнгра худди шу жараён навбатдаги партиядан такрорланади. Бу цикл ҳар бир партиядан такрорланаверади.

Бу ҳолда битта партиядан ўртача текширилган буюмлар қисми $F_{\Pi}(p)$ қуйидаги кўринишга эга бўлади.

$$F_{\Pi}(p) = \frac{np + q}{n} \quad (1)$$

Бу ерда П-план (режа), p -ихтиёрий буюмнинг яроқсиз бўлиши, q —яроқли бўлиши эҳтимоллари, n -партиядан буюмлар сони (ҳижми).

Бу ердаги p номаълум параметр бўлиб, агар $p \leq p_1$ бўлса, партиядан текширмасдан қабул қилиш, $p \geq p_2$ бўлса, партиядан текшириш, $p_1 < p < p_2$ бўлса, юқоридагига ўхшаш текшириш ўтказиш мақсадга мувофиқ. Чунки текшириш жараёнида учраган яроқсиз буюмлар таъмирдан ўтказилиб, яроқли ҳолга келтирилган ҳолда махсулот сифати яхшиланиб боради.

Одатда p_1, p_2 - чегаравий қимматлар аввалдан берилган бўлади. П-режа бўйича текширувсиз ўртача қабул қилинган қисми $Q_{\Pi}(p) = 1 - F_{\Pi}(p)$ узлуксиз танланма назоратининг оператив характеристикаси сифатида қабул қилинади [1]. У ҳолда α - ишлаб чиқарувчи rischi, β - харидор rischi деб номланиб, улар қуйидаги муносабатлар орқали топилади.

$$Q_{\Pi}(p) \geq 1 - \alpha, \text{ агар } 0 \leq p \leq p_1 \text{ бўлса.}$$

$$Q_{\Pi}(p) \leq \beta, \text{ агар } p_2 \leq p \leq 1 \text{ бўлса.}$$

Бундан

$$\sup_{0 \leq p \leq p_1} F_{\Pi}(p) = F_{\Pi}(p_1) = \alpha \quad (2)$$

$$\sup_{p_2 \leq p \leq 1} Q_{\Pi}(p) = Q_{\Pi}(p_2) = \beta \quad (3)$$

бўлади.

Мақсадимиз α ёки β нинг қийматларини иложи борида камайитишдан иборат бўлмоғи лозим.

(1) ва (2) дан фойдаланиб

$$\alpha = \frac{(i-1)\delta_1 + 1}{i}$$

ёки

$$n = \frac{1 - \delta_1}{\alpha - \delta_1} (\alpha > p_1) \quad (4)$$

муносабатларни оламиз. Бундан кўринадики? α камайган сари n ортиб боради ва аксинча, яъни ишлаб чиқарувчи riskини камайитиш учун иложи борида партия хажми n ни ортириб бориши лозим.

Харидор rischi β эса (1) ва (3) муносабатлардан $\beta = \frac{(n-1)q_2}{n}$ га тенглиги келиб чиқади.

Бу ердан

$$n = \frac{q_2}{q_2 - \beta} (q_2 > \beta) \quad (5)$$

муносабат олинади. Бундан кўринадикки, β камайган сари n хам камайиб бориб энг минимал холат $n=1$ да содир бўлади, яъни партиялар фақат биттадан буюмдан иборат бўлганда харидор rischi энг кам бўлади.

Агарда α , p_1 , p_2 миқдорлар ёки β p_1 , p_2 лар аввалдан берилган бўлса, битта риск орқали иккинчи риск қийматини мос равишда аниқлаш мумкин булади. [2]

$$\frac{1-p_1}{1-p_2} = \frac{\alpha-p_1}{1-p_2-\beta}$$

Охирги муносабатга мисол келтирамиз.

Мисол: $\alpha = 0,01$, $p_1=0,005$, $p_2=0,015$ бўлсин. Унга мос β қийматини топайлик.

Ечиш: Охирги муносабатга берилган қийматларни қўйсак

$$\frac{1-0,005}{1-0,015} = \frac{0,01-0,005}{1-0,015-\beta} \text{ хосил бўлади. Уни } \beta \text{ га нисбатан ечсак,}$$

$$\beta = \frac{975,15}{995} \approx 0,98005 \text{ га тенг эканлигини оламиз}$$

Адабиётлар:

1. Беляев Ю.К. Вероятностные методы выборочного контроля. М: Наука (1975)-408 с
2. Форманов Ш.К, Мамажонов М.М. О выборе плана непрерывного выборочного контроля по критерию Неймана – Пирсона. АН Уз ССР, серия физ-мат. наук № 1 (1983) с 34-38

СЕКЦИЯ: ПЕДАГОГИКА

Назира Азимова
(Худжанд, Таджикистан)

САМОСТОЯТЕЛЬНАЯ РАБОТА В МАТЕМАТИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ СТУДЕНТОВ

Для того, чтобы чему-то научиться нужно упорно и самостоятельно действовать. Особенно в наш бурный век, когда страна входит в мировое образовательное пространство, во всех сферах производства и в условиях высокой конкуренции, всегда востребованы специалисты, способные к мировоззренческому выбору, к самостоятельному анализу, к самоуправлению и компетентности в поиске и средств информации. Преобразования в современном мире повлияли на требования работодателей к выпускникам вузов.

Сегодня высшее образование становится более престижным делом. Так, статистика США показывает, что 50% студентов колледжей имеют возраст 25 лет и старше. Последние годы растет число поступающих в вузы США. Желание получить степень бакалавра, магистра или доктора связано с их профессиональной деятельностью. Они считают, что высшее образование дает возможность продвинуться в карьере [2.С.82].

Одним из важных показателей уровня математического знания является умение решать задачи. Задачи - являются средством организации индивидуальных работ обучающихся в изучении математики. В педагогической практике часто сталкиваемся с ситуацией, когда студенты не могут самостоятельно решить ту или иную задачу. Умение самостоятельно решать математические задачи - это результат математической деятельности обучаемого и по его качеству можно оценить уровень познаваемости учебного материала и познавательной самостоятельности студента. В чем же причина неумения учащихся самостоятельно решать задачи? По мнению Л.М.Фридмана [7.С.117-118], для того чтобы научить учащихся самостоятельно решать нестандартные задачи, выработать у учащихся общий подход к решению любых задач, сформировать умение разумного поиска способа решения задач незнакомого типа, необходимо:

1. Дать учащимся элементарные понятия о теории задач. Можно давать эти знания параллельно с решением задач в течении всего учебного процесса
2. Выбатывать у учащихся прочные умения и навыки действий пригодных для решения сложных задач: умение проводить анализ задачи
3. Ознакомить учащихся с основными эвристическими методами решения задач и выработать у них умение использовать для решения других задач.

Познавательная самостоятельность выражается в процессе поиска решения задач. Самостоятельная работа [1.С.24] - это вид деятельности, который стимулирует познавательный интерес, активность, самостоятельность, мотивацию в учении и педагогические условия, создающие благоприятные условия руководством самостоятельной деятельностью студентов.

Имеются разные определения сущности самостоятельной работы. В педагогической мысли таджикского народа самостоятельная работа одна из форм учебной деятельности. Абуабдуллох Рудаки - таджикский и персидский поэт, замечательный певец и музыкант- рапсод, свыше 40 лет возглавлял плеяду поэтов при дворе саманидских правителей Бухары. Педагогическое наследие Рудаки и других выдающихся мыслителей Востока дало достаточно сильный импульс обогащению и углублению новых аспектов педагогической науки. Абуабдуллох Рудаки самостоятельность считает важным человеческим качеством. Самостоятельную работу рассматривает как средство формирования опыта, умений и навыков, который в итоге приводит ученика к совершенно новым и неизвестным ему знаниям:

Кто из опыта столетий не набрался ничему

Никакой устод (учитель) на свете не укажет путь ему [5.С.56]

Из всех мыслей А.Рудаки о роли среды в воспитании человека, формирования его личности вытекает логический вывод о том, что познавательные способности и нравственные качества человека, в том числе и самостоятельность, являются не наследственными, а приобретенными.

Авиценна, собственно Абу- Али ал-Гусейн Ибн-Абдаллах Ибн-Сина,- знаменитый персидский философ и врач, родился в 980г. В Афшае. Изучал в Бухаре математику, астрономию, философию и медицину, был придворным врачом саманидских и диалемитских султанов, некоторое время был визирем в Гамадане.

Авиценна под самостоятельной работой понимает выполнение учениками заданий без всякой помощи, но под наблюдением учителя.

По мнению древнейшего таджикского педагога Унсурмаоли Кайковуса (в книге «Кабуснамэ»), самостоятельная работа – это соединение мысли учащихся с их самостоятельными умственными и физическими действиями.

Современные авторы (П.И.Пидкасистый; [6.с.128]) самостоятельную работу рассматривают как средство вовлечения учащихся с самостоятельную познавательную деятельность. Постановка задачи характеризует содержание предмета. Самостоятельная работа должна таким образом быть организована, чтобы характер задач и степень ее сложности соответствовал знаниям, умениям, навыкам студентов и развивали в то же самое время их творческие возможности деятельность [3.С.189].

В обучении математики важно знать уровень знаний и подготовленность студентов. Использование карточек с задачами позволит сэкономить выделенное время занятию. Те студенты, которые по разным причинам не явились на занятие, конечно же, отстают от своих сокурсников и это отрицательно влияет на их успеваемость. Для этих студентов можно проводить короткий инструктаж по пройденному материалу и дать карточки с задачами и их решениями из пройденного урока.

Можно предложить на практических занятиях студентам ряд задач для индивидуального выполнения, которые оценены разными балами по их сложности. Каждый может выбрать ту задачу, которую в состоянии самостоятельно решить. По полученным балам студентов можно судить о степени освоенности учебного материала. По выбранным ими задачам можно эффективно оценить их познавательную деятельность.

Самостоятельная работа студентов может быть как в аудитории, так и вне нее. Тем не менее, рассматривая вопросы самостоятельной работы студентов, обычно имеют в виду в основном внеаудиторную работу. В образовательных стандартах на внеаудиторную работу отводится половина учебного времени студента. Количество и объем заданий на самостоятельную работу, и число контрольных мероприятий по дисциплине определяется преподавателем или кафедрой во многих случаях исходя из принципа «Чем больше, тем лучше». Не всегда согласованы по времени сроки представления домашних заданий по различным дисциплинам, что приводит к неравномерности распределения самостоятельной работы по времени. Все эти факторы подталкивают студентов к формальному отношению к выполнению работы, к списыванию и к уменьшению времени, реально затрачиваемого студентом на эту работу.

Имеются следующие основные этапы подготовки и проведения самостоятельной работы [3.С.191-192]:

1. Постановка и раскрытие сущности познавательной задачи.
2. Создание проблемной ситуации.
3. Повторение, обобщение, систематизация пройденного материала, связанная с предстоящей работой. Получение новых знаний с помощью педагога или путем самостоятельной работы.
4. Инструктирование студентов о последовательности выполнения заданий.
5. Планирование студентами выполняемой работы. Поиск новых способов на основе ранее усвоенных знаний, самоконтроль планирования.
6. Выполнение студентами работы в соответствии с намеченным планом на основе имеющихся у них теоретических и практических знаний, личного интереса, убеждений.
7. Самопроверка и анализ конечного результата.

К условиям успешного формирования приёмов самостоятельной творческой деятельности К.Н.Лунгу включает следующие [3.С.203]:

1. Тип самостоятельной работы должен соответствовать уровню познавательной деятельности студентов.
2. Репродуктивные самостоятельные работы имеют дидактические функции.
3. Частично-поисковые самостоятельные работы имеют познавательные функции.
4. Творческие самостоятельные работы имеют развивающие функции.

Репродуктивные самостоятельные работы организуются таким способом, в которых усвоение новых знаний проходит шаблонно, то есть через запоминание. Такого типа самостоятельные работы применяются при обучении высшей математике в вузах по специальностям, для которых математика не является профилирующим предметом. Частично-поисковые самостоятельные работы студентов требуют знаний за границы полученных ранее для решения задач. При выполнении этого типа заданий активизируются познавательные способности студентов. Творческие самостоятельные работы исследовательского характера требуют организацию творческой деятельности студентов с заранее развитым интересом к такой деятельности [4].

В заключении хочется отметить, что высшую школу от средней различает не только специализация, но и методы в учебно - воспитательном процессе и уровень самостоятельности студентов. Именно в самостоятельной работе студента более всего могут проявляться его стремление, мотивация, целенаправленность, целеустремленность, воля, самоорганизованность, самостоятельность, самоконтроль и другие личностные качества. То есть, кроме практической значимости в процессе обучения, о которых утверждались ранее, самостоятельная работа влияет и на воспитательные процессы. Самостоятельная работа студента является основой для изменения отношения к учебе и позиций в самом учебном процессе, она рассматривается как специфическая форма учебной деятельности и характеризуются всеми перечисленными выше особенностями. Эти качества личности, необходимые будущему специалисту с высшим образованием в дальнейшем, конечно же, повлияют на его профессиональную деятельность.

Литература:

1. Аверин, А.Н. Организация самостоятельной работы на кафедре социальной работы [Текст] / Аверин, А.Н., Солодянкина, О.В. Самостоятельная работа студентов: модели, опыт, технологии/ под ред. к.п.н., доц. М.Г. Савельевой.- Ижевск: «Удмуртский университет» 2009.- 256 с.

2. Войтович, И.К. Образование взрослых: психологический портрет взрослого студента (на примере США) [Текст] / И.К.Войтович. Самостоятельная работа студентов: модели, опыт, технологии / под ред. к.п.н., доц. М.Г. Савельевой. Ижевск: Изд. «Удмуртский университет» 2009. - 256 с.
3. Лунгу, К.Н. Систематизация приёмов учебной деятельности студентов при обучении математике [Текст] / К.Н. Лунгу. - 2-е издание. - М.: URSS, 2010. - 424 с.
4. Лутфуллоев, М. Современная дидактика [Текст] / М. Лутфуллоев. - Душанбе: Ирфон, 1997. - 253 с.
5. Мирзозода, М. Рудаки-асосгузори адабиёти классикии тоҷик [Текст] / М. Мирзозода. - Душанбе, 1958. - 168 с.
6. Пидкасистый, П.И. Самостоятельная работа учащихся [Текст] / П.И. Пидкасистый. Самостоятельная познавательная деятельность школьников в обучении. М.: Педагогика, 1980. - 240 с.
7. Фридман, Л.М. Теоретические основы методики обучения математике [Текст]: учебное пособие / Л.М. Фридман. - 3-е издание. - М.: URSS, 2008. - 248 с.

Научный руководитель:

доктор педагогических наук, профессор кафедры прикладной математики, информатики, физики и методики их преподавания ФГБОУ ВПО Борисоглебский Государственный педагогический институт» Кодиров Б. Р.

Татьяна Анисова
(Москва, Россия)

**МЕТОДИКА ФОРМИРОВАНИЯ МАТЕМАТИЧЕСКИХ КОМПЕТЕНЦИЙ БАКАЛАВРОВ НА
ОСНОВЕ АДАПТИВНОЙ СИСТЕМЫ ОБУЧЕНИЯ**

С 2011 года обучение во всех вузах России осуществляется в соответствии с Федеральными государственными образовательными стандартами высшего профессионального образования третьего поколения (ФГОС ВПО). В сфере высшего образования появилась новая образовательная цель – основным результатом обучения является набор *образовательных компетенций* – совокупности смысловых ориентаций, знаний, умений, опыта деятельности учащегося [1].

В ФГОС ВПО выделено три основных блока компетенций: *общие (универсальные)*, обязательные для всех профилей; *профессиональные*, отражающие специфику определенной профессиональной деятельности; *предметные (предметно-специфические)*, включающие конкретные предметные знания, умения, навыки, способы мышления.

В частности предполагается, что в результате изучения математических дисциплин бакалавр должен обладать следующими *математическими компетенциями* [2]:

- иметь глубокие знания базовых математических дисциплин и проявлять высокую степень их понимания, знать и уметь использовать на соответствующем уровне (базовом, повышенном, продвинутом);
- демонстрировать понимание основных теорем из различных математических курсов и умение их доказывать;
- уметь проводить доказательства математических утверждений, не аналогичных ранее изученным, но тесно примыкающих к ним;
- уметь решать математические задачи и проблемы, аналогичные ранее изученным, но более высокого уровня сложности;
- уметь решать математические задачи и проблемы из различных областей математики, которые требуют некоторой оригинальности мышления; обладать способностью понимать математические проблемы и выявлять их сущность и др.

Для формирования математических компетенций необходимо применять методики, развивающие, прежде всего, познавательную, коммуникативную и личностную активность нынешних студентов. Одним из перспективных направлений в плане решения этой задачи на занятиях по математике является обращение к методике адаптивного обучения.

Адаптивная система обучения (АСО) была разработана А.С. Границкой [3] и внедрена рядом педагогов различных предметов общеобразовательных школ. Являясь инвариантной основой процесса обучения, общая модель АСО позволяет конструировать разнообразные конкретные варианты обучения на всех уровнях системы непрерывного образования. Структурный анализ АСО позволил сделать вывод о возможности использования ее как основы для методики, направленной на формирование математических компетенций.

Опишем основные принципы разработанной методики.

1. Практическое занятие организуется таким образом, что 60-80% времени выделяется для индивидуальной работы со студентами, работы в парах и малых группах (рис.1). На каждом занятии в течение 20-30 минут преподаватель обучает всех студентов одновременно. Это время отводится на объяснение нового материала, разбора типовых задач и составления опорных схем. Все оставшееся время студенты работают в индивидуальном режиме, преподаватель управляет самостоятельной работой, работает по очереди с отдельными студентами, осуществляет контроль.

2. При выполнении самостоятельной работы все студенты работают в разном темпе и требуют разную степень помощи. Уровень трудности выполняемого задания и скорость решения зависит от степени подготовленности и от индивидуальных физиологических и психологических особенностей обучаемых. Все студенты

привлечены к активной самостоятельной деятельности и обеспечены заданиями, соответствующими их уровню подготовки.

3. Обучаемые сами выбирают уровень сложности задания. Выполнив задание первого уровня, каждый студент сам решает, стоит ли ему переходить к выполнению более сложных заданий. Таким образом, студент – субъект обучения, планирующий учебную деятельность. Он сам принимает ответственные решения, учится делать выбор и нести ответственность за результат обучения.

4. Согласно разработанной модели семинара на объяснение нового материала отводится меньшее количество времени по сравнению с традиционной моделью. Поэтому при проведении практических занятий следует уделять особое внимание включению механизмов активизации умственной деятельности студентов через проведение обучения обобщениями и схемами.

В ходе лекционных и практических занятий происходит совместное создание педагогом и учащимися моделей поэтапного решения типовых заданий, опорных схем, обобщающих таблиц, которые впоследствии используются в самостоятельной работе.

5. Задачи для самостоятельной работы разделены на три уровня, соответствующие уровням достижения математических компетенций – базовому, повышенному, продвинутому. Такой подход позволяет не только выстраивать обучение поэтапно, постепенно повышая сложность задач, которые способны самостоятельно решать студенты, но и дает возможность оценить уровни сформированности предметных компетенций.

Математическая, как и любая предметная компетенция, не может быть сформулирована на одном, общем для всех и строго заданном уровне. На основании анализа математических компетенций были выделены критерии определения их уровней, что в свою очередь послужило критерием отбора предлагаемых задач.

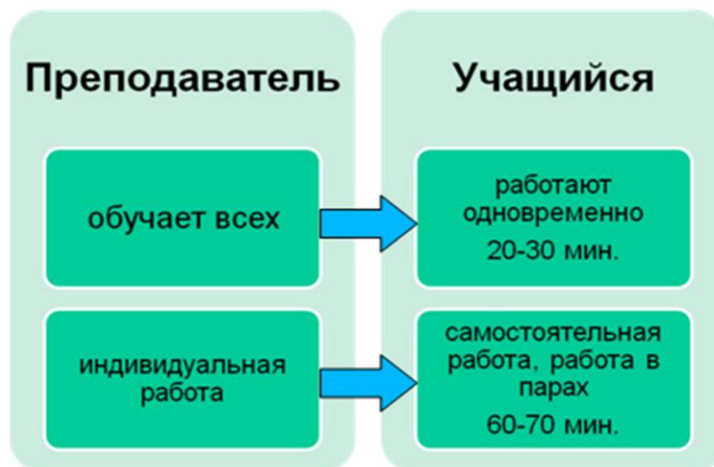


Рис. 1. Ориентировочная модель семинара

Табл. 1. Критерии определения уровней математических компетенций и отбора заданий для самостоятельной работы

Уровень	Критерий определения уровня	Критерий отбора заданий
I базовый	Знать и понимать основные определения и теоремы курса; знать и понимать актуальные проблемы математики в рамках учебной информации; уметь изложить основные теоретические проблемы математики; уметь найти необходимую информацию по математике; уметь репродуцировать имеющуюся информацию; быть готовым к воспроизведению полученных знаний.	Задачи, требующие умения применять в знакомой ситуации известные факты, стандартные приемы, распознавать математические объекты и свойства, применять известные алгоритмы и технические навыки.

Продовження табл. 1

II повышенный	Уметь доказывать изученные теоремы; уметь доказывать математические утверждения, аналогичные ранее изученным; уметь анализировать и синтезировать полученную информацию; знать и понимать междисциплинарные основы математики; уметь использовать математические термины в устной беседе.	Задачи, которые не являются типичными, но знакомы учащимся или выходят за рамки известного лишь в небольшой степени.
III продвинутый	Знать и понимать актуальные проблемы математики, выходящие за рамки учебной информации; уметь применять различные методы и технологии для решения задач; уметь представлять, объяснять анализировать и интерпретировать полученные результаты; уметь доказывать математические утверждения, не аналогичные ранее изученным; уметь вести научную дискуссию; уметь устанавливать междисциплинарные связи.	Задачи, для решения которых требуются определенная интуиция, размышления и творчество в выборе математического инструментария, интегрирование знаний из разных разделов курса математики, самостоятельная разработка алгоритма действий.

Математические компетенции условно можно разделить на три категории: *понятийные* – отражающие базовые знания математических дисциплин; *операционно-алгоритмические* – умения применять базовые знания для решения задач; *прикладные* – видение прикладного аспекта дисциплины.

Например, при изучении темы «Дифференциал функции», отобраны и разделены согласно определенным уровням следующие задачи для самостоятельной работы.

Задачи на формирование понятийных математических компетенций:

Уровень 1) Известно, что в некоторой точке x_0 значение производной функции $y = f(x)$ равно 5. Найдите значение дифференциала функции в точке x_0 при $\Delta x = -0,3$.

Уровень 2) Дана функция $f(x) = x^2$. Известно, что в некоторой точке приращению независимой переменной соответствует главная часть приращения функции, равная $(-0,8)$. Найдите начальное значение независимой переменной.

Уровень 3) Найдите дифференциал функции $y = x^3 - 2x^2 + x + 3$ двумя способами: а) как главную линейную часть приращения функции; б) при помощи производной. Сравните полученные результаты. Могли они оказаться различными?

Задачи на формирование операционно-алгоритмических математических компетенций:

Уровень 1) Найдите дифференциал функции $y = \sin \ln x$.

Уровень 2) Дана функция $y = \sin z$, где $z = a^x$. Выразите $d^2 y$ через:

а) z и dz , б) x и dx .

Уровень 3) Докажите, что функция $f(x) = \frac{1 + \ln x}{x}$ удовлетворяет уравнению

$$x^2 dy = (1 - xy) dx.$$

Задачи на формирование прикладных математических компетенций:

Уровень 1) Вычислите приближенно с помощью дифференциала $\sqrt{9,02}$.

Уровень 2) Найдите приращение и дифференциал функции $y = \sqrt{x}$ в при $x = 10$ и $\Delta x = 0,1$. Вычислите абсолютную и относительную погрешности, которые допускаются при замене функции ее дифференциалом. Сделайте чертеж. Объясните геометрический смысл дифференциала.

Уровень 3) Период колебания маятника (в секундах) определяется по формуле $T = 2\pi \sqrt{\frac{l}{g}}$,

где l – длина маятника (в сантиметрах) и $g = 981 \text{ н} \cdot \text{н} / \text{н}^2$. На сколько нужно изменить длину маятника $l=20$ см, чтобы период колебания увеличился на 0,05 с?

6. Учение становится преимущественно активной самостоятельной деятельностью, управляемой посредством использования сетевого плана. Сетевой план представляет собой графическое изображение видов и последовательности выполняемой учебной работы, т.е. является моделью учебного процесса (рис. 2).

Расшифровка видов учебной работы: I.1, II.1, III.1.... – выполнение трехуровневых заданий для индивидуальной работы; ИР – время индивидуальной работы с каждым студентом (рассчитывается на основе ориентировочной модели семинара); РП1, РП2 – работа в парах; К1, К2 – контрольные работы.

Используя в работе сетевой план, каждый студент знает, что он обязан выполнить в течение семестра самостоятельно. Преподавателю необходимо сформировать блоки-задания по каждому виду самостоятельной работы.

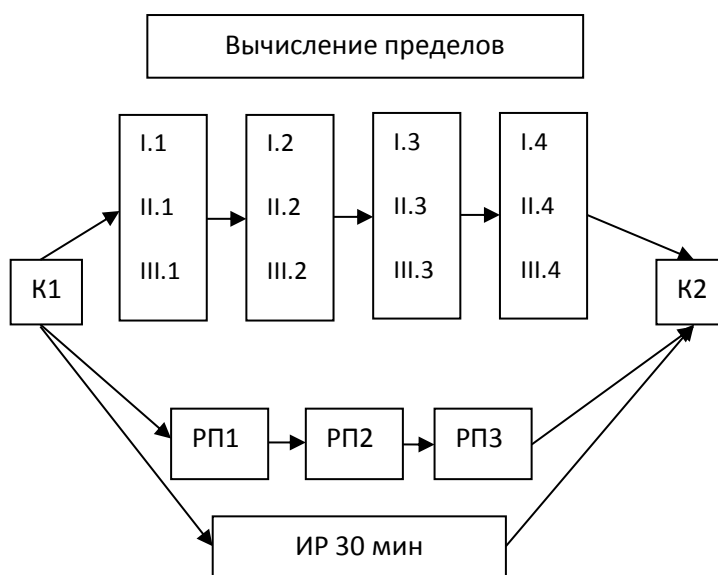


Рис. 2. Фрагмент сетевого плана

Литература:

1. Хуторской А.В. Ключевые компетенции как компонент личностно ориентированной парадигмы образования // Народное образование – 2003 – № 2. – с. 58-65.
2. Сборник примерных программ математических дисциплин цикла М и ЕН ФГОС ВПО. // Научно-методический совет по математике Минобрнауки России – www.umo.msu.ru/docs/projects/MEN_math.doc.
3. Границкая А.С. Научить думать и действовать. – М.: Просвещение, 1991. – 174 с.

Научный руководитель:

кандидат педагогических наук, профессор Корешкова Татьяна Александровна

**Світлана Аржанухіна, Ольга Нечитайло
(Харків, Україна)**

ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ КОМУНІКАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ ВЧИТЕЛЯ МУЗИКИ

Розвиток засобів масової комунікації і викликані ним зміни в житті суспільства і окремого індивіда обумовили потребу в осмисленні комунікативної культури як соціально-культурного феномена багатьма науками: філософією, культурологією, соціологією, психологією, педагогікою, що засвідчує необхідність його міждисциплінарного вивчення.

У повній відповідності зі змістом латинського «Communico» (роблю спільно, спілкуюсь, зв'язуюсь) комунікація (в багатьох джерелах інформації використовується термін «спілкування») виступає необхідним засобом і метою процесів соціальної взаємодії. Освіта ж у найбільш широкому розумінні цього поняття належить до соціально-конструктивних комунікативних процесів. Оскільки основою педагогічної діяльності є організація взаємодії між педагогом і вихованцем, то однією з найважливіших умов забезпечення її ефективності є розвинена комунікативна культура (культура спілкування) вчителя.

У науково-педагогічних дослідженнях представлені різноманітні підходи щодо трактування феномену комунікативної культури: філософський (Н.Бахтін, В.Біблер, М.Губер, Ю.Лотман, М.Каган, С.Франк), методологічний (Г.М. Андреева, Є.В. Бондаревська, Ф.Н. Гоноболін, І.І. Зарецька, Н.В. Кузьміна, В.А. Сластенін), психологічний (Б.Г. Ананьев, І.А. Зимня, В.А. Кан-Калік, М.Н. Левіна, А.А. Леонтьєв, Є.І. Рогов, Ю.А. Шерковін). За сучасним міждисциплінарним педагогічним словником Г.М. Коджаспирова та О.Ю. Коджаспирова комунікативні вміння вчителя розглядаються «...як процес передачі інформації і така організація мови і відповідної поведінки вихователя, які впливають на створення емоційно-психологічної атмосфери спілкування вихователя і вихованця, на характер відношень між ними, на стиль праці» [1, с. 132].

Культура спілкування має глибинні витоки і тісно пов'язана з особистісними рисами педагога, його мотивами і ціннісними орієнтаціями, самосвідомістю, професійними установками. Педагогічна комунікація, як форма професійної поведінки підпорядковується відповідним правилам та здійснюється на основі комплексу антропологічних, культурних, соціально-психологічних умов. Педагог виступає активатором процесу педагогічного спілкування, організує його та керує ним. Культура педагогічного спілкування впливає на результативність навчально-виховного процесу, встановлення позитивної духовно-моральної атмосфери учасників взаємодії. Сприятливі взаємовідношення вчителя та учнів забезпечують особистісну захищеність, переживання емоційного благополуччя кожним з них. А.А. Леонтьєв підкреслює, що педагогічне спілкування покликане активізувати операційну напругу, що забезпечує успішне виконання діяльності, а не створювати емоційну напруженість, що дезорганізує нервову систему, знижує працездатність, породжує психологічний бар'єр між вчителем та учнями [2, с. 75].

Комунікативна діяльність вчителя музики специфічно втілюється в його праці, має складну психолого-естетичну природу й пов'язана з естетичним феноменом музичного твору. Урок музики вирізняється самотутнім характером, природною своєрідністю, неповторністю, несхожістю на інші уроки. Це насамперед тому, що предметом вивчення на ньому є явище музичного мистецтва. Жоден інший шкільний предмет не надає таких широких можливостей для особистісного спілкування з творіннями великих майстрів і відкриття їх ідейно-естетичних глибин. Вивчення музики потребує специфічної форми інтеракції вчителя і учнів – спілкування, що ґрунтується на принципах відкритості, щирості, свободи та рівноправного партнерства. Тут абсолютно неприйнятний вольовий стиль управління класом, авторитарне нав'язування педагогом своїх естетичних смаків, знеособлення думки школярів, оскільки осмислення музичного образу ґрунтується на тонкому індивідуальному сприйнятті. Музику називають дзеркалом людської душі, це мистецтво прямого і сильного емоційного впливу, тому що в ньому людські почуття стають предметними. Музика емоційна за своєю сутністю, за своїм безпосереднім змістом. Завдяки цій особливості вона стає, за висловом Б.Тєплова, «емоційним пізнанням» і дає незрівняні можливості для розвитку емоційної сфери людини, особливо в дитинстві – найбільш сприйнятливому віці. Відмінності уроку музики специфічно впливають і на загальні моменти, і на проведення його окремих елементів. Так, жоден шкільний урок не має стільки видів діяльності (форм роботи), як урок музики (хоровий спів, слухання музики, музично-ритмічні рухи, гра на музичних інструментах, музична творчість, теоретичне вивчення музики). Особливістю музичних видів діяльності на уроках музики є, переважна, колективна форма роботи: слухають і виконують музику всі діти одночасно, під час хорового співу клас ніби утворює єдиний інструмент. На уроках музики має реалізуватися спільна діяльність вчителя зі своїми вихованцями за формулою: «творча основа, духовна рівність та міжособистісне спілкування». На відміну від отримання готової, механічно завченої й неосмисленої інформації, учні, визначивши спільно з вчителем мету й вектор пошуку, разом стають на стежку дослідження. Це забезпечує духовну рівність суб'єктів взаємодії, її демократичний характер і сприяє особистісному осягненню музичного мистецтва.

На думку одного з засновників гуманістичної психології К.Роджерса, вагомою є реалізація викладачем функції фасилітації, полегшення. Звідси, важливість висновку про необхідність підтримуючої атмосфери спілкування, яка сприяє самореалізації учнів в учбово-музичній діяльності. В цьому випадку взаємодія з дитиною носить особистісний, ціннісно-смісловий та виховний характер.

У музично-педагогічному процесі присутня багатосторонність комунікації, яка проявляється на різних рівнях: спілкування учня з педагогом; з музичним мистецтвом (в формі слухання, виконання); спілкування з композитором, з епохою; міжособистісне спілкування учнів (під час співтворчості). Педагог виступає організатором ситуації спілкування з музичним мистецтвом, тому для вчителя музики шкідлива роль ментора, а продуктивна позиція фасилітатора, котрий забезпечує сприятливі умови для прояву творчої активності учнів. Творчий чинник, який виконує роль загального в педагогічній професії в цілому, специфічно втілюється в праці вчителя музики, що має складну психолого-естетичну природу й пов'язана з естетичним феноменом музичного твору.

Психологи довели, що учень сприймає всі впливи навчального матеріалу через особистість вчителя, через спілкування з ним. І якщо це спілкування не зацікавлює, а викликає неприйняття особистості педагога, ситуацію внутрішнього напруження, дискомфорту, страх помилитися, то це стомлює дітей, породжує байдужість до предмету. Тому, такі передумови ефективності комунікативної діяльності вчителя музики як здатність відчувати комунікативну ситуацію на уроці, долати психологічні бар'єри, вирішувати конфлікти, бути небайдужим до особистості учнів, оптимістично зарядженням, являються вирішальними складовими у комунікативній культурі вчителя музики.

Традиційно вчені виділяють наступні компоненти педагогічного спілкування: технологічний: 1)арсенал психолого-педагогічних засобів, 2) розуміння педагогом своїх індивідуальних експресивних можливостей; морально-естетичний компонент: професійна мораль (повага достоїнств дитини, педагогічний такт, висока культура спілкування), гармонія внутрішніх та зовнішніх проявів учителя, його артистичність, творча самотутність.

Педагогічна комунікація розгортається на фоні відношень до особистості і до музики. Педагог-музиканти серед компонентів педагогічного спілкування виділяють і специфічний естетичний компонент, який забезпечує взаємозв'язок між музичним мистецтвом та особистістю; естетичні достоїнства самого художнього твору, що накладають свій відбиток на комунікативний процес; музичну мову, потребує якісно іншого вербального відтворення; особливу естетичну цінність музичного мистецтва, що найбільш яскраво проявляється у педагогічній комунікації.

На наш погляд, формування професійної комунікативної компетентності майбутніх вчителів музики буде протікати успішно при дотриманні наступних педагогічних умов:

- спрямованості педагогічного процесу при вивченні музичних дисциплін на психологічну, музично-педагогічну і комунікативну підготовку студентів;

- використання у якості базового методичного принципу у роботі зі студентами принципу індивідуального підходу, що заключається у розумінні особистості студента, рівня його музичного та особистісного розвитку, використанні адекватних прийомів педагогічної взаємодії;

- впровадження в учбовий процес додаткових форм індивідуальної та колективно-групової діяльності студентів (установчо-освітній курс, індивідуальна робота у класі, ділові ігри, тести, опитування, комунікативні практикуми, «репетиції» відповідей на екзаменах, «репетиції» роботи з хором і т.п.);

- розвиток у студентів професійно-значущих рефлексивних якостей: розуміння особливостей музичного досвіду, досвіду спілкування з колективом (хором, інструментом), самооцінка своїх виконавчих та педагогічних можливостей, ініціативність у виборі прийомів педагогічної комунікації відповідно музичної обдарованості учнів у ході педагогічної або хорової практики.

Зазначене дозволяє констатувати, що оволодіння теорією професійно-педагогічного спілкування, пізнання його структури, моральних принципів, входження в «технологію» цього процесу, придбання в результаті цього професійних комунікативних прийомів та навиків, формування особистісного досвіду комунікативної діяльності представляє основні напрямки роботи, які можуть сприяти становленню комунікативних здібностей і комунікативної культури молодого педагога-музиканта.

Література:

1. Коджаспирова Г.М., Коджаспиров А.Ю. Словарь по педагогике. – М.: ИКЦ „МарТ“, 2005. – 448 с.
2. Леонтьев А.А. Психология общения / А.А. Леонтьев. – 2-е изд., испр. и доп. – М.: Смысл, 1997. – 365с.

Бөрібаев Бақыт, Төкеев Уалшер
(Алматы, Қазақстан)

БІЛІМ БЕРУ ПРОЦЕСІНДЕГІ ПРОБЛЕМАҒА БАҒЫТТАЛҒАН ОҚЫТУ ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫН ҰЙЫМДАСТЫРУ ШАРАЛАРЫ

Жоғары және одан кейінгі білім беру мекемелеріндегі негізгі қағида жоғары деңгейдегі мамандар даярлау мен оқу процесін инновациялық түрде дамыту ісін жүзеге асыру болып табылады. Қазіргі кезде әлемде білім беру процесін инновациялық дамытуға арналған бірнеше оқыту технологиялары бар, олар:

- проблемаға бағытталған оқыту технологиясы (*Problem-based Learning*) – ProblemBL;
- кейске негізделген оқыту технологиясы (*Case-based Learning*) – CaseBL;
- жобаға бағытталған оқыту технологиясы (*Project-based Learning*) – ProjectBL;
- зерттеуге бағытталған оқыту технологиясы (*Inquiry-based Learning*) – InquiryBL.

ProblemBL – бұл оқу жоспарына сәйкес тьютор-тәрбиеші қадағалайтын, студентке бағытталған тәсіл, ол шәкірттерді теория мен практиканы біріктіре алатын зерттеу жүргізуге бейімдейтін және өмірдегі белгілі бір проблеманы шеше алатын білім беру мен соған орай дағды қалыптастыруды жүзеге асыруға тырысады. Мұндай көзқарастың табысты болуының межелік факторы – нашар құрылымдалған проблеманы және оны үйрететін тьютор-тәрбиешіні таңдап алып, оны жүзеге асырылу тәжірибесіне толық талдау ісін жүргізу болып саналады [1].

Бірсыпыра авторлар ProblemBL тәсілін табысты түрде іске асыруға керекті сипаттамалар мен ерекшеліктерді атап көрсетті. Мысалы, Boud пен Feletti (1997) [2] проблемаға бағытталған оқытудың философиясы, стратегиясы және тактикасы сипаттамаларын қарастыратын практикалар тізімін келтірді. Ал Duch, Groh және Аллен (2001) [3] ProblemBL технологиясында пайдаланылатын тәсілдерді сипаттап, жастардың сыни түрде ойлау қабілетін қамти отырып, күрделі практикалық проблемаларды талдап шешу барысында белгілі бір дағдыларды қалыптастырып дамытатын әдіс-тәсілдерді сипаттады. Олар керекті білім беру ресурстарын табуды, бағалауды және пайдалануды көрсетіп, кооперациялық түрде жұмыс істеп, тиімді қатынас құру істерін бейнелеп, алған білімдерін мазмұнды түрде пайдаланып, ары қарай өзін-өзі жетілдіре алатын дәрежеге жеткізу жолдарын баяндады.

Topr және Sage (2002) [4] ProblemBL жүйесін зерттеу жұмысына қарай ұйымдастырылған күрделі практикалық проблемаларды шешуге бағытталып, тәжірибеге негізделген оқып үйрену ісі екеніне назар аударады. Олар студенттерді қойылған мәселелердің шешімін таба алатын, проблеманың негізін бақылап талдауға ұмтылатын және соның барысында өздерін өздері алға жетелейтін деңгейге жақындайтынын көрсете білді. Hmelo-Silver (2004) [5] ProblemBL технологиясын нұсқаушы рөліндегі оқыту тәсілі ретінде сипаттады, мұнда студенттер жеңіл мәселелерді шеше отырып, тек бір ғана шешімі болмайтын күрделі проблемаларды талдауды үйренуге тырысады. Олар топтарда жұмыс істей жүріп, проблеманы шешу үшін нені оқып үйренуі тиіс екенін байқап, алған білімдерін іс жүзінде қолдануға бет бұрады.

Сонымен проблемаға бағытталған оқытудың негізгі сипаттамаларына мыналарды жатқызуға болады [1]:

- Студенттер алған білімдеріне жауапкершілікпен қарауы тиіс, мәселені шешу студентке жүктелсе, оның өзіне қояр талабы күшейе түседі.

– Проблемаға бағытталған оқу процесінде қолданылатын мәселені модельдеу ісінің құрылымы қолайсыз болуы керек, өйткені өмірдегі барлық мәселелер бір қарағанда қолайсыз болып көрінеді, әйтпесе олар проблемаға айналмас еді. Мәселе дұрыс құрылған болса, студенттердің оны шешуге деген ынтасы жоғары болмайды.

– Мәселені шешу барысында студенттер көптеген пәндерден алған білімдерін қатарластыра пайдалануы тиіс. Өйткені өмірдегі бір мәселені шешу үшін біз алған біліміміз бен тәжірибемізді толық пайдалануға тырысамыз. Проблеманы шешу негізінде істелетін жұмыстар нақты өмірмен байланыста болғаны көп көмегін тигізеді.

– Проблемаға бағытталған білім беру ісі оқу жоспарының дидактикалық бір бөлігі емес, оның педагогикалық негізі болуы тиіс.

Қорыта айтқанда, PBL технологиясында үйретуші ұстаз оқу процесін сүйемелдеп, шәкірттерден олардың ойлану қабілетінің даму бағытын (көзқарастарын) түсіндіруін күтеді, бірақ ол оқушыларға қойылған проблеманы шеше алатын ақпаратты толық бермейді – ондай мәліметті ізденушілер өздері табуға тырысуы керек.

Кейске негізделген және жобаға бағытталған оқыту технологиясы – бұл студенттерді анализ және синтез жүргізу тәрізді жоғары деңгейдегі мәселелерді шешуге бағыттай алатын белсенді түрде оқытуға тарту ісін жүргізетін тәсіл болып саналады. Жақсы құрастырылған кейс шәкірттерге қойылған проблеманың/жағдайдың маңызды элементтерін түсінуге көмектесе алады, сондықтан студенттер болашақта осындай жағдайларда дұрыс шешім қабылдауға жақсырақ бейімделуі тиіс. Кейске негізделген оқыту жүйесі студенттердің қиындық туындаған сәттерге дағдыланып, логикалық ойлау қабілетін дамытуға, шешімдердің өзара логикалық байланыстарын байқауға немесе қате пікірлерді пайымдауға мүмкіндік береді.

Кейске негізделген оқыту арқылы жүргізілетін зерттеу істері студенттерге пән/тақырып аясындағы ішкі байланыстарды қалыптастырып, арнайы терминологиялық сөздіктер құруға және кейстік оқытуда көрсетілген элементтер арасындағы қатынастарды түсінуге де көмектеседі. Ары қарай кейстік оқыту топтық жоба ретінде жүзеге асырылғанда, студенттер коммуникациялық дағдылар мен қарым-қатынас жасау істерін дамыта отырып жақсарта алады.

Зерттеуге бағытталған оқыту технологиясы (Inquiry-based Learning) – бұл сұрақ қоя отырып тексеруге, проблеманы шешудегі сыни ойлау қабілетіне қарай оқытудағы екпінді тәсілдерге негізделген, студентке бағытталған әдіс болып саналады [1]. Зерттеуге негізделген оқытудағы іс-әрекеттер ақпарат жинақталып, түсінікті болғаннан соң, жаңалықтар мен тәжірибелерді талқыға салып, жаңадан алынған білім жайлы толғанып, ойланғаннан кейін, алдын ала зерттеулерден шығатын жаңа ұғым, түсінік құрудан басталады. Зерттеуге бағытталған оқыту ісі студенттердің ғылыми әдістерді өмірлік проблемалармен (сұрақтармен) байланыстырып, практикалық жұмыстарды жүргізуді қолдап, солардың нәтижесін пайдаланады.

PBL мен InquiryBL технологияларының алғашқы айырмашылығы ұстаздың рөліне байланысты болып келеді. Зерттеуге бағытталған оқыту тәсілінде ұстаз білім алудағы көмекші және ақпарат ұсынушы рөлін атқарады.

Европа университеттерінде проблемаға бағытталған оқыту тәжірибесін қарастыратын болсақ [6], оларда сабақ өткізудің бірнеше түрлері пайдаланылады:

- Response lectures (дәріс сабағы – студенттер алдын ала оқытушыға өз сұрақтарын жазбаша түрде дайындайды, ал мұғалім соларға толық жауап береді);

- Workshops (арнайы сабақ түрі – студенттерге практикалық немесе теориялық есептер беріліп, соларды шығару қажет етіледі, презентациялар, т.б. дайындау да болуы мүмкін.);

- Progress Tests (өткен материалдардың бөлігі бойынша емтихан өткізу).

Бірақ білім берудің негізгі формасы болып проблемаға бағытталған оқыту топтарында сабақ өткізу болып саналады. «Problem Based Learning (PBL) – проблемаға негізделген оқыту түрі – мұнда студенттерге нақты өмірден алынған практикалық проблемаларды шешу ұсынылады, осындай мәселелер олардың оқуға деген ынтасын арттырады...» (Bound & Feletti, 1997) [2].

Жоғарыда айтылған сабақ түрлерінен басқа да жұмыс формалары (лекциялар, семинарлар, дискуссиялар, симуляциялық жұмыстар – workshops) жүргізіледі, олар PBL-сабақтарының инфрақұрылымын, яғни қажетті білім беру ортасын ұйымдастырады.

Проблемаға бағытталған оқыту тәсілі белгілі бір тапсырмалар түрлерін орындауға негізделген.

Тапсырма (Task) – PBL әдісі бойынша сабақ өткізудің бастапқы пункті болып саналады. Тапсырмада алдымен қойылатын проблеманың сипаттамасы болуы тиіс. Тапсырма тек теориялық сипатта ғана емес, оның практикалық жағы да қарастырылуы керек.

Тапсырмалардың келесі типтерін айрықша атап өтуге болады:

- **проблемалық тапсырма (problem task)** – белгілі бір жұмыс аймағының нақты проблемаларының сипаттамалары болады. Осы типтегі тапсырмалар жиі кездеседі;

- **талқылауға арналған тапсырма (discussion task)** – талқылау (дискуссия) түрі беріледі;

- **стратегиялық тапсырма (strategy task)** – белгілі бір жағдайда жүзеге асырылатын стратегияны жасау талап етіледі;

- **үйренуге арналған тапсырма (study task)** – мұнда қандай материал оқытылуы тиіс және ол қалай іске асырылуы керек екендігі жайлы нақты нұсқау болады;

- **берілген жұмысты (әрекетті) орындауға арналған тапсырма (action task)** – кездесуге, интервью алуға, ақпарат жинауға, т.с.с. орындауға арналған нақты нұсқаулар;

■ **қолданбалы тапсырма** (application task) – алынған білімдерді белгілі бір есепті шығаруға қолдану талап етіледі.

Проблемалық тапсырманың құрамында жағдайдың бейтарап түрде берілген сипаттамасы болады, оның шешімі белгілі теорияға сәйкес ізденіс арқылы табылуы тиіс; студенттер оқып игерген пән түсініктерінен тұратын сұрақтар болуы керек; гипотезалар (болжамдар) құрастыру мақсатында оқытылатын түсініктер қамтылады; оны нақты түсініктер арқылы айқындайтын ұғымдар болады, олардың шағын көлемде болуы жеткілікті болып есептеледі.

Бұған қоса проблемалық тапсырма берілген модульді оқып үйрену мақсатына сәйкес келуі керек және сол модульдерге негізделуі тиіс және де олар пәнаралық талаптарға сәйкес құрастырылады. Тапсырмаларды игеруге кететін уақыт мөлшері он алты сағаттан артық болмайды, осы мерзім тапсырманың орындалуы жайлы толық есеп беруге жеткілікті болып саналады. Тапсырманы орындау студенттердің оқылып өтілген түсініктердің, ұғымдардың белгілі бір (шектеулі) керекті көлемін игеруін қажет етеді. Тапсырмаларда студенттерді «шатастыратын», яғни алған бағыттарынан тайдыратындай тұжырымдар болмауы керек деп есептеледі.

Талқылауға арналған тапсырмалар әртүрлі пікірлердің туындауына себепші болатын сипаттамалардан (дилеммалардан) құралады. Соларды қарастыра отырып, әркім өз пікірін қалыптастыратын дәрежеге жетуі керек. Мұндағы тапсырмалар студенттерді бір ортақ пікірге келуге жетелемей, бірден ортақ келісімге келуді де жүзеге асырмайтындай дәрежеде болғаны дұрыс. Оларды орындау барысында қосымша оқулықтар мен әдебиеттер қажеті етілуі мүмкін.

Стратегиялық тапсырма құрамындағы сұраулар: «Егер ... болса, Сіз не істер едіңіз?» деген тұжырымға сәйкес келетін болады. Мұнда студенттер көрсетілген іс-әрекетті орындамайды, бірақ олар белгілі бір жағдайға тап болғанда, не істеу керек екендігі жайлы өз түсініктемелерін беруі керек. Осындай тапсырмаларды орындау барысында студенттердің қалыптасқан жағдайға байланысты одан шығуға қажетті атқарылатын жұмыстардың қадамдық процедураларын құрастыра алатын дәрежелері бағаланады.

Үйренуге арналған тапсырмаларда нені оқып үйрену керек екендігі жайлы, қандай сұрақтарға назар аударылатыны және де керекті ақпаратты қайдан тауып алуға болатындығы туралы толық мәлімет беріледі. Көбінесе тапсырмалар: «Мыналарды оқып үйреніңдер...» деген сөздерден басталады. Мұнда белгілі бір модульде көрсетілген тақырыпқа қысқаша нұсқау беріледі немесе «кіріспе лекцияға» сілтеме жасалады да, оған қоса, игерілуі тиіс әдебиеттің, оқулықтың нақты атауы жазылады. Сол тақырыптарды оқып үйрену мақсаттарын (learning objectives) қысқаша, әрі нақты түрде құрастыру талап етіледі. Оқылған, игерілген материалдар жайлы есеп беруді келесі PBL-сабаққа дайындап келу керек екендігі де сипатталады.

Жұмыс түрлерін орындауға арналған тапсырмаларда студенттер орындауға тиіс жұмыстарды атқаруға арналған нақты нұсқаулар болады, мысалы, рөлдік ойындар өткізу, белгілі бір институтқа барып қажетті мәлімет немесе интервью алу, т.с.с. Жұмысты орындаған соң, есеп беру барысында қандай кітаптарды пайдалануға болатындығы жайлы ақпарат көрсетіледі. Келесі PBL-сабаққа даярланатын есеп беру жұмыстарының құрамы мен құрылымы сипатталдады.

Қолданбалы тапсырмаларда студенттер бірсыпыра білім алды деп есептеледі де, олардың ары қарай не істейтіндігі, олардан не күтілетіндігі жайлы айтылады. Мұнда да келесі PBL-сабаққа орындалуы тиіс есеп беру жұмысын дайындау жолдары көрсетіледі. Қолданбалы тапсырмалар үйде орындалады.

Жоғарыда қарастырылған проблемаға бағытталған технологиялардың әртүрлі типтері, атап айтқанда:

- проблемаға бағытталған оқыту (*Problem-based Learning*) - ProblemBL;
- кейске негізделген оқыту (*Case-based Learning*) - CaseBL;
- жобаға негізделген оқыту (*Project-based Learning*) - ProjectBL;
- зерттеуге бағытталған оқыту (*Inquiry-based Learning*) - InquiryBL түрлерін оқу жүйесінің және де

өтілетін пәннің ерекшеліктерін ескеретін деңгейлеріне қарай (бакалавриат, магистратура, докторантура) араластыра пайдалануға болады, мұнда олардың шәкірттерге білім берудегі ең тиімді болып табылатын құрамы мен құрылымы қолданылған жағдайда тигізетін әсері де ойдағыдай болатынын талас тудырмаса керек.

Әдебиет

1. Savery J.R. Overview of Problem-based Learning: Definitions and Distinctions. The Interdisciplinary of Journal of Problem-based Learning. – 2006. – Vol 1, № 1. – p. 9-20.
2. Boud, D., & Feletti, G. (1997). *The challenge of problem-based learning* (2nd ed.). London: Kogan Page.
3. Duch, B. J., Groh, S. E., & Allen, D. E. (2001). Why problem-based learning? A case study of institutional change in undergraduate education. In B. Duch, S. Groh, & D. Allen (Eds.), *The power of problem-based learning* (pp. 3-11). Sterling, VA: Stylus.
4. Torp, L., & Sage, S. (2002). *Problems as possibilities: Problem-based learning for K-16 education* (2nd ed.). Alexandria, VA: Association for Supervision and Curriculum Development.
5. Hmelo-Silver, C. E. (2004). Problem-based learning: What and how do students learn? *Educational Psychology Review*, 16(3), 235-266.
6. Бабурова О.Р. Разработка модульных программ на основе проблемно-ориентированного обучения: <http://sociosphaera.ucoz.ru/publ/>.

Ірина Козинець
(Ніжин, Україна)

ПРОЕКТ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ СТУДЕНТА

Запорука ефективності підготовки майбутніх фахівців із соціальної роботи - врахування в ній тенденцій розвитку соціальних проблем і потреб, які зумовлюватимуть соціальне замовлення на соціальну роботу. Підготовка фахівців із соціальної роботи повинна базуватися на прогнозуванні зазначених тенденцій і проектуванні змісту, методів та форм навчання, адекватних прогнозованим проблемам і потребам суспільства. Врахування цих вимог суттєво підвищить якість підготовки, а звідси - якість соціальної роботи, яку здійснюватимуть фахівці.

Процеси, що відбуваються в контексті сучасних реформаторських перетворень у всіх галузях суспільного життя, зумовлюють необхідність формування творчої, активної особистості, її самостійності, самобутності, оригінальності, готовності до повної самореалізації власного творчого потенціалу [2, с. 14].

Метод проектів - така організація навчання, при якій студенти набувають знання в процесі планування і виконання практичних завдань - проектів. Це поняття не нове в педагогічній науці. Метод виник у другій половині XIX ст. в сільськогосподарських школах США, детальне висвітлення отримав у працях американських педагогів Дж. Дьюї, У. Х. Кілпатрика, Е. Коллінза [1, с. 93].

Відмінною особливістю соціальних проектів є те, що вони некомерційні, тобто жодна з цілей проекту не полягає в отриманні прибутку. Результатом проекту є соціальний ефект, хоча соціальні проекти є, як і будь-які інші проекти, інвестиційними.

Проектування дає можливість: повніше та ефективніше використовувати здобутки теорії соціальної роботи в практичній діяльності фахівців із соціальної роботи, соціальних служб; цього можна досягти шляхом проектування технологій соціальної роботи, інноваційних соціальних служб, моделей взаємодії соціального працівника та клієнта; інтенсифікувати процес соціальної роботи (надавати допомогу ширшому колу клієнтів, застосовуючи ту саму або меншу ресурсну базу, чисельність персоналу) шляхом чіткого визначення пріоритетних цілей та напрямів роботи, прогнозування результатів; досягти адекватного уявлення про практику соціальної роботи, глибшого засвоєння практичних умінь та навичок студентами в процесі підготовки фахівців із соціальної роботи (за допомогою застосування методу навчальних проектів).

Для підготовки студента до проектної діяльності важливим етапом є ознайомлення з методологічним підґрунтям та можливостями. Зміст підготовки студентів включає:

1) бесіда зі студентами (шляхи професійного становлення соціального працівника, співвідношення теоретичної та практичної підготовки майбутнього професіонала; роль проектної діяльності у професійному становленні);

2) ознайомлення з основними поняттями теми;

3) розгляд етапів проектної діяльності (обговорення в групах; запис змісту діяльності на кожному етапі);

4) визначення перспективних напрямів роботи зі студентами з організації проектної діяльності;

5) обговорення алгоритму дій щодо забезпечення змісту етапів проектної діяльності;

6) обговорення критеріїв оцінки проекту та його захисту:

- виконання проекту (актуальність теми та пропонованих рішень, реальність, практична спрямованість та значущість роботи; об'єм та повнота розробок, самостійність, завершеність; рівень творчості, оригінальність теми, підходів, пропонованих рішень; аргументованість пропонованих рішень, підходів, висновків тощо).

- захист проекту (якість доповіді, об'єм та глибина знань з проблеми, міжпредметні зв'язки; культура мовлення, манера подання матеріалу, використання наочних засобів, відчуття часу, імпровізація, утримання уваги аудиторії; готовність до дискусії, відповіді на запитання, контактність) [1, с. 94].

Студент має засвоїти певні терміни, а саме: «проект», «проектування». Проект - це задум (завдання, проблема) та необхідні засоби його реалізації з метою досягнення бажаного економічного, технічного, технологічного чи організаційного результату. Проект - це певне завдання з визначеними вихідними даними й встановленими результатами (цілями), що обумовлюють спосіб його вирішення [3, с. 10]. Проектування (від лат. *proiektus* - кинутий вперед) - специфічна діяльність, результатом якої є науково-теоретично і практично обґрунтоване визначення варіантів прогнозованого і планового розвитку нових процесів і явищ. Проектування - одна із форм відображення дійсності, процес створення прообразу (прототипу) об'єкта, явища чи процесу [5].

Соціальний проект - це сконструйоване ініціатором проекту соціальне нововведення, метою якого є створення, модернізація або підтримання середовища, що змінюється, матеріальної або духовної цінності. Це нововведення мусить мати просторово-часові координати, а його вплив на людей - визнаватися позитивним за соціальним значенням [4].

До основних термінів, на яких будується проектна робота, також належить передбачення, невизначеність, проблемна ситуація, система, технологія, прогноз, інформація, діалог, моделювання, конструювання, творчість, особистісне зростання, досвід, взаємодія, узгодження, пізнання, аналіз, критика, помилка, оцінювання.

Життєвий цикл проекту - процес розвитку проекту, час від першої витрати до останньої вигоди.

Метою проектування є перетворення об'єктивної дійсності, коли створюються (чи

передбачається створення) об'єкти, явища, процеси, які б відповідали бажаним якостям.

У сучасних умовах зростаючою потребою стає проектування соціальних систем, яке в принципі зводиться до визначення майбутнього стану конкретного соціального об'єкта, процесу в межах певної програми і плану.

Ризик проекту - міра невпевненості в одержанні очікуваного результату.

Технологія проектної діяльності полягає в наступному: для вивчення якоїсь теми чи модулю програми викладач ставить перед студентами певні, проблемні завдання, в ході обговорення яких виникають гіпотези, які й стають темами для індивідуальних чи групових досліджень. Студенти розбиваються на групи, обирають теми проектів й приступають до їх розкриття шляхом самостійної пошуково-пізнавальної діяльності. На основі зібраних матеріалів студенти створюють роботи за матеріалами своїх досліджень: презентації, буклети, публікації. Завершальною частиною проектної діяльності є захист проекту. Кожна група (чи кожний індивідуально) захищає свій проект. Організуючи проектну діяльність, слід враховувати, що це цілісна робота, яку не можна перервати, не довівши до кінця, що ця робота є складною, вимагає певних зусиль студентів і належного керівництва з боку викладача.

Основними критеріальними вимогами для оцінки ефективності проекту є: наявність програми; дослідницький характер пошуку шляхом розв'язання, проблеми; моделювання умов для виявлення студентами соціальних проблем (постановка, дослідження, пошук шляхів, експертиза, апробація, конструювання звіту, корекція, захист, упровадження); самодіяльний характер творчої діяльності студентів; практичне чи теоретичне значення результатів і готовність до впровадження; соціальна цінність діяльності та ін.

Структура проекту.

Проект завжди містить у собі:

1. Задум (проблему, яка потребує вирішення і може бути вирішена наявними ресурсами).
2. Засоби реалізації задуму (вирішення проблеми).
3. Результати, одержані внаслідок здійснення задуму.

Проект проходить різні стадії, послідовність задається певним алгоритмом, схемою проекту.

Основні стадії життєвого циклу проекту:

1. Ідентифікація: а) визначення ідеї проекту; б) визначення його цілей; в) аналіз ідей та відбір кращої з них; г) попередній аналіз можливостей для здійснення проекту.

2. Розробка.

Коли відібрана з-поміж інших ідея проекту, з'ясована його мета, розпочинається розробка - продумування технології його здійснення: Хто здійснюватиме? Якими засобами? Які матеріальні витрати необхідні? Які труднощі можуть виникнути і як їх уникнути? [1, с. 95].

3. Експертне оцінювання проекту.

Дуже важливо при підготовці проектів спрямувати студентів на вивченні спеціальної літератури, користуватися довідниками, провести систематичне дослідження, а потім вибудувати проектну модель і презентувати її експертам.

Фахівцями докладно аналізуються всі аспекти проекту та можливості його виконавців. Експертами можуть бути: викладачі, студенти, що не були учасниками розробки проекту, наукова установа, група незалежних фахівців, представники громадськості.

Всебічний аналіз проекту експертами дає можливість удосконалити проект так, аби можна було братися до його реалізації. Проекти можуть мати найрізноманітнішу спрямованість.

При використанні проектних технологій у навчально-виховному процесі змінюється і роль викладача. Різко підвищується об'єм його консультацій та діалогів зі студентами. Авторитет викладача тепер базується на вмінні стимулювати ту розумову активність студентів, у якій вони самі особисто зацікавлені заради успіху в прийнятій ними проектній діяльності. Під час роботи над проектом викладач лише радить загальний напрямок і головні орієнтири пошуку.

Викладач у спілкуванні з творчими групами студентів, які розробляють певний проект, використовує проектно-конструкторський підхід, адже життєвий цикл проекту має декілька стадій і природньо, що на кожному з етапів студенти можуть помилятися, висловлювати помилкові гіпотези, неправильно припущення, і тут роль викладача є консультативною.

Педагогічна цінність співпраці викладача зі студентами при виконанні проектів надзвичайно висока. Викладач виявляє демократично-гуманний стиль спілкування, має змогу виявити свою компетентність у дослідженні і розробці проекту, виступає кваліфікованим експертом-консультантом. Авторитет викладача в проектній діяльності базується на здатності бути ініціатором цікавих питань.

Важливо, що студенти працюють у різних за складом групах і набувають соціально важливих навичок (бути командою однодумців, зорієнтованих на справу). Під час цієї дослідницької роботи розвивається вміння бачити себе з боку, критично аналізувати свої досягнення, реально бачити можливості самовдосконалення.

Ефективність діяльності фахівця із соціальної роботи, його професіоналізм, швидкість входження в професійне середовище напряму залежать не лише від його знань, умінь та навичок, а й від підготовленості до діяльності в умовах соціальних зрушень, здатності до проектування та впровадження соціальних інновацій.

Сучасний підхід до проектної технології спрямований на розвиток пошуково-пізнавальних навичок студентів, формування у них умінь самостійно конструювати свої знання, умінь орієнтуватися в інформаційному просторі, бачити, формулювати і розв'язувати проблему, на розвиток критичного і

творчого мислення, розширює можливості для досягнення психологічної зрілості та сприяє успішному входженню студента у професійну діяльність.

Визнаючи педагогічну цінність проектування і рекомендуючи його застосування у підготовці фахівців соціальної сфери, слід пам'ятати, що проектування - це лише засіб, а не мета. Його не варто абсолютизувати, розглядати як єдиний або навіть як основний метод навчання. Засобами проектування потрібно не лише готувати студентів до соціальних змін, а й вчити відчувати ці зміни, і використовувати їх на благо клієнтів.

Крім того, при застосуванні методу проектів треба звертати увагу на ґрунтовне пророблення теоретичних питань, на органічне поєднання теорії й практики. Великого значення надавати змісту проектів, адже вони пов'язані з соціальною дією, безпосереднім впливом на життя людей.

Література:

1. Солова, В. М. Підготовка майбутнього вчителя до впровадження проектних технологій у виховну систему школи [Текст] / В. М. Солова // Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя. Психолого-педагогічні науки. – 2011. - №3. - С. 92-97.
2. Коваленко, Є. І. Проектна технологія як засіб формування творчої особистості: історико-теоретичний аспект [Текст] / Є. І. Коваленко // Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя. Психолого-педагогічні науки. – 2011. - №3. - С. 14-17.
3. Тарасюк, Г. М. Управління проектами [Текст]: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / Г. М. Тарасюк. – К. : Каравела, 2006. – 320 с.
4. Тюптя, Л. Т., Пузіков, Д. О. Проектування в соціальній роботі [Текст] / Л. Т. Тюптя., Д. О. Пузіков [Електронний ресурс] – Режим доступу:
5. http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/naukma/Ped/2005_47/17_tyuptya_lt.pdf
6. Яременко, О. О. Соціальні дослідження як інструмент обґрунтування соціальних програм та проектів [Текст] / О. О. Яременко // Соціальна робота в Україні: теорія і практика. - 2002. - № 1. – С. 81-84.

Науковий керівник:

доктор педагогічних наук, професор Криловець Микола Григорович

Bayan Maudarbekova
(Taldykorgan, Kazakhstan)

INTERNATIONALIZATION ROLE IN THE DEVELOPMENT OF MODERN HIGHER EDUCATION

Internationalization of all aspects of life and the increasing interdependence of countries and people emerge as one of the leading trends of modern development. This means that internationalization is based on features of modern integration processes - in the economy, finance and science and technology. In this regard, it is important to note that the trend of internationalization is characteristic of higher education in particular.

First, it's necessary to understand what the term "internationalization of education" means as it is understood and interpreted in different ways. In the mid 90's formulation of the concept of internationalization has been developed which is now classic formulation. According to British expert J. Knight internationalization is the implementation of the international dimension in the school functions such as teaching, research and service delivery. With regard to the classification of areas of internationalization, J. Knight defines three main approaches:

1) The approach "based on activity" includes the traditional activities, such as to ensure the mobility of students and faculty, the international recruitment of students, joint research activities, and syllabus change;

2) The approach "based on competence" is focused on objectives and results measured by the economic benefits of internationalization of education, arising in connection with the preparation of competent staff of international standing;

3) Strategic approach - combines elements of all these approaches and aims to assess the potential of the institution in terms of the ability to develop such an integrated strategy in which all the activities and results would be systematized so that the institution was the established on the international level.

At the beginning of XXI century international cooperation between universities is a higher priority for a number of factors, which include [6, p. 36]:

- Strengthening the role of universities in building a knowledge-based economy;
- Increased competition between universities because of aspiration to take a position in the education market;

- Strengthening of international cooperation in research and development;
- Benchmarking (the process of identifying, understanding and adaptation of existing examples of the effective functioning of the organization in order to improve their own work) of universities with international standards and rating lists;

- Changes in the labor market which require employees' greater mobility and the ability to work in a multinational environment.

However, today the recognition of the decisive role of the creative person by the world's scientific community is accompanied by dissatisfaction with the modern education system, which is characterized by gap

increasing between culture and education because the mere knowledge does not substitute for spirituality and is not able to provide a holistic process of reproduction as society so the personality.

According to historian I. P. Savitsky the basic terms that contributed the crisis of national systems of education include [8, p. 38-39]:

- Exhaustion and weakness factors of personality socialization in modern society;
- Prevailing socio-cultural and mental values of the national public education systems contrary to the process of universalization;
- The need to overcome the post-totalitarian, transient conditions for a number of countries in which the education system were deformed in accordance with the interests of their political systems.

But in spite of the dramatic social, cultural, economic, political contrasts different regions, states and nations, scientists and philosophers believe it is correct to speak about the formation of unified civilization and the need for a new planetary thinking style. [3]

Modern Russian scientists M.L. Arganovich, I.V. Arzhanova, N.E. Borevskaya, V.A. Galichin, N.V. Grohovatskaya, L.I. Efremova, E.A. Karpukhina, M.V. Larionova, O.V. Perfilyeva, D.V. Suslova and V.M. Filippov claim that during crisis many governments are looking for the ways to improve the efficiency of higher education as a resource for the post-crisis recovery. One source of efficiency of higher education according to scientists is internationalization.

Internationalization is considered by many researchers studying the problems of international education. Internationalization of education is a cultural phenomenon, highlighting the underlying trends of modern education in the world and thus becomes an important part of the educational policies of countries. This is expansion of access to higher education, and the universalization of knowledge, the emergence of international quality standards, strengthening the innovative nature of higher education, the expansion and strengthening of international cooperation. [5]

Concept implementation of the key problems can be considered as one element of the internationalization of higher education according to the modern German scientist Wolfgang Klafki, who is also one of the founders of critical and emancipatory philosophy of education formed the basis of educational anthropology in the late 60's of the twentieth century. According to W. Klafki, one element of the internationalization of higher education is the realization of the key problems concept as a meaningful basis education focused on the future. Thus become important only entities of supranational, global importance affecting each person [7, pp. 56-57].

Changes in higher education not only provide responses to the challenges of global competition, but also suggest important instruments of international cooperation. There are common strategic issues for most countries raised up by the process of internationalization of higher education [2, pp. 68-69]:

- Competition between the regions of the world as well as from newly emerging training providers to attract students, researchers and professionals;
- Achievement and maintainance of such level of competitiveness that would ensure the involvement of students and researchers from other world regions to overcome the shortage of scientists in the region or country, and to address the aging of the teaching staff of universities;
- Strengthening of the process of internationalization in the preservation of cultural diversity as attractive regional characteristics;
- Strengthening the overall attractiveness of a region or country to increase students' and teachers' motivation mobility from other parts of the world.

Chinese researcher Lee Vengan suggests that the internationalization of higher education means: firstly, the internationalization of scientific disciplines as each of them consist of knowledge about the achievements of world culture, and secondly, the development of new interdisciplinary courses of various levels of difficulty designed to familiarize students with the basic content of the social sciences and humanities, and thirdly, pedagogical rationale interdisciplinary approach to education and the development of technologies for its implementation in educational practice [1, p. 190].

Scientist J. Ellinbow identifies five components of university culture, which should be developed in terms of internationalization:

1. University leadership in environmental culture.
2. International cooperation of teachers with their colleagues in the research or personal contacts between them worldwide.
3. Availability of educational programs for foreign students (disciplinary, financial, etc.).
4. The presence of foreign students and professors, and their active participation in the university life.
5. The presence of additional international services along with educational (equipped campuses, conference rooms, student associations, community organizations, centers for the study of other cultures and languages, etc.) [6, p. 45].

The examples of "Tempus", "Socrates", "Erasmus" programs, as well as the programs of the German Academic Exchange Service (Deutscher Akademischer Austausch Dienst-DAAD), the British Council and others can be seen as having special programs supported financially that stimulates the activity of higher education institutions to participate in the future processes of internationalization of higher education [2, p. 16].

European University Association and the Association of Academic Cooperation play the most important role among united universities in the European internationalization of higher education. The European University Association (EUA) represents and supports higher education institutions in 46 countries. EUA members are European universities involved in teaching and research, national associations of rectors and other organizations in the field of higher education and research.

Academic Cooperation Association (ACA) is an association of national organizations of Europe and the world supporting the internationalization of their higher education systems. ACA is a center of expertise carrying out research and evaluation that organizes international seminars and conferences and disseminating information about new developments in the European and global higher education [9, p. 16].

Every two years the European University Association (EUA) is conducting a research to universities in order to determine the current situation and to identify trends in the development of the European Higher Education [Ibid, p. 19]. Thus, the results of the survey of 27 members of the National Conference of Rectors, representing 26 countries in Europe (February 2009) found that internationalization is one of three strategic directions in the development of the university over the past 5 years, along with the quality of higher education and the Bologna process [10, p. 48].

Today, many scientists agree that the leading country of the XXI century will be the country that will create the most efficient system of higher education. The economic success of states are determined by their education systems which in turn has led to a reassessment of the role and place of higher education in society, the mission of education. This awareness is due to the fact that the most effective factor of production in the twenty-first century is the human factor.

Therefore, the internationalization of education in increasing number of countries becomes the object and the subject of a deliberate policy on the part of the state focused on the specific in-country cultural, political and social problems.

References:

1. Вэньган Ли. Функциональный аспект обучения иностранному языку в китайском вузе в условиях процессов глобализации и интернационализации образования // Педагогическое образование в России. 2011. № 2. С. 189-193.
2. Интернационализация высшего образования (тенденции, стратегии, сценарии будущего): монография / М. Л. Арганович и др.; Национальный фонд подготовки кадров. М.: Логос, 2010. 280 с.
3. Философия глобальных проблем [Электронный ресурс]. URL: <http://kazbook.narod.ru/knigi/21/25.htm> (дата обращения: 25.11.2011).
4. Bartell M. Internalization of Universities: a University Culture-Based Framework // Higher Education. 2003. Vol. 45. № 1. P. 43-70.
5. Garrahan P. Strategies for Internationalization in Higher Education: the UK and China Experience [Электронный ресурс] / Sheffield Hallam University. URL: <https://staff.shu.ac.uk/exec/philipgarrahan.asp> (дата обращения: 18.01.2012).
6. Ritchie E. Developing and Implementing European and International Strategies: the View from a UK Research Intensive University // Managing the University Community: Exploring Good Practice. Brussels: European University Association, 2007. P. 36-41.
7. Klafki W. Neue Studien zur Bildungstheorie und Didaktik. Zeitgemäße Allgemeinbildung und kritisch-konstruktive Didaktik. 4. Auflage. Weinheim: Beltz, 1996. 327 S.
8. Савицкий И. П. Философия образования для XXI в. // Современная высшая школа. 1990. № 1. С. 38-45.
9. Огляд європейського досвіду інтернаціоналізації вищої освіти / Education, Audiovisual & Culture Executive Agency; European Commission TEMPUS. Харків: НУА, 2010. С. 6-19.
10. Sursock A., Smidt H. Trends 2010: a Decade of Change in European Higher Education. Brussels: EUA Publications, 2010. p. 126.

Марина Матвеева
(Санкт-Петербург, Россия)

ИНТЕГРИРОВАННЫЙ УЧЕБНЫЙ ПЛАН КАК СРЕДСТВО РЕАЛИЗАЦИИ ДИФФЕРЕНЦИРОВАННОЙ КОРРЕКЦИОННО-РАЗВИВАЮЩЕЙ РАБОТЫ С ДЕТЬМИ ОВЗ

Совершенствование системы образования в соответствии с Законом Российской Федерации «Об образовании», «Единой концепцией специального федерального государственного стандарта для детей с ограниченными возможностями здоровья (ОВЗ): основные положения» и др. требуют внедрения в практику работы общеобразовательных учреждений комплексных мер, направленных на своевременное обеспечение каждому ребенку адекватных условий для обучения и воспитания, получения полноценного образования. [2, с.7]

Для реализации этих условий в общеобразовательной сельской школе можно использовать дифференцированную коррекционно-развивающую работу с детьми с ОВЗ, осуществляемую за счет внедрения интегрированного учебного плана.

Учебный план начальной школы разработан на основе Федерального базисного учебного плана и Федерального компонента государственного стандарта общего образования (2004 г.) и является основой для разработки нашего учебного плана. [4, с.1252]

Основные положения интегрированного учебного плана:

1. Сохранение и развитие вариативной части учебного плана на разных уровнях - национально-региональном, школьном и индивидуальном. Реализация данной идеи предполагает введение дифференцированной коррекционно-развивающей работы с детьми с ОВЗ на начальной ступени

школьного образования, ориентацию на личностное развитие каждого ученика, использование индивидуального и дифференцированного подхода при построении различных учебных дисциплин.

2. Дифференциация предельных норм учебной нагрузки на каждого учащегося в зависимости от конкретных ведущих типов деятельности на разных уроках, т.е. предельная учебная нагрузка школьников должна рассчитываться исходя из трудностей, возникающих у младших школьников, а не только исходя из количества уроков в неделю.

3. Усиление интегративного подхода в организации учебного процесса. Интеграцию процесса образования предполагается осуществить путем введения интегрированных учебных курсов.

4. Усиление практической направленности образовательного процесса. Для этого в учебный план должны быть включены различного рода практикумы, предусмотрены бригадные, парные, групповые и коллективные формы работы.

Базовый компонент (инвариантная часть) учебного плана направлен на достижение требований образовательного стандарта. Вариативный компонент предназначен для усиления адаптационных возможностей каждого учащегося, коррекции нарушений младших школьников, их социализации. Вариативный компонент может быть представлен двумя блоками, в которые входит аудиторная и внеаудиторная нагрузка.

Блок аудиторной нагрузки состоит из обязательной инвариантной нагрузки - федерального компонента и вариативной нагрузки (школьного компонента) на ступени начального обучения, т.е. выделяется время для индивидуализации образования учащихся с ОВЗ, на усиление базовых курсов, введение коррекционных занятий.

Блок внеаудиторной нагрузки включает индивидуальные и групповые консультации, коррекционные занятия (занятия по развитию слухового, зрительного восприятия, коррекции речи, адаптивной физической культуре, познавательных процессов).

Основной особенностью данного учебного плана является проектирование аудиторной и внеаудиторной работы и внедрение в вариативную часть специальных коррекционных занятий для учащихся с ОВЗ. Кроме того, учебная нагрузка планируется на всю ступень начального образования.

Важным отличием интегрированного учебного плана является содержательное наполнение обязательных областей. Традиционно образовательные области наполнялись образовательными компонентами: учебными предметами, учебными курсами, интегрированными курсами и т.д. Новый вариант базисного учебного плана предполагает иной подход к процессу обучения в сельской школе. В его состав входят базовые компоненты: учебные курсы, практические занятия, коррекционные занятия. Учебные курсы включают в себя базовые или модульные составляющие, которые входят в инвариантную часть учебного плана; практические и коррекционные занятия составляют вариативную часть учебного плана.

Отработка структуры начальной ступени сельской школы с введением в ее структуру дифференцированной коррекционно-развивающей работы для более эффективной подготовки младших школьников к переходу на среднюю и старшую ступень образования может осуществляться посредством:

- ✓ планирования учебных мероприятий и разработке программ и планов, в которых необходимо учитывать замедление темпа возрастного развития, изменение сроков перехода от одной фазы к другой учащихся с ОВЗ;
- ✓ разработки учебных программ и планов урока, учитывающих замедленность скорости приема и переработки поступающей информации;
- ✓ расширения представлений об окружающем мире, о себе, запаса знаний в целом, поскольку у детей с ОВЗ отмечается снижение общей психической и в частности, познавательной;
- ✓ учета в образовательных технологиях диспропорциональности между направленной и спонтанной сторонами развития;
- ✓ учета недоразвития всех или некоторых форм предметной деятельности (обращается внимание на незрелость мотивационной сферы, процессов целеполагания, несовершенство отдельных операций, недостаток контроля за их протеканием);
- ✓ реализации задач образовательной области «Технология», которая учитывает недоразвитие моторики, что приводит к сужению возможности взаимодействия с окружающим миром, обедняет запас знаний о нем;
- ✓ учета при разработке учебного плана нарушений мышления и речи, недостаток словесного опосредования поведения и психической деятельности в целом у всех групп детей с ОВЗ;
- ✓ учета темпа формирования высших психических функций, поскольку у младших школьников с ОВЗ отмечается обеднение социального опыта, затруднения в сфере общения;
- ✓ разработки программ воспитательной работы и учет деформации социальной ситуации развития, системы отношений ребенка с ближайшим окружением.

Внедрение интегрированного плана включает в себя разработку рабочих программ по учебным предметам на основе материала Государственного стандарта общего образования и примерных программ к нему. Составленные нами рабочие программы для младших школьников с ОВЗ позволяют: расширить перечень изучаемых тем, понятий в пределах учебной нагрузки, раскрыть содержание разделов, тем, обозначенных в Государственном образовательном стандарте и Примерной программе; конкретизировать и детализировать темы; устанавливать последовательность изучения учебного материала; распределить учебный материал по годам обучения; распределить время, отведенное на изучение предмета, между разделами и темами по их дидактической значимости, а также исходя из

материально-технических ресурсов сельской школы; конкретизировать требования к результатам освоения основной образовательной программы обучающихся; включить материал регионального компонента по предмету; выбирать, исходя из стоящих перед предметом задач, методов, приемов и контроля уровня подготовленности обучающихся.

На основе интегрированного плана и рабочих программ составляется **дифференцированное тематическое планирование** учебных предметов, которое позволяет комплексно решать проблемы обучения, целенаправленно, систематически и планомерно координировать все сферы воздействия на учащихся. Планирование строится с учетом проблемности обучения, сочетания дифференцированного обучения с индивидуальным подходом, педагогического контроля с самоконтролем учащихся.

При составлении планирования мы руководствуемся тем, что каждый отдельный урок является звеном в общей системе занятий, то есть осуществляется преемственность в обучении, поэтому поставленные образовательные, коррекционные и воспитательные задачи будут успешно решены при планировании системы уроков, что обеспечивает взаимосвязь уроков инвариантной и вариативной частей плана и позволяет всесторонне изучить темы учащимся с ОВЗ.

Для коррекции индивидуальных нарушений учащихся ОВЗ нами составляются **индивидуальные образовательные маршруты**. В их основе лежит: реализация государственного стандарта образования, индивидуализация процесса обучения; личностный подход; формирование когнитивных способностей. Отбор содержания образовательного маршрута для каждого конкретного учащегося осуществлялся по различным основаниям: развитие интеллектуальных, психических способностей (мышление, память, восприятие), индивидуальных особенностей детей.

Отбор содержания образовательного маршрута для каждого конкретного учащегося может осуществляться по различным основаниям:

- Развитие интеллектуальных способностей учащихся;
- Психические способности (мышление, память, восприятие)
- Индивидуальные особенности учащихся [1, с. 82-83].

Предварительный этап выбора индивидуального маршрута обучения учащихся предполагает:

1. Разработку и уточнение перечня каждой образовательной области: учебных курсов инвариантной части и коррекционных занятий вариативной части плана;
 2. Согласование их содержания с имеющимися программами, учебниками, методическими пособиями;
 3. Разработку рекомендаций по составлению индивидуального маршрута учащихся с ОВЗ;
 4. Разъяснение родителям и младшим школьникам особенностей организации учебного процесса (в индивидуальном учебном плане должны быть представлены все образовательные области, учебная нагрузка в пределах 20-25 часов в неделю, часть предметов должна быть выбрана в соответствии с теми нарушениями, которые имеются у детей); проведение индивидуальной и дифференцированной коррекционно-развивающей работы с младшими школьниками [3, с.187-188];
 5. Разработку новых принципов организации учащихся группы, поскольку классно-урочная система полностью не удовлетворяет потребностям школьников с ОВЗ;
 6. Разработку технологии составления расписания занятий и ведение школьной документации.
- В результате внедрения индивидуально-образовательных маршрутов для детей с ограниченными возможностями здоровья отмечалось повышение уровня когнитивных способностей (предметных знаний, умений и навыков), положительная динамика обучения младших школьников в классе.

Таким образом, посредством внедрения интегрированного учебного плана с гибкой вариативной структурой дети с ограниченными возможностями здоровья интегрируются в сферу образования без ущерба их личных интересов и потребностей, имея широкий выбор путей и способов реализации из возможностей. Интегрированный учебный план обеспечивает им необходимые условия для культурного развития, полноценного обучения и дальнейшего профессионального самоопределения.

Литература:

1. Денисова О. А. Комплексное многоуровневое психолого-педагогическое пространство для социально-культурной интеграции лиц с сенсорными нарушениями: Монография. – Череповец: ГОУ ВПО ЧГУ, 2007. – 82-83 с.
2. Закон Российской Федерации «Об образовании». – М.: Издательство «Омега - Л». 2008. – с.7
3. Кобрин Л.М., Медведева И.М. Интегрированное обучение и воспитание в общеобразовательной школе: Монография. СПб.: Изд-во «Наука-Питер», 2007. – 187-188 с.
4. Типовое положение об общеобразовательном учреждении, утвержденное постановлением Правительства Российской Федерации от 19 марта 2001 г. № 196 («Собрание законодательства РФ», 26 марта 2001 г., № 13, с. 1252).

Неля Перхайло
(Переяслав-Хмельницький, Україна)

ОПТИМІЗАЦІЯ ПРОЦЕСУ ФОРМУВАННЯ ТЕКСТОТВОРЧОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ ЗАСОБАМИ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Постановка проблеми. Істотні суспільні трансформації зумовили виникнення нового соціального контексту навчальної і майбутньої професійної діяльності старшокласників, чим викликали зміни у змісті і технології мовної освіти. Остання перебуває у стані постійного розвитку, відрізняється особистісною орієнтацією, продуктивністю і творчістю, її змісту властиві гуманістичність, інтегрованість традиційних і нових підходів, забезпечення самоактуалізації, самореалізації, саморозвитку особистості [4].

Нова освітня парадигма вибудовується на засадах збереження і розвитку творчої потенції людини, її спрямованості на самовизначення, стабільно активної життєдіяльності у змінних соціальних умовах, готовності до сприймання і розв'язання нових завдань та вимагає пошуку шляхів практичного впровадження цих настанов, зокрема інноваційно-педагогічних технологій.

Актуальність дослідження. Інноваційні зміни в умовах профільного навчання старшокласників вимагають формування нового змісту освіти, розробки нових технологій навчання, застосування методів, прийомів, засобів опанування нових програм, створення умов для самовизначення особистості у процесі навчання, зміни способів діяльності учнів та вчителів, стосунків між ними. На відміну від традиційних розробок, зорієнтованих на вчителя, технологічне моделювання сучасного уроку проектує навчально-пізнавальну діяльність самого учня, чим забезпечує високу стабільність знань [10, 112].

Підготовка старшокласників до продуктивної комунікативної діяльності, формування у них відкритості майбутньому, здатності до доцільних комунікативних дій у змінних ситуаціях, потребує використання максимально ефективних методів, форм та засобів навчання, суголосних вимогам часу і новітнім освітнім настановам.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Інноваційні педагогічні технології в організації навчання досліджували В.П. Безпалько, В.І. Бондар, С. П. Бондар, О. О. Гаврилюк, В. В. Гузєєв, Р.С. Гуревич, І.М. Дичківська, М.І. Жалдак, В.І. Клочко, В.Д. Лобашов, Ю.І. Машбиць, В.М. Монахов, Н. В. Морзе, С.О. Нікітіна, О.О. Остапенко, Л.Ф. Панченко, І. П. Підласий, О.М. Пехота, В.Г. Редько, В.Г. Розумовський, О.Я. Савченко, Г.С. Сазоненко, Г.К. Селевко, Д.В. Чернилевський та ін. Однак недостатньо розробленим залишається питання формування текстотворчої компетентності старшокласників у площині інноваційного освітнього середовища.

Мета статті полягає у визначенні й обґрунтуванні інноваційних педагогічних технологій, що мають здатність оптимізувати процес формування текстотворчої компетентності старшокласників.

Виклад основного матеріалу. Сучасна освітня парадигма ґрунтується на особистісно-орієнтованому, компетентнісному, комунікативному, діяльнісному, проблемному, текстоцентричному підходах, принципах системності і послідовності у навчанні („засвоєння знань, умінь і навичок у певному логічному зв'язку, коли провідне значення мають істотні риси об'єкта вивчення і у сукупності становлять цілісне утворення, систему” [8, 316]); гуманізації (відносини взаємної поваги учнів і педагогів, в основі яких повага прав кожної людини, підтримка почуття власної гідності, розвиток особистісного потенціалу) [3,23]; індивідуалізації (врахування індивідуальних відмінностей та здібностей старшокласників); демократизації навчання. Метою освіти за таких умов є вільний розвиток індивідуальних здібностей, мотивів, особистісних цінностей різнобічної, творчої особистості” [1, 279]. Перехід до компетентнісної освіти вимагає перегляду всіх концепцій, технологій і методів, що вимагає системних перетворень, які стосуються викладання, змісту, освітніх технологій та оцінювання. На цій підставі ми висунули ідею про те, що однією із суттєвих умов формування текстотворчої компетентності старшокласників успішної у процесі профільного навчання української мови є поєднання різнотипних підходів (особистісно-орієнтований, компетентнісний, комунікативно-діяльнісний, проблемний, текстоцентричний), відбір та використання інноваційних технологій, що їм відповідають.

Інноваційна педагогічна технологія розуміється нами як якісно нова сукупність форм, методів і засобів навчання, виховання й управління, яка привносить суттєві зміни до результату освітнянського процесу і є багатоконпонентною моделлю з упровадження в практику оригінальних, новаторських способів, прийомів педагогічних дій і засобів, що охоплюють цілісний навчально-виховний процес від визначення його мети до очікуваних результатів [6, 185].

Особистісно-орієнтовані технології являють собою втілення гуманістичної освітньої парадигми і покликані розвивати індивідуальні та пізнавальні здібності учня; максимально виявляти, ініціювати, використовувати індивідуальний досвід учня тощо. Компетентнісний підхід дає можливість показати практичну цінність вивчуваного, підвищує інтерес, позитивну мотивацію старшокласників до засвоєння української мови, формування текстотворчої компетентності старшокласників та вимагає вибору відповідних методів, форм і засобів навчання.

Виходячи з положення про те, що психіка людини виявляється і формується тільки в діяльності і у відповідній системі відносин, причому не в будь-якій діяльності, а тільки в діяльності, аналогічній, хоча і не тотожній тій, яка призводить до появи необхідних властивостей (О.М. Леонтьєв), формування текстотворчої компетентності старшокласників постає як цілісний динамічний феномен, пов'язаний із механізмами текстового спілкування взагалі та текстотворчої діяльності учнів зокрема. У цьому зв'язку

найбільш перспективним підходом до формування текстотворчої компетентності старшокласників є комунікативно-діяльнісний підхід - один із провідних у нинішній системі освіти.

Серед сучасних педагогічних технологій, що інтегрують названі вище підходи, насамперед слід назвати інтерактивне навчання – спеціальну форму організації пізнавальної діяльності, яка має конкретну, передбачувану мету – створити комфортні умови навчання, за яких кожен учень відчуває свою успішність, інтелектуальну спроможність [2,71-72]. Застосування інтерактивних технологій у процесі формування текстотворчої компетентності старшокласників дозволило розширити пізнавальних можливості учнів; навчити переносити знання, вміння, навички та способи текстотворчої діяльності; сформувати позитивну мотивацію створення зв'язних роздумів. На підставі запропонованих науковцями класифікацій обирали такі інтерактивні технології: кооперативно-групового навчання, ситуативного навчання, опрацювання дискусійних питань (О.І. Пометун); імітаційні інтеракції (інсценування, ділові ігри, диспут, „мозковий штурм” та ін.); неімітаційні інтеракції (проблемна лекція, конференція тощо) (В.В.Мельник). Формування текстотворчої компетентності старшокласників за допомогою інтерактивних методів передбачає активну взаємодію учнів: співнавчання, взаємонавчання (колективне, групове, навчання у співпраці), моделювання життєвих та професійно-орієнтованих ситуацій, використання рольових ігор, спільне вирішення проблем на основі аналізу обставин та відповідної ситуації.

Ігрові технології навчання давали змогу „ звільнитися від стереотипів, шаблонів мислення, що особливо важливо для розвитку готовності до залучення нововведень у власну майбутню діяльність” [2, 145]. Для використання у процесі формування текстотворчої компетентності старшокласників обираємо імітаційні, операційні, рольові, ділові ігри, ігри-вправи, - змагання та ін. Цікавою технологією є ігрове проектування, мета якого полягає у створенні аналітичних, дослідницьких, пошукових, творчих, практико-орієнтованих, ігрових проектів. Сутність проектної технології – стимулювати інтереси учнів до певних проблем, що передбачають засвоєння певної суми знань, і показати практичне застосування цих знань через проектну діяльність. Проекти, що використовувалися, різнилися за формою: від написання роздумів, науково-навчальних проектів, брошур, газет до створення ігор, власних творчих портфоліо та презентацій. Як пише І. Лернер, „у старшій школі, імовірно, варто прагнути оцінювати успішність свого освоєння знань і вмінь за результатами проектування, які виявляються на публічному захисті проектів” [5, 86].

Підвищенню ефективності формування текстотворчої компетентності старшокласників за допомогою текстів-роздумів служили технології розвивального навчання, що забезпечують розвиток і саморозвиток особистості учня, виходячи із виявлення його індивідуального, неповторного, суб'єктивного досвіду, здібностей, інтересів, ціннісних орієнтацій, можливостей реалізувати себе в навчальній, пізнавальній та комунікативній діяльності. З-поміж названих технологій для формування текстотворчої компетентності старшокласників за допомогою текстів-роздумів обрали технологію розвитку критичного мислення, що формують у старшокласників самостійність, вміння ставити проблеми, приймати рішення, аргументувати, сприймати думки критично, здатність до діалогу й дискусії. У процесі дослідного навчання спиралися на технологію проблемного навчання, концептуальними положеннями якої є визнання учня активним суб'єктом і реалізувалося через застосування прийомів, що передбачають створення проблемних ситуацій, пошук способу вирішення проблем; викладення різних точок зору з одного й того ж питання; порівняння, узагальнення, формулювання висновків з ситуацій; розв'язання частково-пошукових, дослідницьких завдань, проблемних ситуацій тощо.

Інноваційні процеси, що відбуваються сьогодні в освіті, спричиняють виникнення нових підходів до організації й проведення уроку, вибору його форм і засобів. Серед продуктивних форм профільного навчання слід назвати як традиційні урок, лекція, самостійна робота, індивідуальні завдання тощо, так і пропонувані науковцями нові форми - „Семинар генерація ідей”, „Мікрофон”, „Мозаїка”, „Синтез думок” [7]; проблемна лекція, лекція-діалог, лекція-провокація, лекція-візуалізація, лекція-„прес-конференція” [10] та ін. Невпинний розвиток сучасного суспільства, швидка зміна техніки та технології потребують забезпечення якісно нового рівня навчально-виховного процесу, зокрема комп'ютеризації освіти. Використання комп'ютера, мультимедійних технологій у процесі дослідного навчання дозволило сформувати у старшокласників уміння працювати з гіпертекстами, знаходити необхідну інформацію в Інтернеті, створювати мультимедійні проекти тощо.

Висновки. Викладене підтверджує, що головною особливістю інноваційно-педагогічних технологій у профільній школі є їх спрямованість на здійснення переходу від педагогіки формування особистості до педагогіки саморозвитку учня, що спирається на інтелектуальний потенціал учнів, урахування мотиваційних настанов вивчення української мови; використання як основного засобу навчання профільно-орієнтованих текстів-роздумів, що дозволили залучити старшокласників до активної текстотворчої діяльності, мотивували засвоєння лінгвістичної теорії, підвищили пізнавальний і виховний потенціал уроку. Формування текстотворчої компетентності старшокласників у процесі профільного навчання української мови вимагало пошуку і застосування нових методів, форм і засобів для підвищення ефективності навчання, які не дублювали навчання української мови в основній школі, а були значним кроком уперед на шляху формування професійно-орієнтованої компетентності старшокласників.

Перспективи подальших розвідок. Перспективи дослідження проблеми застосування інноваційних методів у процесі навчання української мови вбачаємо у виробленні науково-практичних рекомендацій щодо формування текстотворчої компетентності старшокласників

Література:

1. Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології: Навчальний посібник./ І.М. Дичківська. – К.: Академвидав, 2004. – 352 с. 8.
2. Енциклопедія педагогічних технологій та інновацій/ Автор-укладач Н.П.Наволокова. – Х.: Вид. група „Основа”, 2009. – 176с. – (Серія „Золота педагогічна скарбниця”)
3. Кудіна В.В., Соловей М.І., Спіцин Є.С. Педагогіка вищої школи./ В.В. Кудіна, М.І. Соловей, Є.С. Спіцин. – 2-ге вид., допов. і переробл. – К.: Ленвіт, 2007. – 194 с.
4. Ларионова Т.А. Роль инноваций в развитии системы профессионального образования России / Т.А. Ларионова. – М.: Ун-т Н.Нестеровой, 2006. – 188 с.
5. Машбиц Е. И. Психолого-педагогические проблемы компьютеризации обучения / Е. И. Машбиц. – М.: Педагогика, 1988. – 192 с., с. 86.
6. Оцінювання та відбір педагогічних інновацій: теоретико-прикладний аспект: Наук-метод. посіб. / За ред. Л. Даниленко. – К.: Логос, 2001. – 185 с.
7. Пометун О.І., Пироженко Л. В. Науково-методичний посібник / О. І. Пометун, Л. В. Пироженко/ за ред. О. І. Пометун. — К.: Видавництво А. С. К., 2004. — 192 с.
8. Професійна освіта: Словник: Навч. посіб. / Уклад. С.У. Гончаренко та ін.; За ред. Н.Г. Ничкало. – К.: Вища шк., 2000. – 380 с. 20.
9. Сластенин В.А., Подымова Л.С. Педагогика: Инновационная деятельность./ В.А. Сластенин, Л.С. Подымова. – М.: ИЧП „Издательство Магистр”, 1997. – 224 с.
- 10.Токмань, Г. Л. Методика викладання української літератури в старшій школі: Екзистенціально-діалогічна концепція : монографія / Г. Л. Токмань. - Київ : Міленіум , 2002. - 320 с. - С.112.

Марина Подболотова, Юлия Соловьева
(Москва, Россия)

ИНТЕРАКТИВНЫЕ МЕТОДЫ ПРЕПОДАВАНИЯ ГЕОГРАФИИ В ШКОЛЕ НАДОМНОГО ОБУЧЕНИЯ

Во все времена образованность общества - главный и важнейший фактор и условие развития государства, развития человеческого потенциала. Образование – это особый стратегический ресурс общества, обеспечивающий его прогресс во всех сферах, поэтому система образования должна работать на опережение, готовить человека к жизни в постоянно меняющихся условиях, способствовать решению наиболее значимых и острых социальных проблем. В настоящее время педагогической общественностью активно обсуждаются вопросы стандартизации, сущности и содержания образовательного процесса, условий и среды, в которой происходит процесс обучения и развития, современных технологий, способных обеспечить новое качество образования. В конечном итоге, качество образования сегодня обязательно предполагает выход на сформированность ключевых, базовых, специальных и других компетенций, а одним из таких механизмов, который способствует развитию и формированию компетенций личности является реализация интерактивных методов обучения.

Метод обучения (от др.-греч. μέθοδος — путь) – процесс взаимодействия между преподавателями и учениками, в результате которого происходит передача и усвоение знаний, умений и навыков, предусмотренных содержанием обучения.

Методы обучения можно классифицировать по различным признакам, в том числе по степени осознанности восприятия учебного материала выделяют интерактивные методы [1].

Слово «интерактивный» происходит от слов «inter» - взаимный и «act» - действовать. В данном случае речь идет об особом способе взаимодействия между учителем и учеником.

Сама идея интерактивного обучения возникла в середине 1990-х годов с появлением первого веб-браузера и началом развития сети Интернет. Поэтому одна из трактовок понятия «интерактивное обучение» – это обучение с использованием компьютерных сетей и ресурсов Интернета. Однако в настоящее время используется более широкое толкование интерактивного обучения – как способность взаимодействовать или находиться в режиме диалога с чем-либо (например, компьютером) или кем-либо (человеком) [8, с. 15].

Следует заметить, что интерактивные методы обучения ориентированы на широкое взаимодействие учеников не только с учителем, но и друг с другом, на доминирование активности учащихся в процессе обучения.

Цель интерактивного обучения – создание комфортных условий обучения, при которых обучающийся чувствует свою успешность, интеллектуальную состоятельность, что делает процесс обучения более продуктивным, качественным, что особо актуально в такой образовательной среде – как школа домашнего обучения, где обучаются дети с ограниченными возможностями здоровья.

Занятия в школах домашнего обучения могут организовываться в учреждении, на дому и комбинированно, при этом формы проведения занятий традиционные – индивидуальная, групповая, комбинированная.

Достаточно часто дети с ограниченными возможностями здоровья не могут получать учебную нагрузку в том объеме учебных часов, которая предусмотрена базовым учебным планом и учебной

программой. Поэтому отдельные учебные курсы, прежде всего, так называемые устные предметы (история, биология, география) сокращаются – от 0,5 до 1 ч в неделю.

Кроме того, дети с ограниченными возможностями здоровья не всегда в состоянии работать в течение 45 минут, поэтому возникает проблема: как сократить учебный материал без потери нужного качества, а так же выбрать адекватные и оптимальные формы, методы и приемы обучения [6, 9].

Совершенно очевидно, в данной ситуации, особый упор следует делать на такие методы и формы обучения, которые способствовали бы формированию мотивации, желания учащихся к активному участию в получении знаний и практической реализации данной потребности в деятельности.

В этом отношении школьное географическое образование, со спецификой своего содержания, раскрывающим перед учениками пространственное разнообразие жизни и деятельности людей, роль человека и человечества в географической среде, вклад людей в развитие мировой цивилизации, взаимосвязи и взаимозависимости компонентов окружающей среды, целостность мира, позволяющим видеть, понимать и оценивать сложную систему взаимосвязей между людьми, территорией и окружающей обстановкой вкупе с интерактивными методами обучения имеют трудно переоценимые возможности в решении вышепоставленных задач.

Место учителя при интерактивном обучении – направление деятельности учащихся на достижение целей урока. Учебный процесс при интерактивном обучении организуется с учетом включенности в процесс познания всех без исключения учеников класса. Совместная деятельность проявляется в том, что каждый вносит свой вклад, в ходе работы идет обмен знаниями, идеями, способами деятельности.

На уроках при интерактивном обучении организуются индивидуальная, парная и групповая работа, используется проектная работа, осуществляется работа с документами и различными источниками информации и др. Среди интерактивных форм занятий хотелось бы отметить такие, как: эвристическая беседа, тренинги, «мозговой штурм», интерактивная лекция, учебная дискуссия, кейс-метод - анализ конкретных практических ситуаций, деловые и ролевые игры и др.

Ролевые игры - пример одной из продуктивных форм реализации интерактивных методов на уроке география. При этом, учителю следует помнить, что ролевая игра – это такая игра, в ходе которой складывается и совершенствуется управление поведением, но, если, подросток не видит жизненного значения игры, то у него исчезает к ней интерес, а значит мотивация, и наконец, ценность знания или навыка, которые он мог бы получить. Конечным результатом такой игры обязательно должен какой-либо общий продукт – фотостенд, видеосюжет, картина, модель, схема, призыв, обращение и пр. Учитель здесь выступает как «скрытый координатор», роль которого весьма велика – планирование, анализ деятельности, обобщение, корректировка, организация рефлексии, оценка. Тематика таких игр на уроках географии весьма обширна и зависит только от творчества учителя и его владения интерактивными формами обучения и развития, например - «Как создать новые рабочие места на Севере России?», «Как спасти село?», «Чрезвычайные ситуации в повседневной жизни» и пр.

Таким образом, реализация в школах надомного обучения интерактивных методов – это насущная потребность, поскольку очевидно, что успешнее будет развивается тот молодой человек, который открыт для сотрудничества, быстрее реагирует на общественные изменения, ищет новые ресурсы для движения вперед, что возможно лишь в интерактивном формате организации процесса обучения.

Литература:

1. Алексюк А.Н. Общие методы обучения в школе. — К.: Радянська школа, 1983. — 244с.
2. Давыдов В. В. Теория развивающего обучения. — М.: ИНТОР, 1996. — 544 с.
3. Загвязинский В. И. Теория обучения: Современная интерпретация: Учебное пособие для вузов. 3-е изд., испр. — М.: Академия, 2006. — 192 с.
4. Краевский В. В., Хуторской А. В. Основы обучения: Дидактика и методика. Учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений. — М.: Издательский центр «Академия», 2007. — 352 с.
5. Методика преподавания психологии (Учебное пособие). Автор: Якубовская Л.П. [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <http://abc.vvsu.ru/>
6. Письмо Министерства образования РФ от 30 марта 2001 года № 29/1407-6 «Об организации образовательных учреждений надомного обучения (школ надомного обучения).
7. Поментун О.І., Пироженко Л.В. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання. — К.: А.С.К., 2004. — 192с.
8. Суворова Н. Интерактивное обучение: новые подходы. М., 2005
9. Федеральный закон от 24 ноября 1995 г. N 181-ФЗ «О социальной защите инвалидов в Российской Федерации» //Российская газета от 24 ноября 1995 г.

Олена Проценко
(Маріуполь, Україна)

РОЗВИТОК ПРОФЕСІЙНОГО АКМЕ МАЙБУТНЬОГО ВИКЛАДАЧА ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

Сучасний розвиток вищої освіти України характеризується суспільними потребами громадян нашої країни, зверненням людини до самої себе, прагненням до максимально повної самореалізації в

професії, набуттям професійного досвіду. На особливу увагу заслуговує професійна підготовка майбутнього викладача вищого навчального закладу, оскільки він є носієм і передавачем загальнолюдських цінностей молодому поколінню. Готовність майбутнього викладача до професійної самореалізації забезпечується розвитком процесів самості, стимулюванням досягнення професійного акме, формуванням педагогічної майстерності та професіоналізму.

Слід зазначити, що «акме» є основним поняттям в акмеології. У сучасній науковій літературі існують декілька трактувань цього явища. У широкому розумінні «акме» розглядається як ступінь зрілості, що характеризується фізичною, особистісною та суб'єктивною зрілістю людини. В акмеології прийнятим стало більш вузьке тлумачення. Під «акме» розуміють пік розвитку, максимальний прояв особистісного ресурсу людини, поведінка якої характеризується вчинками, значущими не тільки для її життєдіяльності, але й для всього суспільства [3, с. 11].

За визначенням О. Бодальова акме – це багатовимірний стан людини, який, хоча і охоплює значний етап її життя і завжди показує, наскільки вона відбулася як громадянин, як фахівець-трудівник, як особистість, він, разом з тим, ніколи не є статичним і відзначається варіативністю і мінливістю [2, с. 5].

О. Дубасенюк розглядає «акме» у вигляді сутності, під якою розуміється внутрішнє, загальне, відносно стійке, підґрунтя явищ, що характеризується основною вершинною ознакою. Останнє проявляється у таких властивостях акме: вищий ступінь будь-чого; вищий ступінь розвитку; вершина, квітуча сила, досконалість; вершина, як зрілість усього; вершина досконалості у людини; вершина, розквіт здібностей людини; вершина як фізична, особистісна і суб'єктивна зрілість людини; вершина у професійній діяльності; вершина, як реалізація творчих здібностей; вершина досконалості і могутності [4, с. 18].

В. Федоров розглядає акме з психолінгвістичного ракурсу та виділяє такі вихідні положення у дослідженні цього явища:

1. Акме - феномен, який існує незалежно від свідомості людини.
2. Акме є семіотичним, символічно-образним багатофункціональним феноменом, виразом якого є певний текст, сюжетом якого є історія професійного становлення.
3. Акме є удаваною вищою точкою (піком) професійного зростання. Шлях до цієї професійної зрілості є сюжетом чи текстом історії професійного життя. Разом з тим, повноцінне досягнення професійної компетентності не є можливим і залишається нездійсненим бажанням [7, с. 34].

Згідно з дослідженнями Т. Щербакової у культурно-історичному контексті виділяються різні визначення змісту та призначення акме. Існує східна та західна традиції акме-досягнень людини. Так, західна традиція трактує акме як енергетичний максимум, вершину досягнення людини, квітучий стан (здоров'я, сила, розум, краса, щастя); як саморухому душу, яка змінює світ заради самоствердження в ньому. Східну традицію представляє субакме, тобто акме, яке визначається енергетичним голодом людини, необхідністю накопичувати, асимілювати та культивувати психічну енергію [1, с. 4].

За визначенням учених-акмеологів (О. Бодальов, В. Ганжин, А. Деркач) змістом «акме» є засвоєння загальнолюдських цінностей, володіння собою, стратегія розвитку життєдіяльності, що передбачає постійний рух до реалізації завдань, корисних всім людям; створення людиною власного середовища для саморозвитку; самовідданість, уміння мобілізувати себе для подолання труднощів, прогнозування наслідків власних вчинків; прагнення до об'єктивності і здатність приймати рішення [3].

Спираючись на вищевказані положення, можна виділити низку узагальнених характеристик акме, як-от: інтенсивність життєдіяльності людини, пік її розвитку, максимальне використання професійних та особистісних ресурсів, максимальна змобілізованість, актуалізація здібностей, задоволення від досягнення вершини розвитку.

В акмеології важливого значення набуває поняття професійного акме, зокрема акме майбутнього викладача вищого навчального закладу. Акме в професійному розвитку (професійне акме) – це психічний стан, який означає вищий для даної людини рівень в його професійному розвитку, який є на даному відрізку часу; максимальну змобілізованість, реалізованість всіх професійних здібностей, можливостей і резервів людини на конкретному етапі життя (при відсутності перенапруження і використання всіх можливостей організму) [1, с. 5]. Іншими словами «акме» – це кульмінація, пік в професійному розвитку педагога на певному відрізку життєвого шляху.

У своїх наукових працях В. Огнев'юк зазначає, що акме в професійному розвитку можуть не співпадати у часі з акме, що досягає людина як індивід, як особистість [6, с. 7]. Піки в розвитку людини як індивіда, як особистості, як суб'єкта професійної діяльності можуть відбуватися в різний час, хоча в цілому акме, підйоми в розвитку сфер психіки можуть ставати джерелом, каталізатором для появи акме в інших сферах. Людина протягом життя може досягати професійних акме різної ступені суспільної і особистісної значимості.

Суспільно і об'єктивно значущі професійні акме – це високий рівень професійно-педагогічних досягнень викладача, які є загальноновизнаними, що значно перевищують нормативний рівень. Такі результати праці означають перехід з рівня професійної майстерності до рівня професійної творчості. Коли викладач виходить за рамки професійного досвіду і включає в професійну діяльність нові завдання, нові прийоми і технології, то він досягає принципово нових професійних результатів, вносить свій індивідуальний творчий вклад в досвід професії. Суспільно значущі професійні акме для педагога представляють собою визначні досягнення, творчі надбання, інноваційний досвід.

Особистісні, суб'єктивно значущі професійні акме – це досить високий рівень професійних досягнень педагога, які суттєво перевищують попередні результати. Ці результати не є такими

важливими для професійного середовища, але усвідомлюються і оцінюються самою людиною як максимально можливий для неї в даний відрізок часу рівень професіоналізму.

Індивідуальні суб'єктивно значимі професійні акме означають мобілізацію зусиль викладача, перемогу над собою, перевищення ним своїх попередніх професійних результатів, досягнення нового для себе рівня професіоналізму, здатність викладача надати своєму професійному розвитку висхідний прогресивний характер [6, с. 7].

Отже, показниками суспільно значущого професійного акме для майбутнього викладача вищого навчального закладу є професійні досягнення, які суттєво переважають результати фахівців у сфері викладання у вищій школі. Показниками суб'єктивно і особистісно значущого професійного акме є професійні досягнення, які перевищують результати в педагогічній діяльності викладача. Ці види професійних акме можуть не співпадати. Додамо, що наявність суб'єктивно значущого акме не завжди визнається соціумом як об'єктивно важливі досягнення. Адже визнання успіхів викладача видатними, об'єктивно значущими не означає, що він досяг свого суб'єктивного максимуму і акме.

Успіх досягнення професійного акме викладачем вищого навчального закладу залежить від низки факторів та умов, які впливають на ефективність цього процесу. Фахівці простежують залежність акме педагога від соціально-економічних умов суспільства, членом якого він є; конкретним історичним часом, в яке він живе, його соціальною приналежністю; конкретної соціальної ситуацією, яка існує в даний момент в суспільстві; віком та статтю людини. Так, В. Колпаков та Г. Дмитренко розрізняють два види акмеологічних чинників [5]:

1) об'єктивні, які проявляються в реальній діяльності, спрямованій на досягнення результату;
2) суб'єктивні, пов'язані з суб'єктивними передумовами міри успішності професійної діяльності (мотиви, спрямованість, здібності, компетентність, вміння, задоволеність, творчість).

Таким чином, розвиток професійного акме майбутнього викладача вищого навчального закладу представляє собою шлях фахівця до вершини професійного удосконалення педагога на певному відрізку життєвого шляху з урахуванням об'єктивних та суб'єктивних чинників.

Література:

1. Акмеология : учеб. пособие / Т.Н. Щербакова. – Ростов-на-Дону, 2008. – 110 с.
2. Бодалёв А.А. Вершина в развитии взрослого человека: характеристика и условия достижения / А.А. Бодалёв. – М. : Флинта: Наука, 1998. – 168 с.
3. Бодалёв А.А. Основные акмеологические закономерности человеческой жизни / А.А. Бодалёв, В.Т. Ганжин // Мир психологии. – 1999. – № 2. – С. 11–23.
4. Дубасенюк О.А. Фундаментальна акмеологія: засади вдосконалення професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів / О.А. Дубасенюк // Акмеологія в Україні: теорія і практика. – 2010. – №1. – С. 18–26.
5. Колпаков В.М. Стратегічний кадровий менеджмент [Електронний ресурс] / В.М. Колпаков, Г.А. Дмитренко. – Режим доступу : <http://library.if.ua/book/146/9678.html>
6. Огнев'юк В.О. Розвиток в університетській освіті акме-компетентнісного потенціалу майбутнього фахівця / В.О. Огнев'юк // Акмеологія - наука XXI століття : мат-ли III Міжнар. наук.-практ. конфер. – К. : Київський ун-т імені Бориса Грінченка, 2011. – С. 6–9.
7. Федоров В.Д. Психолінгвістичний ракурс поняття акмеології / В.Д. Федоров // Акмеологія в Україні: теорія і практика. – №1. – 2010. – С. 27–39.

Вікторія Ромашенко
(Маріуполь, Україна)

СТРУКТУРА І ЗМІСТ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ БАКАЛАВРІВ ФІЛОЛОГІЇ

Постановка проблеми. В умовах переходу до інформаційного суспільства та зміни стандартів освіти виникає необхідність формування у студентів філологічних спеціальностей інформаційно-комунікаційної компетенції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблему формування інформаційно-комунікаційних умінь у майбутніх філологів протягом останніх років досліджували Р.С.Гурін, О.П.Значенко, Н.В.Сороко, О.М.Ванівська, О.А.Подзигун, Р.О.Павлюк, І.Д.Малицька, М.В.Вяльцева, Ю.П.Самойленко, Л.І. Морська. Більшість дослідників (Р.С.Гурін, Н.В.Сороко, О.М.Ванівська, О.А.Подзигун, І.Д.Малицька, Ю.П.Самойленко, Л.І. Морська) зосереджують увагу на інформаційно-комунікаційних технологіях, на формуванні інформаційної культури (О.П.Значенко), наголошують на специфіці роботи з ІКТ вчителя-словесника (Р.О.Павлюк).

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Аналіз наукових праць показує, що багато питань досліджуваної проблеми залишаються нерозв'язаними. Передусім це стосується розробки системного теоретично-методичного підходу: висвітлюються окремі аспекти проблеми, проте не розроблено цілісної системи формування інформаційно-комунікаційної компетенції з урахуванням особливостей філологічних спеціальностей. У зв'язку з цим наявна проблема конкретизації області дослідження: підготовка студентів у вищих навчальних закладах України за освітньо-кваліфікаційними рівнями впроваджена в практику лише з 2005 року, тому питання професійної підготовки бакалаврів

філології вирішуються науковцями у ширшому контексті – підготовки майбутніх учителів гуманітарних/філологічних дисциплін, студентів гуманітарних/філологічних спеціальностей, спеціалістів тощо.

Формулювання цілей статті. Метою даного дослідження є визначення структури і змісту інформаційно-комунікаційної компетенції бакалаврів філології.

Виклад основного матеріалу дослідження. У контексті нашого дослідження розглянемо широке поняття «інформаційна компетенція», що визначається на сучасному етапі розвитку педагогіки неоднозначно: «як складне індивідуально-психологічне утворення на основі інтеграції теоретичних знань, практичних умінь в області інноваційних технологій та певного набору особистісних якостей (О.Б.Зайцева); нова грамотність, до складу якої входять уміння активної самостійної обробки інформації людиною, прийняття принципово нових рішень у різних ситуаціях з використанням технологічних засобів» [1].

Отже, інформаційно-комунікаційна компетенція охоплює широке коло питань, що вимагають від майбутнього фахівця відповідних знань, умінь і навичок. А інформаційно-комунікаційна компетентність визначається ступенем володіння цими знаннями, уміннями і навичками. Таким чином, у процесі підготовки бакалаврів філології значне місце посідає формування інформаційно-комунікаційної компетенції як структурної складової професійної компетентності майбутнього вчителя, чия діяльність у подальшому буде спрямована на формування ключових компетентностей учнів.

Ми дотримуємось позиції провідних дослідників С.О.Сисоевої [2], І.А.Соколової [3], В.В.Осадчого [4], О.М.Спіріна [5] і визначаємо інформаційно-комунікаційну компетенцію як інтегративну якість особистості, яка відображає особливий тип предметно-специфічних знань та особистих якостей фахівця, що забезпечують аналіз знань, умінь та навичок, спрямованих на вироблення, прогнозування та реалізацію оптимальних рішень у різних сферах: орієнтації в інформаційному просторі, отримання інформації та оперування нею відповідно до власних потреб і вимог професійної діяльності. Тобто інформаційно-комунікаційна компетенція є педагогічним інструментом формування компетентної особистості.

Розглянемо зміст інформаційно-комунікаційної компетенції бакалаврів філології, в якому, на нашу думку, можна виділити такі складові: мотиваційна, інформатична, інформаційна, комунікаційна. Мотиваційна складова (МС) має спрямовувати студента на використання інформаційно-комунікаційних технологій у професійній діяльності та в навчанні протягом життя. Інформатична складова (ІС) визначає базові знання з інформатики, необхідні в роботі філолога. Інформаційна складова (ІІ) передбачає вміння працювати з інформацією (пошук та обробка) в процесі діяльності учителя мови і літератури. Комунікаційна складова (КС) передбачає вміння використовувати цю інформацію для реалізації професійної комунікації [7, с. 28].

Розглянемо зміст інформаційно-комунікаційної компетенції бакалаврів філології по відношенню до застосування в професійній діяльності учителя-філолога. Ми виділяємо три компоненти: загальний, загально-педагогічний, предметний.

До загального компонента ми відносимо: загальну вмотивованість мотиваційної складової (використання інформаційних технологій в усіх сферах життя); базові знання, уміння і навички інформатичної складової (устаткування ПК, правила техніки безпеки, основи роботи на комп'ютері); інформаційної складової (робота в мережах, пошук інформації); комунікаційної (загальні навички створення комунікації засобами ІКТ).

Загально-педагогічний компонент становить: мотивацію до використання ІКТ в навчальній і науковій діяльності (МС); роботу з програмними пакетами загальнонаукового призначення, педагогічними програмними засобами (ІС); навички обробки інформації за допомогою спеціалізованих програмних засобів (ІІ); методику застосування ІКТ в навчальному процесі (КС).

Предметний компонент можливий при достатній сформованості всіх складових інформаційно-комунікаційної компетенції. Тобто цілеспрямована мотивація до застосування ІКТ безпосередньо в професійній діяльності вчителя-філолога – у педагогічній і самоосвітній діяльності; вільне володіння ІКТ для підтримки професійної діяльності фахівця-філолога: програмами MS Office (Word, Power Point, Microsoft Publisher, Excel); готовими програмними засобами (електронними підручниками, енциклопедіями, посібниками, словниками тощо); Інтернет-ресурсами; соціальними сервісами Інтернету.

Ми виходимо з того, що результатом професійної підготовки вчителів-філологів на ОКР «бакалавр» має бути сформована інформаційно-комунікаційна компетенція як сукупність знань щодо: використання таких програм, як MS Office; інформаційних сервісів: WWW, електронної пошти, електронних конференцій, IRC, електронних бібліотек, Web2; психолого-педагогічних засад використання ІКТ; вимог до інформаційно-комунікаційних технологій, до формування інтерактивних навчально-методичних комплексів з мови та літератури; відмінностей інформаційно-комунікаційні технологій навчання від традиційних технологій; дидактичних можливостей персонального комп'ютера; специфіки використання цільового програмного забезпечення у викладанні; особливостей управління навчальним процесом за допомогою ІКТ; комп'ютерно-орієнтованих методів навчання.

За сукупністю отриманих знань, сучасний учитель-філолог з ОКР «бакалавр» зі сформованою інформаційно-комунікаційною компетенцією має володіти певними вміннями: опрацьовувати електронні документи; створювати мультимедійні презентації; розташовувати особисті науково-методичні розробки в мережі Інтернет; використовувати комп'ютер при розв'язуванні практичних задач; працювати в навчальних комп'ютерних програмах; конструювати електронні навчальні матеріали; використовувати інформаційні технології для оцінювання результатів навчання; використовувати інформаційні технології

для підвищення рівня професійної компетенції і виконання навчальної, виховної, дослідницької тощо функцій.

Висновки. Сучасна педагогічна теорія потребує розробки системного теоретично-методичного підходу до проблеми формування інформаційно-комунікаційної компетенції бакалаврів філології. Інформаційно-комунікаційна компетенція як складне професійно-індивідуальне новоутворення є однією із структурних складових професійної компетентності. Інформаційно-комунікаційна компетенція бакалаврів філології має такі складові: мотиваційну, інформатичну, інформаційну, комунікаційну. По відношенню до застосування в професійній діяльності учителя-філолога у змісті інформаційно-комунікаційної компетенції наявні три компоненти: загальний, загально-педагогічний, предметний.

Перспективи подальших розвідок. Подальших досліджень потребує розробка змісту, структури і методики формування інформаційно-комунікаційної компетенції бакалаврів філології.

Література:

1. Національна бібліотека України. Павленко О. О. Інформаційна та комунікативна компетенції у професійних стандартах митників [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/ITZN/em10/content/09poooct.htm>
2. Сисоєва С.О. Інтерактивні технології навчання дорослих: навчально- методичний посібник / Сисоєва С.О.; НАПН України, Ін-т педагогічної освіти і освіти дорослих. – К.: ВД «ЕКМО», 2011. – 320 с.
3. Соколова І. В. Формування аксіологічних компонентів професійної компетентності майбутнього вчителя: концептуальні засади / І. В. Соколова // Педагогічний процес : теорія і практика. – Київ, 2012. Випуск 4. – С. 129 – 139.
4. Осадчий В.В. Система інформаційно-технологічного забезпечення професійної підготовки майбутніх вчителів в умовах педагогічного університету: [монографія] / В.В.Осадчий, за ред. С.О.Сисоєвої. – Мелітополь: Видавничий будинок ММД, 2012. – 420 с.
5. Спірін О. М. Інформаційно-комунікаційні та інформативні компетентності як компоненти системи професійно- спеціалізованих компетентностей вчителя інформатики. [Електронний ресурс]. – // Інформаційні технології і засоби навчання. – 2009. – №5 (13). – Режим доступу до журналу: <http://www.ime.edu-ua.net/em.html>
6. Definition and Selection of Competencies. Theoretical and Conceptual Foundations (DESECO). Strategy Paper on Key Competencies. An Overarching Frame of Reference for an Assessment and Research Program – OECD (Draft).

Науковий керівник:

доктор педагогічних наук, професор Сисоєва Світлана Олександрівна

Татьяна Слета

(Санкт-Петербург, Россия)

К ВОПРОСУ О РАЗВИТИИ ТВОРЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ДЕТЕЙ ПУТЕМ ПЕДАГОГИЧЕСКОГО ВОЗДЕЙСТВИЯ В УСЛОВИЯХ СПЕЦИАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

В настоящее время большое внимание уделяется вопросу инновационных технологий в специальном обучении. Примером может служить такое направление как арт-терапия. В специальном образовании это направление представляет собой обобщение опыта применения искусства в качестве средства комплексного воспитательного, развивающего и коррекционного воздействия на детей с ОВЗ. В системе различных направлений психотерапии: «Арт-терапия рассматривается как совокупность психологических методов воздействия, осуществляемых при помощи изобразительной деятельности и психотерапевтических отношений, психокоррекции, психопрофилактики, реабилитации и тренинга лиц с различными физическими недостатками, эмоциональными и психическими расстройствами, а также представителей групп риска» [5].

Арт-терапевтические занятия позволяют решать различные образовательные задачи [4].

Воспитательные. Взаимодействие строится таким образом, чтобы дети с ОВЗ учились корректному общению, сопереживанию, бережным взаимоотношениям со сверстниками и взрослыми. Это способствует нравственному развитию личности, обеспечивает ориентацию в системе моральных норм, усвоение этики поведения. Происходит более глубокое понимание себя, своего внутреннего мира (мыслей, чувств, желаний). Складываются открытые, доверительные, доброжелательные отношения с педагогом [4].

Коррекционные. Достаточно успешно корректируется образ «Я», который ранее мог быть деформированным, улучшается самооценка, исчезают неадекватные формы поведения, налаживаются способы взаимодействия с другими людьми. Хорошие результаты достигнуты в работе с некоторыми отклонениями в развитии эмоционально-волевой сферы личности [4].

Психотерапевтические. «Лечебный» эффект достигается благодаря тому, что в процессе творческой деятельности создается атмосфера эмоциональной теплоты, доброжелательности, эмпатичного общения, признания ценности личности другого человека, забота о нем, его чувствах, переживаниях. Возникают ощущения психологического комфорта, защищенности, радости, успеха. В результате мобилизуется целебный потенциал эмоций [4].

Диагностические. Арт-терапия позволяет получить сведения о развитии и индивидуальных особенностях ребенка с ОВЗ. Это корректный способ понаблюдать за ним в самостоятельной деятельности, лучше узнать его интересы, ценности, увидеть внутренний мир, неповторимость, личностное своеобразие, а также выявить проблемы, подлежащие специальной коррекции. В процессе занятий легко проявляются характер межличностных отношений и реальное положение каждого в коллективе, а также особенности семейной ситуации. Арт-терапия выявляет и внутренние, глубинные проблемы личности. Обладая многосторонними диагностическими возможностями, она может быть отнесена к проективным тестам [4].

Развивающие. Благодаря использованию различных форм художественной экспрессии складываются условия, при которых каждый ребенок переживает успех в той или иной деятельности, самостоятельно справляется с трудной ситуацией. Дети учатся вербализации эмоциональных переживаний, открытости в общении, спонтанности. В целом происходит личностный рост человека, обретается опыт новых форм деятельности, развиваются способности к творчеству, саморегуляции чувств и поведения. Это понятие можно осветить через призму развивающего обучения и творческой деятельности [4].

Любой опыт может быть усвоен двумя путями: воспроизводящий, в основе лежит активное усвоение ребенком выработанных ранее приемов поведения и способов действий для дальнейшего их совершенствования. Этот путь можно обозначить как путь развивающего обучения. Основой другого пути является творческая переработка, создание новых образов, действий. Это путь творчества.

По своему характеру творчество и обучение противоположны, но между ними устанавливаются тонкие и взаимовлияющие связи.

Обучение не является механическим процессом передачи знаний и умений. Обучение – это двусторонний процесс. Обучая всех детей определенным знаниям и навыкам в художественной деятельности, педагог не должен забывать, что возможности каждого из них индивидуальны. По мере того, как дети овладевают новыми навыками, у них появляется желание к свободе самовыражения. Так, в процессе обучения рисованию дети с отклонениями в развитии, так же как и нормальные дети начинают экспериментировать с цветом: сопоставляют и смешивают, комбинируют в различных сочетаниях. Это способствует более правильному, выразительному изображению предметов, помогает возникновению у ребенка художественного образа, развитию творческой фантазии.

Если творчество обозначить как деятельность детей, то оно в свою очередь предоставляет новые возможности для их развития.

Детское творчество является первоначальной ступенью в развитии творческой деятельности. Вместе с тем, творчество способно доставить удовольствие своей непосредственностью и свежестью выражения ребенку. В своем художественном творчестве ребенок открывает новое для себя, а для окружающих – новое в себе.

Пути формирования художественного творчества своеобразны. Важнейшее педагогическое условие – организация наблюдений детей за окружающей жизнью, нахождение того, что может быть отражено в рисунках, аппликациях, в пении, инсценировках, лепке и т.д. Развитие способов «вслушивания», «всматривания» в образный мир, в звуки и краски природного и предметного мира – путь, по которому развивается творчество ребенка. Важны этапы формирования детского творчества с постановкой разнообразных заданий [2].

Термин «творческие задания» известен нам из дошкольной педагогики. Следует отметить два его компонента. Задания названы творческими, так как дети должны самостоятельно находить новое выражение. Но они также названы заданиями, так как предполагается, что творчество детей не должно являться полностью самостоятельным, а с участием взрослого, который будет организовывать обстановку, условия, материалы, побуждать детей к творческим действиям [1].

Творческие задания стимулируют художественную образность в действиях детей, вызывают определенные чувства, побуждают к воображению.

Исследование путей формирования творчества дает возможность определить три этапа в усложнении заданий.

1. Задания, требующие от детей первоначальной ориентировки в творческой деятельности. Создается установка на новые для них способы действий: сочини, придумай, найди, измени. Дети действуют совместно с педагогом, проявляя себя в отдельных случаях, применяя элементы творческих действий.

2. Задания, вызывающие у детей целенаправленные действия, поиски решений. Благодаря заданиям этого типа ребенок попадает в постоянно меняющиеся ситуации и начинает понимать, что на основе старого можно найти новые комбинации, видоизменить, улучшить сделанное ранее. Возникает атмосфера совместного творчества со взрослым, ребенок получает первое представление о том, что общими усилиями можно доставить другим удовольствие.

3. Задания, предлагающие самостоятельные действия детей. Они обдумывают замысел игры, лепки, планируют свои действия, намечают какими художественными средствами лучше воспользоваться. Эти задания выявляют способности каждого ребенка.

Обучение и творчество имеют свои специфические мотивы. При обучении детей побуждают к усвоению художественного опыта, они должны подражать определенным эталонам выражения и изображения в рисунке, проявляя при этом инициативу и самостоятельность действий. В творчестве усилия детей направлены на поиски новых сочетаний [2].

Есть различие и в результатах. Во время обучения дети осваивают определенные образовательные сведения, умения, что ведет к развитию разносторонних художественных способностей. Уровень знаний и навыков устанавливается в соответствии с возрастом. В творчестве дети овладевают способами творческих действий. Качество творческих действий определяется такими компонентами, как творческим воображением и обобщением реальной практики, интуицией, обогащенной художественным опытом ребенка, и преднамеренностью поисков [2].

Характер педагогического руководства также различен. В обучении существенно систематичность, постепенность усвоения материала всеми детьми. При развитии творчества отмечаются лишь примерные этапы, которые могут варьироваться. Особую роль играет атмосфера увлеченности, возможности совместного творчества взрослого и ребенка.

Сопоставление обучения и творчества показывает, что они специфичны по своим мотивам, результатам и методам руководства. Однако между ними имеются существенные связи. Лишь тогда, когда обучение носит воспитывающий характер, возможно успешное развитие творчества.

Творчество детей в свою очередь активизирует процесс обучения. Ведь от детей требуется применение творческих действий.

Творчество может успешно развиваться в тех условиях, где обеспечена планомерность и систематичность обучения и дети имеют определенный уровень художественного развития [2].

Таким образом, основной целью применения арт-терапии в специальном образовании является сохранение или восстановление здоровья учащихся и их адаптации к условиям образовательного учреждения путем реализации психокоррекционного, диагностического и психопрофилактического потенциала [5].

Литература:

1. Алексеева М. Ю. Практическое применение элементов арт-терапии в работе учителя. Учебно-методическое пособие для учителя иностранного языка. М.: АПК и ПРО, 2003. – 88 с.
2. Григорьева Г.Г. Изобразительная деятельность дошкольников. Москва, 1999.
3. Лебедева Л. Д. Практика арт-терапии: подходы, диагностика, система занятий. СПб.: Речь, 2003.
4. Лебедева Л.Д. Педагогические аспекты арт-терапии// Дидактика 2000. № 1.
5. Медведева Е. А., Левченко И. Ю., Комиссарова Л. Н., Добровольская Т. А. Артпедагогика и арттерапия в специальном образовании. М.: Издательский центр «Академия», 2001. – 246 с.

Олена Філімонова
(Луганськ, Україна)

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ХОРЕОГРАФІВ

Сьогодні українська педагогічна система перебуває на етапі кардинальних змін і характеризується інтегративними процесами по зближенню з освітніми системами країн зарубіжжя. Модернізація вітчизняної освіти та її входження в європейський освітній простір висуває нові вимоги до підготовки фахівців.

Практика показує, що когнітивна парадигма (знання, уміння, навички), що існує протягом багатьох десятиліть у професійній освіті, вже не актуальна. Сьогодні, важливим є не тільки об'єм знань, які отримуються випускником, а й формування у нього уміння ними оперувати. Фахівець повинен бути готовим до змін та вміти пристосовуватись до нових вимог, які пред'являються виробництвом та працедавцем, оперувати й управляти інформацією, активно діяти, швидко приймати рішення, навчатись упродовж життя [1, с. 6]. Іншими словами, в освітній політиці наголошується на тому, що необхідно "формувати не лише носія знань, а й творчу особистість, здатну використовувати отриманні знання для конкурентоспроможної діяльності у будь-якій сфері життя" [2].

Тому, загальне визнання отримала педагогічна парадигма, орієнтована на особистісний розвиток фахівця, виховання його особистісних якостей. Акцентування робиться не стільки на професійні знання й уміння, скільки на професійно значущі якості [3, с. 13]. На нашу думку, ця тенденція стосується і професійної підготовки майбутніх хореографів.

Наукові праці, присвячені проблемі, що досліджується, свідчать про складність і недостатню її вивченість. Історія і теорія хореографічного мистецтва і освіти викладені в працях Р. Захарова, Ж.Ж.Новерра та ін.; загальнотеоретичні основи професійної підготовки педагога-хореографа розглядаються в роботах А.Ваганової, Є. Валукіна, Ю. Громова, Т. Калашникової, А. Мессерера, С.Забредовського, Л.Цветкової та ін.; теорія формування художньої творчості учнів засобами ритміки й танцю в рамках приватних методик закордонних і вітчизняних педагогів-хореографів знайшли відбиття в працях В. Гіглаурі, М. Грем, Е. Далькроза, М. Каннінгхема, Х. Лімона, В. Нікітіна, Н. Шереметьєвської та ін..

Отже, метою нашої статті є вивчення особливостей професійної підготовки майбутніх хореографів та виділення актуальних проблем пов'язаних з цією підготовкою.

Як відомо, специфіка хореографічного мистецтва в вузькому змісті полягає в руховому

(танцювальному) виконанні, тобто вмінні передавати ідейний задум автора твору за допомогою тіла й акторської гри. Але професія хореограф – досить широке поняття, це може бути і танцюрист у складі танцювального колективу, і постановник танців, і керівник дитячого або професійного колективу, і балетмейстер, постановник балетних спектаклів. Професійний хореограф з'єднує у своїй роботі функції педагога, репетитора й балетмейстера.

На думку більшості педагогів-хореографів, хореографічна освіта крім виконавської підготовки включає розвиток у студентів їх базових творчих здібностей, формування педагогічних умінь та навичок, а також навчання вмінням створювати власний хореографічний продукт. Ця галузь потребує вивчення протягом всього життя, тобто вона потребує постійної освіти та підвищення кваліфікації.

Сьогодні вища хореографічна освіта крім формування глибокої теоретичної бази знань, широкого спектра практичних умінь і навичок, необхідних у майбутній професії, вимагає виховання в студентів особистісних професійно значущих якостей.

На результат хореографічної освіти впливає наявність таких якостей, як образно-естетичне і психолого-педагогічне мислення, творча індивідуальність, творча активність (креативність), рефлексія, емпатія, духовність, артистизм, музичність, танцювальність, пластичність, емоційність при виконанні або показу танцю, загальнокультурний розвиток і фізичний розвиток, що, на нашу думку, складає високий рівень готовності до професійної діяльності у хореографічних кадрах.

Для підготовки педагога-хореографа нового покоління, універсального танцюриста, дослідника і творця, необхідне інноваційне відношення до процесу професійної підготовки і свіже бачення освітньої моделі [4, с. 188 –189].

Ми повністю поділяємо позицію Є. Валукіна, що рівень освіти, виховання й культури сучасного учня хореографічної школи багато в чому буде залежати від того, яким буде сучасний педагог-хореограф, як він буде здійснювати свою професійну діяльність, від його умінь реагувати на вимоги, пропонувані до нього суспільством, застосовуючи у своїй роботі теоретичні й практичні досягнення хореографічної науки” [5, с. 5].

Молодий фахівець-хореограф, випускник вузу повинен: вирішувати завдання, що відповідають його кваліфікації; уміти здійснювати процес навчання учнів у танцювальному колективі з орієнтацією на завдання навчання, виховання й розвитку особистості та з урахуванням специфіки предмета, що викладається; уміти стимулювати розвиток позаурочної діяльності учнів з урахуванням психолого-педагогічних вимог, пропонуваних до освіти і навчання; уміти аналізувати власну діяльність, з метою її вдосконалювання і підвищення своєї кваліфікації.

Враховуючи специфіку вузівського навчання можна умовно виділити три етапи становлення майбутнього хореографа.

Перший етап – адаптація студентів до умов навчального процесу у вузі. На цьому етапі здійснюється заповнення пробілів у знаннях недавніх випускників шкіл, пристосування до способів організації навчальної роботи, характерних вузові.

Другий етап – активне освоєння способів оволодіння методологічними вміннями і навичками.

Третій етап – професійна орієнтація студентів, що вимагає включення додаткових компонентів у процес навчання (наприклад, навчальної, педагогічної практики) і додання професійної спрямованості іншим формам і методам навчання.

Кафедра хореографії Луганського національного університету імені Тараса Шевченка, як і кафедри інших навчальних закладів, здійснює професійну хореографічну підготовку за навчальним планом, який укладений відповідно до державних стандартів з обліком нормативних актів, рекомендацій Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України. На основі навчальних планів щорічно викладачами кафедри формуються робочі навчальні програми на один рік. Вони розраховані по кожному курсу та на кожен семестр. В цій програмі відображений чіткий розподіл годин відведених на вивчення дисципліни за різними видами занять й тижневим навантаженням.

Комплексний характер професійної підготовки майбутнього хореографа припускає вивчення студентами цілого спектра спеціальних курсів, спрямованих на формування основних якостей як педагога-балетмейстера, так і хореографа-виконавця. Основними серед профільних дисциплін кафедри хореографії ЛНУ імені Тараса Шевченка є: “Теорія і методика викладання класичного танцю”; “Теорія і методика викладання народно-сценічного танцю”; “Теорія і методика викладання українського танцю”; “Теорія і методика викладання бально-спортивного танцю”; “Теорія і методика викладання сучасних напрямків хореографії”; “Мистецтво балетмейстера” та ін..

Крім того, специфіка вузівської освіти виявляється і у використовуваних формах організації навчального процесу: лекціях, практичних і індивідуальних заняттях і ін. Вони припускають більшу долю самостійної роботи студентів.

Сучасні тенденції професійної підготовки у вузі пов'язані зі скороченням аудиторних занять і

збільшенню часу на самостійну роботу студентів. У таких умовах предметом особливої уваги стає якість спеціально-предметної підготовки майбутніх хореографів, оскільки, з одного боку, дефіцит аудиторних занять змушує підвищувати темп вивчення матеріалу з одночасною його концентрацією, а з іншого боку – самостійне оволодіння ним викликає серйозні труднощі в студентів. У цьому зв'язку виникає проблема пошуку раціональних методів викладання навчальних дисциплін, спрямованих на досягнення гармонічної єдності аудиторних і позааудиторних форм занять.

Підводячи підсумок, зазначимо, що актуальні проблеми підготовки майбутніх хореографів у вузі виділені нами в ході дослідження особливостей цієї підготовки, спрямовує наші наукові пошуки в бік виявлення оптимальних педагогічних та організаційних засобів їхнього вирішення.

Література:

1. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики / Під заг. ред. О.В.Овчарук. – К.: "К.І.С.", 2004. – 112 с.
2. Кремень В.Г. Модернізація освіти – важливий чинник соціального, економічного і політичного розвитку України [Електронний ресурс] / В.Г. Кремень // Вісник НАН України. – 2001. – № 3. – Режим доступу – <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/NarOsv/2007-1/07kvgdlo.htm>
3. Зеер Э. Ф. Психология личностно ориентированного профессионального образования / Э.Ф. Зеер. – Екатеринбург – 2000. – 257с.
4. Митакевич Л.А. Подготовка будущих педагогов-хореографов к решению профессиональных задач [Електронний ресурс] / Л.А. Митакевич. – С. 185–189. – Режим доступа : ftp://lib.herzen.spb.ru/text/mitakovich_116_185_189.pdf
5. Валукин Е. П. Мужской классический танец : [учеб. пособие] / Е.П. Валукин. – М.: ГИТИС им.А.В.Луначарского. – 1987. – 103 с.

Ірина Шумських, Ірина Юрченко
(Макіївка, Україна)

ВИКОРИСТАННЯ МАТЕРІАЛІВ ЗМІ ПРИ ВИВЧЕННІ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ СТУДЕНТАМИ-СОЦІОЛОГАМИ

Стаття є оглядом можливостей використання матеріалів ЗМІ, насамперед наукових журналів та газет, студентами-соціологами при вивченні англійської мови.

Зроблена спроба висвітлення основних особливостей і етапів роботи студентів немовних спеціальностей з текстами журналів і газет для вдосконалення володіння англійською мовою.

Актуальність використання друкованих матеріалів студентами немовних спеціальностей важко переоцінити. На сучасному етапі навчання іноземній мові виникає необхідність вивчення не тільки власної мови, але і культури. Вивчення історії, традицій, культури країни, мова якої вивчається, стає важливим елементом навчання.

Використання сучасних журнальних і газетних статей в курсі вивчення англійської мови як додатковий учбовий матеріал допоможуть освітити сучасні тенденції в британському/американському суспільстві, зрозуміти питання, що хвилюють представників даних культур, існуючі стереотипи і нові віяння. Ці статті містять дискусійні питання, які допоможуть організувати обговорення і мотивувати формулювання і висловлювання власної думки у студентів. З'являється можливість звернути увагу студентів на мовні кліше і засоби аргументації різних точок зору. Газетні та журнальні публікації містять не тільки велику кількість лексичних одиниць з певної тематики, але і стійкі лексичні поєднання, які точно виражають достатньо складні концепції. Вони також містять велику кількість ідіоматичних виразів і фразеологізмів. Вивчення кліше і стійких лексичних поєднань і оборотів мови має особливе значення, оскільки часто студенти формулюють і виражають свої думки на іноземній мові, відверто калькуючи обороти і вирази, типові для рідної мови, особливо при обговоренні проблем, що вимагають побудови складних висловів. Таким чином, друковані матеріали можуть використовуватися як матеріали для роботи над розвитком комунікативних навичок і для формування мовної компетенції. Можливість обговорювати поточні, сучасні проблеми суспільства, шляхи їх рішення, порівнювати тенденції розвитку інших соціумів з аналогічними тенденціями у своєму соціумі не може не послужити стимулом до вивчення і вдосконалення іноземної мови.

Мова наукового журналу та газети, безумовно, має певну специфіку, що відрізняє її від мови художньої літератури. Прагнення в найкоротший строк повідомити про свіжі новини знаходить віддзеркалення як в характері комунікативних завдань, так і в мовному їх втіленні. Однією з особливостей журнального та газетного стилю є наявність слів, що повторюються, і словосполучень. Наприклад, вирази *cold war*, *vital issue*, *disarmament*, *nuclear free zone*, *arm race* і багато інших найімовірніше зустрінуть в газеті, ніж в художньому тексті. Характерною особливістю газетної лексики є велика кількість суспільно-політичних термінів, постійне вживання інтернаціональних слів і неологізмів. Останні представляють безперечний інтерес, оскільки часто важкі для розуміння.

Як відомо, неологізми – це слова і словосполучення, які створені для позначення нових понять, утворені по словотворчим моделях, що діють в мові, і запозичення з інших мов. Найбільш характерними

засобами утворення неологізмів в мові англійської газети є словотворення, зміна значення слів і запозичення з інших мов. Прикладами можуть бути наступні слова:

stay-in - пікетування

apply-in – вимога рівних можливостей при наймі на роботу

sit-in – сидячий страйк

Останнім часом в мові преси почали з'являтися іменники з компонентом – in:

lobby-in – конференція з політичних питань

buy-in – вигідна операція

break-in – вторгнення в особисте життя громадян

Аналогічна модель використовується для утворення іменників від дієслів з іншим говором.

Наприклад:

Over: take-over- захоплення влади

switch-over – перехід на іншу тему

Out: walk-out -забастовка

lay-out - безробітний

On: sign-on - реєстрація

Up: pile-up – велика кількість

make-up - примирення

break-up – розпад

Для стилю газет і журналів характерна поява неологізмів з певним набором афіксів, а також незвичайне поєднання основ і афіксів. У багатьох випадках афікси утворюють нові значення. Наприклад, - ship -. У газетній лексиці цей суфікс у поєднанні з морфемою – map- утворює відвернуті іменники із значенням якості, ознаки:

brinkmanship – балансування на межі війни

one-upmanship – прагнення бути першим

statesmanship – мудрість державного діяча

То ж можна сказати і про суфікс – dom, -, який в друкованій лексиці почав уживатися для утворення нових слів. Наприклад:

bogdom – життєва безвихідь

officialdom – офіційні круги

suckerdom – дармоїдствує

Серед суфіксів, що часто уживаються, слід назвати і суфікс дієслова - ise (ize), який особливо частотен в мові американських газет:

fictionalize – вигадувати

itemize – розглядати за пунктами

institutionalize - узаконити

westernize – європеїзувати

При читанні журналів і газет студенти можуть зустрітися із скороченнями, які вони не знайдуть в словниках і довідниках. З'являються нові політичні партії, організації, новий вигляд і системи сучасної зброї. Їх довгі назви стають настільки загальновідомими, що допускають скорочення і, як правило, не пояснюються в тексті. Наприклад:

UNESCO – United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization

WHO – World Health Organization

NASA – National Aeronautics and Space Administration

Для того, щоб максимально спростити читання і розуміння газетного тексту, в мові газетних повідомлень уживаються слова, що постійно повторюються, і словосполучення. Вони складають термінологію газетного стилю і є газетними штампами, або кліше. Наприклад:

War propaganda, war hysteria, well-informed sources, danger economic difficulties, overwhelming majority, peaceful coexistence.

Кліше необхідні в газетному стилі, оскільки вони викликають потрібні асоціації і не допускають двозначності. Наприклад:

International relations – міжнародні відносини

Peaceful means – мирні засоби

Legitimate interests – законні інтереси

great powers – великі держави

nuclear powers – ядерні держави

super powers - наддержави

to strengthen peace – укріплювати мир

to stop the arms race – зупинити гонку озброєнь

to maintain peace – підтримувати мир

to have priority – користуватися перевагою

arms race – гонка озброєнь

to sit in the cabinet - бути членом уряду

arms limitation talks – переговори про скорочення озброєнь

nuclear weapons tests – випробування ядерної зброї

Читанню тексту повинна передувати робота з усунення граматичних труднощів, які виникають при читанні оригінальних газетних та журнальних текстів. Правильному розумінню журнальної або

газетної статті може перешкоджати незнання політичної обстановки, реалій країни, де відбулася подія. Тут необхідні пояснення викладача.

Газетні статті є ефективним засобом засвоєння студентами того або іншого мовного матеріалу. Газета є частиною культури англomовних країн, і з її допомогою студенти не тільки удосконалюють мову, але і приходять до розуміння особливостей життя цих країн.

Слід визнати, що в даний час не можна вважати проблему використання друкованих матеріалів статей остаточно вирішеною. Цілий круг питань вимагає спеціального дослідження. Необхідний підготовчий етап для роз'яснення особливостей, і лише після цього можлива ефективна робота з газетним та журнальним текстом, коли теоретичні знання згодом повинні бути освоєні практично.

Література:

1. Захарова И.Г. Информационные технологии в образовании. – 5-е изд., стер.- М.: Издательский центр «Академия», 2008. – 192 с.
2. Косарева О.Г. Аббревиатура как одно из средств экономии и экспрессии речи // ИЯШ, 2004, № 2. – с.85.
3. Черноватий Л.М., Карабан В.І. Переклад англomовної громадсько-політичної літератури. Вінниця: Нова книга, 2006. – 400 с.
4. Ntwspapers in Britain. Газета “English”, № 8, 2002.
5. <http://www.thebigproject.co.uk/news/>
6. <http://englishtips.org/periodicals/>
7. <http://englishlanguage.ru>
8. <http://goldenenglish.ru>

СЕКЦИЯ: ПРАВО**Лилия Испенбетова
(Актобе, Казахстан)****ПРИКАЗНОЕ ПРОИЗВОДСТВО В ГРАЖДАНСКОМ ПРОЦЕССЕ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН**

Одной из форм упрощенного производства в гражданском судопроизводстве выступает приказное производство. Институт приказного производства довольно новый институт гражданского процессуального законодательства. Причиной появления данного института явилась необходимость совершенствования форм правоприменительной деятельности судов по защите прав физических и юридических лиц. Также к ней можно отнести нецелесообразность применения искового производства к рассмотрению бесспорных требований. Нецелесообразность в данном случае характеризуется сложностью, длительностью и достаточно дорогостоящей процедурой защиты субъективных прав. Использование же упрощенных правовых процедур, в виде приказного производства в гражданском процессе позволяет облегчить, ускорить и повысить эффективность защиты прав в гражданском процессе.

Как самостоятельный и упрощенный вид гражданского судопроизводства, институт приказного производства основывается на бесспорных документах (доказательствах) и имеет характерные признаки [1].

Первый признак приказного производства, на котором стоит остановиться это ограниченность круга требований, по которым выдается судебный приказ[2].

Перечень этих требований предусматривается ст.140 ГПК РК. К ним относятся:

- 1) требование, основанное на нотариально удостоверенной сделке;
- 2) требование, основанное на письменной сделке и признано ответчиком;
- 3) требование, основанное на протесте векселя в неплатеже, неакцепте и недатировании акцепта, совершенном нотариусом;
- 4) требование о взыскании алиментов на несовершеннолетних детей, не связанное с установлением отцовства или необходимостью привлечения третьих лиц;
- 5) требование о взыскании с граждан и юридических лиц недоимки по налогам и другим обязательным платежам;
- 6) требование о взыскании начисленных, но не выплаченных работнику заработной платы и иных платежей;
- 7) требование органом внутренних дел или финансовой полиции о взыскании расходов по розыску ответчика или должника;
- 7-1) требование о бесспорном истребовании предмета лизинга в соответствии с законодательными актами Республики Казахстан;
- 10) требование ломбарда к должнику-залогодателю об обращении взыскания на предмет залога[3].

Данный перечень является исчерпывающим. Из него видно, что нет необходимости разрешать такого рода требования с соблюдением полного порядка судопроизводства. Поэтому был введен институт приказного производства, который позволил судьям в суде первой инстанции рассматривать бесспорные требования в упрощенном порядке.

Вторым признаком приказного производства является упрощенная процедура выдачи судебного приказа. Она заключается в самой подаче заявления о выдаче судебного приказа в упрощенной форме, т.е. без указания материально-правовых оснований предъявленного требования и без нормативного обоснования последнего, а также в том, что законом установлены сокращенные сроки производства.

Такое процессуальное действие регламентировано статьей 139 ГПК РК, которая гласит, что судебный приказ представляет собой акт судьи, вынесенный по заявлению взыскателя о взыскании денежных сумм или истребовании имущества от должника по бесспорным требованиям без вызова должника и взыскателя для заслушивания их объяснений и без судебного разбирательства. Кроме этого судебный приказ имеет силу исполнительного документа. Согласно статье 145 ГПК РК судебный приказ по существу заявленного требования выносится судьей в течение трех дней со дня поступления заявления в суд, а при искомом производстве данный срок может составлять до 2-х месяцев. Это говорит о том, что экономия процессуального времени характерна скорее для приказного производства, нежели искового.

Главным отличительным признаком приказного производства является бесспорность производства. Характеризуется оно тем, что споры о праве в данном производстве рассмотрены быть не могут, а само приказное производство не носит характера состязания. Отсутствие принципа состязательности не относится к недостаткам гражданского процесса, так как его отсутствие полностью заменяется другим принципом гражданского процесса – принципом процессуальной экономии.

Если же рассмотреть судебный приказ как судопроизводство, то оно будет представлять собой определенную последовательность действий регулируемых ГПК РК. По мнению И.М. Зайцева судебный приказ является самостоятельным видом гражданского судопроизводства. По мнению же Баймолдиной З.Х., приказное производство нельзя рассматривать как отдельный вид гражданского судопроизводства и ставить вровень с исковым, особым исковым и особым производствами. Критерием выделения названных трех видов судопроизводства являются особенности порядка рассмотрения и разрешения

определенного круга гражданских обусловленных предметом судебной деятельности, спецификой спорных вопросов. Судопроизводство по этим делам осуществляется в полной судебной форме. Иначе судебная форма обстоит в приказном производстве. В нем отсутствуют многие процессуальные институты, которые присущи для других видов гражданского судопроизводства. Особенностью рассмотрения дел в порядке приказного производства является упрощенное судебное доказывание. Более того, взыскатель и должник не извещаются о рассмотрении требования. Соответственно исключается судебное разбирательство, а также невозможна подача ходатайств. Итогом приказного производства является акт судьи.

Кроме этого, общие теоретические проблемы и связанные с процессуальными особенностями протекания стадий приказного производства также продолжают оставаться неразрешенными [4].

В частности существуют проблемы в вопросах размера государственной пошлины. Данные вопросы регулируются исключительно Налоговым кодексом Республики Казахстан.

Итак, анализируя приказное производство, как самостоятельную процессуальную форму защиты права, обладающую отличительными признаками и процессуальными особенностями протекания стадий производства, прослеживается лишь удобство и эффективность защиты нарушенного права.

Литература:

1. Власов А. А., Власова М. Г., Черкашин В. А. Гражданский процесс в вопросах и ответах: Учеб. пособие / Под ред. А. А. Власова. — М.: ТК Велби, Изд-во Проспект, 2004. — 368 с.
2. Смыслина, Е. В. Приказное производство в российском гражданском процессе: Основные признаки / Е. В. Смыслина. // Политические и правовые системы. — Краснодар: Кубанский государственный университет, 2001.
3. Гражданский процессуальный кодекс Республики Казахстан от 13 июля 1999 (с изменениями и дополнениями по состоянию на 02.08.2011 г.): Учебно-методическое пособие. Алматы: — «Издательство Норма», 2011. — 180 с.
4. Гражданский процесс: Учебник / Под ред. д.ю.н., проф. А.Г. Коваленко, д.ю.н. проф. А.А. Мохова, д.ю.н., проф. П.М. Филиппова. — М.: Юридическая фирма «КОНТРАКТ»; «ИНФРА-М», 2008. — 448 с.

Научный руководитель:

Преподаватель кафедры ГПД юридического факультета Актюбинского государственного университета имени К.Жубанова, Ескибаева Сандугаш Серикбаевна

Святослав Ланін
(Полтава, Україна)

ПРАВОВИЙ НІГІЛІЗМ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА: ПРИЧИНИ ВИНИКНЕННЯ ТА ФОРМИ ПРОЯВУ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

Сучасні дослідники пов'язують розбудову в Україні громадянського суспільства зі значним підвищенням правосвідомості громадян, їх правової культури, законслухняності, подоланням явищ правового нігілізму, професійної деформації. Це питання на сьогодні стало особливо актуальним та потребує подальшого вивчення, і не випадково. За роки незалежності України багато що змінилося в житті суспільства та свідомості людей. Але це не означає повної ліквідації тих деформацій правової свідомості населення, які склалися за роки радянської влади та отримали назву «патології демократії». Подолання цих проявів та створення умов для підвищення рівня правової культури населення — це на сьогодні першочергове завдання суспільства і держави України на шляху розбудови громадянського суспільства і правової держави.

Дослідники зазначають, що саме на основі наукового правового мислення та наукової правосвідомості можливе вирішення суттєвого завдання громадянського суспільства — досягнення адекватного рівня правової культури і формування ідеалу правової особистості, яка поважає правовий закон, визнає його верховенство у всіх сферах життя, своїми діями підтримує режим правозаконності в Україні [2]. Доводиться констатувати той факт, що прийнята 28 червня 1996 р. Конституція України, яка закріплює пріоритет верховенства права, до цього часу не відіграє в суспільному житті України тієї ролі, яка їй належить [1].

Існування в українському суспільстві такого феномена, як правовий нігілізм, та його руйнівний вплив на правове життя суспільства, який ми, на жаль, не можемо заперечувати, вказує на потребу в дослідженні його сутності як одного з проявів «спотвореної правової свідомості».

У науковій літературі існує чимало наукових теоретичних розробок, які досліджують сутність правового нігілізму, аналізують форми його прояву та визначають тенденції щодо їх подолання в умовах демократії. На тему правового нігілізму та правової культури населення написано безліч статей і робіт, багато вітчизняних науковців займалися дослідженням даної проблеми, однак це явище до сьогодні залишається неподоланим у зв'язку з відсутністю реально діючих механізмів щодо роз'яснення серед населення основ правової культури.

Зокрема, у науковому доробку В. Копейчикова, М. Матузова, О. Зрячкіна, І. Голосніченка, Н. Волковицької, В. Туманова розкриваються причини проявів власне правового нігілізму, встановлюється

його тісний взаємозв'язок з поняттям правової культури та формуванням правосвідомості українських громадян.

Метою даного дослідження є характеристика передумов виникнення юридичного – нігілістичних проявів в середовищі українського суспільства та можливих шляхів їх подолання.

В умовах тотального зубожіння абсолютної більшості громадян в кризовій ситуації сьогоdnішнього дня вони все частіше діють не відповідно до правових та моральних норм, а під впливом того негативного середовища, в якому вони опинилися. Як це не прикро, але для значної кількості українців, злочинність стала нормальною реакцією нормальної людини на ненормальні умови життя. У масову свідомість впроваджується антиправова залежність: вигідніше ігнорувати вимоги законів – не вигідно жити по закону. На рівні суспільної свідомості невиконання норм права не завжди викликає осуд.

Науковий аналіз будь-якого явища потребує, перш за все, з'ясування самого його змісту і на цій основі формування поняття щодо об'єкта, що вивчається. Більшість авторів, досліджуючи поняття і зміст правового нігілізму, розглядають його як антипод правової культури. Виходячи з того, що остання саме в такому прояві – це знання, розуміння права і поважання права, яке проявляється в усвідомленому виконанні його приписів, правовий нігілізм трактують як тип правосвідомості, який заперечує соціальну і особисту цінність права, вважає його недосконалим (найменш досконалим) способом регулювання суспільних відносин [6, с.4]

Для з'ясування змісту правового нігілізму у всіх його формах і проявах доцільно поставити питання таким чином: що саме відкидається суспільством, в якому утвердився правовий нігілізм? Мова може йти як мінімум про три види нігілізму:

- легістський, коли панує негативне ставлення до чинного законодавства і розповсюджені навички протиправної поведінки;
- соціологічний, коли вважається, що реально існуючий правопорядок (котрий далеко не завжди відповідає приписам законів) є неправильним і несправедливим;
- класичний правовий нігілізм, коли свобода та рівність усіх учасників соціального спілкування не сприймаються масовою свідомістю як базові цінності і основні принципи законодавчого регулювання [3, с.28-29]. У цій своїй “тримірності” правовий нігілізм являє собою теорію та практику заперечення права як позитивно-ціннісного явища.

У тлумачних словниках нігілізм подається як заперечення цінностей або заперечення усталених суспільством норм, принципів, законів. Правовий нігілізм визначається як напрям суспільно-політичної думки націлений на девальвацію права і законності, на відверту недооцінку соціальної і особистої цінності права.

Еріх Фромм запропонував підходити до нігілізму як до одного з механізмів психологічного захисту. Він вважав, що центральною проблемою людини є внутрішньо властиве людському існуванню протиріччя між буттям «кинутої в світ мимо своєї волі» і тим, що вона виходить за межі природи завдяки здатності усвідомлювати себе, інших, минуле і майбутнє. Він стверджував, що розвиток людини, її особистості відбувається в рамках формування двох основних тенденцій: прагнення волі і прагнення до відчуження [5, с. 271].

Більш сучасною інтерпретацією правового нігілізму є деформований стан правосвідомості особи, суспільства, групи, який характеризується усвідомленим ігноруванням вимог закону, цінності права, зневажливым ставленням до правових принципів і традицій, однак виключає злочинний намір [4, с. 25].

Причинами появи правового нігілізму, на думку більшості дослідників, є, у першу чергу, кризовий стан суспільства. Низький рівень правової культури, нерозвиненість у населення юридичних традицій, які відверто ігноруються, заперечення необхідності і цінності права має глибоке історичне коріння: економічна та політична нестабільність, зміна ідеології та духовних цінностей після розпаду Радянського Союзу, поява нових прошарків населення, зловживання владою вищими посадовими особами держави, гальмування і не завершення реформ, і як наслідок – юридичне невігластво, відставання, правова невихованість населення, відсутність правових знань, досвіду правової діяльності та відповідних навичок, неможливість формування чіткої життєвої позиції [7, с.27].

Досить часто, на побутовому рівні, у пересічного громадянина з'являється негатив та відчуття незахищеності при зустрічі з правовими реаліями. Так, якщо «юридичний шлях» приводить людину в державний орган і вона нашоухується там на бюрократичні процедури та безпідставні відмови; якщо засоби масової інформації спочатку розповідають про досягнення та перспективи нового закону, а потім про те, що він викривлюється і препарується; якщо громадянин звертається до суду за захистом свого дійсного або припустимого ним права і йому говорять, що судовому захисту таке право не підлягає, то саме ці «якщо», а їх перелік можна продовжувати досить довго, і є тим середовищем, яке щоденно і повсюдно відтворює юридично-нігілістичні упередження [8, с.24].

Як прояв правового нігілізму можна розглядати нестабільність національного законодавства, часті, нерідко безсистемні та хаотичні зміни до нього, невміння чи небажання спрогнозувати можливі негативні наслідки законів, що приймаються. Фактично відсутня кваліфікована правова експертиза нових актів. Дуже часто це призводить до того, що закони та підзаконні акти в процесі їх реалізації дають результат, протилежний від того, на який розраховував законодавець.

Доцільно було б зазначити, що формою прояву правового нігілізму є порушення прав людини, особливо таких, як право на життя, честь, гідність, власність, безпеку, здоров'я, соціальні права, що пов'язані із забезпеченням гідного людини рівня життя [8, с.23].

Як вже зазначалось, на існуванні правового нігілізму суттєво відображається низький рівень правової культури та правосвідомості, недостатність правового виховання громадян. Люди, як стверджував французький просвітник Поль Анрі Гольбах, повинні бути впевнені, що «закони створені для них, а не вони для законів» [5, с.278] Сучасні українці не знають, що таке право, вони знають лише, що таке закон, в якому цінують не правовий зміст, а його владно-державницьку природу. Для них він і донині є заборонаю, а не правом.

У даному контексті варто було б звернути увагу і на існування нігілістичних упереджень у середовищі представників багатьох професій, які охоплюються єдиним поняттям юрист. На нашу думку, це явище має загрозливі тенденції, оскільки створює серйозну загрозу брутального порушення прав людини та стає на перешкоді пріоритетів діяльності правової держави.

У середовищі працівників правоохоронних органів правовий нігілізм – це спрямованість на особистий розсуд при розгляді юридичних справ, орієнтація не на вимоги законів, а позицію керівника. Як показують соціологічні дослідження, співробітники органів внутрішніх справ у своїй службовій діяльності керуються переважно «вказівками керівництва», «оперативною обстановкою». Лише менш як половина опитаних (46,9 %) відзначили, що при вирішенні службових справ вони керуються вимогами законів [4, с.25]. Судова і слідча практика дає численні приклади порушень, котрі свідчать не стільки про незнання закону слідчими, прокурорами, суддями, скільки про неповагу до нього, про впевненість у безкарності, байдужість до долі людини.

Певна подібність проявів правового нігілізму представників різних юридичних професій, спільність причин, що його породжують, дозволяють виділити явище професійного правового нігілізму, який, в свою чергу, виступає різновидом професійної деформації правосвідомості юриста.

Більшість науковців сходиться на думці, що правовий нігілізм в Україні це давно закореніле явище яке походить із ментальності нашого народу, однак інші заперечують цю теорію і стверджують що це не більш ніж міф про-західної правової науки, яка навмисно розвиває думку про те що тільки на заході панує істинна правова культура, а ми раби свого менталітету і культури. При цьому всіляко завуальовується те, що при рецепції західної системи введення в дію і забезпечення виконання правових норм всі її принципи, засоби і методи будуть підігнані нашою правлячою елітою під свої потреби, що рідко співпадають з інтересами народу.

Соціальна напруга, економічні негаразди, розпад колись єдиного життєвого простору, дезінтеграція, конфронтація гілок влади, морально-психологічна нестійкість суспільства і багато іншого не тільки не сприяють подоланню правового нігілізму, а й постійно відтворюють і помножують його, тому говорити про швидке і переконливе подолання проявів правового нігілізму, на нашу думку, буде дещо утопічним. На даному етапі більш доцільним буде визначення чітких пріоритетів на рівні держави та поступова їх реалізація. Подолання правового нігілізму в Україні потребує комплексних заходів зі стабілізації суспільства, серед яких економічні, ідеологічні та правові. А саме: спрямованість державної політики на захист інтересів особистості, всебічне забезпечення добробуту громадян, суворе дотримання Конституції і законів всіма державними органами; професійна законодавча діяльність, широке публічне висвітлення законопроектної діяльності, вдосконалення правової експертизи нормативно-правових актів; підвищення професійного рівня посадових осіб та державних службовців; застосування різних форм правового виховання та правової освіти населення.

Література:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. (зі змінами і доповненнями) – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>
2. Указ Президента України «Про Стратегію державної політики сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні та першочергові заходи щодо її реалізації» від 24.03.2012р., № 212/2012 – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>
3. Волковицька Н. Поняття правової свідомості та її структури: теоретичні і методологічні проблеми дослідження / Н. Волковицька // Юридична Україна. — 2010 р. — № 2. — С. 28 – 33.
4. Голосніченко І. Правосвідомість і правова культура у розбудові української держави / І. Голосніченко // Право України. — 2005. — № 4. — С. 24 – 25.
5. Загальна теорія держави і права. / За ред. В.В. Копейчикова / . – К.: Юрінком Інтер, 2002. — 485 с.
6. Матузов Н.И. Правовой нигилизм и правовой идеализм как две стороны «одной медали»/ Н.И. Матузов // Правоведение. — 1994. — №2. — С. 3 – 16.
7. Третяк С. Правове забезпечення правової культури населення як умова створення основ громадянського суспільства / С. Третяк // Право України. — 2005. — № 4. — С. 26 – 28.
8. Туманов В.А. О правовом нигилизме / В.А. Туманов // Советское государство и право. — 1989. — №10. — С. 20 – 27.

Науковий керівник:

старший викладач Шерстюк Інна Володимирівна

Наталья Лучкина
(Курск, Россия)

ПРОБЛЕМЫ РЕАЛИЗАЦИИ ПРИНЦИПА ПРАВОВОГО ГОСУДАРСТВА В РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ

Процесс возникновения и развития правового государства всегда находились в центре научных исследований. Основная причина такого внимания к правовому государству заключается не только в самой идее его возникновения, но и в поисках путей ее наиболее оптимального оформления и эффективного осуществления.

Правовое государство — это, прежде всего, государство демократическое. Сохраняя основные признаки государства, оно является государством гуманитарным, отвергающим жёсткие, деспотические методы воздействия на общество. Правовое государство — это государство больших позитивных возможностей по отношению к обществу и каждому человеку. В нём реализуется следующий принцип: свободное развитие каждого есть условие свободного развития всех [1, с. 39-40]. То есть, права и свободы граждан в правовом государстве рассматриваются как фундамент построения взаимоотношений человека и власти, основной целью которой является обеспечение прав и свобод, создание необходимых условий для их полноценной реализации.

Особый интерес представляет процесс формирования правового государства в Российской Федерации и проблемы, связанные с ним. В их числе вопросы, касающиеся развития гражданского общества в нашей стране, негативное влияние социальных и экономических факторов на процесс развития правового государства, недостаточная реализация принципов, провозглашённых в Конституции, в частности вопросы, связанные с дисбалансом властей.

Важным шагом на пути развития Российской Федерации было принятие Конституции, которая провозгласила в первой статье, что «Российская Федерация — Россия есть демократическое правовое федеративное государство с республиканской формой правления» [3]. Эта статья закрепила ряд принципов, позволяющих отнести наше государство к числу правовых. В главном законе страны нашли отражение важнейшие аспекты правовой государственности: защита прав и свобод человека и гражданина, принцип разделения властей и верховенство права во всех областях и др.

В тоже время на современном этапе существует ряд проблем, препятствующих формированию правового государства в нашей стране. Прежде всего, необходимо отметить то, что положения, закреплённые в Конституции, не реализуются в полной мере. Это касается обеспечения достойной жизни, материального благополучия, свободного развития граждан. Граждане часто имеют низкий материальный достаток, социальную незащищённость, а значит, не имеют возможности обеспечить и реализовать себя. Это порождает другую проблему Российской Федерации — отсутствие среднего класса, увеличение разрыва между богатыми и бедными [5, с. 18-20]. Её решением должно заниматься государство: увеличивать благосостояние граждан, проводить социальную политику, направленную на помощь нуждающимся слоям населения, налоговую политику, направленную на сокращение неравенства и другие меры.

Немаловажной проблемой является несовершенство нормативной базы нашей страны. Хотя и принято множество нормативно-правовых актов, носящих демократический характер, но многие законы Российской Федерации носят нерациональный характер и не могут реализовать и обеспечить права и свободы человека и гражданина. Это, в свою очередь, препятствует развитию в России гражданского общества. Развитие этого института так же обременено социальными и финансовыми кризисами, последствия которых сказываются в Российской Федерации в последние годы. Их преодоление — важнейшие направление развития нашей страны [4, с. 27-28].

Говоря о проблемах развития института гражданского общества, на данный период, одной из главных является чрезмерная степень отчуждения государства от народа. Но гражданское общество предполагает сплочённость всех его членов, наличие общих духовных ценностей, нравственных принципов, интересов, целей. То есть его формирование возможно путём преодоления этого отчуждения, принятия государством ряда мер, которые решат эту задачу. К их числу относят: содействие дальнейшему формированию в России среднего класса, поднятие авторитета семьи, как одного из самых главных институтов гражданского общества, развитие системы самоконтроля власти, создание мощной нормативно-правовой базы организации и функционирования гражданского общества, оказание поддержки национальным диаспорам [4, с. 31-32].

Для решения проблем, связанных с развитием гражданского общества, необходимо принять ряд мер. В России немногочислен средний класс, для его увеличения необходимо проводить приватизацию государственной собственности, причём приватизация должна основываться на принципах законности и справедливости. Говоря об институте семьи, отметим, что в нашей стране проводятся меры для укрепления этого института и улучшения демографической ситуации. Эта политика результативна, но недостаточна. Российским семьям необходима государственная поддержка. Следующая мера — усиление самоконтроля власти. Для этого, по нашему мнению, необходимо поставить государственные органы под контроль общественности. Но для России на современном этапе это будет малоэффективно, и следует придать первостепенное значение в этом вопросе деятельности парламентов субъектов РФ и высшего законодательного органа страны. Осуществление всех мер должно быть связано с нормативным регулированием, то есть с созданием соответствующего законодательства для нормальной организации и функционирования гражданского общества. В этом

направлении уже принято множество нормативно-правовых актов, к числу которых относятся Гражданский кодекс РФ, закон «О политических партиях», закон «Об общественных организациях», закон «О собраниях, митингах, демонстрациях, шествиях и пикетированиях» и т.д. Однако этого нормативного материала недостаточно. Следует работать над этим и издавать новые нормативно-правовые акты, которые будут способствовать развитию и формированию гражданского общества в РФ. При его формировании важно учитывать и многонациональный и полиэтнический состав России, причём при оказании поддержки национальным диаспорам необходимо направлять их деятельность не только в русло развития национальных культур, традиций и обычаев, но и способствовать их активному включению в социально-политические процессы, происходящие в российском обществе [4, с. 33-34].

Важнейшим признаком правового государства является разделение властей и их сбалансированность, но в Российской Федерации доминирует исполнительная власть, что позволяет отнести форму правления в нашей стране к суперпрезидентской республике. Имея значительные полномочия, Президент оказывает существенное влияние на исполнительную, законодательную и судебную власть. В отношении исполнительной власти это проявляется в том, что Президент назначает с согласия Государственной Думы Председателя Правительства России; принимает решения об отставке правительства; по предложению Председателя Правительства назначает на должность и освобождает с должности заместителей Председателя Правительства и министров. Являясь главой государства, Президент одновременно фактически выполняет и функции главы Правительства. Но институт президентства не может быть по своему статусу выше парламента.

Во взаимоотношениях с судебной властью это характеризуется тем, что Президент обладает конституционными возможностями указывать влияние на кадровый состав судебных органов.

В отношениях с законодательной властью доминирование исполнительной власти предопределяется тем, что она может распустить Государственную Думу, назначить референдум, обладает правом на вынесение законопроектов в Думу и т.д. [2, с. 16-17].

Проблема дисбаланса властей требует решения, ведь власти должны быть равны между собой, только в этом случае будет возможно формирование демократического, правового государства.

Говоря о развитии правового государства современной России, необходимо подчеркнуть, что правовое государство — не реальность, а перспектива. Развитие правового государства в нашей стране идёт очень медленно, и это развитие обусловлено многими противоречиями. Таким образом, основная задача развития Российской государственности состоит в том, что бы преодолеть тенденцию высших органов власти к монополизации, сформировать конституционные институты, сбалансировать систему властей и обеспечить реальную защиту прав и свобод человека и гражданина.

Литература:

1. Вершина М.И. Формирование гражданского общества в России и политика Европейского Союза // Социальные и гуманитарные знания. 2010. — № 5. — 72 с.
2. Жалинский А.Э. Разделение властей в Российской Федерации // Право и политики. 2010. — №2. — 64 с.
3. Конституция РФ. Российская газета // 1993.
4. Лейст О.Э., Мачин И.Ф. Гражданское общество и современное государство // Вестник Московского университета. Право. 2009. — № 4. — 59 с.
5. Матузов Н.И., Малько А.В. Правовое стимулирование в условиях становления рыночных отношений // Государство и право. 2008. — № 4. — 71 с.

Анна Москалева
(Курск, Россия)

ПРОБЛЕМЫ ФОРМИРОВАНИЯ ДЕМОКРАТИИ В РОССИИ

Одной из первостепенных задач, которые в настоящее время стоят перед Россией, является выбор оптимального механизма власти, позволяющего наиболее полно учитывать интересы граждан и обеспечивающего подлинное народовластие. В частности, важнейшее значение в данном механизме имеет становление российского политического режима и его практическая реализация, которая осуществляется посредством функционирования структурных элементов данного механизма.

Как известно, политический режим имеет несколько форм, одной из которых является демократия. Демократия определяется как форма политической организации общества, основанная на признании народа в качестве источника власти, на его праве участвовать в решении государственных дел и наделении граждан достаточно широким кругом прав и свобод.

Конституция Российской Федерации определяет Россию как демократическое государство. Однако, говоря, о сущности российского политического режима можно сказать об его двойственности, то есть в нем в рамках российской политической системы уживаются как недемократические, так и демократические методы осуществления политической власти. Поэтому в настоящее время в России не существует в чистом виде какой-либо определенной модели политического режима. Выйдя из периода тоталитаризма, политическая система пытается вобрать в себя черты развитой демократии, но, к сожалению, политический строй в нашей стране отягощен признаками и других политических режимов.

Российский политолог Ю. Красин отмечает, что в настоящее время политическая система России представляет собой некий симбиоз авторитарного и демократического режима, который весьма

затрудняет политическое самоопределение страны и ограничивает возможности демократического развития [1, с. 73]. Характерной особенностью современной России является то, что интересы общества и государства не совпадают, а это значит что общественная власть не имеет никакой эффективной политической структуры, что позволяет говорить о существовании переходного режима. Такой режим иногда еще называют гибридным. Однако в ст.1 Конституции РФ сказано, что Россия есть демократическое федеративное правовое государство с республиканской формой правления [2].

Так значит, демократии в России не существует? С одной стороны так и есть, а с другой мы не можем так утверждать потому, как налицо существуют явные ее признаки: несмотря на действующий режим, строятся основы российской правовой государственности и закладываются устои гражданского общества; власть на федеральном и местном уровне сменяема и избираема; существует система разделения властей, хотя и наблюдается явный перевес исполнительной власти; действуют референдумы, то есть механизмы непосредственной демократии; гарантированы основные права человека (свобода совести, собраний, организаций и пр.); реально существует политическая оппозиция, в том числе и «непримиримая»; судебные органы формально независимы от властных; не существует единой идеологии и политической партии; в экономической деятельности складывается рыночная экономика [5, с.11].

К тому же по Конституции Российская Федерация является социальным государством, политика которого направлена на обеспечение достойной жизни и свободного развития человека. В государстве охраняется здоровье и труд людей, обеспечивается государственная поддержка нуждающихся, а так же устанавливается минимальный размер оплаты труда. Большинство статей конституции удовлетворяют требованиям любой развитой демократии. Но, несмотря на указанные признаки демократии, этот режим отнюдь не является демократическим.

Так, И.К. Пантин говорит о том, что государство не силах стать демократическим, народным, а народ не может возвыситься до демократии. Незрелость демократических институтов ведет к неминуемому появлению в обществе тяги к авторитарному режиму, с его «сильной рукой», который будет гарантировать порядок и стабильность.

Говоря об институтах демократии, следует отметить, что институты представляют собой базовые механизмы, делающие политическое устройство самодостаточным и стабильным. Институты означают не просто взаимодействие различных акторов и социальных агентов, но и "упорядоченные образцы взаимодействия, которые известны, практикуются и признаются (хотя и не обязательно одобряются) социальными агентами, намеренными продолжать это взаимодействие, подчиняясь при этом определенным правилам и нормам, закрепленным в этих образцах на формальной или неформальной основе"[3, с. 17].

Назначение демократических институтов состоит в том, чтобы уберечь демократию от эволюции в диктатуру, гарантируя права меньшинств[3,19]. Однако, исходя из практического опыта, не всегда права последних соблюдаются и защищаются. Несмотря на то, что законодательство предусматривает соблюдение таких прав, на практике данный вопрос остается открытым. Конституция закрепляет основные права и свободы человека и гражданина, с гарантиями же этих прав дела обстоят несколько хуже.

К примеру, в 2011 году к Уполномоченному по правам человека поступило более 42 тысяч жалоб граждан. В жалобах граждан отражен весь спектр проблем современной жизни российского общества, существующие нарушения всех конституционных прав человека и гражданина.

Вследствие несовершенства судебной правовой системы Российской Федерации граждане РФ обращаются в поисках правды и справедливости в международный Суд по правам человека.

Конституция предусматривает порядок, в соответствии с которым каждый российский гражданин вправе обращаться в международные организации по защите прав и свобод человека, если исчерпаны все имеющиеся внутригосударственные средства правовой защиты.

Известны случаи неоднократного обращения граждан в Европейский Суд по правам человека и гражданина. Иногда вопросами прав человека занимается Совет Безопасности ООН, Совет по опеке, Комиссия международного права. Однако деятельность ООН далеко не исчерпывает проблему защиты прав на международном уровне. Систематически собираются конференции по безопасности и сотрудничеству в Европе.

Современная ситуация с правами человека в России представляет собой причудливую смесь из очевидных достижений, особенно в сравнении с советским периодом, и явных патологий с точки зрения общепринятых международных норм [6, с. 110]. Какие-то права человека, найдя свою нишу в современном российском обществе, в основном соблюдаются, другие, наоборот, из года в год подавляются всей мощью государства при явном попустительстве общественности. Соблюдение одних прав имеет в основном позитивную динамику: степень их защищенности медленно, но верно повышается; другие переживают явный регресс; степень защищенности третьих так и застыла на уровне перестроенного прорыва. Очень трудно в рамках привычного понимания «успеха – неуспеха» оценить пятнадцатилетний опыт освоения прав человека российским народом и государством [4, с. 15].

Всё это даёт нам повод полагать, что российское законодательство во многих случаях не может обеспечить должной защиты прав и свобод человека, о чём говорит неутешительная статистика.

Главное в решении проблемы защиты прав человека на данный момент - не только теоретическая разработка и закрепление прав и свобод, а создание необходимых условий, гарантий и механизмов для их реализации, в частности, создание действующих институтов демократии, которые обеспечат создание современного развитого цивилизованного гражданского общества. Важно также

устранить прямые нарушения прав, причины их порождающие; поставить силу закона на пути злоупотреблений и произвола в отношении граждан; упрочить их защиту, ее организационное обеспечение.

Итак, говоря о политическом режиме современного российского государства важно отметить, что он находится в переходном состоянии. Формально Россия является демократическим государством, однако до сих пор практически все процессы, как в экономике, так и в социальной сфере подчинены деятельности государства. В этом и заключается основная проблема становления российской демократии.

Литература:

1. Гулиев В. Е. Российское государство: состояние и тенденции. М., 2010. – 256 с.
2. Конституция Российской Федерации. Российская газета // 1993. ст.1.
3. Лапина Н. Ю. Российский политический режим: оценки и интерпретации / Мировая экономика и международные отношения. 2009. №6. С. 17-22.
4. Левакин И.В. Современная российская государственность: проблемы переходного периода // государство и право. 2008. №1. С. 15-17.
5. Сумбатян Ю.Г. Демократия как тип политического режима // Политические исследования, 2002. № 6. С. 11-16.
6. Чиркин В.Е. Основы сравнительного государственоведения. – М., 2007. – 258 с.

СЕКЦИЯ: ПСИХОЛОГИЯ**Наталья Вист
(Павлодар, Казахстан)****НЕБЛАГОПОЛУЧИЕ СЕМЬИ КАК ВАЖНЕЙШИЙ ФАКТОР, ДЕТЕРМИНИРУЮЩИЙ
ДЕВИАНТНОЕ ПОВЕДЕНИЕ ПОДРОСТКОВ**

Кардинальные преобразования, происходящие во всех сферах жизни нашего общества, заметно отражаются на психосоциальном развитии и поведении современных подростков. Ломаются традиционные моральные стереотипы, рушатся принятые ранее нормы, а в результате возрастает возможность проявления в подростковой среде различного рода негативных явлений. Возникшие проблемы, наложенные на сложности и противоречия процесса социализации подрастающего поколения в новых социально-экономических и политических условиях, отражаются «взрывом» подростковой деструктивности: ростом преступности, наркомании и других видов отклоняющегося поведения.

Отсюда и возросший интерес исследователей к изучению проблемы девиантности, с одной стороны, и поиску более совершенных мер профилактики и коррекции отклоняющегося поведения среди несовершеннолетних, с другой.

В классификации болезней девиантное поведение не выделено в качестве отдельной нозологической единицы, следовательно, оно не является ни формой патологии, ни строго определенным медицинским понятием. В то же время девиантное поведение широко рассматривается в ряду явлений, лежащих между нормой и патологией, таких, как акцентуации характера, ситуативные реакции, нарушения развития, предболезнь и др.

Девиантное поведение имеет сложную природу, обусловленную самыми разнообразными факторами, находящимися в тесном взаимодействии и взаимовлиянии. На наш взгляд, важным фактором, детерминирующим девиантное поведение подростков является неблагополучие семьи, в которой он воспитывается. Критерием благополучия или неблагополучия семьи можно считать меру ее воздействия на детей, стиль детско-родительских отношений, выполнение семьей в полном объеме ее воспитательной и социализирующей функций.

Роль семьи в обществе очень велика, так как именно в семье формируется и развивается личность человека, происходит овладение социальными ролями, необходимыми для дальнейшей безболезненной адаптации в социуме. Семья выступает как первый воспитательный институт, связь с которым человек ощущает на протяжении всей своей жизни. И вместе с тем, никакой другой социальный институт не может потенциально нанести столько вреда в воспитании детей, сколько может сделать семья.

Семейное неблагополучие является одной из острейших социально-психологических проблем любого общества.

В последнее время в научной литературе появилось понятие "динамического семейного диагноза", под которым подразумевается определение типа семейной дезадаптации и неправильного воспитания, установление причинно-следственной связи между психологическими нарушениями в семье и нарушениями поведения, аномалиями в формировании личности подростка (А. И. Захаров, Б. Д. Карвасарский, И. Н. Пятницкая).

О том, что те или иные проявления девиантности тесно связаны не с биологией, а с типом человеческой культуры, воспитанием наглядно свидетельствуют антропологические исследования (R. Helke, W. Kempf и др.). Они показывают, что переживания и эмоции, порождаемые как внешними, так и внутренними причинами, выражаются у человека обычно в форме, принятой в той культуре, к которой он принадлежит. То есть, возникновение, и развитие девиантности зависит в первую очередь от общественных условий, к которым относится как общественное устройство, так и ближайшая социальная среда ребенка - его семья.

При нарушении структуры и функции семьи возникает психологическая напряженность и дестабилизация внутрисемейных отношений, что вызывает депрессивные состояния, неудовлетворенность, конфликтность в супружеских отношениях и, как следствие, нарушение поведения детей и подростков, девиантность. Дестабилизированная семья, как важнейший социальный институт общества, недостаточно полноценно и качественно выполняет свои функции, родители не в состоянии управлять воспитанием детей, прививать им положительные качества, необходимые для становления полноценного члена общества. В такой семье ребенок становится жертвой негативной социализации.

Неблагополучной в плане воспитания ребенка может быть как неполная семья, так и семья с двумя родителями. В современной литературе существует тенденция преувеличивать патогенное влияние неполной семьи на формирование «трудных» подростков. При этом очень часто одна мать, если она психически здорова и не ведет асоциальный образ жизни, воспитывает хороших, социально адаптированных детей и без отца. В тоже время в последнее время отмечен рост отклоняющегося поведения среди детей, воспитывающихся в полных семьях состоятельными родителями. Позиция вседозволенности, философия вещиизма, замена человеческого живого участия в воспитании ребенка миром материальных ценностей ведут к фрустрации потребностей подростка в принятии, внимании,

любви со стороны родителей. Как следствие, защитной реакцией такого подростка могут стать неадекватные формы поведения.

В неблагополучных семьях встречаются следующие виды неадекватного воспитания – безнадзорность, эмоциональное отвержение, чрезмерная строгость и требовательность к ребенку, воспитание в условиях жестких взаимоотношений, насилие и физические наказания, чрезмерное восхищение ребенком и гиперопека.

Неблагоприятная для развития детей социально-психологическая обстановка в семье чаще всего характеризуется следующими проявлениями: общим дефицитом общения родителей, особенно отцов, с детьми; нехваткой соответствующих возрастным особенностям детей видов общения; преобладанием в семьях авторитарно-командного стиля общения с детьми; широкой распространенностью наказаний (в том числе физических) по сравнению с различными формами поощрения и поддержки детей; завышенными требованиями родителей по отношению к детям.

Негативные последствия неблагополучия в семье проявляются достаточно быстро и подчас становятся необратимыми. Это и дефекты психического развития ребенка, и его трудный характер, и социальная дезадаптация, и девиантное поведение. В результате страдает не только семья и вступивший в жизнь человек, но и все общество в целом, то есть первоначально личностная проблема, внутрисемейная трансформируется в проблему социальную.

Однако, следует отметить, что не всякий ребенок, попавший в неблагоприятные семейные обстоятельства, становится носителем девиантных форм поведения. Все дети разные, даже если они воспитываются в одной семье. Возможно, вредные влияния пришлись на благоприятное время развития ребенка, когда были мобилизованы все его личностные ресурсы; возможно, влияние было не очень длительным; может быть, в это время какой-то близкий взрослый поддержал ребенка и помог ему справиться с трудностями и т. п. С. П. Рубинштейн отмечал, что «внешние условия всегда действуют через внутренние». К таким внутренним условиям относятся психофизические особенности самого ребенка: слабый генетический фонд, наследственная предрасположенность к отклонениям развития; замедленный индивидуальный темп развития; слабое психосоматическое здоровье; личностные качества, уменьшающие его сопротивляемость негативным воздействиям; характер реакций ребенка на внешние влияния, обусловленный типом нервной системы.

Педагогическая наука не выводит склонность к девиациям из особенностей возраста, пола, качеств личности ребенка. Но при стечении неблагоприятных обстоятельств дети с указанными психофизическими особенностями оказываются более подверженными негативным влияниям, особенно в случаях, если дефекты семейного воспитания, ошибки обучения и воспитания в детском саду и школе сочетаются между собой; если влияние негативных внешних факторов имеет относительную длительность во времени или высокую степень действия; если негативным воздействиям на ребенка не противопоставляются профилактические меры.

Для того, чтобы меры профилактики девиантного поведения несовершеннолетних были более эффективными, на наш взгляд, надо сосредоточить внимание дошкольных и школьных педагогов, психологов, социальных работников на семье ребенка.

Работу с семьей лучше начинать уже с поступления ребенка в детский сад, ведь именно в детском возрасте рождается личность, которая уже в три года заявляет о себе, а к семи годам жизни просматриваются контуры будущего характера. Еще А.С. Макаренко говорил о том, что личность ребенка формируется к 5 годам, а после 5 лет ребенка уже трудно перевоспитывать. Не даром за некоторыми детьми «трудность», как шлейф, тянется еще с детсадовского возраста. А первые признаки «отклоненного» поведения могут наблюдаться уже в младшем школьном возрасте.

При поступлении ребенка в первый или подготовительный класс школы информация о семье должна передаваться на контроль классному руководителю, школьному психологу и социальному педагогу.

Программа школы по профилактике и коррекции девиантного поведения детей и подростков обязательно должна включать такие формы и методы работы с семьей, как тематические родительские собрания, семейное консультирование, определение типа семейного воспитания, стиля внутрисемейных отношений, лектории, беседы, тренинги и т.д.

Успешная работа с семьями учащихся обязательно предполагает личные контакты родителей с педагогом и психологом, индивидуальную работу с семьями, беседы на дому, что позволяет установить непосредственный контакт с каждым членом семьи учащегося, добиться большего взаимопонимания в поиске путей совместного влияния на ребенка.

Особенно важной в работе с семьей подростка с девиациями нам представляется целенаправленная работа психолога: психологическая коррекция, семейная психотерапия, информационно-просветительская работа, консультационная и др.

Семейная психотерапия – один из важных элементов психологической коррекции поведения подростка. Она направлена на изменение межличностных отношений в семье, а так же на привитие подростку и членам его семьи социально приемлемых навыков поведения и способов личностного реагирования.

Целью информационно-просветительской работы является предупреждение возможных нарушений в семейном воспитании, повышение коммуникативной компетентности родителей во взаимодействии с подростками и тем самым в активизации роли родителей в создании оптимальных условий развития ребенка.

Консультативные и психотерапевтические беседы проводятся с целью поддержания тех новых форм внутрисемейных отношений, достичь которых удалось в ходе всей предыдущей психологической работы

При этом обязательно следует помнить:

в работе с каждой семьей специалист должен быть доброжелателен и уважителен;

изучение семей учащихся должно быть очень тактичным и объективным;

общение с родителями ученика должно служить только во благо ребенку.

Таким образом, условиями успешной профилактической работы в области девиантности является её комплексность, последовательность, дифференцированность, своевременность. Последнее условие особенно важно в работе с семьей активно формирующейся личности, какой и является подросток. Целенаправленная и систематическая работа с семьей подростка, начатая в максимально ранние сроки - это весомый вклад в профилактику девиантности подрастающего поколения.

Литература:

1. Воспитание трудного ребенка: Дети с девиантным поведением: Учеб.-метод. пособие / Под ред. М.И. Рожкова. – М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2001.
2. Гурко Т.А. Особенности развития личности подростков в различных типах семей//Социологические исследования.-1996.-№ 3.-С. 81-89
3. Двойменный И.А., Лелеков В.А. Влияние семьи на преступность несовершеннолетних//Социс.-1993.-№10.-С. 54-59
4. Клейберг Ю.А., Шахзадова Н.В. Социальная работа и профилактика девиантного поведения подростков: Учебное пособие.-Тверь- Нальчик, 2000.
5. Почивалова Ж.Г. Подготовка будущего учителя к взаимодействию со школьниками с девиантным поведением в условиях образовательного процесса. – Дис. ... канд. пед. наук. – Челябинск, 2000.
6. Трус И. Школьники с девиантным поведением: особенности воспитания. // Воспитание школьников. – 2002. - № 7. – С. 44-46.
7. Шамионов Р.М. Личность и ее становление в процессе социализации.- Саратов, 2000.
8. Шогенов М.З. Семейное неблагополучие как фактор девиантного поведения: дис. канд. психол. наук : Ульяновск, 2003.

Ольга Денисова, Валентина Поникарова
(Череповец, Россия)

ФОРМИРОВАНИЕ ПРОДУКТИВНОГО КОПИНГ-ПОВЕДЕНИЯ ПЕДАГОГОВ-ДЕФЕКТОЛОГОВ В УСЛОВИЯХ ПОСТРОЕНИЯ ИНКЛЮЗИВНОГО ОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО ПРОСТРАНСТВА

Построение инклюзивного образовательного пространства предъявляет особые требования к педагогам, которые работают с детьми, имеющими ограниченные возможности здоровья (ОВЗ). Инклюзивное образовательное пространство представляет собой единство места, где осуществляется процесс инклюзии; безбарьерной среды, которая наполняет пространство; содержания, где реализуются цели и задачи инклюзивного образования; образовательных воздействий, которые обеспечивают оптимальный процесс инклюзивности детей с ограниченными возможностями здоровья. В свою очередь, это предполагает способность и готовность педагогов к продуктивному разрешению ряда трудных, или критических, ситуаций. Характерными способами поведения человека в трудных ситуациях, направленных на овладение требованиями ситуации, является копинг-поведение.

Понятие «копинг-поведение» (coping-behavior) - от англ. «to cope» – *преодолевать, справляться* - используется для описания характерных способов поведения человека в трудных ситуациях, направленных на овладение требованиями ситуации [3, с.20].

Копинг-поведение, по нашему мнению, можно охарактеризовать как систему, включающую в себя ценностно-мотивационный, когнитивный, операциональный и аффективный компоненты.

Ценностно-мотивационный компонент содержательно включает в себя личностную ценность копинг-поведения, осознанный выбор и сформированность мотивации как ясно выраженную устойчивую направленность интересов и потребностей субъекта использовать копинг-поведение как средство разрешения проблемной ситуации.

Когнитивный компонент предполагает овладение общими теоретическими и прикладными педагогическими знаниями о копинг-поведении как инструменте разрешения проблемных ситуаций.

Актуализация всей совокупности знаний, соотнесение их решением конкретных педагогических задач и трансформация в способы деятельности в связи с этим выделяется следующий компонент – *операциональный*. Операциональный компонент предполагает использование конкретных копинг-стратегий для разрешения проблемных ситуаций и включает в себя совокупность умений, обеспечивающих эффективное протекание данного процесса.

Аффективный компонент - это чувства, эмоции, переживания, обусловленные проблемной ситуацией; возможности регуляция переживаний, связанных с ее разрешением и использованием копинг-поведения.

Одним из актуальных вопросов современного специального образования является обеспечение

ефективної інклюзії дітей з особливими освітніми потребами. Педагогічна професія, в частині професія педагога-дефектолога, передбачає наявність значущого числа рядів ситуацій, які обумовлюють їх розв'язання з використанням копінг-поведіння.

Для оцінки копінг-поведіння педагогів-дефектологів нами була розроблена діагностична програма, яка включала оцінку по вказаним компонентам. Нами проведено емпіричне дослідження більше 700 педагогів-дефектологів, як студентів, так і практичних працівників спеціального освіти.

Для уніфікації оцінки кожного блоку і отриманих результатів в цілому нами були розроблені показники, що відображають рівень представленості кожного компонента у випробуємих: мінімальний, продвинутий, оптимальний рівні.

Для *мінімального* рівня типична ситуативність мотивації. Відзначаються поверхневі знання про взаємодію, існують виражені труднощі їх актуалізації. Копінг-поведіння не забезпечує адекватне взаємодія в умовах проблемної ситуації. Переважають негативні емоційні переживання, негативна оцінка проблемної ситуації і своїх здатностей впоратися з нею. Можливості емоційної регуляції власного стану обмежені. Переважно це поточний тип емоційної регуляції. Цьому рівню умовно відповідає недостатній (пороговий) стиль копінг-поведіння. Цей рівень виявлено у 25,1% випробуємих.

Продвинутий рівень характеризується мотивацією, яка достатньо трансформувалася в особисті і професійні значення використання копінг-поведіння. Знання про взаємодію конкретні, достатньо узагальнені, більш легко піддаються актуалізації. Однак копінг-поведіння в цілому характеризується досить обмеженим репертуаром, стереотипністю реагування. Емоційне реагування вибірково, ситуативно. Для цього рівня властиві як поточна емоційна регуляція власного стану, так і кінцева. Цьому рівню умовно відповідає стандартний стиль копінг-поведіння. Цей рівень виявлено у 57,8% випробуємих.

Оптимальний рівень відображає особистісний цінність копінг-поведіння, можливість самовираження в ситуаціях його використання, наділення його особистим значенням. Знання про копінг-поведіння характеризуються систематизованістю і можливістю їх індивідуального перетворення. Характерен перенос існуючих знань в нові умови. Особи мають самостійність вибору стратегій копінг-поведіння в відповідності з власними можливостями особистого розвитку, а також інтенсивні позитивні емоційні переживання, що відображають активність суб'єкта. Для високого рівня властиві достатньо широкі можливості емоційної регуляції власного стану, в тому числі опережального типу. Цьому рівню умовно відповідають оптимальний і креативний стилі копінг-поведіння. Цей рівень виявлено у 26,5% випробуємих.

Нами отримані статистично значущі відмінності - $\chi^2 = 34,27$ значимо при $p \leq 0,001$.

Отримані результати дозволили виділити *внутрішні* (особистісні копінг-ресурси) і *зовнішні* (середові копінг-ресурси) як умови формування продуктивного копінг-поведіння педагогів-дефектологів в умовах переходу до інклюзивної освіти [5, с.23].

К *внутрішнім* умовам ми віднесли професійну орієнтованість, спрямованість на професійне саморозвиток і професійну креативність. Вказані якості особистості передбачають успішне виконання професійних обов'язків, адекватне використання паттернів копінг-поведіння в проблемних ситуаціях, пов'язаних з професійною діяльністю, наступальність в розв'язанні проблем, широкий, гнучкий, мобільний репертуар взаємодіючого поведіння; вільне оволодіння і створення власних паттернів копінг-поведіння.

Зовнішні умови формування продуктивного професійного копінг-поведіння включають компетентний підхід, модульне навчання, індивідуально-орієнтований підхід, діяльний підхід.

Компетентний підхід в освіті розглядає професійну компетентність, як інтегральну професійно-особистісну характеристику, що визначає готовність і здатність виконувати педагогічні і управлінські функції в нових умовах в відповідності з службовим статусом [1, с. 34].

Зміст вказаних компонентів можна розглядати як компетенції, сформованість яких (компетенція) передбачає оволодіння копінг-поведінням.

Компетентність - досвід в тій чи іншій області, компетенція - це комплекс особистісних характеристик, необхідний для функціонування в суспільстві.

Компетентний підхід в освіті означає поступову переорієнтацію домінуючої освітньої парадигми з переважання трансляції знань, формуванням навичок на створення умов для оволодіння комплексом компетенцій, що означає потенціал, здатність випускника до виживання і стійкої життєдіяльності в умовах сучасного багаторічного соціально-політичного, ринково-економічного, інформаційно і комунікаційно насиченого простору.

Модульне навчання представляє собою розбивку дисциплін на складові. Навчальний матеріал кожного модуля може бути представлений по-різному: на рівні загального введення в проблему, на рівні поглибленого вивчення і прийняття рішень типовими методами, на рівні спеціального підходу до розв'язання в відповідності з власним вибором і обґрунтування дій і т. п. В залежності від навчальних цілей студент вибирає модулі і будує свій перспективний план навчання, в

процессе реализации которого он будет накапливать зачетные единицы, планировать этапы дальнейшего персонального роста [2, с. 3].

Обучение с помощью *метода кейсов* предполагает изучение дисциплины путем рассмотрения большого количества ситуаций или задач в определенных комбинациях. Такое обучение способствует развитию умения студентов анализировать ситуации, оценивать альтернативы, выбирать оптимальный вариант и планировать его осуществление, вырабатывает у обучающихся устойчивый навык решения практических задач.

Современный, соответствующий международным стандартам, образовательный процесс, должен быть *индивидуально-ориентированным*. Это, в свою очередь, предполагает переход от минимальной дифференциации в групповом обучении до полностью независимого обучения. Студентам должны быть предложены различные варианты содержания образования с возможностью индивидуальных темпов продвижения в его усвоении. Предполагается также использование индивидуализированного обучения на всех предметах, на части предметов, в отдельных частях учебного материала или для отдельных обучающихся.

Индивидуально-ориентированный подход в образовании базируется на модульной организации процесса обучения, которая позволяет осуществить проектирование образовательного процесса как системы освоения учебных модулей.

Деятельностный подход предполагает использование тех видов деятельности, которые обеспечивают уровень личностного включения субъекта в процессы познания и эффективного овладения профессиональной деятельностью. Для будущих педагогов такими формами деятельности являются учебная, квазипрофессиональная и учебно-профессиональная деятельности, для практикующих педагогов – профессиональная [5, с. 48].

Таким образом, реализация указанных условий позволяет сформировать продуктивное копинг-поведение педагогов-дефектологов.

Литература:

1. Зимняя И.А. Ключевые компетенции – новая парадигма результатов образования // Зимняя И.А. Высшее образование сегодня. – 2003. – № 5. – С.34-42.
2. Модульное обучение: краткая история и общие характеристики /Методологические основы системы модульного формирования содержания образования- М., 2008 – С. 3 - 29
3. Нартова-Бочавер С.К. «Coping behavior» в системе понятий психологии личности // Нартова-Бочавер С.К. Психологический журнал. – 1997. – Т. 18. – № 5. – С. 20–29
4. Поникарова В.Н., Брагина В.Д. Психологические особенности совладающего поведения педагогов-дефектологов на разных этапах их профессионального становления // Поникарова В.Н., Брагина В.Д. Монография.- Череповец: ГОУ ВПО ЧГУ, 2010 – С. 48 -50
5. Поникарова В.Н. Сравнительное изучение профессионального копинг-поведения педагогов-дефектологов: // Поникарова В.Н. Монография - Череповец: ГОУ ВПО ЧГУ, 2011. – С. 48 -59
6. Фролов Ю.В. Компетентностная модель как основа оценки качества подготовки специалистов // Ю.В.Фролов, Д.А.Махотин //Высшее образование сегодня. 2004.- №8. - С. 34-41.

Елена Жаркова, Валентина Поникарова
(Череповец, Россия)

ДИФФЕРЕНЦИАЛЬНАЯ ДИАГНОСТИКА НАРУШЕНИЙ ЧТЕНИЯ У МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ С СИНДРОМОМ ДЕФИЦИТА ВНИМАНИЯ С ГИПЕРАКТИВНОСТЬЮ В ПРАКТИКЕ РАБОТЫ КЛИНИЧЕСКОГО ПСИХОЛОГА ПОЛИКЛИНИКИ

В настоящее время отмечается неуклонный рост детей младшего школьного возраста с проявлениями синдрома дефицита внимания и гиперактивностью (СДВГ) и нарушениями чтения (дислексией). Как результат подобных негативных явлений, растет число обращений родителей к психологам, логопедам, врачам с жалобами на трудности в обучении, на систематические повторяющиеся нарушения поведения, что определяет необходимость оказания комплексной дифференцированной коррекционной помощи данной категории детей на базе логопедических и психологических кабинетов поликлиник.

На сегодняшний день практически отсутствуют экспериментальные знания, критерии диагностики, коррекционные подходы в работе с детьми с СДВГ, страдающими дислексией, недостаточно изучены механизмы неспецифических нарушений чтения у данной категории детей. Данные противоречия определили актуальность исследования механизмов, структуры, симптоматики проявлений дислексии у младших школьников с разными клиническими вариантами СДВГ и разработки дифференциальной диагностики нарушений чтения у данной категории детей в условиях поликлиники.

По данным зарубежных исследователей, частота встречаемости СДВГ у детей младшего школьного возраста с дислексией, по данным отечественных и зарубежных исследователей составляет до 39% [1, с.64]. Ряд исследователей полагает, что клинические проявления СДВГ у детей с дислексией не случайны, а вытекают из патогенеза дислексией и являются причиной нарушения чтения [3, с.60]. Согласно классификации нарушений чтения А.Н.Корнева различают следующие формы нарушений чтения: дислексия развития, неосложненная; дислексия осложненная у детей с ЗПР (задержкой

психического развития), с УО (умственной отсталостью), с ОНР (общим недоразвитием речи); неспецифические нарушения чтения обусловленные: недоразвитием устной речи, УО, ЗПР, дидактогенными причинами, различными сенсорными и психическими нарушениями [3,с.62]. Согласно данной классификации нарушений чтения, целесообразно различать у детей с СДВГ дислексию и неспецифические нарушения чтения, обусловленные нервно-психическими расстройствами, в частности, СДВГ.

Цель нашего исследования заключалась в изучении нарушений чтения у детей школьного возраста (более 200 испытуемых). Исследование осуществлялось на базе общеобразовательных учреждений и логопедического кабинета детской поликлиники г. Череповца с 2005 по 2011 гг.

На основании изучения психологической, нейропсихологической, логопедической, медицинской, психолингвистической литературы нами было определено научно-теоретическое обоснование и была разработана дифференцированная диагностика дислексии и СДВГ у младших школьников в условиях логопедического кабинета поликлиники.

Дифференциальная диагностика включает: нейропсихологические методы исследования проявлений СДВГ (методика Л.А. Ясюковой) [3,с.28], направленные на исследование уровня сформированности механизмов произвольного внимания, психомоторного темпа, динамики работоспособности, волевой регуляции, личностных характеристик, исследование уровня зрительно-моторной координации, сформированности пространственного анализа и синтеза, состояние графических навыков; логопедические методы исследования нарушений чтения: методика раннего выявления дислексии (МРВД) и стандартизированная методика исследования навыка чтения (СМИНЧ) А.Н.Корнева, направленные на исследование функционального базиса чтения и оценку уровня сформированности навыка чтения по совокупности нескольких параметров - скорости, понимания, способа и правильности чтения с вычислением коэффициента техники чтения (КТЧ).

Обследование с помощью данной диагностики позволяет выявить и уточнить характер речевого нарушения у детей в структуре дефекта в соответствии с клинической симптоматикой и типологическими особенностями младших школьников с СДВГ. Данная методика занимает в среднем 30- 35 минут.

По результатам исследования распространенность СДВГ среди младших школьников составила 47%, из них 67% учащихся с синдромом дефицита внимания (СДВ), 6% - с синдромом гиперактивности (СГ) и 27% - с синдромом дефицита внимания и гиперактивностью (СДВГ). Большинство испытуемых обнаружили преимущественно первый вариант течения СДВГ – синдром дефицита внимания. Среди младших школьников с СДВГ нарушения чтения выявлены в 65,6%. Исследование степени, характера, специфики состава нарушений чтения младших школьников с СДВГ, позволили выделить 3 группы детей в соответствии с клинической симптоматикой и типологическими особенностями, обусловленными проявлениями дислексии и СДВГ.

Первая группа – это младшие школьники с СДВГ со специфическими нарушениями чтения (первичной дислексии) - 19% детей, из них 21% детей с СДВ и 24% детей с СДВГ. У детей 1 группы обнаружена низкая способность к овладению навыком чтения по сравнению с другими академическими навыками, стойкая неспособность овладения слогослиянием и автоматизированным чтением целыми словами. Испытуемые обнаружили несформированность функционального базиса чтения, что с большой вероятностью может свидетельствовать о нарушении специфических церебральных процессов. Вторую группу – составили младшие школьники с СДВГ и с неспецифическими нарушениями чтения, обусловленными проявлениями СДВГ (вторичной дислексией) - 60% учащихся, из них 57,5% детей с СДВ, 75% - с СГ, 64% - с СДВГ. У детей данной группы степень отставания в овладении навыком чтения пропорциональна степени тяжести овладения другими академическими навыками и обусловлена первичным психическим нарушением – клинической картиной СДВГ. У детей данной группы обнаружена несформированность когнитивной базы чтения. Учащиеся данной группы так же не овладели слогослиянием и автоматизированным чтением целыми словами. Третья группа - это младшие школьники с отставанием в темпах овладения навыком чтения – 20%, из них -23% учащиеся с СДВ, 25%- с СГ, 15%- с СДВГ. Дети данной группы овладели процессами слогослияния и достигли слогового способа чтения при адекватности понимания прочитанного, что характеризуется непатологической формой отставания в чтении и проявляется в незначительном отставании от нормы (низкая норма).

Каждый выявленный вариант предполагает особое сочетание коррекционного воздействия, в том числе логопедического, медикаментозного, психологического воздействия, взаимодействия с социальным окружением ребенка, привлечения к сотрудничеству специалистов смежных профессий (врачи, социальные работники и др.), что позволяет определить объем, содержание, формы помощи, последовательность ее оказания, основанными на использовании дифференцированного подхода.

Таким образом, использование дифференциальной диагностики в практике работы логопеда, медицинского психолога в условиях поликлиники позволяет определить основные цели дифференцированной коррекционно-логопедической и психологической работы для каждого клинического варианта детей с дислексией и СДВГ, и как результат создать оптимальные условия обучения и развития для данной категории детей.

Литература:

1. Заваденко Н., Успенская Т., Суворинова Н. Диагностика и лечение СДВГ у детей. //Неврология и психиатрия, 1997, №1, 64с.

2. Корнев А. Дислексия и дисграфия у детей.-СПб, 1995,с.201-209.
3. Корнев А. Узловые вопросы дислексии.//Дефектология, 2007,№ 1,59-65с.
4. Ясюкова Л.Оптимизация обучения и развития детей с ММД. -СПб,2000.-95с.

Научный руководитель:

зав. кафедрой дефектологического образования ФБГБОУ ВПО ЧГУ,
д.п.н., профессор, академик МАНПО, О.А.Денисова

Анна Клименко
(Костанай, Казахстан)

ПРОФЕССИОНАЛЬНАЯ АКТИВНОСТЬ УЧИТЕЛЯ И ЕГО САМООЦЕНКА

Потребность современного образования в педагоге - профессионале обусловила интерес к изучению профессионально - значимых качеств личности учителя, которые обеспечивают успешное овладение полноценной педагогической деятельностью. Успех в профессиональной деятельности учителя зависит от многих факторов. Одним из факторов, влияющих на успешность педагогической деятельности учителя, является его самооценка.

Самооценка - это оценка человеком самого себя, своих качеств, возможностей, способностей, особенностей своей деятельности, места среди других людей. Самооценка относится к фундаментальным образованиям личности. Она в значительной степени определяет ее активность, отношение к себе и другим людям. Самооценка человека может быть адекватной и неадекватной, т.е. либо заниженной, либо завышенной. При адекватной самооценке личность критически относится к себе, стремится реально смотреть на свои неудачи и успехи, старается ставить перед собой достижимые цели, которые можно осуществить на деле. Человек заслуженно ценит, уважает себя, знает свои слабые стороны и стремится к самосовершенствованию, саморазвитию. Неадекватная самооценка не позволяет профессионалу полностью реализовать свои возможности в профессиональной деятельности. Завышенная самооценка способствует постановке целей, не соответствующих возможностям профессионала: он ориентирован на успех, пренебрегает необходимой информацией, не проявляет больших усилий для достижения своих целей. Заниженная самооценка приводит к пассивности, боязни ответственности, к склонности профессионала ставить лёгкие цели и задачи; к ожиданию успеха.

Целью нашего исследования было изучить характер влияния самооценки на профессиональную активность учителя. Исследование проводилось в школе № 2 г. Костаная. Испытуемые – учителя-предметники, в количестве 40 человек. Возрастной диапазон от 25 до 57 лет. Стаж работы от 7 до 25 лет. В своем исследовании мы исходили из предположения, что одним из факторов, влияющих на профессиональную активность учителя, является его самооценка.

Для исследования самооценки личности учителя были использованы следующие методики: 1. Методика изучения самооценки личности (С.А. Будасси). 2. Методика «Самооценка личности» (О.И. Маткова).

3.Методика изучения самооценки (Т. Дембо - С.Я. Рубинштейн).

Для изучения профессиональной активности учителя мы использовали:

1. Вопросник профессиональной активности учителя (ТАQ).
2. Методика «Оценка профессиональной направленности личности учителя» Рогов Е.И.

Получены следующие результаты.

1. Результаты исследования самооценки по трем методикам наглядно представлены на диаграмме. См. Рис.1.

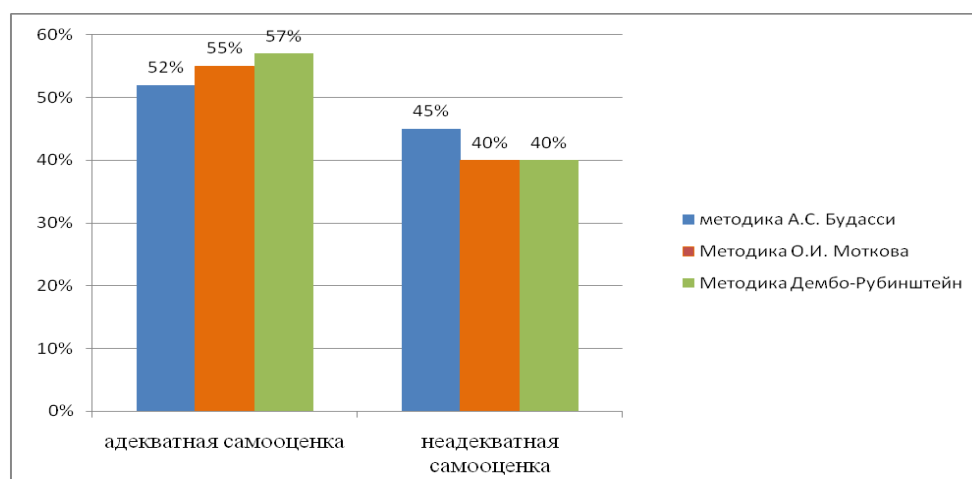


Рис. 1. Сравнение уровня самооценки по трем методикам

В нашей экспериментальной выборке находятся учителя, как с адекватной, так и неадекватной самооценкой. Сравнительный анализ показал, что значительных различий между результатами методик, направленных на исследование самооценки, нет.

2. Результаты исследования профессиональной активности учителя представлены в «Таблице 1».

Таблица 1
Профессиональная активность учителя

№ п/п	Учителя	Стаж работы	Возраст	Профессиональная активность						
				1	2	3	4	5	6	7
1	Р.Е.	7	31	25	40	40	40	40	32	38
2	М.А.	25	48	30	35	40	40	40	32	38
3	В.Т.	7	33	45	20	32	45	45	32	38
4	А.П.	25	53	45	20	35	23	30	32	30
5	Л.Д.	10	40	30	45	35	52	40	37	31
6	Ч.В.	10	35	35	45	25	40	40	25	27
7	Щ.Н.	27	50	35	45	23	30	25	40	29
8	А.Е.	25	49	45	45	43	32	40	45	40
9	Е.К.	10	34	45	35	12	35	45	42	33
10	М.П.	7	29	23	30	45	30	25	26	31
11	А.Е.	15	47	45	30	15	30	25	37	26
12	С.В.	13	40	40	25	45	45	30	27	27
13	Ф.И.	20	46	35	25	45	45	35	30	38
14	К.Е.	20	45	35	30	23	42	35	32	33
15	П.П.	18	42	45	30	20	20	45	30	12
16	К.Н.	23	48	23	45	12	35	35	40	30
17	Б.Н.	17	39	40	40	32	12	23	32	24
18	Ч.О.	12	38	25	40	30	15	45	32	30
19	К.В.	10	36	35	45	30	32	45	30	33
20	У.П.	17	40	40	25	15	45	25	27	19
21	Е.Ш.	20	50	45	25	23	36	40	35	33
22	Ш.Г.	12	35	45	45	25	25	40	45	33
23	Я.У.	9	31	40	40	26	45	40	40	37
24	Ж.Д.	15	38	40	30	43	46	35	35	39
25	И.Е.	20	50	30	30	40	43	30	30	35
26	И.Б.	15	45	30	35	35	42	30	32	34
27	Е.Г.	25	47	35	40	36	45	30	30	31
28	З.Ш.	22	46	45	40	25	40	45	42	38
29	М.Е.	20	43	40	25	35	40	40	32	36
30	О.Л.	15	40	30	40	30	25	40	35	32
31	М.А.	14	38	25	45	30	40	38	35	35
32	Е.О.	10	33	30	30	34	12	15	30	22
33	И.П.	12	36	15	25	35	25	20	20	22
34	К.Т.	7	30	20	30	40	25	25	25	28
35	В.К.	20	47	35	30	43	23	45	37	35
36	М.В.	20	45	30	45	23	25	40	37	31
37	К.И.	10	35	40	40	42	45	42	40	42
38	И.Н.	17	40	45	35	45	45	40	40	42
39	Б.О.	14	38	30	35	35	40	40	32	36
40	М.А.	12	35	30	35	43	40	35	32	37

Шкалы профессиональной активности: 1 - профессиональная педагогическая мотивация, 2 - способности к педагогической деятельности, 3 - регулятивный компонент активности, 4 - динамический компонент активности, 5- результативный компонент активности, 6 - потенциал профессиональной активности, 7 - профессиональная активность учителя.

Как видно из Таблицы № 1, общий индекс профессиональной активности у учителей находится на среднем уровне.

Результаты сравнительного анализа среднего выборочного значения профессиональной активности учителей с адекватной и неадекватной самооценкой представлены в Таблице № 2.

Таблица 2

Средние выборочные значения профессиональной активности у учителей с адекватной и неадекватной самооценкой.

Учителя	ШКАЛЫ						
	1	2	3	4	5	6	7
с адекватной самооценкой	35	35	32	36	35	35	35
с неадекватной самооценкой	25	29	31	26	25	28	27

Из Таблицы 2 видно, что существуют различия между средними выборочными значениями профессиональной активности и ее шкал у испытуемых с адекватной и неадекватной (завышенной и заниженной) самооценкой. Значительные различия наблюдаются по шкале самооценка профессиональных способностей, мотивация профессиональной деятельности, динамический компонент активности учителя, потенциал профессиональной активности учителя и суммарный индекс профессиональной активности учителя. Для подтверждения статистической значимости полученных результатов исследования, нами была проведена их математико-статистическая обработка. Коэффициент ранговой корреляции между показателями самооценки и познавательной активности вычислялся по формуле Пирсона:

$$r_{xy} = \frac{\sum_{i=1}^n \left[\left(25 - \bar{34} \right) \left(37 - \bar{27} \right) \right]}{20 \cdot \sqrt{2,96_x^{-2} \cdot 0,73_y^{-2}}} = 1 - 0,73 = 0,27$$

Коэффициент ранговой корреляции 0,27 попадает в зону значимости. Следовательно, существует взаимосвязь между самооценкой и профессиональной активностью учителя.

Учителя с адекватной самооценкой оценивают себя как профессионально пригодных к педагогической деятельности, удовлетворенных результатами своего педагогического труда, умеющих продуктивно взаимодействовать как с коллегами, так и с учениками, стремящихся к дальнейшему профессиональному росту, у них высокая мотивационная направленность, желание работать.

У учителей с неадекватной самооценкой низкая мотивационная направленность к профессии, ученикам. Показатель профессиональных способностей, удовлетворенность результатами своей деятельности и динамический компонент педагогической деятельности, а так же общий индекс профессиональной активности у них ниже, по сравнению с учителями, имеющими адекватную самооценку. Развитие потенциала профессиональной активности у данной группы испытуемых на среднем уровне.

3. Средние значения профессиональной направленности личности учителя с адекватной и неадекватной самооценкой наглядно представлены на диаграмме. См. Рис. 2.

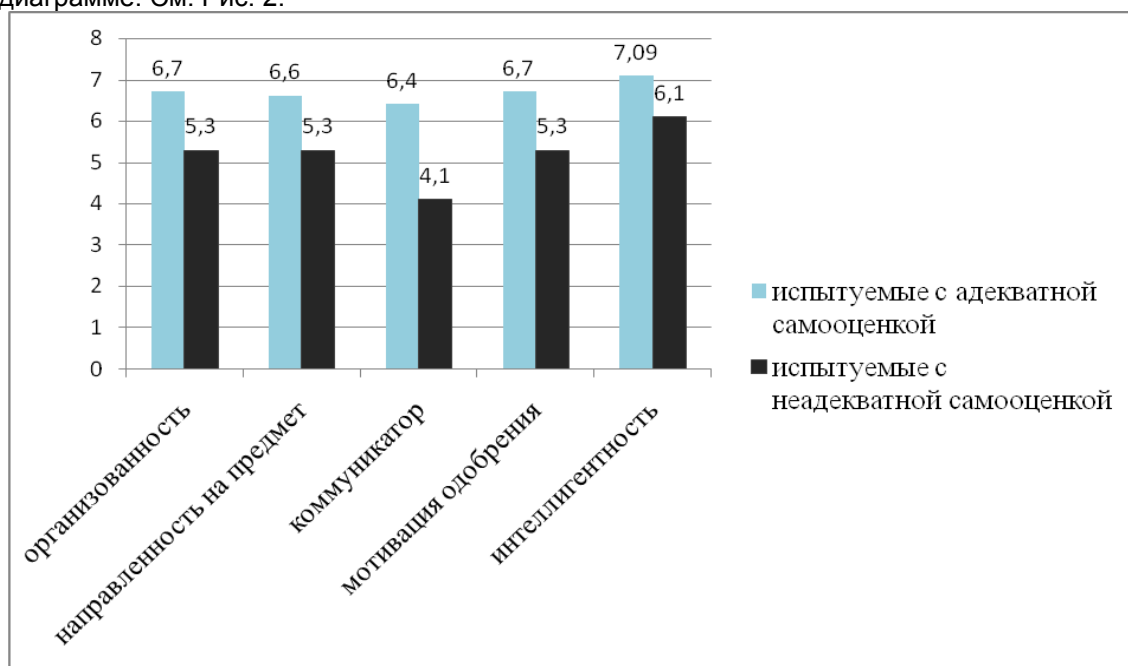


Рис.2. Средние значения профессиональной направленности личности учителя с адекватной и неадекватной самооценкой.

Как видим, для учителей с адекватной самооценкой наибольший показатель профессиональной направленности по шкале «интеллигентность». По остальным шкалам эти значения не имеют значительных различий между собой. Все они находятся на среднем уровне развития. Учителя идут на контакт с коллегами, учениками; умеют организовать свою деятельность и деятельность учеников. Они стремятся познать что - либо новое по своему предмету, увлечены своей работой.

Для учителей с неадекватной самооценкой наибольший показатель также по шкале «интеллигентность». По остальным шкалам наблюдаются значительные различия, по сравнению с учителями с адекватной самооценкой. И данные показатели находятся на среднем и низком уровне. Такие учителя не очень увлечены своей работой, преподаваемой дисциплиной, стремлением познать что – либо новое в своей дисциплине. Значительное различие по шкале «коммуникатор», говорит о замкнутости в общении, желание быть одним; круг общения узок, как в коллективе, так и в компании. Такие люди малообщительны, предпочитают работать в тишине и одиночестве.

Результаты нашего исследования показали, что:

1. Для учителей с адекватной самооценкой характерны такие особенности, как: высокий уровень профессиональной активности; удовлетворенность своим трудом; стремление к профессиональному росту; оценка себя как профессионально пригодными к педагогической деятельности; умение организовать свою деятельность и деятельность учеников; умение продуктивно взаимодействовать, как с коллегами, так и с учениками.

2. Для учителей с неадекватной самооценкой характерны такие особенности, как: низкая мотивационная направленность к профессии; высокий контроль эмоций; неудовлетворенность своим трудом; способность к саморегуляции; замкнутость в общении.

На основе наших результатов можно сделать вывод, что самооценка - один из факторов, влияющих на уровень профессиональной активности учителя.

Литература:

1. Корнеева Л.Н. Самооценка как механизм саморегуляции профессиональной деятельности //Вестник МГУ. – 1990. Вып. 4. С. 91-96.
2. Маркова А.К. Психология профессионализма. - М.: Академия, 1996.-308с.

Вера Милютинa
(Череповец, Россия)

ОСОБЕННОСТИ КОММУНИКАТИВНЫХ УМЕНИЙ И НАВЫКОВ ДЕТЕЙ СТАРШЕГО ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА С ЗАДЕРЖКОЙ ПСИХИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ

Термин "коммуникация" (лат. communicatio "делаю общим, связываю") появляется в научной литературе в начале XX века. В настоящее время он имеет, по крайней мере, три интерпретации - понимается как а) средство связи любых объектов материального и духовного мира, б) общение - передача) информации от человека к человеку, в) передача и обмен информацией в обществе с целью воздействия на него [7].

Коммуникативный процесс предполагает владение коммуникативными умениями и навыками.

Под коммуникативными умениями понимаются умения, связанные с правильным выстраиванием своего поведения, пониманием психологии человека: умение выбрать нужную интонацию, жесты, умение разбираться в других людях, умение сопереживать собеседнику, поставить себя на его место, предугадать реакцию собеседника, выбирать по отношению к каждому из собеседников наиболее правильный способ обращения. Коммуникативные навыки - это характеристика особенностей ориентации человека в коммуникационных процессах, отражающая степень адекватности понимания им основных смысловых доминант коммуникатора. Коммуникативные навыки предполагают высокую степень автоматизированности умений [1].

Формирование полноценной коммуникации особенно актуально для детей с отклонениями в развитии. Свыше половины легких отклонений в умственном развитии квалифицируются педагогами и психологами как «задержка психического развития». Задержка психического развития (ЗПР) - синдром временного отставания развития психики в целом или отдельных ее функций, замедление темпа реализации потенциальных возможностей организма, часто обнаруживается при поступлении в школу и выражается в недостаточности общего запаса знаний, ограниченности представлений, незрелости мышления, малой интеллектуальной целенаправленностью, преобладании игровых интересов, быстрой пресыщаемости в интеллектуальной деятельности [4, с. 47].

Незрелость эмоционально-волевой сферы детей с ЗПР обуславливает своеобразие формирования их поведения, и личностные особенности. Страдает сфера коммуникации. По уровню коммуникативной деятельности дети отстают от нормально развивающихся детей.

К настоящему времени проведен ряд исследований, в той или иной мере посвященных особенностям общения детей с задержкой психического развития (О.В. Алмазова, Д.И. Альраххаль, А.А. Байбородских, И.П. Бучкина, Ю.С. Галлямова, А.И. Гаурилюс, О.Н. Дианова, Е.Е. Дмитриева, Л.В. Кузнецова, А.В. Поповичев, Е.С. Слепович, Т.З. Стернина, Р.Д. Тригер, У.В. Ульяновская, С.Н. Чаплинская и др.).

У детей с задержкой психического развития имеются трудности в формировании коммуникативных навыков. Несовершенство коммуникативной сферы не обеспечивает процесс общения, а значит, и не способствует развитию познавательной деятельности.

У таких детей чрезвычайно медленно образуются и закрепляются речевые формы, отсутствует самостоятельность в речевом творчестве; у них наблюдается стойкое фонетическое недоразвитие, доминирование в речи имен существительных, недостаточное употребление слов, обозначающих действия, признаки и отношения, пониженная речевая активность, бедность речевого общения [6, с.38].

Для изучения особенностей коммуникативных навыков у детей старшего дошкольного возраста с ЗПР нами была разработана диагностическая программа в соответствии с направлениями, предложенными Г.М. Андреевой:

- первое направление - изучение коммуникационной стороны коммуникации («Опросный лист для воспитателей и учителей» (по В.Г. Маралову, В.А. Ситарову));

- второе направление - изучение перцептивной стороны коммуникации (анкета для воспитателей по выявлению причин, по которым чаще всего возникают конфликты между детьми в деятельности и наиболее распространенных способов решения этих конфликтов);

- третье направление - изучение интерактивной стороны коммуникации (методика «Рукавички» (по Г.А. Цукерман)).

Исследование проводилось на базе МБДОУ «Детский сад компенсирующего вида № 85» города Череповца. В эксперименте приняло участие 10 детей группы № 8 шестилетнего возраста с ЗПР.

Полученные результаты позволяют отметить, что у детей изучаемой группы коммуникативные навыки находятся на низком уровне развития, что не обеспечивает полноценный процесс общения.

Количественный и качественный анализ результатов опроса по выявлению типов социальной активности, социальной реактивности показал, что у детей с задержкой психического развития на высоком уровне не преобладает ни одна деятельность.

В игровой деятельности на первом месте преобладает низкий уровень (3 ребенка). Дети пассивны в игре, не проявляют инициатив, беспрекословно подчиняются лидерам, предпочитают играть в одиночестве, игровые действия не отличаются высоким уровнем. Высокий, выше среднего и средний уровень находятся в одинаковом процентном соотношении (2 ребенка). Одни дети задают тон в игре, умеют организовать других детей, старательны, владеют игровыми действиями, другие – с желанием включаются в игру, также старательно, но не всегда способны реализовать свои инициативы, слабо учитывают интересы других детей.

Наиболее пассивны дети с задержкой психического развития в общении. Здесь преобладает низкий уровень (4 ребенка). Дети не проявляют инициатив в общении, чаще предпочитают молчать, с трудом устанавливают контакты со сверстниками и взрослыми, в результате затрудняются строить правильно взаимоотношения с другими людьми, могут не соблюдать нравственные нормы общения.

Таким образом, низкий уровень выявлен у 6 детей. Они испытывают выраженные трудности в координации действий с партнером, у них наблюдается скованность движений, некоторая зажатость и неуверенность в себе. Дети лишь эпизодически обращаются к партнеру. Не всегда могут адекватно оценить правильность выполнения задания. Поведение ребенка носит преимущественно непосредственный характер, нередко импульсивный характер. Конструктивные способы разрешения конфликтов детям не знакомы.

У детей со средним уровнем развития коммуникативных умений (4 ребенка) присутствуют попытки договориться и согласовать свои действия с действиями партнера. Отсутствует поиск общего способа решения задачи. Отмечается эпизодическое планирование своих действий. У детей можно отметить возникновение подлинного сотрудничества и партнерства в ситуации общей задачи. Они подсказывают друг другу, сопереживают успехам партнера. Обнаруживается способность к совместному планированию и предвосхищению результатов действий не только своих, но и партнера. Разрешение конфликтов может достигаться как конструктивными, так и деструктивными средствами.

Таким образом, на основе проведенного эксперимента можно отметить, что дети старшего дошкольного возраста с задержкой психического развития находятся на низком уровне сформированности действий по согласованию усилий в процессе организации и осуществления сотрудничества, не проявляют инициатив в общении, чаще предпочитают молчать, с трудом устанавливают контакты со сверстниками и взрослыми.

На основании полученных результатов нами разрабатывается содержание коррекционно-развивающей работы с данной категорией детей.

Литература:

1. Андреева Г.М. Социальная психология. - М., 2006. - с. 67;
2. Васильева Е.Н. Формирование эмоционального отношения к близким взрослым у старших дошкольников с задержкой психического развития в зависимости от характера отношений в семье / Шестилетние дети: проблемы и исследования: Межвуз. сб. науч. тр. Н. Новгород, 1993. – с.98 – 109;
3. Взаимодействие специалистов ДОУ компенсирующего вида / под ред. О.А. Денисовой. – М.: ТЦ Сфера, 2012. – с. 15 - 20;
4. Власова Т.А., Певзнер М.С. О детях с отклонениями в развитии. – М., 1973 – с. 47 – 60;
5. Маралов В. Г., Ситаров В. А. Формирование основ социальной активности личности в детском возрасте. – М., 1990. – с. 203;
6. Никашина Н.А. Обучение детей с ЗПР. – Смоленск, 1994. – с. 38 – 49;

7. Психолого-педагогический словарь / авт.-сост. Е.С. Рапацевич. – Минск, 2006. – с. 319;
8. Тригер Р. Д. Психологические особенности социализации детей с задержкой психического развития / Р.Д. Тригер. - Ярославль: Академия развития, 2008. – с. 11 – 35;
9. Психология детей с задержкой психического развития / сост. О.В. Заширинская. – СПб., 2004 – с.165 – 293;

Научный руководитель:

кандидат психологических наук, доцент кафедры дефектологического образования
Поникарова Валентина Николаевна

Татьяна Погорелова
(Череповец, Россия)

ОСОБЕННОСТИ ФОРМИРОВАНИЯ ЛИЧНОСТНО-МОТИВАЦИОННОЙ ГОТОВНОСТИ К ОБУЧЕНИЮ В ШКОЛЕ У ДЕТЕЙ СТАРШЕГО ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА С НАРУШЕНИЯМИ ЗРЕНИЯ

Под психологической готовностью к школьному обучению понимается комплекс психических качеств, необходимых ребенку для успешного начала обучения в школе [2, с.18]. Проблема психологической готовности к школьному обучению является одной из актуальных на современном этапе развития возрастной психологии.

Особенности психологической готовности к школьному обучению представлены в работах Л.С. Выготского, Л.И. Божович, Н.И. Гуткиной, И.В. Дубровиной, Е.Е. Кравцовой, Н.Г. Салминой, А.К. Марковой, В.Д. Шадрикова, Д.Б. Эльконина, а также А. Анастаси, Я. Йирасека и других.

Готовность к школе в современных условиях рассматривается, прежде всего, как готовность к школьному обучению или учебной деятельности. Этот подход обоснован взглядом на проблему со стороны периодизации психического развития ребенка и смены ведущих видов деятельности. Проблема психологической готовности к школьному обучению получает свою конкретизацию, как проблема смены ведущих типов деятельности, т.е. это переход от сюжетно-ролевых игр к учебной деятельности. Такой подход является актуальным и значительным, но готовность к учебной деятельности не охватывает полностью феномена готовности к школе.

Готовность к обучению в школе складывается из определенного уровня развития мысленной деятельности, познавательных интересов, готовности к произвольной регуляции, своей познавательной деятельности к социальной позиции школьника. Готовность к обучению в школе представляет собой целостную систему взаимосвязанных качеств детской личности, включая особенности ее мотивации, уровня развития познавательной, аналитико-синтетической деятельности, степень сформированности механизмов волевой регуляции.

На сегодняшний день практически общепризнанно, что готовность к школьному обучению - многокомпонентное образование, которое требует комплексных психологических исследований.

Традиционно выделяются такие аспекты психологической готовности: личностно-мотивационная готовность, социально-психологическая готовность, интеллектуальная готовность (Л.А. Венгер, В.В. Холмовская, Я.Л. Коломинский, Е.А. Панько, Е.И. Рогов и др.)

Психологическая готовность к школе - целостное образование. Отставание в развитии одного компонента рано или поздно влечет за собой отставание или искажение в развитии других. Комплексные отклонения наблюдаются в тех случаях, когда исходная психологическая готовность к школьному обучению может быть достаточно высокой, но в силу некоторых личностных особенностей дети испытывают значительные трудности в учении.

Актуальной проблемой является диагностика психологической готовности к обучению в школе. В настоящее время предложено большое количество вариантов диагностических программ. Выбор наиболее оптимальной из них является сложной проблемой для практического психолога.

Проблемой личностно-мотивационной готовности к школьному обучению детей с нарушениями зрения занимались такие тифлопедагоги и тифлопсихологи как: Л.И.Солнцева, Т.П.Свиридюк, М.И.Земцова, Н.Г.Морозова, З.А.Грачева и другие.

К детям с нарушениями зрения относят детей, которые страдают полным отсутствием зрения либо имеют остаточное зрение (от светоощущения до остроты зрения 0,04 на лучше видящем глазу с очковой коррекцией).

К числу детей с нарушением зрения относятся лица с разным характером зрительной патологии, разной остротой зрения, клиническими формами, а так же с разными компенсаторными возможностями развития, коррекции и восстановления нарушенных функций зрительной системы, в том числе с амблиопией и косоглазием [7, с.137].

У детей с нарушениями зрения возникают специфические особенности деятельности, общения и психофизического развития.

Они проявляются в отставании, нарушении и своеобразии развития двигательной активности, пространственной ориентации, формировании представлений и понятий, в способах предметно-практической деятельности, в особенностях эмоционально-волевой сферы, социальной коммуникации, интеграции в общество, адаптации.

Формирование учебной деятельности у слабовидящих является длительным и сложным процессом. Основа этого процесса - формирование готовности сознательно и преднамеренно овладевать знаниями. Учебная деятельность еще довольно часто протекает в форме игры, хотя и имеющей дидактический характер.

Организационно-волевая сторона учебной деятельности является наиважнейшей в компенсации зрительной недостаточности.

У детей с нарушениями зрения имеется сложное соподчинение мотивов, от более общего - хорошо учиться, к конкретному - выполнить задание. Готовность к осуществлению учебной деятельности проявляется в эмоционально-волевом усилии, в умении подчинить свои действия, связанные с выполнением задания, требованиям учителя. В этом нет различий между слепыми и зрячими. Различия возникают в осуществлении самого процесса учебной деятельности: она протекает в более замедленном темпе, особенно в первые периоды ее становления, поскольку только на основе осязания или на основе осязания и остаточного зрения вырабатывается автоматизм движения осязающей руки, контроль за протеканием и результативностью деятельности [5, с.92].

Нами разработана диагностическая программа изучения личностно-мотивационной готовности к школьному обучению и определены следующие направления исследования: мотивационная готовность ребёнка к школьному обучению (по Т.А. Нежновой) [4, с. 90]; преобладание определенного мотива, при поступлении в школу (по М.Р. Гинзбургу) [4, с. 90]; изучение уровня притязаний детей в разных видах деятельности (по Г.А. Урунтаевой, Ю.А. Афонькиной) [8, с. 61]; адаптированная методика полярных профилей Осгуда-Гофштеттера [9]; экспертная оценка уровня личностно-мотивационной готовности к школьному обучению.

Нами условно выделены следующие уровни личностно-мотивационной готовности к школьному обучению. Высокий уровень личностно-мотивационной готовности к школьному обучению характеризуется доминированием познавательной и социальной мотивации, что свидетельствует о готовности к принятию «внутренней позиции школьника». Дети имеют широкий круг представлений о школе, роли учителя и ученика, социальном положении школьника, об учении как достаточно трудоемком процессе, который требует затрат определенных усилий. Такие дети подчиняются общественным правилам поведения и деятельности, выполняют сразу и точно все инструкции и требования взрослого; самостоятельны; настойчивы в достижении цели в условиях затруднений; способны рационально организовать свою деятельность. Средний уровень личностно-мотивационной готовности к школьному обучению характеризуется доминированием мотивов, относящихся к внешней атрибутике школьной жизни, преимущественно оценочные мотивы. Дети имеют несколько ограниченное представление о деятельности школьников и учителя. Часть детей воспринимает учение как игру, ориентируясь главным образом на внешние признаки (школьная атрибутика, наличие ролей и т.д.). Другие дети проявляют стремление обучаться в школе, мотивируя желанием самоопределиваться, изменить социальное положение, что свидетельствует о формирующейся мотивационной готовности к школе. Внутренняя позиция школьника сформирована не до конца. Низкий уровень личностно-мотивационной готовности к школьному обучению характеризуется наличием игровой мотивации, не связанной со школьной жизнью. Внутренняя позиция школьника не сформирована.

Итак, в старшем дошкольном возрасте у детей с нарушением зрения структура мотивов приобретает относительную устойчивость. Доминирующее положение в ней начинают занимать познавательные и широко социальные потребности (потребность в социальном познании, стремление к неигровым видам деятельности, потребность в самоутверждении, мотивы долга). К концу дошкольного возраста ребенок с нарушением зрения, также как и ребенок с нормальным зрением исчерпывает возможности игровой деятельности по удовлетворению своих потребностей, игровые мотивы продолжают играть важную роль, но уже не занимают ведущего места в мотивационной структуре дошкольника.

Литература

1. Венгер Л. А. Как измерить готовность к школе. // Дошкольное воспитание. – 1995. – № 10. – с. 70 – 78.
2. Гуткина Н. И. Психологическая готовность к школе. – СПб., 2004. – С. 18 – 20.
3. Диагностика в детском саду // Под ред. Е.А. Ничипорук. – Ростов н/Д., 2003.
4. Истратова О.Н. Справочник психолога начальной школы. – Ростов н/Д, 2006. -С.90 – 111.
5. Литвак А.Г. Психология слепых и слабовидящих – СПб., 2006 - С. 91 – 97.
6. Нижегородцева Н.В., Шадриков В.Д. Психолого-педагогическая готовность ребенка к школе. – М., 2001.
7. Особенности психического развития детей с сенсорными нарушениями / Трофимова Н.М., Дуванова С.П., Трофимова Н.Б., Пушкина Т.Ф. Основы специальной педагогики и психологии. – СПб., 2006.- С.136-170.
8. Урунтаева Г.А., Афонькина Ю.А. Практикум по дошкольной психологии – М., 2000. – С. 62 -74.
9. www.edudic.ru/psh/2613/

Научный руководитель:

Кандидат психологических наук, доцент кафедры дефектологического образования ВПО
Череповецкого государственного университета Института педагогики и психологии
Поникарова Валентина Николаевна.

СЕКЦИЯ: СОЦИОЛОГИЯ

Лилия Васильева
(Санкт-Петербург, Россия)

ОСОБЕННОСТИ НЕФОРМАЛЬНЫХ ОТНОШЕНИЙ В УПРАВЛЕНЧЕСКОМ ВЗАИМОДЕЙСТВИИ

Управление персоналом, или кадровый менеджмент – особая профессия, вид деятельности, механизм и система научно-практических мероприятий, методов и принципов руководства людьми на предприятии. В предметную область этой дисциплины входит широкий круг вопросов, начиная с отбора и распределения, аттестации и продвижения работников, их обучения и адаптации, решения конфликтных ситуаций и создания благоприятного социально-психологического климата и заканчивая организационным планированием и строительством, т.е. изменением самой организации с учетом особенностей ее персонала [1, с. 560].

Организация – это комплекс мероприятий или действий, направленных на получение оптимальных условий для достижения какого-либо результата, с привлечением наибольшей эффективности, производительности, качества оказываемых услуг и, как правило, сопровождающихся уменьшением расходов на средства по достижению этой цели [3]. Таким образом, организация – это место, где люди строят отношения и взаимодействуют. Трудовой коллектив представляет собой специфическое социально-психологическое образование. Это образование наполнено системой межличностных отношений, которые проявляются в виде групповой активности.

Любая организация, коммерческое и некоммерческое предприятие, состоит из нескольких групп. Часть из них создается руководством, это – формальные группы, где присуще формальные отношения, которые являются одним из средств достижения организацией своих целей и основаны на четких правилах и нормах взаимодействия между работниками, регулируемые должностными инструкциями. Другая часть групп образуется спонтанно – неформальные группы. Неформальные группы в трудовом коллективе возникают во время взаимодействия сотрудников коллектива между собой. Работники вступают при решении стоящих перед трудовым коллективом задач в деловые контакты на основе указаний и предписаний руководства [2]. Вместе с тем они вступают в неофициальные контакты между собой. Создаются неформальные группы вне компетенции руководства.

Неформальные отношения в служебном коллективе – личные взаимодействия между членами организации, основанные на принятии или непринятии личных качеств сослуживцев без учета их формального статуса. Неформальные отношения служат для подтверждения значимости личности человека, потребности в уважении и принятии со стороны других людей. Так или иначе неформальные отношения развиваются на всех уровнях организации.

Основными причинами вступления в формальные организации, является желание трудиться и получать заработную плату, а причинами вступления в неформальные группы и организации является:

- удовлетворение потребности в чувстве принадлежности;
- необходимость в помощи – неформальные отношения в коллективе обеспечивают человека дополнительной поддержкой сослуживцев, как в рабочее, так и в нерабочее время без необходимости компенсации помощи;
- потребность в защите – неформальные отношения выполняют терапевтическую функцию в случае проблем или конфликтных ситуаций в служебном коллективе;
- потребность в общении – возможность получения объективной информации о состоянии дел в служебном коллективе и об отношении сослуживцев.

Современные исследователи отмечают, что эти отношения могут целенаправленно развиваться и использоваться как дополнение к формальным инструментам управления. Дополняя имеющуюся структуру социальной организации знанием о существующих неформальных отношениях и их внутреннем ресурсе, можно направить неформальную активность в русло совершенствования структуры управления или на пользу организации в целом. Неформальные отношения, складывающиеся в структуре социальной организации, как один из механизмов её реагирования на ограниченность формальной системы отношений, несут в себе неиспользуемый потенциал для управления. Этот потенциал кроется в возможности направления активности неформальных отношений для достижения общей цели организации. Неформальные отношения способствуют персонализации осуществляемых в организации процессов. Благодаря этим отношениям легче возникает доверие, которое является важнейшим инструментом для управления любой социальной структурой. Они представляют собой огромное количество социальных практик, которые регулярно воспроизводятся в силу своей функциональности. Они отбираются членами социальной организации как наиболее эффективные для конкретной ситуации в конкретный момент времени [4, с. 2].

Таким образом, неформальные механизмы регуляции поведения человека в организации заслуживают пристального внимания, этим и определяется актуальность изучения сегодня подобных социальных практик.

Литература:

1. Кравченко А.И. Социология управления. Фундаментальный курс [Текст]: учеб. пособие для студ. вузов. / А. И. Кравченко, И. О. Тюрина. – М.: Академический проект, 2008. – 983 с.

2. Меновщиков В.Ю. Бюрократы и неформалы: откуда они берутся и почему конфликтуют [Электронный ресурс] / В.Ю. Меновщиков // ЭСМ. – 2004. – №6. – С. 30-36. – Режим доступа: <http://ecsocman.hse.ru/text/16853163/>, (Дата обращения: 15. 12. 2012).
3. Свободная энциклопедия [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://ru.wikipedia.org/wiki/Организация> (Дата обращения: 12. 12. 2012).
4. Сторожук А.Ю. Неформальные отношения в структуре современной российской организации [Текст]: автореф. дис. канд. социал. наук: 22.00.08/А.Ю. Сторожук; ВАГС. – Волгоград; 2009. – 144 с.

Научный руководитель:
доктор философских наук Гелих Олег Яковлевич

СЕКЦІЯ: СОЦІОЛОГІЯ СУЧАСНІ ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ**Н. Дыбыспаева
(Қазақстан, Астана)****ДЕРБЕС КОМПЬЮТЕРДІҢ СЫМШОҚТАРЫ**

Компьютердің негізгі құрылғыларының арасын байланыстыратын сымшоқтарының түрлері және оның жұмыс істеу принциптеріне тоқталатын болсақ:

Сымшоқ дегеніміз – сым жолдарының жиынтығы, кей кезде сандық жүйеде бірнеше компоненттерді біріктіруші өткізгіштер. Бұл сым жолдары 3 типке бөлінеді: мекен-жай, мәліметтер және басқару. Кейбір кезде бір өткізгіш арқылы әр уақытта мекен-жай және мәліметтер беріледі. Мұндай сымшоқты – мультиплекстелген деп атайды. Сымшоққа қосылған құрылғылар 2 негізгі типке бөлінеді – басқарушы (master) және бағынушы (slave).

Адрестік сымшоқ. Бұл сымшоқ арқылы берілетін мәліметтер жедел жады ұяшықтарының мекен-жайлары ретінде қарастырылады. Осы сымшоқтан процессор орындалуға тиіс командалар мекен-жайларын оқиды. Қазіргі заманғы процессорларда адрестік сымшоқ 32 разрядты, яғни ол 32 параллельді өткізгіштерден құрылады.

Мәліметтер сымшоғы. Бұл сымшоқ арқылы жедел жадыдан регистрлерге және керісінше мәліметтерді көшіру процесі жүреді. Intel Pentium негізіндегі процессорларда мәліметтер сымшоғы 64 разрядты болады [1, 15-19 б.].

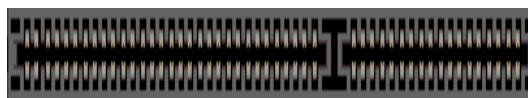
Командалық сымшоқ. Процессорда орындалатын командалар осы сымшоқпен жедел жадыдан келеді. Командалар байттар түрінде көрсетіледі. Қарапайым командалар 1 байтқа саяды, бірақ 2 немесе одан да көп байтты сыйымдылықты қажет ететін командалар да болады. Қазіргі заманғы процессорлардың көп бөлігінде 32 разрядты командалар сымшоғы бар, сонымен қатар 64 разрядты командалық сымшоғы бар процессорлар да бар.

Аналық тақшадағы сымшоқтар тек процессормен байланыс орнату үшін ғана қолданылмайды. Аналық тақшадағы ішкі құрылғылар және де оған тікелей қосылатын құрылғылар бір-бірімен сымшоқтар арқылы байланысады, әрекеттеседі (сурет 1).



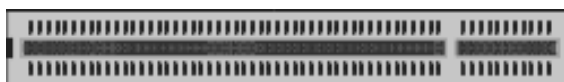
Сурет 1 - PCI Express 1x(кішкентай, ақ), PCI Express 16x(қара)

Аналық тақшалардың негізгі сымшоқ интерфейстері ISA (Industry Standard Architecture) – жүйелік блоктың барлық құрылғыларын байланыстыруға рұқсат береді, сонымен қатар жаңа құрылғыларды стандартты слоттар арқылы жеңіл қосуға мүмкіндіктер тудырады. Қазіргі заманғы компьютерлерде жоғарғы өткізгіштікті керек етпейтін сыртқы құрылғылар да қолданылады (дыбыстық карталар, модемдер және т.б.) (сурет 2).



Сурет 2 - ISA сымшоғы

PCI (Peripheral Component Interconnect) – Pentium процессорының негізіндегі дербес компьютерлерге енгізілген сыртқы құрылғыларды қосудың стандарты. Бұл сыртқы компоненттерді қосу үшін арналған бөліктеушілер мен жергілікті сымшоқ интерфейсі қажет. Осы стандарттың жаңалығы ол plug and play механизмі. Оның негізгі PCI сымшоғының ажыратылатын қосылысына сыртқы құрылғы физикалық қосылғаннан кейін осы құрылғының автоматтандырылған конфигурациясы жүзеге асырылады (сурет 3).



Сурет 3 - PCI сымшоғы

FSB (Front Side Bus). Pentium Pro процессорынан бастап, жедел жадымен байланыс орнату үшін арнайы FSB сымшоғының жүйелілігі негізгі параметр болып табылады, дәл осы параметр аналық тақшаның спецификасын көрсетеді.

AGP (Advanced Graphic Port) – бейнеадаптерлерді қосу үшін арналған арнайы сымшоқтық интерфейс[2, 56-58 б.].

USB (Universal Serial Bus) – компьютерлердің перифериялық құрылғылармен байланысын анықтайтын бірінен кейін бірі орындалатын әмбебап сымшоқ стандарты. Ол әр түрлі жүйелі интерфейсі бар 256 құрылғыға дейін қосу мүмкіндігі бар, осы құрылғылар бір-бірімен тізбек арқылы қосыла алады. Сымшоқтардың 3 типін атап көрсетуге болады:

- жоғары жылдамдықты – 480 Мбит/сек.
- орта жылдамдықты – 12 Мбит/сек.
- төмен жылдамдықты – 1.5 Мбит/сек.

Осы стандарттың ерекшеліктері ретінде мыналарды атап көрсетуге болады: бұл құрылғыларды «ыстық режимде» (яғни компьютерді қайта қоспай) қосу және өшіру, сонымен қатар бірнеше компьютерді арнайы аппараттық және бағдарламалық жабдықтаусыз қарапайым желіге біріктіруге болады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. М. Гук, В. Юров. PENTIUM 4 Athlon и Duron. - Санкт-Петербург: Питер, 2001г.
2. Томпсон Р.Б., Томпсон Б.Ф. Железо ПК:Энциклопедия.- Спб.: Питер, 2003г.

Н. Дыбыспаева
(Қазақстан, Астана)

WINDOWS 2003 WINS-ТІҢ МҮМКІНДІКТЕРІ

Windows 2003 WINS-те келесідей кеңейтілген мүмкіндіктерді қамсыздандырады. Міне осыларға жеке тоқталатын болсақ:

1. Тұрақты қосылуы. Енді репликацияның бір немесе бірнеше сандағы серіктестерінің тұрақты қосылу қызметін көрсетуге әрбір WINS-серверін ретке келтіруге болады. Бұл репликацияның жылдамдығын арттырады және қосылуының ашылуы мен шығуына шығындарын азайтады.

2. «Шығарып тастауымен, жоюын» басқару. Шығарып тастауы (кейінгі жоюын белгілеу, tombstoning) үшін жазбасын қолмен белгілеуге болады. "Жою" жағдайының жазбасы барлық WINS серверлері үшін көшірмеленеді, басқа серверлерінің деректер қорынан көшірмелерін қалпына келтіруді болдырмайды.

3. Басқаруының жақсартылған утилитасы. WINS басқаруының утилитасы MMC жабдықтау түрінде іске асырылған, әкімші үшін WINS пайдалануды ықшамдайды.

4. Кеңейтілген фильтрлеу және жазбаларын іздеу. Жақсартылған фильтрлеу және іздеудің жаңа функциялары тиісті осы критерийлеріне тек қана жазбаларын көрсете отырып, жазбаларын табуға көмектеседі. Осы функциялары әсіресе WINS аса көп деректер қорын талдауға пайдалы.

5. Жазбаларын динамикалық жою және көптеген таңдауы. Осы ерекшеліктері WINS деректер қорын басқаруды ықшамдайды. WINS жабдықтау көмегімен WINS динамикалық немесе статикалық түрінің бір (немесе одан да көп) жазбасымен оңай әрекет етуге болады.

6. Жазбаларын тексеру және нөмірінің дұрыстығын тексеру нұсқасы. Бұл мүмкіндіктері WINS серверлерінде сақталған және жинақталған, атаулардың тізбегін тексереді. Әр-түрлі WINS серверлерінен NetBIOS атауы бойынша сұранысы бойынша қайтарылған IP-адрестерінің жазбасын тексереді. Нөмірінің дұрыстығын тексеру нұсқасы "адресі-нұсқасы" кесте иесінің нөмірін тексереді.

7. Экспортының функциясы. WINS деректерінің экспорты кезінде бөлушілер ретінде үтірмен мәтіндік файлын сақтайды. Microsoft Excel-де осы файлды және есептерін талдау және құру үшін басқа бағдарламаларын импорттауға болады.

8. Жұмысын тоқтатпайтын клиенттердің көбеюі. Windows 2000 немесе Windows 98 басқаруымен клиенттері интерфейсте екіден аса WINS серверлерін (ең көбі — 12 адрестер) пайдалануға болады. WINS серверлерінің қосымша адрестері пайдаланылатын болады, егер бастапқы және екінші WINS серверлері сұранысқа жауабын бермесе.

9. Консолдік қол жеткізу ек қана WINS Manager-ге оқуға арналған. Бұл мүмкіндігі, WINS серверін орнату кезінде автоматты түрде құрылатын, WINS (WINS Users) пайдаланушы тобына беріледі. Осы топқа мүшелерін қоса отырып, WINS туралы ақпаратты тек қана оқу үшін қол жетімділігін береді[1, 39-45 б.].

Бұл топ пайдаланушы-мүшесіне қарауына мүмкіндігін береді, бірақ анықталған WINS серверінде сақталған ақпараты мен ерекшелігін өзгертпеу керек.

WINS клиенттері. WINS клиенттері WINS серверінде өзінің атауын тіркейді, желіге олар қосылғанда немесе кіргенде.

Microsoft Windows 2003 Server/Professional, Windows NT Server/Workstation, Windows 9x, Windows for Workgroups, Microsoft LAN Manager, MS-DOS, OS/2, Linux/Unix (Samba қызметімен орнатылған) тұғырнамасында (платформаларында) WINS клиенттерін қолдайды[2, 24-28 б.].

WINS клиенттері WINS деректер қорында клиенттің атын тіркеу/жаңарту/жою, сондай-ақ, NetBIOS атаулары, DNS атаулары мен IP адресстерін пайдаланушылардың атауына рұқсаты үшін WINS серверіне шығады.

Статикалық көрінісін күйге келтіру

IP-адресіндегі атын білдіретін жазбасы, WINS деректер қорына екі тәсілмен қосуы мүмкін:

1. Динамикалық (WINS клиенттерінің WINS серверімен тікелей байланысында,).

2. Статистикалық (қолмен, әкімшімен, WINS жабдықтау немесе командалық жолдарының утилиті көмегімен).

Статистикалық (әкімшімен қолмен қосуы) жазбасы пайдалы, WINS тікелей пайдаланбайтын, компьютері үшін сервердің деректер қорына «аты-адресі» көрінісін қосу керек болса. Мысалы, басқа операциялық жүйелермен басқарылатын кейбір желілерінде WINS серверінде NetBIOS атауын тіркей алмайды. Осы атауларын Lmhosts файлының көмегімен немесе сұраныс арқылы қосуға болады.

Тек қана Windows 2003 пайдаланушы желілерде, WINS пайдалануын азайтуға не жоюға да болады. Желіден WINS серверлерінің орналастырғанын жою кері қайтаруы (decommissioning) деп аталады.

Желіге DNS серверін бұрғанан кейін WINS серверін кері қайтару осындай тізбекте орындалады:

1. клиенттік компьютерлері WINS пайдаланбасын, тек қана DNS пайдалансын деп қайтадан ретке келтіріледі.

2. Әрбір WINS серверінде кері қайтару үдерісі жеке түрде реттеледі:

WINS алғашында кері қайтару керек, содан кейін (Active Registrations) белсенді тіркеу опциясын таңдау керек;

3. әрекеті мәзірінде (Action) иесі бойынша іздеп табу (Show records for the selected owner) пунктін таңдау керек;

4. ашылған терезесіндегі тізімде тек қана таңдалған иесі үшін (only for selected owner) кері қайтару қажет WINS серверін таңдау, және OK бастырмасын басу керек;

5. кіші терезесінен нақты қарау үшін барлық элементтерін бөліп көрсету керек;

6. әрекеті мәзірінде (Action) Жою (Delete) командасын таңдау керек;

7. сөйлесу терезесінде жою жазбасын растау (Confirm WINS Record Delete) ауыстырып қосқышты орнату. Басқа серверлердегі (Tombstone WINS records on all WINS servers) ауыстырып қосқышының жою жазбасын репликациялау және OK бастырмасын басу керек;

8. сұранысы терезесінде Жоюды растау Иә(Yes), бастырмасын басу керек;

ағаштағы (Replication Partners) репликация партнерлері элементін таңдау керек;

9. әрекеті мәзірінде (Action) (Replicate Now) жіберілсін командасын таңдау керек.

Басқа серверлеріне таңдалған жазбаларды репликациялау тексерілгеннен кейін, кері шақырылған серверде WINS қызметін тоқтату және жою керек.

WINS трафигін азайту және қайтадан жолдау үшін міндетті емес күйге келтіру жүргізіледі. WINS арқылы DNS атауына қосымша рұқсатын күйге келтіру талап етілуі мүмкін[3, 44-47 б.].

WINS кері шақыру үдерісінің қорытындылық қадамынан кейін олардың TCP/IP (NetBIOS over TCP/IP) жоғары NetBIOS қолдауын пайданбауы үшін Windows 2003, басқаруымен клиенттік компьютерлерін күйге келтіруге болады. Бұл қадамы NetBIOS атауын сұраныстарының трафигі және WINS тіркеу трафигін азайту керек болған жағдайда ғана қажет болады. Алайда көптеген желілерде шектелген WINS-ті пайдалану, қандай да бір уақытта қажет болады.

Пайдаланған әдебиттер тізімі:

1. Компьютерные сети. 4-е изд. / Э. Таненбаум. — СПб.: Питер, 2003. — 992 с: ил. — (Серия Классика computer science).
2. Одом, Уэнделл. Компьютерные сети. Первый шаг. : Пер. с англ. — М. : Издательский дом "Вильямс", 2006. — 432 с.: ил. — Парал. тит. англ.
3. Соловеева Л.Ф. Сетевые технологии. Учебник – практикум. – СПб.БХВ – Петербург, 2004 – 416с.

Н.Т. Шындалиев, Н. Дыбыспаева
(Қазақстан, Астана)

DNS ҚЫЗМЕТІН ЖОСПАРЛАУ

(Domain Name System) домендік атау жүйесі-Интернет атауларының қызметі, TCP/IP стандарттық қызметі болып табылады. DNS қызметі желідегі клиенттік компьютерлерге домендік атауларды тіркеу және рұқсат мүмкіндігін береді. Домендік атаулар желідегі ресурстарды табу және оларға шығу үшін пайдалануда. Microsoft Windows 2003 Server-дегі DNS қызметіне тоқталатын болсақ, DNS кеңірек пайдалану диапазонын және желінің құрамдас бөліктерінің үйлесімділігін жақсартатын, жаңа функцияларымен толықтырылды.

Active Directory-мен байланыстыру. Windows 2003 Server-де DNS қызметі Active Directory каталогтарының қызметімен тығыз ықпалдастырылған.

Unicode қолдау. Бастапқыда DNS стандарттық қызметі Интернетте символдар ASCII бірінші 128 нышандарынан ғана тұратын, атауларын пайдалануға рұқсат етті. Бұл талабы RFC 1035 да бар — DNS негізгі стандарттарының бірі. Әр-түрлі елдерде DNS пайдалану осы стандартты кеңейтуді талап

етті. Microsoft DNS қызметінде Windows 2003 Server үшін DNS қызметінде Unicode-нышандары UTF-8 қолдауды қосты, бұл RFC 1035 стандартын кеңейтеді[1,24-29 б.].

WINS пен ықпалдасуы. WINS қызметімен өзара әрекеті DNS атауы кеңістігін қарау көмегімен, рұқсат берілмейтін, DNS атауларын іздеуге арналған.

DNS домені аталынған домендердің ағашының тұжырымдамасына негізделген. Ағашының әрбір деңгейі бұтақтарын немесе ағашының жапырағын білдіруі мүмкін. Бұтағы - бұл бірнеше атаудан тұратын деңгейі және аталынған ресурстарын сәйкестендіретін жинағы. Жапырағы- аталған ресурсты көрсететін аты.

Желідегі DNS-ті пайдаланар алдында, DNS атауларының кеңістігін жете жоспарлау керек. Сонымен, оны кеңейту кезінде, DNS қызметі қалай қабылданатынын анықтау керек.

Серверді реттеу

DNS серверінің конфигурацияларын ретке келтіру және өзгертудің әр-түрлі себептері керек болуы мүмкін, мысалы: 1) компьютер-серверінің атауын өзгерткен кезінде; 2) компьютер-сервері үшін домендерінің атауын өзгерткен кезінде; 3) компьютер-серверінің IP-адресін өзгерткен кезінде; 4) DNS серверін желіден алып тастағанда; 5) негізгі серверінің (primary server) аумағын өзгерткен кезде[2,82-96 б.].

Клиенттермен басқару

Windows клиенттері үшін DNS конфигурациясы TCP/IP ерекшелігін ретке келтірген кезде әрбір компьютер үшін келесі міндеттерін қосады:

1) әрбір компьютерге DNS хостының атауын орнату немесе желілік қосу.

2) әрбір клиент үшін доменнің (fully qualified) толық атауын қалыптастыру үшін хост атауынан кейін орналастырылатын басты доменнің атауын орнату.

3) негізгі DNS-серверін орнату және егер серверге қол жетімділігі болмаса, пайдалануға болатын қосымша DNS-серверлерінің тізбесі.

4) толықтай емес аталған компьютердің атауын толықтыру үшін сұраныста пайдаланылған домендерді іздеу тізімінің кезегін орнату.

Аумағын басқару

Аумағын қосқаннан кейін, жабдықтау көмегімен DNS аумағының жалпы келесі ерекшелігімен басқаруға болады:

1) аумағын пайдалануға тиым салу немесе рұқсат беру;

2) аумағының түрін өзгерту немесе қайта жасау;

3) аумағын динамикалық жаңартуға рұқсаты немесе тиым салуы. Сондай-ақ, (Start Of Authority, SOA) аумағының бастапқы жазбаларын күйге келтіруге, ресурстық жазбалары, аумағын бөлу, хабарландырудың тізбесі, WINS қарауын пайдалану, сондай-ақ кері қарау аумағымен басқару (reverse zone), қажетті атауларының кері рұқсаты үшін - адрестерінен атауына.

WINS қызметі

WINS (Windows Internet Name Service) қызметі желіде пайдаланылатын компьютер және топтары үшін NetBIOS атауларын динамикалық тіркеу және рұқсат беру үшін бөлінген деректер қорын қолдауды қамтамасыз етеді. WINS қызметі NetBIOS атауларының кеңістігін және IP бір-біріне адрестік кеңістігін көрсетеді және жоғарғы TCP/IP пайдаланылатын NetBIOS, маршрутталған желілердегі NetBIOS атауларына рұқсат беруіне арналған. NetBIOS атауы компьютерлерді сәйкестендіру және басқа жалпы қол жетімді ресурстары үшін Microsoft операциялық жүйелерінің бұрынғы нұсқалары пайдалануда[3,16-21 б.].

NetBIOS хаттамасы TCP/IP басқа желілік протоколдарымен қолданылуы мүмкін (мысалы, NetBEUI немесе IPX/SPX), WINS қызметі NetBIOS TCP/IP (NetBT) жоғары NetBIOS қолдау үшін әзірленген болатын. WINS TCP/IP базасында желілердегі NetBIOS атауы кеңістігімен басқаруды ықшамдайды. WINS NetBIOS атауларын тану үшін пайдаланады, бірақ клиенттердің атауына рұқсатын тездету үшін WINS-те өзінің атауын динамикалық толықтырудан алып тастау немесе жаңартуы тиіс.

Пайдаланған әдебиттер тізімі:

1. Соловьева Л.Ф. Сетевые технологии. Учебник – практикум. – СПб.БХВ – Петербург, 2004 – 416с.
2. <http://www.eidos.ru>.
3. Колисненко Д.Н. Сделай сам компьютерную сеть. Монтаж, настройка, обслуживание. Изд. 2-е, перераб. и доп. – СПб.: Наука и Техника, 2006. – 448 с.:ил.

СЕКЦІЯ: ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА ТА ПРОФЕСІЙНИЙ СПОРТ

Тетяна Захаровська
(Дніпропетровськ, Україна)

ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ВПРАВ У ПІДГОТОВЦІ МЕТАЛЬНИКІВ СПИСУ НА ЕТАПІ СПЕЦІАЛІЗОВАНОЇ БАЗОВОЇ ПІДГОТОВКИ

Постанова проблеми. Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема підготовки легкоатлетів, особливо в метанні, залишається актуальною. Результати наукових досліджень і практика свідчать про те, що досягнення високих показників багато в чому обумовлено рівнем розвитку фізичних якостей та технічної майстерності. Зростаюча конкуренція в металевих дисциплінах змушує тренерів серйозно займатися технічною та спеціальною фізичною підготовкою вже в дитячо-юнацькому віку.

Розробки актуальних проблем юнацького спорту пройшла кілька етапів: від вивчення окремих питань, до більших узагальнюючих публікацій останніх років, які розкривають закономірності підготовки спортсменів залежно від їх вікових особливостей і етапів підготовки [2, с. 73-78; 3, с. 39; 9, с. 93-96].

Впродовж останніх років в підготовці металевих спису спостерігається не значний прогрес у спортивних результатах.

Деякі провідні фахівці з метання спису [1, с. 73-78; 5 с. 35-34; 7, с. 41-42, 10, с.36-37] вважають, що головними критеріями в підготовці списометальників на етапі спеціалізованої базової підготовки є розподіл усіх тренувальних засобів на групу вправ для підвищення рівня розвитку фізичних якостей металевих спису та групу вправ направлених на розвиток спеціальних фізичних якостей металевих спису, тому що будь яка група вправ або окрема вправа повинні бути "спеціалізованими" при підготовці спортсменів.

В підготовці металевих спису фахівці схиляються до всебічної фізичної та технічної підготовки [4, с. 43; 6, с. 247-325; 8, с. 147-152]. Для цього необхідно використовувати спеціальні вправи, які повинні бути направлені на розвиток спеціальної фізичної і технічної підготовки. Таким чином використання спеціальних вправ в підготовці металевих спису на етапі спеціалізованої базової підготовки є своєчасним та актуальним.

Зв'язок дослідження з науковими програмами, планами, темами.

Робота виконується відповідно до зведеного плану НДР Державного комітету України з питань фізичної культури і спорту на 2011-2015рр. за темою 2.18 "Удосконалення механізмів управління руховою діяльністю спортсменів" та плану НДР Дніпропетровського державного інституту фізичної культури і спорту.

Мета роботи полягає в дослідженні використання спеціальних вправ у підготовці металевих спису на етапі спеціалізованої базової підготовки.

Були використані наступні **методи дослідження**: аналіз науково-методичної літератури; педагогічний експеримент; педагогічне тестування та методи математичної статистики.

Завдання роботи.

1. Розробити комплекс спеціальних вправ для підготовки списометальників на етапі спеціалізованої базової підготовки.

2. Визначити рівень спеціальної фізичної підготовленості юних металевих спису.

3. Дослідити взаємозв'язок результату в метанні спису з розбігу зі спеціальними вправами.

Організація та результати дослідження. Дослідження проводились на базах СК «Метеор», СДЮШОР №3, СК «Трудові резерви» м. Дніпропетровська та ДЮШОР м.Синельникове в декілька етапів. У дослідженні прийняло участь 40 юних металевих спису.

За допомогою аналізу науково-методичної літератури були розроблені комплекси спеціальних вправ для підготовки металевих спису в підготовчому періоді на етапі спеціалізованої базової підготовки.

На першому етапі дослідження в констатуючому експерименті були сформовані дві тренувальні групи: контрольна (n=20) та експериментальна (n=20), був визначений рівень спеціальної фізичної підготовленості юних металевих спису. Як видно з таблиці 1, середній показник в бігу на 30м з ходу, як в експериментальній так і в контрольній групах дорівнює $4,4 \pm 0,04$, на 30м з ходу зі списом над плечем середній показник в експериментальній групі дорівнює $4,7 \pm 0,04$, а в контрольній – $4,69 \pm 0,06$.

В стрибку у довжину з місця середній показник дорівнює $2,00 \pm 0,01$ у експериментальній групі, а в контрольній – $2,25 \pm 0,04$. В метанні ядра 4кг двома руками назад через голову в експериментальній групі середній показник дорівнює $9,34 \pm 0,02$, в контрольній групі - $12,22 \pm 0,34$, в метанні ядра 4кг двома руками знизу-вперед середній показник дорівнює в експериментальній групі - $10,02 \pm 0,18$, а в контрольній відповідно – $11,38 \pm 0,25$, в метанні ядра 2кг двома руками із-за голови з фінального положення у експериментальній групі – $10,31 \pm 0,07$, а в контрольній – $13,78 \pm 0,67$.

Таким чином ми можемо зробити висновок, що спеціальна фізична підготовленість металників спису, як у контрольній так і у експериментальній групах практично однакова, тобто групи однорідні.

На основі отриманих даних був проведений кореляційний аналіз показників спеціальної фізичної підготовленості юних списометальників та визначений взаємозв'язок результату в метанні спису з розбігу та вправами спеціальної фізичної підготовки (рис.1).

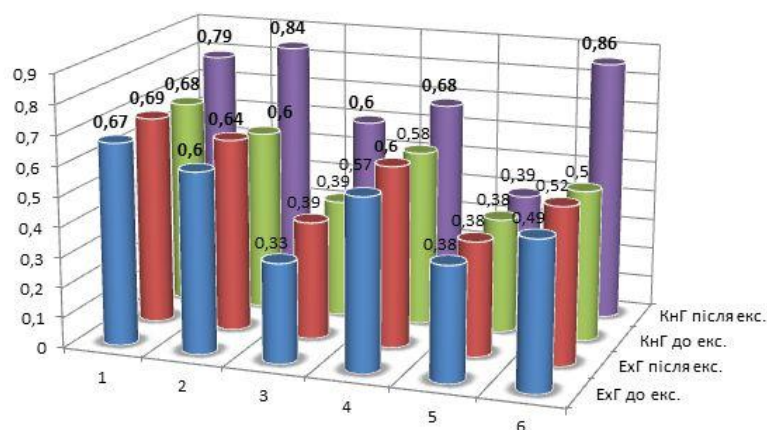


Рис.1. Взаємозв'язок результату в метанні спису з показниками спеціальної фізичної підготовленості (1 - біг 30м з ходу, 2 - біг 30м з ходу зі списом над плечем, 3 - стрибок у довжину з місця, 4 - метання ядра 4кг двома руками знизу-вперед, 5 - метання ядра 4кг двома руками назад через голову, 6 - метання ядра 2кг двома руками із-за голови з фінального положення).

Як видно з рисунку 1 в експериментальній та контрольній групах існує середня кореляційна залежність результату в метанні спису з розбігу з бігом на 30м з ходу ($r \approx 0,67$) та бігом на 30м зі списом над плечем ($r \approx 0,6$), між результатом та метанням ядра 4кг двома руками знизу-вперед ($r \approx 0,57$) та метанням ядра 2кг двома руками із-за голови з фінального положення ($r \approx 0,49$).

На другому етапі дослідження був проведений педагогічний експеримент, де контрольна група тренувалась за програмою ДЮСШ, а експериментальна група використовувала в тренуваннях вправи направлені на розвиток спеціальної фізичної підготовленості металників спису, які складалися з двох комплексів по дванадцять вправ силової та швидкісно-силової направленості.

Метальники експериментальної групи використовували розроблені комплекси вправ спеціальної фізичної підготовки в підготовчому періоді тренування.

На третьому етапі дослідження було проведено повторне тестування спортсменів обох груп (табл.1).

Таблиця 1.
Рівень спеціальної фізичної підготовленості металників спису на етапі спеціалізованої базової підготовки

№ п/п	Тестові вправи	Експериментальна (n=20)				Контрольна (n=20)			
		до експерименту		після експерименту		до експерименту		після експерименту	
		\bar{x}	$\pm m$	\bar{x}	$\pm m$	\bar{x}	$\pm m$	\bar{x}	$\pm m$
1.	Біг 30м з ходу (сек)	4,4	0,04	4,0	0,07	4,4	0,04	4,47	0,03
2.	Біг 30м з ходу зі списом над плечем (сек)	4,7	0,04	4,2	0,07	4,69	0,06	4,63	0,06
3.	Стрибок у довжину з місця (см)	2,00	0,01	2,42	0,01	2,25	0,04	2,32	0,03
4.	Метання ядра 4кг двома руками знизу-вперед (м)	10,02	0,18	13,51	0,22	11,38	0,25	13,37	0,25
5.	Метання ядра 4кг двома руками назад через голову (м)	9,34	0,02	12,83	0,05	12,22	0,34	12,73	0,23
6.	Метання ядра 2кг двома руками із-за голови з фінального положення (м)	10,31	0,07	18,37	0,96	13,78	0,67	10,71	0,07
7.	Метання спису з розбігу (м)	37,24	1,43	41,32	1,8	36,64	2,36	37,40	2,31

Примітка, при $p \leq 0,05$

Як видно з даної таблиці показники спеціальної фізичної підготовленості спортсменів експериментальної групи значно підвищились. Так в експериментальній групі результат в бігу на 30м з ходу покращився на 0,4 с, а у контрольній - 0,07с, в бігу на 30м зі списом над плечем у

експериментальній групі результат покращився на 0,5с, у стрибку у довжину з місця результат збільшився на 42 см та в метанні спису з розбігу на 4,08м.

На основі проведеного дослідження був проведений кореляційний аналіз отриманих показників. Таким чином в експериментальній групі кореляційний зв'язок дещо змінився: так визначено високий зв'язок між метанням спису з розбігу та метанням ядра 2кг двома руками із-за голови з фінального положення ($r \approx 0,86$), та бігом на 30м з ходу зі списом над плечем ($r \approx 0,84$), та бігом на 30м з ходу ($r \approx 0,79$) при $p > 0,05$.

Існує середній зв'язок між результатом в метанні спису з розбігу та метання ядра 4кг двома руками знизу-вперед ($r \approx 0,68$), та стрибків у довжину з місця ($r \approx 0,60$) при $p > 0,05$. У контрольній групі взаємозв'язок значно не змінився.

Висновки:

1. За допомогою аналізу науково-методичної літератури було проаналізовано 250 вправ направлених на розвиток спеціальної фізичної підготовленості спортсменів. Обрано 24 вправи, які найбільше впливають на підготовку юних метальників спису на етапі спеціалізованої базової підготовки.

2. Рівень спеціальної фізичної підготовленості списометальників середній та відповідає вимогам контрольного тестування у спортивних школах.

3. Взаємозв'язок між результатом в метанні спису з розбігу та вправами спеціальної фізичної підготовленості вказує на позитивний вплив розробленої нами методики розвитку спеціальної фізичної підготовленості метальників спису на етапі спеціалізованої базової підготовки.

Перспективи подальших досліджень. Впровадження цієї розробки в тренувальний процес метальників спису на етапі спеціалізованої базової підготовки.

Література:

1. Бизин В.П. Обучение легкоатлетическим метаниям/ В.П. Бизин. - Харьков: Основа, 1995. – С.73-78.
2. Бондарчук А.П. Периодизация спортивной тренировки / А.П.Бондарчук - Киев: Олимпийская литература, 2005. – С.143-146.
3. Воронкин В.И. Распределение основных тренировочных средств метательниц копья в годичном цикле / Воронкин В.И., Назаренко Б.И. // - Теория и практика физической культуры. – 1986. - №6.- С.39.
4. Жуков В.И. Оптимизация двигательных действий спортсменов в видах спорта силовой и скоростно-силовой направленности / В.И. Жуков - Науч. конс. д.п.н. проф. Черкесова Ю.Т.- Майкоп: АГУ, 1999.- 43с.\
5. Кудряшова Т.И. Состояние и перспективы оптимизации начальной подготовки легкоатлетов-метателей / Т.И. Кудряшова // Физическое воспитание студентов творческих специальностей.: Сб. науч. тр. – Харьков: ХГАДИ (ХХПИ), 2002. – № 8. – С. 35-44.
6. Платонов В.Н. Система подготовки спортсменов в олимпийском спорте. : учеб. / Платонов В.Н. – К. : Олимпийская литература, 2004. - С.247-325, 393-472.
7. Сергейцова Т.Г. Факторная структура физической подготовленности метателей копья / Сергейцова Т.Г., Жуков И.М. // Теория и практика физ. культуры. - 1988. - № 3. - С. 41-42, 2 Обл.
8. Терещенко В.І. Методологічні основи спеціальної фізичної та технічної підготовки легкоатлета / Терещенко В.І., Луценко Р.Л. - Київ: МП Леся, 2003, - 248с., іл.
9. Циповяз Т.А. Комплексний контроль спортивної підготовленості списометальників на етапах спеціалізації та спортивного вдосконалення / Т.А. Циповяз, Г.М. Бондаренко // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту.- Харків – 2011. - №7. – С.93-96.
10. Рудерман Г. Метание: примерная связь уровня подготовки метателей со спортивным результатом. – Легкая атлетика, 1999, № 7-8.- С. 36-37.

Науковий керівник:

кандидат педагогічних наук Горбенко В.П., Захаровська Тетяна Леонідівна

Нонна Костенец
(Днепропетровск, Украина)

ОБЩИЕ ВОПРОСЫ ТАКТИЧЕСКОЙ ПОДГОТОВКИ СПОРТСМЕНОВ В ПАРУСНОМ СПОРТЕ

В спортивной практике тактической подготовке уделяют одно из важнейших мест. Тактическая подготовленность в теории и практике спортивной тренировки понимается, как умение спортсмена грамотно построить ход спортивной борьбы с учётом особенностей вида спорта, своих индивидуальных возможностей и создавшихся внешних условий.

В числе основных направлений тактической подготовки необходимо выделить следующие: изучение сущности и основных теоретико-методических положений спортивной тактики; овладение

основными элементами, приемами, вариантами тактических действий; совершенствование тактического мышления; изучение информации, необходимой для практической реализации тактической подготовленности; практическую реализацию тактической подготовленности [1, с.8-12; 7, с.316-324].

Значение теоретико-методических положений спортивной тактики помогает точно оценить соревновательную ситуацию, адекватно подбирать средства и методы соревновательной деятельности с учетом индивидуальных особенностей, квалификации, уровня подготовленности противника и партнеров.

В основе спортивной тактики лежит соответствие тактического плана и действий уровню развития физических и психических качеств, технической подготовленности и теоретических знаний; выбор способов рационального распределения сил в процессе выполнения соревновательных упражнений; применение приёмов психологического воздействия на противника и маскировки намерений [2, с.4-9; 8, с.3-5; 10, с.38-76; 12, с.112-134].

При характеристике тактической подготовленности спортсменов оцениваются: их представления об общих положениях тактики и тактических закономерностях в конкретном виде спорта; знание опыта тактических действий сильнейших спортсменов; сведения об основных соперниках, уровне их физической и технической подготовленности и тактической оснащённости; представления о внешних условиях, в которых будут проходить соревнования; качество усвоения тактики, которую планируется применить в предстоящем соревновании.

Тактические знания приобретаются на протяжении всей спортивной жизни спортсмена. При этом с ростом мастерства и накопления опыта объем знаний, подлежащих усвоению, увеличивается.

О.А. Ильин отмечает, что от широты и глубины знаний по тактике во многом зависят объективность, основательность и целесообразность тактических концепций, планов, замыслов спортсменов [4, с.10-20].

Овладению знаниями по теории тактики способствует весь комплекс словесных и наглядных методов. Источниками знаний являются специальная литература, лекции, беседы, объяснения, просмотр соревнований, кинофильмов и видеозаписей, их разбор и анализ и др. Тем не менее, Томилин К.Г. считает, что яхтсмену следует помнить, что просто накопленные знания по тактике, не подкрепленные личным двигательным опытом спортсмена, сами по себе не могут положительно повлиять на спортивные результаты [11, с.14-25].

Средства и методы овладения тактическими действиями, весь процесс тактической подготовки в значительной мере обуславливаются спецификой вида спорта. Например, в парусном спорте основная задача тактической подготовки связана с подготовкой к реализации разработанной схемы прохождения соревновательной дистанции [5, с.8-87].

Овладение тактическими действиями связано с расширением количества используемых средств и способов, развитием умений использовать один прием для решения различных тактических задач и разных приемов – для решения одной тактической задачи. Белов Г.В. отмечает, что тактическую сущность действий осваивают одновременно с овладением техникой приемов [3, с.46-49]. Именно в процессе практического овладения приемами, спортсмены уясняют для себя, что каждое техническое действие должно быть связано с реализацией тактического варианта. Знание тактической сущности действий, их возможной эффективности в определенных ситуациях позволяет сделать оптимальный выбор действия и успешно решить тактическую задачу.

Освоение сущности различных тактических ситуаций предусматривает изучение типичных ситуаций и особенностей поведения в каждой из них, а также подготовку к ведению соревновательной борьбы с различными противниками. Для овладения тактикой действий может использоваться вся совокупность словесных, наглядных и практических средств и методов подготовки [6, с.45-59]. Однако наиболее подробно мы остановимся на использовании практических средств и методов тактической подготовки.

В основе практических методов тактической подготовки лежит принцип моделирования деятельности спортсмена в соревнованиях. Например, в парусном спорте разработаны специальные методы, которые с различной степенью сходства моделируют специфическую деятельность спортсмена. К ним относятся тренировка без противника (соперника); тренировка с условным противником; тренировка с партнером; тренировка с противником [9, с.24-198].

Метод тренировки без противника применяется для овладения основами техники действия, обучения активному и сознательному их анализу. Специфическими средствами тренировки являются основные положения и движения, передвижения, имитационные упражнения, различные их сочетания.

Метод тренировки с условным противником предполагает использование вспомогательных снарядов и приспособлений: различные тренажерные устройства, модели условного противника с программным управлением и т. п. Упражнения с использованием перечисленных снарядов и приспособлений позволяют отрабатывать дистанционные, временные, ритмические характеристики действий. Метод может успешно использоваться для развития специфических качеств в условиях моделирования соревновательной деятельности.

Метод тренировки с партнером является основным для овладения тактикой действий. Партнер в данном методе служит активным помощником и способствует правильному овладению техникой и тактикой действий. Основные средства тренировки: парные и групповые упражнения, отличающиеся большим разнообразием и носящие преимущественно технико-тактическую направленность. Выполнение приемов и действий в упражнениях с партнером создает благоприятные условия для развития и совершенствования важных для спортсменов тактических качеств - чувства момента для начала своих действий, целенаправленности общения с партнером, быстроты и точности двигательных реакций, дифференцировке дистанционных, временных, мышечно-двигательных параметров взаимодействий.

Метод тренировки с противником применяется для детальной отработки тактики действий; тактического совершенствования с учетом индивидуальных особенностей спортсменов; совершенствования волевых качеств; воспитания умения : использовать свои возможности в различных тактических ситуациях, создаваемых противником.

Метод тренировки с противником позволяет совершенствовать тактику действий в условиях информационного и временного дефицита для решения тактических задач, пространственно-временной неопределенности, быстро изменяющихся ситуаций. Все это создает определенный эмоциональный фон и высокую напряженность, сходную с деятельностью в условиях соревнований.

В качестве тренировочных средств используются упражнения в обусловленных ситуациях, в которых спортсмен, исполняющий роль противника, действует в пределах четко определенных задач, поставленных тренером; фрагменты отдельных соревновательных ситуаций; тренировочные и соревновательные поединки и др.

Практический опыт многих специалистов [4, с.3-90; 9, с.12-210; 12, с.18-151; 14, с.141-251; 15, с.9-189; 16, с.134-167] позволил нам выделить ряд основных и дополнительных средств тактической подготовки, которые необходимо использовать в тренировочном процессе квалифицированных яхтсменов. К основным средствам относятся:

- Оработка тактических приемов: в одиночку, в парах, в группах.
 - Оработка тактических приемов: без соперника, с условным соперником, со спаринг-партнером, с соперником или соперниками.
 - Совершенствование навыков использования ветровой, дуэльной тактики, а также тактики взаимодействия с флотом:
 - в классных гонках,
 - в гонках на укороченных дистанциях,
 - в многомильных гонках,
 - в многодневных переходах,
 - в дуэльных гонках (в морских, речных и озерных условиях).
- К вспомогательным средствам относятся:
- Изучение теоретических основ:
 - ветровой тактики (с учетом течений);
 - тактики взаимодействия с флотом;
 - дуэльной тактики.
 - Планирование гонки в конкретных условиях:
 - в определенных гидрометеоусловиях;
 - в борьбе с конкретным соперником;
 - при конкретном месте спортсмена в турнирной таблице.
 - Разбор состоявшихся гонок анализом имеющихся вариантов в тактической борьбе.
 - Проведение специализированных спорт. игр с использованием ППС, способствующие совершенствованию тактического мышления.
 - Использование Симуляторов по отработке тактических вариантов

Литература:

1. Акименко В.И. Методические рекомендации по оптимизации управления подготовкой высококвалифицированных яхтсменов / В.И. Акименко – К.: РНМК, 1986. – 16 с.
2. Баландин Ю.А. Тактика парусных гонок. Методическое пособие / Ю.А. Баландин, Г.В. Белов, Ю.И. Костюк – Краснодар, 1988. – 60 с.
3. Белов Г.В. Определение характеристик технико-тактического мастерства. / В кн.: Комплексный контроль и индивидуализация подготовки спортсменов старших разрядов / Г.В. Белов – Л.: 1993. – С. 46-49.
4. Ильин О.А. Стратегия и тактика парусных гонок. Матчевые гонки. Ч. 1 : Предстартовые дуэли. Старт. Лавировка. / О. А. Ильин. – М. : 1998. – 94 с. : ил.
5. Ильин О. Стратегия и тактика парусных гонок. Матчевые гонки. Ч. 2: Огибание знаков, полные курсы, финиш, штрафы / О. Ильин. – М.: ВФПС, 2002. – 69 с. : ил.
6. Ларин Ю.А. Спортивная подготовка яхтсмена. / Ю.А. Ларин – М.: Терра. Спорт, 1999. – 188 с.

7. Платонов В.Н. Система подготовки спортсменов в олимпийском спорте. Общая теория и ее практические приложения. / В.М. Платонов - К.: Олимпийская литература, 2004.- 807 с.
8. Фролов И. И. Подготовка яхтсменов-гонщиков в классе «Лазер» : автореф. дис. ...канд. пед. наук : 13.00.04 / Фролов Игорь Иванович; Адыгейского государственного университета. - Майкоп :2008. - 22 с.
9. Твайнейм Э. Стартовать, чтобы побеждать; пер. с англ. / Э. Твайнейм. – М.: Физкультура и спорт, 1979. – 222 с.
10. Томилин К.Г. Планирование и управление подготовкой яхтсменов : науч.- метод. пособие. –Ч. 1 / К. Г. Томилин – Сочи: СГУТиКД, 2008. – 250 с.
11. Томилин К.Г. Соревновательная деятельность яхтсменов-гонщиков высокой квалификации. Метод.рекомендации / К. Г. Томилин – Краснодар. – 1991. – 34 с
12. Чумаков А.А. Школа парусного спорта. / А.А. Чумаков – М.: Физкультура и спорт, 1981. – 159 с.
13. Bond B. The Handbook of Sailing./ Bob Bond - New York: Alfred A.Knopf, 2005. – 352 pp.
14. Evans J. Practical Encyclopedia of Sailing / Jeremy Evans – Sailing Books Ltd., 2012. – 264 pp.
15. Evans J. Start to race / Jeremy Evans - Sailing Books Ltd., 2009. - 196 pp.
16. Hoare T. Learn to Sail. / Tim Hoare. - Wiley. – 2012. - 252pp

Научный руководитель:

кандидат наук по физическому воспитанию и спорту, доцент
Скрипченко Ирина Тарасовна

Олена Мішак

(Дніпропетровськ, Україна)

АНАЛІЗ І ДОСЛІДЖЕННЯ ОСНОВНИХ ПРИНЦИПІВ КОМПЛЕКТУВАННЯ ЗБІРНИХ ЕКИПАЖІВ У ВЕСЛУВАННІ НА БАЙДАРКАХ І КАНОЕ

Загострення конкуренції на змаганнях поставило перед тренерами додаткові вимоги при підготовці та комплектуванні команд у весловому спорті. Разом з пошуком оптимальних методів технічної і фізичної підготовки, зросла необхідність шукати шляхи підвищення ефективності взаємодії спортсменів, які складають один екіпаж.

Були розроблені методи і принципи, які дозволяють оцінити різні боки діяльності спортсмена у човні, його індивідуальні здібності та поведінку всередині конкурентної групи.

Відношенню цих питань і об'єднанню досліджень, які проводяться у цій сфері, в єдиний комплекс принципів, по яким комплектуються екіпажі у весловому спорті і присвячена ця робота.

Аналізувались літературні джерела зі спортивної діяльності і спеціальна література з веслування на байдарках і каное. Було виявлено чотири основні принципи та їх параметри.

Ціль цієї роботи: розробка оптимальної методики комплектування екіпажів у веслуванні на байдарках і каное.

Основні завдання цієї роботи:

1. Виявлення послідовності принципів та їх основних параметрів комплектування екіпажу на основі соціологічного опитування тренерського складу.

2. Визначення послідовності дій тренера при заміні одного з членів екіпажу.

Для вирішення цих завдань були використанні наступні **методи**:

1. Аналіз літературних джерел.

2. Анкетування тренерського складу.

3. Математична обробка даних анкет.

Анкетування проводилось серед тренерів збірної команди України.

Зміст анкети:

I. Психологічні особливості спортсмена.

Принцип психологічної сумісності.

1. Надійність веслувальника та його психологічна стійкість.

2. Вміння пристосовуватись до інших членів екіпажу.

3. Взаємовідносини веслувальника і тренера.

II. Функціональна підготовленість.

Принцип функціональної сумісності.

1. Рівень тренуваності.

2. Результат проходження дистанції в одиночці.

3. Спеціалізація веслувальника (спринтер, стаєр).

III. Антропометричні дані спортсмена.

Принцип морфологічної сумісності.

1. Зріст веслувальника.

2. Вага веслувальника.

3. Фізичні дані веслувальника (сила, координація).

IV. Сумісність з техніки веслування.

Принцип технічної сумісності.

1. Схожість у техніці з іншими членами екіпажу.

2. Сумісність темпу.

3. Сумісність ритму в русі.

Перед заповненням анкет тренерам пропонувались початкові дані, за якими рекомендувалось формування екіпажу командного човна.

1. Екіпаж готується з веслувальників, які знаходяться на рівні збірних команд або кандидатів у збірні команди України.

2. Екіпаж готується на дистанцію 500 м.

3. Термін підготовки екіпажу не менше одного року.

4. Бралися екіпажі двійок, четвірок байдарок і каное.

Для аналізу отриманого матеріалу було використано математичну обробку даних. Кожна заповнена анкета несе в собі інформацію по принципам комплектування збірного екіпажу.

Для математичної обробки інформації присвоюємо кожному місцю відповідну кількість балів (таблиця 1).

Таблиця 1

Параметри принципу сумісності	Бали	Принципи сумісності	Бали
1	3	I	4
2	2	II	3
3	1	III	2
		IV	1

У таблицях 2 і 3 отримані та розшифровані результати.

Після розшифрування ми знаходимо суму балів та підраховуємо відсотковий зміст кожного принципу відносно інших, теж саме робимо і з їхніми параметрами. Виявляємо найбільш важливий принцип і параметр по низхідній.

Таблиця 2

Таблиця принципів сумісності

№ тренера Принцип сумісності	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	Зайняте місце	Кількість балів	% до балів
Психологічний	3/2	3/2	4/1	1/4	3/2	3/2	4/1	3/2	4/1	1/4	29	21	21
Функціональний	4/1	2/3	2/3	3/2	2/3	2/3	3/2	1/4	3/2	2/3	24	26	26
Морфологічний	2/3	4/1	3/2	4/1	4/1	4/1	2/3	4/1	2/3	4/1	33	17	17
Технічний	1/4	1/4	1/4	2/3	1/4	1/4	1/4	2/3	1/4	3/2	14	36	36

Примітка: в числівнику місце принципу сумісності, у знаменнику кількість балів (1м - 4 бали; 2 м – 3 бали і т.д.).

Таблиця 3

Параметри принципів сумісності

№ тренера	ПРИНЦИП СУМІСНОСТІ											
	Психологічний			Функціональний			Морфологічний			Технічний		
	Надійність	Пристосованість	Побічні фактори	Тренованість	Індивідуальний результат	Спеціалізація	Зріст	Вага	Фізичні дані	Схожість в техніці	Темп	Ритм
I	1/3	2/2	3/1	1/3	2/2	3/1	1/3	2/2	3/1	1/3	2/2	3/1
II	1/3	2/2	3/1	2/2	1/3	3/1	2/2	3/1	1/3	1/3	2/2	3/1
III	2/2	1/3	3/1	2/2	3/1	1/3	2/2	3/1	1/3	1/3	3/1	2/2
IV	2/2	1/3	3/1	1/3	2/2	3/1	1/3	2/2	3/1	2/2	3/1	1/3
V	2/2	1/3	3/1	1/3	3/1	2/2	2/2	3/1	1/3	2/2	3/1	1/3

VI	1/3	2/2	3/1	2/2	1/3	3/1	2/2	3/1	1/3	1/3	3/1	2/2
VII	2/2	1/3	3/1	1/3	3/1	2/2	2/2	3/1	1/3	1/3	3/1	2/2
VIII	2/2	1/3	3/1	1/3	2/2	3/1	2/2	3/1	1/3	2/2	3/1	1/3
IX	2/2	1/3	3/1	2/2	1/3	3/1	2/2	3/1	1/3	1/3	3/1	2/2
X	1/3	2/2	3/1	1/3	3/1	2/2	2/2	3/1	1/3	3/1	2/2	1/3
Зайняте місце	16	14	30	14	21	25	18	28	14	15	27	18
Кількість балів	24	26	10	26	19	15	22	12	26	25	13	22
% до балів	10	11	4	11	8	6	9	5	11	11	5	9

Примітка: у числівнику місце принципу сумісності, у знаменнику кількість балів (1м - 4 бали; 2 м - 3 бали і т.д.).

Анкетування тренерів працюючих з веслувальниками високої кваліфікації, допомогло визнати ступінь важливості кожного принципу. Виявлена послідовність принципів, за якими користуються тренери при комплектуванні збірних екіпажів, вказано у таблиці 4. Цю таблицю можна вважати підсумком роботи.

Таблиця 4

Принцип технічної сумісності	36%	1
Принцип функціональної сумісності	26%	2
Принцип психологічної сумісності	21%	3
Морфологічний принцип	17%	4
I. Принцип технічної сумісності		
Схожість у техніці з іншими членами екіпажу	11%	1
Схожість ритму	9%	2
Схожість темпу	5%	3
II. Принцип функціональної сумісності		
Рівень тренуваності	11%	1
Результат проходження в одиночці	8%	2
Спеціалізація веслувальника (спринтер, стаер)	6%	3
III. Принцип психологічної сумісності		
Вміння пристосовуватись до інших членів екіпажу	11%	1
Надійність веслувальника та його психологічна стійкість	10%	2
Побічні фактори (взаємовідносини веслувальника і тренера)	4%	3
IV. Морфологічний принцип		
Фізичні дані (сила, координація)	11%	1
Зріст веслувальника	9%	2
Вага веслувальника	5%	3

За результатами досліджень можна зробити наступні висновки і практичні рекомендації.

1. Основні принципи комплектування збірних екіпажів у весловому спорті розташовуються наступним чином:

I. Технічна сумісність спортсменів.

II. Функціональна сумісність.

III. Психологічна сумісність.

IV. Морфологічна сумісність.

2. За необхідністю заміни одного з членів екіпажу робота тренера складається з трьох етапів:

а) вибір спортсмена, здатного замінити одного з веслувальників екіпажу

б) визначення для нього конкретного місця у команді

в) визначення його можливостей виконувати технічні і тактичні прийоми, притаманні команді (не порушувати стиль, почерк команди)

В результаті даного дослідження встановлено, що комплектування команд у такій послідовності скоротило кількість помилок при виборі спортсменів, полегшило тренеру роботу по організації дружнього колективу, зменшило час з доведення команд до рівня високої спортивної

майстерності. Результати досліджень можуть бути запропоновані тренерам для комплектування екіпажів будь-якої кваліфікації.

Література:

1. Гаврилов И.М. Гребля на байдарках и каноэ. -М.: Физкультура и спорт, 1988. -86 с.
2. Дольник Ю.А., Ганженко Ю.В. Педагогическое тестирование командных лодок в гребле на байдарках и каноэ. // Гребной спорт: Ежегодник. - М., 1980.-13 с.
3. Дольник Ю.А. Исследование критериев комплектования командных лодок в гребле на байдарках и каноэ. // Автореф. канд. дисс. - Л., 1978. - 93 с.
4. Каширев В.Д. Комплектование команд в гребле на байдарках и каноэ. // Гребной спорт: Ежегодник. - М., 1972. - 21 с.
5. Кононов В.И. Особенности комплектования командных лодок. // Гребной спорт: Ежегодник. - М., 1976. – 34 с.

Тарас Надкерничний
(Тернопіль, Україна)

ПРИНЦИП СВІДОМОСТІ ТА АКТИВНОСТІ У ПРОЦЕСІ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ СТУДЕНТІВ

Актуальність дослідження. Відомо, що недостатня увага до фізичного виховання в родині, загальноосвітніх, професійних навчально-виховних і вищих навчальних закладах веде до зниження рухової активності дітей, підлітків та студентської молоді. Як показують наукові дослідження, у студентів вищих навчальних закладів, спостерігається низька фізична підготовленість: не більш 7,3 % мають сприятливий морфологічний статус, тільки 1–2 % не мають хронічних соматичних захворювань, близько 80–90 % мають відхилення в стані здоров'я. Виправлення цієї ситуації вимагає покращення процесу фізичного виховання молодого покоління.

Тут потрібно зауважити, що усі явища та процеси у природі і житті підпорядковані певним закономірностям і розвиваються відповідно до них. Ці закономірності існують у природі незалежно від волі людини. Таким закономірностям підпорядкований і процес фізичного виховання. Пізнання цих закономірностей, їх вивчення допомогли виробити певні позиції, згідно з якими можна краще керувати процесом фізичного виховання студентів і покращити картину здоров'я майбутнього суспільства взагалі та сучасної молоді зокрема. Одна з таких закономірностей зазначає, що будь-який навчальний процес є ефективним лише тоді, коли викликає і організовує психічну і фізичну активність студентів. Саме принцип свідомості і активності покликаний забезпечити розуміння молоддю значення занять фізичними вправами, важливість розв'язання поставлених завдань на занятті з фізичного виховання і активну поведінку студентів на них. Принцип свідомості і активності повинен ефективно реалізовуватися у фізичному вихованні, тому якщо викладач не знає або проігнорує його, то це може зашкодити розвитку і здоров'ю молодого покоління. Але, на жаль, як показали результати проведеного нами анкетного опитування та педагогічного спостереження, на сьогоднішній день педагоги недостатньо керуються цим принципом. Причини цього різноманітні, але найвагомішою з них ми вважаємо незнання викладачем шляхів реалізації даного принципу та нерозуміння його значення у процесі фізичного виховання.

Зауважимо, що проблемою свідомості і активної поведінки у навчально-виховному процесі займалися Е. Вільчковський, Л. Демінська, Т. Круцевич, Б. Шиян [2,3,11,13]. Проте, на жаль, на сьогоднішній день не існує ефективної програми реалізації принципу свідомості і активності в процесі фізичного виховання студентів, яка враховувала б затрати часу й зусиль педагога і юнацтва, та одночасно забезпечувала б досягнення вагомих результатів. Викладене актуалізує тему нашого дослідження.

Мета дослідження – виявити ефективні шляхи реалізації принципу свідомості і активності та розробити відповідну програму процесу фізичного виховання студентів, яка б сприяла їх активізації.

Останнім часом в практиці фізичного виховання все більше усвідомлюються і реалізуються умови необхідні для творчої активності студентів. Встановлено, що творча діяльність молодого покоління ефективно здійснюється в умовах співпраці з викладачем. Студент, який націлений на співпрацю, звик до неї, бере активну участь у будь-якій запропонованій педагогом грі чи в засвоєнні нової вправи [13].

На думку Е.С. Вільчовського [2] принцип свідомості й активності передбачає виховання свідомого ставлення до занять з фізичного виховання, розуміння загальної мети цих занять і конкретних завдань на шляху до досягнення цієї мети, розвиток стійкого інтересу до систематичного і цілеспрямованого фізичного вдосконалення. Правильно організований навчальний процес — це сукупність дій педагога і студента.

На думку Т.Ю. Круцевич [11], принцип свідомості та активності у фізичному вихованні передбачає визначення шляхів творчої співпраці педагога і студента для досягнення цілей навчально-

виховного процесу. Їх сутність полягає у формуванні стійкої потреби індивіда в освоєнні цінностей фізичної культури, в стимулюванні його прагнення до самопізнання і самовдосконалення.

В основі принципу свідомості та активності лежить цільова установка кожного навчального закладу — необхідність підготовки свідомих і активних громадян держави; встановлені наукою закономірні положення: справжню суть людської освіти складають глибоко і самостійно осмислені знання, набуті шляхом інтенсивного напруження власної розумової діяльності; свідоме засвоєння знань студентами залежить від ряду умов і факторів: мотивів навчання, рівня і характеру пізнавальної активності, організації навчально-пізнавального процесу і управління пізнавальною діяльністю молодого покоління, застосованих педагогом методів і засобів навчання [4].

Принцип свідомості й активності у процесі фізичного виховання спрямований на формування свідомого розуміння програмового матеріалу, свідомого ставлення студентів до навчання, пізнавально-пошукової роботи. Необхідною складовою свідомості є знання. Поза знанням немає свідомості. Усвідомити будь-який об'єкт — означає включити його в систему своїх знань і віднести до певного класу предметів, явищ. Під час засвоєння програмового матеріалу студент проявляє себе як особистість. Активне засвоєння знань зумовлюється інтелектуальною працею молоді, воно виражає відповідну спрямованість особистості, зосередженість свідомості на значущих, для студентів, об'єктах [9].

Принцип свідомості та активності є одним із основоположних у навчально-виховному процесі. На думку В. Науменка [8], студенти не мають бути пасивними слухачами, а повинні перетворитися на зацікавлених співучасників процесу навчання. Вивчення всіх навчальних предметів повинне мати свідомий характер, стверджував педагог у статті «Отечественный язык как предмет гимназического курса» [8]. Наука ж, яка пропонує людині нові знання, повинна, керуючись досвідом природи, давати лише ті знання, які слугуватимуть осмисленню і розумінню складних явищ. Дріб'язкові факти без приведення їх до єдиного знаменника, доводив він, віднімають час на їх запам'ятовування, перевантажують роботу пам'яті, мають нетривкий характер. В. Науменко писав, що засвоювані знання фактів повинні усвідомлено вкладатись в голову учня так, щоб кожен поодинокий випадок, який виокремлено з цілої низки подій, розкиданих на просторах багатьох віків, був пов'язаний як наслідок — з подіями, що передували, і як причина — з подіями майбутнього.

Вчений вважав, що студенти мають активно сприймати навчальний матеріал, виробляти власні судження, самостійно отримувати знання через спостереження і досвід. Пізнавальна активність, за переконанням В. Науменка, є важливим фактором навчання та має вирішальне значення при оволодінні навчальним матеріалом.

Рівень якості навчання залежить від характеру пізнавальної діяльності, стверджував професор російської словесності М. Тулов. У своїй роботі «Народное образование в Пруссии» [12] він зазначав, що педагоги, в першу чергу, мають навчити молоде покоління розумових операцій. Ефективним педагогічним прийомом, що розвиває пізнавальні здібності студентів, учений вважав запитання, які активізують самостійність мислення, а також вчать чітко, зрозуміло і лаконічно висловлювати власні думки та тренують пам'ять.

У роботі «По вопросу об устройстве гимназии» [6] М. Лавровский наголошував на необхідності в національних закладах освіти гармонійного поєднання суттєво необхідних навчальних предметів, сукупність яких сприяла б чіткому і логічному розвитку особистих сил та здібностей студентів, кінцевою метою яких є здатність до свідомого самовизначення. У праці «Педагогические идеи Монтеня и Локка» [5] вчений зазначав, що виховання відіграє для студента керівну і допоміжну роль, а свобода діяльності й активність особистості виступають одними з визначальних умов успішності його всебічного та гармонійного розвитку.

Принцип свідомості та активності виражає психологічну сторону навчання. Головне завдання полягає в тому, щоб зрозуміти, як засвоює знання студент, яке його відношення до процесу навчання і який рівень активності в процесі вивчення навчального матеріалу, дати аналіз процесу навчання з точки зору підростаючого покоління [1].

Б.А. Ашмарін [10] вважає, що студенти повинні розуміти мету і завдання процесу фізичного виховання, усвідомлювати значення занять фізичними вправами як одного із засобів підготовки повноцінних громадян сучасного суспільства. Навчання — тривалий процес, тому однією із визначальних вимог є створення в молодого покоління ціленаправленості, тобто свідомого направлення на досягнення віддаленої по часу мети, незважаючи на виниклі труднощі та невдачі. Створенню і закріпленню ціленаправленості сприяє конкретизація мети.

Одним із авторів, що вивчав принцип свідомості і активності у практиці фізичного виховання була Л. О. Демінська [3]. На її думку даний принцип передбачає дві вимоги: перше — забезпечити в процесі фізичного виховання усвідомлене відношення тих, що займаються до своїх занять; друге — стимулювати їх належну активність.

У методичній літературі можна зустріти вирізнення принципів свідомості й активності як самостійних. У практиці процеси осмислення і активності взаємообумовлені. Осмислення неможливе без активної участі в ньому особистості, що займається. У свою чергу, активність можлива лише після осмислення мети діяльності. Правда, активність можна стимулювати вимогливістю, оцінкою, похвалою, але вона не така ефективна, як та, що базується на свідомості [13].

Активність і самостійність студентів у навчанні тісно взаємопов'язані. Активність виражається у стані готовності, прагненні до самостійної діяльності. Самостійність – у визначенні об'єкта, виборі засобів діяльності без допомоги ззовні. Джерелом пізнавальної активності й самостійності є потреба студентів у здобуванні знань, у самовираженні. Завдання викладача – стимулювання цієї потреби [7].

Висновок. Отже, те, що віками повторювали видатні педагоги-гуманісти, те, про що мріяв П.Ф.Лесгафт, повинно стати реальністю: підростаючому поколінню необхідно дати такі стимули до вдосконалення, які закладені в сам процес фізичного виховання. Викладач повинен виходити з того, що результат навчання дорівнює добутку здібностей на старанність. Якщо старанність дорівнює нулю, тоді і результат одержимо нульовий, тому цю старанність необхідно викликати. Досвід показує: якщо студент розуміє суть поставленого завдання і зацікавлений у його вирішенні — то це прискорює хід навчання. Ця закономірність і лежить в основі принципу свідомості й активності [13].

Література:

1. Баранов С.П. Принципы обучения: лекции по дидактике. – М.: МГПИ, 1975. – 163 с.
2. Вільчковський Е.С., Козленко М.П., Цвек С.Ф. Система фізичного виховання молодших школярів. Навчально-методичний посібник. – К.: ІЗМН, 1998. – 214 с.
3. Демінська Л. О. Загально-методичні і специфічні принципи фізичного виховання період // Теорія та методика фізичного виховання : Науково-методичний журнал. – Харків, 2011. – № 2. – с. 17-18.
4. Ковальчук Г.О. Педагогіка: конспект лекцій. - Х.: Основа, 2003. – 143 с.
5. Лавровский Н. А. Педагогические идеи Монтеня и Локка // Покровский В. Историческая хрестоматия: [пособие при изучении русской словесности]. – М., 1891. Вып 7. – с. 64-66.
6. Лавровский Н. А. По вопросу об устройстве гимназии // Журнал Министерства народного просвещения, 1867. - № 10. – с. 123-124.
7. Мойсеюк Н.Є. Педагогіка: навч. посібник. – 3-є вид., доп. – К. : ВАТ "КДНК", 2001. – 261 с.
8. Науменко В. Отечественный язык, как предмет гимназического курса: речь, читанная на торжественном акте Киевской 2-й гимназии 30 сентября 1881 г. / В. Науменко. – К., 1881. – 63 с.
9. Сипченко В.І., Борщов С.М. Про деякі аспекти формування мотиваційної діяльності школярів на заняттях фізичної культури // Конференція: Підготовка спеціалістів фізичної культури в Україні: Матеріали першої республіканської конференції / Упоряд. В.І.Завацький. – Луцьк : Надстир'я, 1994. – с. 24-25.
10. Теория и методика физического воспитания: учеб. пособие для студ. фак. физ. воспит. пед. ин-тов / под ред. Б. А. Ашмарина. – М. : Просвещение, 1979. – 346 с.
11. Теория и методика физического воспитания: Учеб. для высш. учеб. завед. физ. восп. и спорта: В 2т. Т.1: Общие основы теории и методики физического воспитания/Под ред. Т.Ю.Круцевич.– К.: Олимп. лит., 2003. – 342с.
12. Тулов М. А. Народное образование в Пруссии // Отечественные записки. – 1864. - № 8. – с. 704-706.
13. Шиян Б.М. Теорія і методика фізичного виховання школярів : підруч. для студ. вищих навч. закл. фіз. вихов. і спорту : в 2 ч., Ч. 1. – Тернопіль : Навч. книга - Богдан, 2001. – 282 с.

Науковий керівник:

кандидат наук з фізичного виховання, доцент Боднар Ярослав Богданович

Олена Омельченко
(Дніпропетровськ, Україна)

ОСОБЛИВОСТІ МЕТОДИКИ ПІДГОТОВКИ ВЕСЛЯРІВ ЛЕГКОЇ ВАГИ НА ЕТАПІ ПІДГОТОВКИ ДО ВИЩИХ ДОСЯГНЕНЬ

Досягнення останніх років у спорті на міжнародній арені диктують нові тенденції та вимоги. Таким чином спеціалістами у сфері фізичної культури та спорту ведеться постійний пошук шляхів вдосконалення та раціоналізації тренувального процесу, а також пошуку засобів та методів, наповнюючих його.

Дивлячись на те, що багато авторів таких як Акмеєв А.С., Бондарчук А.П. розглядають тренувальний процес як складну та багатфакторну систему, яка включає в себе технічну, фізичну, тактичну, психологічну та теоретичну підготовку, цих напрямків декілька.

Для таких авторів як Булатова М.М., Горбанева Е.П. пріоритетним є напрямок розвитку функціональної підготовки, деякі спеціалісти – Дьяченко А.Ю., Земляков В.Є. переконані в необхідності розвитку спеціальної витривалості.

Академічне веслування – один з найстаріших видів спорту, який був включений до програми Олімпійських ігор ще в 1896 році. Крім Олімпійських ігор щороку проводяться Чемпіонат світу, Кубок світу, Чемпіонат світу серед студентів та Чемпіонат світу серед юнаків. Під час цього багаторічного розвитку під постійним наглядом спеціалістів знаходиться тренувальний процес спортсменів.

В зв'язку з тим, що в 1996 році до програми Олімпійських ігор була включена категорія веслярів легкої ваги в академічному веслуванні, з'явилось багато питань щодо підготовки спортсменів. У сучасному спорті тренувальний процес веслярів легкої ваги здійснюється за загальноприйнятою методикою для веслярів важкої ваги, де домінуючим напрямом є збільшення обсягу тренувальних навантажень. Таким чином тренерським складом не приділяється особливої уваги тренувальному процесу, засобам та методам, які б цілеспрямовано вдосконалювали тренувальний процес саме веслярів легкої ваги.

Аналіз спеціальної літератури також показує, що в сфері тренувального процесу веслярів легкої ваги багато нез'ясованих питань і завжди можна визначити перспективний напрямок для подальших досліджень.

Очевидно, що веслярі з різними антропометричними даними суттєво відрізняються за рядом показників спеціальної фізичної та технічної підготовленості (темпом, ритмом, потужністю гребка, довжиною гребка, швидкістю проходження відрізків дистанції, кількістю виконаної роботи, кількістю витрачених енерготрат та ін). Попередніми дослідженнями нами було встановлено деякі особливості веслування спортсменів легкої ваги. Визначено, що веслярі легкої ваги в порівнянні з веслярами важкої ваги мають деякі відмінності. Це головним чином стосується таких показників як потужність роботи, темп веслування, кількість гребків за хвилину, швидкості човна [8, с. 53,54]. Визначено, що потужність роботи має менші показники в порівнянні з показниками веслярів легкої ваги, показники темпу теж мають тенденцію до збільшення як і кількість гребків за хвилину, а швидкість веслування відповідно менша ніж у веслярів важкої ваги. Тому щодо отриманих даних можна дати конкретні рекомендації, які стосуються методики підготовки веслярів легкої ваги. Це може полягати в наступних порадах щодо побудови тренувального процесу веслярів легкої ваги. Тренерам необхідно приділяти більше уваги розвитку таких фізичних якостей як сила та силова витривалість.

Загальні рекомендації перед виконанням цих вправ є такими: спортсмени повинні бути досвідчені в роботі зі штангою, методика тренування не повинна бути направлена на збільшення м'язової маси.

В тренувальну програму бажано включати одне або два тренування в тиждень для розвитку силової витривалості. Для цього необхідно працювати в спортивній залі зі штангою. М'язова витривалість розвивається при використанні малих навантажень (40-50 % від максимальних) та великої кількості повторень. Періоди відпочинку відносно короткі, вони необхідні для отримання оптимальних тренувальних ефектів в серцево-судинній та м'язовій системах. Необхідно відмітити, що швидкість виконання повинна бути наближеною до темпу веслування тренувань на витривалість в кількості 26-28 гребків за хвилину. Для досягнення максимального ефекту необхідно виконання великої кількості повторень.

Для розвитку силової витривалості пропонується наступний комплекс вправ:

Вправа 1. Присідання зі штангою з навантаженням 40-50 % від максимальних, 2-3 серії, 60-80 повторень, час відновлення 3-4 хвилини.

Вправа 2. Підняття штанги з положення лежачи на животі з навантаженням 40-50 % від максимальних, 2-3 серії, 60-80 повторень, час відновлення 3-4 хвилини.

Вправа 3. Підняття тулуба до вертикального положення з вихідного положення лежачи на спині ноги на підвищенні з навантаженням до 5 кг, 2-3 серії, 40-50 повторень, час відновлення 2-3 хвилини.

Також необхідно приділяти значну увагу розвитку силових якостей спортсмена, яка необхідна для вдосконалення техніки та створення необхідних умов для підвищення фізичної підготовленості. Максимальна сила є визначальною в досягненні вищого зусилля у гребку під час змагання. Для досягнення приросту в максимальній силі необхідне тренування з великими обтяженнями. Також необхідна невелика кількість рухів в одному підході, а кількість підходів, навпаки, повинна бути збільшена. Обов'язково треба включати періоди відпочинку між виконанням вправ.

Веслярам легкої ваги необхідно використовувати обтяження від 80 до 95 % від максимального показника. Максимальні або близькі до максимальних обтяження можуть викласти ефект підвищення максимальної сили без вираженої м'язової гіпертрофії, що як раз бажано для спортсменів легкої ваги. Для розвитку силових якостей пропонується наступний комплекс вправ:

Вправа 1. Підняття штанги до грудей з положення присівши з навантаженням 80-90 % від максимальних, 8-10 серій, 3-5 повторень, час відновлення 3-4 хвилини.

Вправа 2. Підняття штанги до грудей з положення стоячи з навантаженням 80-90 % від максимальних, 10-12 серій, 4-6 повторень, час відновлення 3-4 хвилини.

Вправа 3. Підняття штанги вгору з положення стоячи, тримаючи штангу біля грудей з навантаженням 80-90 % від максимальних, 8-10 серій, 2-4 повторення, час відновлення 3-4 хвилини.

Література:

1. Акмеев А.С. Планирование и классификация интенсивности тренировочных нагрузок высококвалифицированных бегунов на средние и длинные дистанции / А.С. Акмеев // Ученые записки университета им. П.Ф. Лесгафта. – СПб., 2007. – №3 (25). – С.7-9

2. Бондарчук А. П. Управление тренировочным процессом спортсменов высокого класса / А. П. Бондарчук. – М. : Олимпия Пресс, 2007. – 272 с.
3. Булатова М.М. Теоретико-методичні аспекти реалізації функціональних резервів спортсменів вищої кваліфікації: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра наук з фіз. вих. і спорту: спец. 24.00.01 «Олімпійський та професійний спорт» / М.М. Булатова. – К., 1997. – 44 с.
4. Веслування академічне. Навчальна програма для дитячо-юнацьких спортивних шкіл, спеціалізованих дитячо-юнацьких шкіл олімпійського резерву, шкіл вищої спортивної майстерності та спеціалізованих навчальних закладів спортивного профілю. – Київ: Літера, 2011. – 116с.
5. Горбанева Е. П. Качественные характеристики функциональной подготовленности спортсменов / Е. П. Горбанева. – Саратов : Научная книга, 2008. – 145 с.
6. Дьяченко А.Ю. Оцінка функціональних компонентів спеціальної витривалості як передумова підвищення спеціалізованої спрямованості тренування кваліфікованих веслярів-академістів / А.Ю. Дьяченко // Наука в олимпийском спорте. – 2004. – № 1. – С.56-59.
7. Земляков В.Е. К вопросу определения работоспособности и специальной выносливости в циклических видах спорта / В.Е. Земляков // Теория и практика физической культуры . – 1990. – №7. – С.36-39
8. Скрипченко І.Т. Порівняльний аналіз проходження змагальної дистанції на весловому ергометрі «Concept-2» спортсменами різної ваги / І.Т. Скрипченко, О.С. Омельченко // Слобожанський науково-спортивний вісник. – 2008. – № 1-2. – С. 52-54
9. Офіційний сайт світового веслування : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.worldrowing.com

Науковий керівник:

кандидат наук з фізичного виховання та спорту, доцент кафедри водних видів спорту
Скрипченко Ірина Тарасівна

**Ігор Яремка, Андрій Авдієвський
(Дніпропетровськ, Україна)**

ВИСТУПИ УКРАЇНСЬКИХ СПОРТСМЕНІВ НА ЛІТНІХ ВСЕСВІТНІХ ІГРАХ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

Міжнародна рада військового спорту (CISM) є одною з найбільших спортивних організацій світу, яка налічує 133 країни-учасниці [6]. Щорічно CISM організує понад 20 чемпіонатів світу з 26 видів спорту (військово-прикладні: авіаційне п'ятиборство, військове п'ятиборство, морське п'ятиборство та інші види: баскетбол, бокс, велосіпедний спорт, кінний спорт, фехтування, футбол, гольф, гандбол, дзюдо, сучасне п'ятиборство, спортивне орієнтування, парашутний спорт, вітрильний спорт, стрільба кульова, водні види спорту (плавання, стрибки у воду, водне поло), тхэквондо, легка атлетика, триатлон, волейбол, боротьба греко-римська і вільна). З веслування академічного, веслування на байдарках і каное, альпінізму, тенісу та хокею на траві проводяться лише регіональні змагання [9]. Кожні чотири роки проводяться Всесвітні ігри військовослужбовців. Кожні два роки проводяться Всесвітні ігри курсантів. Всі спортивні заходи CISM організуються при підтримці ООН, МОК та ЄС. За членством країн, кількістю учасників змагань та їх престижністю Міжнародна рада військового спорту посідає третє місце у світі після Міжнародного олімпійського комітету та Всесвітньої Універсіади [8].

Відповідно до Указів Президента України "Про пріоритети розвитку фізичної культури і спорту в Україні"[1], „Національної доктрини розвитку фізичної культури і спорту”[2], Закону України „Про фізичну культуру і спорт”[3], Міжгалузевої комплексної програми „Здоров'я нації на 2002-2011 роки”[4], Державної програми розвитку фізичної культури і спорту України на 2007-2011 роки [5] у Збройних Силах України для виконання нормативно-правових державних документів **розроблено Концепцію** (затверджена Міністром оборони України 29.09.2008) та Програму (затверджена Міністром оборони України 23.10.2008) підготовки спортсменів Збройних Сил України (ЗСУ) до Олімпійських ігор, чемпіонатів світу та Європи, Всесвітніх ігор серед військовослужбовців.

У Програмі висвітлена стратегія формування сучасної системи олімпійської підготовки у Збройних Силах України на період до 2012 року, визначені пріоритети її розвитку, висвітлені заходи кадрового, фінансового, медико-біологічного, інформаційного та матеріально-технічного забезпечення. Крім того, висвітлено заходи забезпечення видів спорту (плавання, легкої та важкої атлетики, кульової стрільби, вітрильного спорту, спортивної гімнастики, боксу, вільної та греко-римської боротьби, фехтування, велоспорту, веслування академічного та на байдарках і каное, сучасного п'ятиборства, біатлону, лижних гонок і фрістайлу), які культивуються у Збройних Силах України.

З 1993 року армійські спортсмени приймають участь у чемпіонатах світу та Європи серед військовослужбовців та в багатьох армійських європейських регіональних змаганнях. Одними з

головних змагань для спортсменів ЗС України є Всесвітні ігри серед військовослужбовців, які проходять кожні чотири роки (за рік до Олімпійських ігор).

Виступи та досягнення української збірної команди військовослужбовців на Всесвітніх іграх дуже обмежено висвітлюються у пресі, наукових статтях і звітах. Проте досягнуті результати заслуговують на увагу фахівців. Детальний аналіз результату виступів збірної команди військовослужбовців дозволяють виявити резерви, які можна використовувати для досягнення найвищих результатів у подальшому.

Метою наших досліджень було проведення ретроспективного аналізу виступів української збірної команди Збройних Сил на літніх Всесвітніх Іграх військовослужбовців та порівняння їх результатів з кращими командами світу. В роботі ми використовували наступні методи: ретроспективний аналіз даних інформаційної мережі Інтернет, аналіз протоколів Всесвітніх Ігор військовослужбовців 1995-2011 років, методи математичної статистики.

Виклад основного матеріалу. Збірна команда українських військовослужбовців приймала участь у всіх літніх Всесвітніх Іграх серед військовослужбовців. За ці роки наші спортсмени завоювали 137 нагород різного ґатунку (табл.1). У 1995 році молода армійська команда прийняла участь у **Перших Всесвітніх іграх серед військовослужбовців**, які проводилися у Римі (Італія). Змагання були присвячені 50 річниці закінчення II світової війни. Чисельність делегації Збройних сил України - 225 осіб. Спортсменами Збройних Сил України було виборено 30 медалей серед 93 країн світу у 17 видах програми та здобуте почесне шосте місце. Найбільш успішними були виступи спортсменів з легкої атлетики, боксу, боротьби вільної та греко-римської, стрільби кульової, сучасного п'ятиборства та фехтування. Першу особисту медаль на цих іграх для Збройних сил України приніс майор Коростильов Сергій (стрільба з пістолета).

На II Всесвітніх іграх серед військовослужбовців, які проходили в м. Загребі (Хорватія) у 1999 році армійські спортсмени виступили у 17 видах спорту та вибороли 41 медаль і посіли 9 загальнокомандне місце. Чисельність делегації Збройних сил України складала 197 осіб. У II Всесвітніх іграх взяли участь 6734 учасника з 82 країн-учасниць, які виступали 20 видах спорту + 2 показові види (веслування на байдарках та каное). Найбільш вдалим були виступи спортсменів з легкої атлетики, плавання, кульової стрільби, спортивного орієнтування, боротьби вільної та греко-римської, веслування академічного.

У 2003 році в м. Катанії (Італія) відбулися **III Всесвітні ігри серед військовослужбовців**. В цих міжнародних змаганнях брали участь 3624 спортсмени з 87 країн світу у 18 видах спорту. Чисельність делегації Збройних сил України - 68 осіб. В загальному заліку Україна посіла 4 місце. Спортсмени Збройних Сил України вибороли 22 медалі. Українські військові спортсмени успішно виступили у шести видах змагань – плаванні, легкій атлетиці, боксі, фехтуванні, сучасному п'ятиборстві, вітрильному спорті. Основними суперниками української збірної були команди Росії, Китаю, Італії та Південної Кореї (табл.2).

У 2007 році пройшли **IV Всесвітні ігри серед військовослужбовців** у місті Хайдарабад (Індія). В них взяли участь рекордна кількість країн (101) та 4738 спортсменів-військовослужбовців. Чисельність делегації Збройних сил України - 79 осіб, з них 54 спортсмени (заслужених майстрів спорту - 8, майстрів спорту міжнародного класу - 33, майстрів спорту України – 13), які виступали у 7 видах спорту з 14 (з легкої атлетики, плавання, боксу, вітрильного спорту, греко-римської і вільної боротьби та кульової стрільби). Для порівняння: під прапорами Російської Федерації виступало 126 атлетів у 12 видах спорту. На цих змаганнях найбільш успішними були виступи з легкої атлетики, плавання, боксу, боротьби вільної та греко-римської, стрільби кульової. Спортсменами Збройних Сил України було завойовано 5 золотих, 6 срібних та 15 бронзових медалей та в черговий раз був підтверджений статус однієї з найсильніших держав світу. Із 101 країни учасниці наша збірна команда Збройних Сил посіла 5 місце (табл.3).

На вищий ступінь п'єдесталу, зокрема, піднялися українські плавці О.Лісогор (50 метрів, брас), С.Бреус (50 метрів, батерфляй), легкоатлети М.Саволайнен (потрійний стрибок), Є.Снігур (100 метрів з бар'єрами) і В.Паламар (стрибки у висоту).

Призерами Ігор-2007 стали С.Адвена, А.Олійник, Д.Сизоненко, А.Бугаєв, Ю.Підлісна, С.Бондаренко, Г.Сущенко і О.Лапунова (всі - плавання), боксер І.Журавель, легкоатлети В.Шаповал, В.Зюзьков і В.Степіна, борці греко-римського стилю В.Рагімов і В.Ліщинський, "вільники" Г.Маркарян і С.Прядун, а також О.Ткачов у стрільбі з пневматичного пістолета і жіноча збірна України з кульової стрільби (дрібнокаліберна гвинтівка) у складі Л.Леськів, Н.Калниш і Н.Омельяненко.

У Хайдарабаді було встановлено три світові рекорди (у плаванні, кульовій стрільбі та парашутному спорті) і 23 вищі світові досягнення серед військовослужбовців.

V Всесвітні ігри військовослужбовців проведені у Ріо-де-Жанейро 16-24 липня 2011 року. 110 країн, розіграли 196 (459 разом з командними видами) комплектів нагород у 19 видах спорту + 1 показовий вид (пляжний волейбол). Чисельність делегації Збройних сил України - 70 осіб з них з них 49 спортсменів (15 заслужених майстрів спорту, 25 майстрів спорту міжнародного класу та 9 майстрів спорту), які змагалися у 7 видах спорту, а саме: сучасного п'ятиборства, плавання, легкої атлетики, вітрильного спорту, фехтування, стрільби кульової та боксу [7].

Спортсмени Збройних Сил України завоювали 18 медалей, із яких 5 золотих, 4 срібних і 9 бронзових (табл.4). Загалом за підсумками V Всесвітніх ігор серед військовослужбовців збірна команда України посіла 7 місце у загальному рейтингу, випередити її змогли лише команди, кількість спортсменів у яких була значно більша. Наприклад: Бразилія – 280 спортсменів брали участь у змаганнях з 19 видів спорту, Китай – 153 спортсмени брали участь у змаганнях з 13-ти видів спорту, Італія – 140 спортсменів брали участь у змаганнях з 16-ти видів спорту. На V Всесвітніх іграх серед військовослужбовців збірна команда Збройних Сил України була найкращою серед команд країн колишнього СРСР.

Найбільшу кількість нагород до скарбнички збірної команди України принесли жінки – це легкоатлетки Ремень Марія, Повх Олеся, Цисоцька Руслана та пятиборка Хохлова Ірина. Найкращі результати показали спортсмени з вітрильного спорту Є.Браславець, Г.Леончук, Г.Калініна, С.Тімохов; легкої атлетики (О.Семенов), плавання (А.Коваленко) та сучасного п'ятиборства.

Відзначемо, що на останніх трьох Іграх українська збірна складалася з 50-70 спортсменів, що в 3-4 рази менше ніж склад збірок-фаворитів, таких як Росія (більше 120 сп-нів), Італія –140, Китай – 153, Бразилія – 280 сп-нів. Незважаючи на таке становище Україні вдається утримувати лідерські позиції і займати 4-9 місця лише за рахунок кількості завойованих золотих медалей. Дослідження показали, що найбільш успішними на Всесвітніх Іграх були виступи українських армійців з легкої атлетики, боксу, боротьби, плавання. Непогані результати були показані у пульовій стрільбі, спортивному орієнтуванні, пятиборству, вітрильному спорті, фехтуванні, проте вони не були стабільними.

Очевидним є те, що необхідно зацентувати увагу на підготовці спортсменів-армійців у тих видах спорту, де вони показали невисокі результати, це – спортивні ігри, велоспорт, кінний спорт, гольф та парашутний спорт. Запорукою успіху нашої збірної буде збільшення кількісного складу спортсменів-армійців на Всесвітніх Іграх військовослужбовців, а також забезпечення їх якісної підготовки, яка складається з наукового і кадрового забезпечення тренувального процесу та матеріально-технічного забезпечення спортивних споруд.

Література:

1. Указ Президента України «Про пріоритети розвитку фізичної культури і спорту в Україні» від 21.08.2008 № 640/2008
2. «Національна доктрина розвитку фізичної культури і спорту» від 28.09.2004 № 1148/2004
3. Закон України «Про фізичну культуру і спорт» від 24.12.1993 № 3809-XII, зі змінами від 17.11.2009 № 1724 – VI
4. Міжгалузева комплексна програма «Здоров'я нації на 2002-2011 роки» (Постанова Кабінету Міністрів України від 10.01.2002 № 14)
5. Державна програма розвитку фізичної культури і спорту України на 2007-2011 роки (Постанова Кабінету Міністрів України від 15.11.2006 № 1594)
6. www.cism-milspport.org/eng
7. www.rio2011.mil.br
8. www.mil.gov.ua
9. www.wikipedia.org/International_Military

Таблиця 1

Результати спортсменів ЗСУ на Всесвітніх Іграх серед військовослужбовців

Медалі	1995 (Італія)	1999 (Хорватія)	2003 (Італія)	2007 (Індія)	2011 (Бразилія)	Разом
Золоті	7	8	6	5	5	31
Срібні	14	19	11	6	4	54
Бронзові	9	14	5	15	9	52

Таблиця 2

Підсумкова таблиця медалей на III Всесвітніх іграх військовослужбовців

Зайняте місце	Держава	Кількість медалей			
		Золотих	Срібних	Бронзових	Всього
1	Китай	31	15	12	58
2	Росія	25	34	33	92
3	Італія	20	14	19	53
4	Україна	6	11	5	22
5	П.Корея	5	4	5	14
6	Кенія	4	3	2	9

Таблиця 3

Підсумкова таблиця медалей на IV Всесвітніх іграх військовослужбовців

Зайняте місце	Держава	Кількість медалей			
		Золотих	Срібних	Бронзових	Всього
1	Росія	42	29	29	100
2	Китай	38	22	13	73
3	Німеччина	7	10	13	30
4	Італія	7	8	14	29
5	Україна	5	6	15	26
6	Кенія	5	5	2	12

Таблиця 4

Підсумкова таблиця медалей на V Всесвітніх іграх військовослужбовців

Зайняте місце	Держава	Кількість медалей			
		Золотих	Срібних	Бронзових	Всього
1	Бразилія	45	33	36	114
2	Китай	37	28	34	99
3	Італія	14	13	24	51
4	Польща	13	19	11	43
5	Франція	11	3	3	17
6	П.Корея	8	6	8	22
10	Україна	5	4	9	18

СЕКЦІЯ: ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ

Ольга Плужник
(Луганськ, Україна)

ПРОБЛЕМА ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ У ПОВІСТІ А. ДІМАРОВА «НА КОНІ Й ПІД КОНЕМ»

На сьогодні підвищується інтерес сучасників до світогляду українського народу, національного способу мислення, української культури й духовності, ментальності загалом. Ці проблеми набули фундаментального значення в динамічних процесах суспільного розвитку. Українська література відіграє тут особливу роль, адже саме в художніх творах відображено найхарактерніші риси народного світобачення.

Творчий доробок А. Дімарова є вагомою частиною національної культури ХХ ст. завдяки актуальній проблематиці, заглибленню у соціальні, морально-етичні, психологічні сфери буття народу. Письменник порушує актуальні питання суспільства свого часу, виводить перед читачем історичну панораму ХХ століття.

Основою ідейно-естетичної, художньо-психологічної концепції творів письменника є особистість, її багатогранні, внутрішні почуття й переживання, якими мотивуються поведінка, вчинки і дії героїв.

Актуальність дослідження зумовлена відсутністю в літературознавстві цілісного дослідження етнопсихологічної концепції особистості, її своєрідності в прозі А. Дімарова, а також потребою докорінного перегляду методологічних засад вивчення творчості прозаїка та важливістю науково-теоретичного опрацювання проблеми художнього відображення соціальних конфліктів доби у творчості митця через психологічний світ особистості українця.

Над даною проблемою працювали М. Бахтін, Ю. Бондаренко, Р. Гром'як, Б. Корман, О. Лілік, Є. Михайлик, В. Моренець, Д. Наливайко, В. Нарівська, С. Радишевський, Г. Сиваченко, Г. Сивокін, В. Сиротинко, Г. Штонь та інші.

Метою нашої розвідки є дослідження прози А. Дімарова, зокрема проблеми формування особистості в умовах соціальних перетворень ХХ століття крізь призму повісті «На коні й під конем».

Досягнення мети вимагає розв'язання наступних завдань:

- розглянути світоглядні домінанти А. Дімарова;
- дослідити етнопсихологічну концепцію особистості у творчості письменника;
- виявити шляхи показу формування української особистості в умовах соціальних перетворень ХХ століття на прикладі повісті «На коні й під конем»
- окреслити внесок творчого доробку А. Дімарова в історію української та світової культури.

У художній літературі поняття етнопсихологічної концепції особистості розуміється як універсальна модель особи, що передає особливості авторського світовідчуття, пов'язані з етнічними характеристиками психіки, суб'єктивною культурою індивіда та етнічними символами; проявляється в ідейно-естетичній спрямованості як окремого твору, так і доробку письменника, в характеротворенні персонажів літературного тексту, сюжеті, композиції, жанровій специфіці та оповідній структурі.

Формуючи характери літературних персонажів у відповідності до задекларованих естетичних принципів, А. Дімаров завжди пов'язує національну, суспільно-громадську ідентичність героїв в єдиний проблемний вузол, що дає йому змогу розгорнути вичерпну рефлексію над долею української людини в складну епоху соціальних перетворень.

Повість «На коні й під конем» є автобіографічною. Події, зображені у творі охоплюють складний в українській історії період: кінець 20-х – 1941 р. Образ автора тут не можна схарактеризувати з однієї позиції. Справа в тому, що «автор-оповідач то зливається з образом головного героя, то дистанціюється від нього через ліричні відступи, коментарі, іронічні висловлювання виражаючи власне ставлення до зображуваного» [2, с. 48]. Саме уривчастість, епізодичність як риси повісті обумовлюються авторською концепцією.

Повість починається з притчі про місточок над урвищем: чим більше набирала людина необхідного для життя, тим вужчим ставав місточок. «Я теж стою над таким урвищем, і по той бік — прожиті мною роки. І доки не щез місточок моєї пам'яті, буду ходити по ньому, хоча б він став такий вузький, як лезо ножа» [1, с. 224]. С. Ленська зазначає, що А. Дімаров «справедливо вбачає у збереженні пам'яті про минуле запоруку майбутнього» [2, с. 48].

У першій частині тетралогії («Через місточок») показано ряд яскравих епізодів раннього дитинства головного героя Толі, тобто самого автора. У другій частині («Блакитна дитина») читачі бачать Толі вже як школяра, простежують його змужніння та моральне зростання, пізнають правду життя очима героя. Навчання хлопчика у старших класах відтворено у третій частині повісті («Маскуліnum, фемініnum, нойтруm»). Четверта частина («Ать-два!»), у свою чергу, висвітлює роки служби в армії Толі.

Вражає глибокий психологізм повісті, за допомогою якого автор передає повну картину тяжкої епохи. «Художні деталі у творі створюють сугестивний ефект присутності в ситуації» [2, с. 48]. Спогади автора подаються через призму дитячого сприйняття. Тож Толі їхня убога хата, нестатки, тяжка праця матері не здавалися чимось неприродним. Та читач розуміє весь трагізм епохи. З інтер'єрних, портретних, психологічних деталей складається картина злиденного побуту сільської вчительки та її синів.

Образ головного героя у повісті є не лише об'єктом зображення, а й засобом розкриття центральної теми – теми «історія покоління», і не просто покоління, а покоління, як прожило своє життя у роки XX століття, в час істотних змін на всіх рівнях: суспільному, науковому, технічному, культурному, психологічному.

Показуючи життя Толика, Анатолій Дімаров змальовує не просто пригоди хлопчика, а вказує на вплив життєвих ситуацій на формування особистості хлопчика. Перед читачами формується образ допитливої, активної людини. Звичайно, автор вказує і на негативні риси характеру Толика: він непослідовний, розбишакуватий, завдає чимало клопоту та навіть матеріальних збитків і без того бідній матер. Але, поруч з цим, в душі головного героя формуються важливі морально-етичні принципи і закони. У цьому плані великий вплив на свідомість хлопчика мала книга. Саме книжка стане незамінним товаришем і мудрою порадицею в подальшому дорослому житті. Толик має дуже розвинену фантазію, з допомогою якої хлопчик мандрує далекими країнами, бореться з розбійниками, захищає добро.

У повісті автор не оминув і такої теми як голодомор XX ст. До цього питання Анатолій Дімаров звернувся одним із перших в українській літературі. В епізоді «Земляні млинці» постає болюча картина: діти — Толик, Ванько, Сергійко і Ганнуса — гралися «в гості»: старші діти пекли із землі млинці, повагом, як дорослі, говорили про господарство, а малі буцімто пригощалися. Мала Ганнуса теж ухопила земляний млинець «і раптом гірко заплакала» [1, с. 246]. Вона просила справжніх млинців, старші діти не знали, як її втішити. А. Дімаров, подаючи картини голодомору шляхом показу подій саме дитячими очима, підкреслює весь трагізм пережитої епохи, вплив її на формування окремої особистості і цілої нації загалом.

Назва твору обрана не випадково. Найчастіше хлопчик опинявся «під конем», спокутуючи гріхи: «Крав яблука і груші, толочив чужі баштани, висмикував хвости у гусаків, дратував собак, вкидав у річку котів, розбивав, коли траплялося, шибки з рогатки, дер, де тільки міг, штани, чубився з братом... А казали мені доводилося досить-таки часто, особливо, коли свистіла наді мною лозина чи випорскував з чужого садка, несучи повні штани кропиви, напханої безжалісною дядківською рукою» [1, с. 268]. Але «життєвий досвід, духовне зростання, що день у день формували особистість, уповні проявилися вже у дорослому бутті, дозволили Толикові втриматися «на коні» на крутому зламі історії рідної землі» [2, с. 49]. Приборкання норовливого коня своєї долі стало можливим лише завдяки тим морально-етичним і духовним засадам, на яких виховувалося покоління: працелюбність, чесність, здатність до співпереживання відповідальність, людяність.

Фінал повісті розгортає читачам початок Великої Вітчизняної війни. Ця частина («Замість епілогу. Граната») є найдраматичнішою в повісті. Автор підводить нас до ключової фрази: «Ми стали тими, ким і повинні були стати, і недалека війна готувала нам суворий екзаме́н: на мужність і зрілість. І ми складемо його живі чи мертві» [1, с. 596]. В цих словах яскраво виражена життєві пріоритеті головного героя: сила волі, незламність духу, твердість, мужність, витривалість.

Вся повість, крім останньої частини, особливо «Блакитна дитина», обрамлена добрим і м'яким гумором, який є художньою домінантою книги. Навіть про сумні, драматичні події автору вдається говорити так, що труднощі видаються подоланими. Також домінантами твору, але вже з психологічного боку, є оптимізм і життєлюбство.

Слід вказати і на використання письменником розкішних мовних фарб: емоційно-забарвленої лексики (дитинище), розмовних елементів (впер, гемонське, витріщивши очі, реву́нув). Слушно зазначив А. Погрібний, що майстерності, стиля як такого «не помічаєш» [3, с. 152].

Отже, у хронологічній послідовності розгортається художня біографія героя на тлі життя його покоління. Анатолій Дімаров, зображуючи світ очима Толика, показує соціальні умови життя 1920 – 30-х рр. XX ст. Розглянувши повість «На коні й під конем», слід зауважити, що автор майстерно передав читачам проблему формування особистості в умовах суспільно-політичних чинників XX століття. А. Дімаров розглянув особливості духовного розвитку нації, серед яких важливе місце посідає формування національної самосвідомості українців, виховання почуттів національної гідності й морального обов'язку перед народом, збереження національних звичаїв та обрядів, релігійних традицій. Автор наповнив поняття «психологізм» конкретно-життєвим змістом, при цьому митець не тільки розкрив аспекти внутрішнього світу героїв, а й зобразив форми побутування психіки в багатогранних зв'язках з соціально-політичними, філософськими, морально-етичними основами національного життя.

Література:

1. Дімаров А. Вибрані твори: В 2 т. / А. Дімарова. – Т.2. – К., 1982. – С. 223 – 615.

2. Ленська С. Дитячий світ Анатолія Дімарова (за повістю "На коні і під конем") / С. Ленська // Українська література в загальноосвітній школі. – 2007. – № 5. – С. 46 – 49.
3. Погрібний А. Нужны ли детям испытания / А. Погрібний // Радуга. – 1982. – № 8. – С. 151 – 153.

Науковий керівник:

кандидат філологічних наук, професор, декан факультету української філології та соціальних комунікацій ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», Пінчук Тетяна Степанівна.

Дар'я Сак
(Херсон, Україна)

ПИТАННЯ ФРАЗЕОЛОГІЗАЦІЇ ТЕРМІНОЛОГІЧНИХ СЛОВОСПОЛУЧЕНЬ

В останні десятиліття явище фразеологізації термінологічних словосполучень все більше почало привертати увагу мовознавців. Чимало вчених, серед яких М. Ф. Алефіренко, О. В. Кунін, В. М. Лейчик, О. О. Нікуліна та багато інших, присвятили дослідженню цієї проблеми низку праць. Проте, питання фразеологізації термінологічних словосполучень й досі не має точної та обґрунтованої відповіді.

Перед усім, для теоретичного осмислення фразеологізації треба дати їй визначення. Велике значення у зв'язку з цим мають праці Л. І. Ройзензона, який запропонував таке визначення цього мовного явища: "Фразеологізація – це процес стабілізації й закріплення в мовленнєвій практиці даного мовного колективу як готових (тобто таких, які кожного разу не створюються заново, а лише відтворюються, вилучаються з пам'яті мовців), відносно стійких певних мовних комплексів. Формально-граматично ці комплекси можуть бути співвіднесені зі словосполученням, сполученням слів або реченням" [5, с. 114]. В енциклопедії "Українська мова" фразеологізація визначається як процес творення стійких, невідільних сполучень слів, поступового набуття вільносинтаксичними прототипами категоріальних ознак фразеологізмів [7, с.184].

Поряд із цим мовознавці наголошують на тому, що в основі фразеологізації термінологічних словосполучень лежить такий процес як метафоризація, інколи метонімізація термінів, якому передують детермінологізація.

Детермінологізація – втрата термінологічним словосполученням дефінітивних та системних характеристик. Зазвичай, це призводить до появи нової мовної одиниці – фразеологізму, і тоді цей процес можна назвати фразеологізацією. Таким чином, наприклад, такі термінологічні словосполучення як *закласти фундамент* (галузь будівництва) або *головний біль* (галузь медицини) зазнали впливу процесу фразеологізації і використовуються в мові в тому числі і як сталі сполучення слів зі значенням, відповідно: "розпочати нову справу" та "проблема".

Термінологічні словосполучення під час процесу фразеологізації мають пройти три етапи:

- 1) проникнення термінологічного словосполучення в нетермінологічний контекст;
- 2) переосмислення терміна й оказіональне вживання його в переносному значенні;
- 3) формування сталого переносного значення цієї мовної одиниці внаслідок регулярного вживання її в загальнолітературній мові [1, с. 87].

Перехід термінологічного словосполучення до фразеології остаточно відбувається, коли новий термін-фразеологізм зафіксований у словнику.

Завдяки метафоризації, семантика термінологічного словосполучення стає більш абстрактною і узагальненою. Внаслідок цього ця мовна одиниця набуває фразеологічного значення і змінюється її сфера застосування. Треба зауважити, що такі термінологічні словосполучення фразеологічного характеру дуже часто використовуються у публіцистичних текстах, завдяки своїй експресивній, оціночній та іншим функціям [1, с. 84 – 85].

Не мало робіт присвячені питанню основи процесу фразеологізації. Так, наприклад, Л. А. Капанадзе вважає, що у процесі детермінологізації термін образно переосмислюється і внаслідок довготривалого використання стає надбанням загальномовного безперервного утворення [3, с. 90].

В. П. Жуков стверджує, що віднесення термінологічних словосполучень до фразеологізмів має ґрунтуватися не на їх специфічних ознаках, а на семантичних особливостях [2, с. 112 – 113].

За словами Р. М. Мамедової, термінами-фразеологізмами можна вважати лише ті термінологічні словосполучення, які набули нового, фразеологічного, значення і мають певні семантичні особливості. Таким чином, дослідниця виділила досить багато груп термінологічних словосполучень, які підпали під процес фразеологізації [4, с. 4].

Такі вчені як Г. В. Вальчук, Н. Цісар, Н. Л. Краснопольська та ін. вважають, що основою вторинної номінації у термінологічних словосполучень є метафора. Цієї ж думки притримується й В. Д. Ужченко, який у процесі фразеологізації виділяє саме механізм метафоризації [6, с. 348].

Існує й думка щодо розрізнення таких понять як "фразеологізація" та "метафоризація". Основна різниця полягає у структурі, оскільки, на відмінну від фразеологізмів, метафори можуть бути однослівними. Процес метафоризації становить собою утворення нових значень на основі вже

існуючих слів. Цей процес поєднує між собою різні семантичні ряди, різні способи опису та ін. А процес фразеологізації іноді відбувається за рахунок метафоризації значень словосполучень [8, с. 308].

Отже, можна з впевненістю стверджувати, що мовознавці й досі не мають спільної думки щодо питання про основу процесу фразеологізації.

В останні десятиліття автори фразеологічних словників наводять безліч термінологічних словосполучень, які зазнали процесу фразеологізації. Це терміни з різних галузей знання та діяльності людини, які внаслідок фразеологізації змінили свій статус і стали омонімами до власне термінологічних номінацій. Наведемо приклади деяких з них:

1) термінологічні словосполучення з галузі космонавтики, наприклад, *вийти на орбіту* (тобто *досягти високих результатів*) та ін.;

2) термінологічні словосполучення з галузі залізничної справи, наприклад, *зійти з рейок* (тобто *порушити звичайний образ життя*) та ін.;

3) термінологічні словосполучення з галузі політики, наприклад, *рушійна сила* (тобто *бути причиною чого-небудь*) та ін.;

4) термінологічні словосполучення з галузі спорту, наприклад, *подолати перепону* (тобто *вирішити проблему*) та ін.;

5) термінологічні словосполучення з галузі фізики, наприклад, *абсолютний нуль* (тобто *невдаха*) та ін.;

6) термінологічні словосполучення з галузі математики, наприклад, *ставити знак рівності* (тобто *порівнювати, прирівнювати*) та ін.;

7) термінологічні словосполучення з галузі лінгвістики, наприклад, *у лапках* (тобто *у переносному значенні*) та ін.;

8) термінологічні словосполучення з галузі музики, наприклад, *перша скрипка* (тобто *бути головним в якійсь справі*) та ін.;

9) термінологічні словосполучення з галузі філософії, наприклад, *річ у собі* (тобто *не треба звалювати провину на когось*) та ін.;

10) термінологічні словосполучення з галузі біології, наприклад, *перелітна пташка* (тобто *людина, яка не сидить на одному місці*) та ін.;

11) термінологічні словосполучення з галузі історії, наприклад, *накласти вето* (тобто *забороняти*) та багато інших.

Також виділяють термінологічні словосполучення з жаргону картярів, наприклад: *головний козир* (тобто *головний аргумент, який надає переваги*), і релігійних виразів, наприклад: *нести хрест* (тобто *мужньо подолати усі випробування*) та ін. [1, с. 86 – 87].

Як видно у вище зазначеному матеріалі, найчастіше під процес фразеологізації підпадають атрибутивні термінологічні словосполучення. Цей семантичний процес є константним. Періодично треба оновлювати списки фразеологізмів термінологічного походження, оскільки з часом з'являється все більше термінологічних словосполучень, які зазнали процесу фразеологізації.

На жаль, процес укладання фразеологічних словників дещо відстає від процесу творення нових термінологічних словосполучень фразеологічного характеру, тому, на сьогодні, у словниках не вистачає великої кількості таких мовних одиниць, що стає суттєвою перепорою для перекладачів.

Отже, завдяки процесу фразеологізації термінологічні словосполучення втрачають своє первинне значення, а також змінюють галузь функціонування, внаслідок чого вони нерідко опиняються за межами термінологічної системи. Лише коли термінологічне словосполучення зазнає процесу детермінологізації та метафоризації, воно може набути фразеологічного характеру. Проте вчені й досі не дійшли згоди щодо того, який процес лежить в основі фразеологізації – детермінологізація чи метафоризація. Термінологічні словосполучення фразеологічного характеру відзначаються своєю семантичною, лексичною і синтаксичною стійкістю. Вони мають свою сферу функціонування у мові і можуть вживатися у будь-якому стилі, надаючи тексту експресивності. Фразеологізація термінологічних словосполучень є ознакою постійного розвитку та оновлення мови, а також потреби суспільства у нових та більш експресивних формах вираження.

Література:

1. Алефіренко М. Ф. Теоретичні питання фразеології / М.Ф. Алефіренко. – Харків: Вид-во при Харківському державному університеті видавничого об'єднання "Вища школа", 1987. – 135 с.
2. Жуков В. П. Русская фразеология: учеб. пособ. / В. П. Жуков, А. В. Жуков. – Изд. 2-е, исп. и доп. – М.: Высшая школа, 2006. – 408 с.
3. Капаназде Л. А. Взаимодействие терминологической и общеупотребительной лексики / Л. А. Капаназде // Развитие современного русского языка. – М.: Наука, 1965. – 275 с.
4. Мамедова Р. М. Фразеологические единицы в современном русском языке, имеющие терминологическую и профессиональную основу: автореф. дис. канд. філол. наук: 10.02.01 / Р. М. Мамедова. – Тбілісі, 1981. – 19 с.
5. Ройзензон Л. І. Фразеологизация как лингвистическое явление // Труды Самгу им. А. Навои. Вып. 119. Кафедра иностранных языков / Л. І. Ройзензон. – Самарканд, 1961. – 140 с.

6. Ужченко В. Д. Фразеологія сучасної української мови: навч. посіб. / В. Д. Ужченко. – К.: Знання, 2007. – 494 с.
7. Українська мова: енциклопедія / редкол.: В. М. Русанівський, О. О. Тараненко (співголови), М. П. Зяблюк та ін. – К.: Укр. енциклопедія, 2000. – 752 с.
8. Шиленко О. А. Фразеологізація та метафоризація в терміносистемах: відмінності та подібності (на матеріалі англійської мови) / О. А. Шиленко // Українська термінологія і сучасність: зб. наук. пр. – К.: КНЕУ, 2007. – Вип. 7. – 384 с.

Науковий керівник: к. філол. н., доцент Возненко Н. В.

Олена Сидоренко
(Суми, Україна)

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПАРОНІМІЇ В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

Явище паронімії є актуальним протягом багатьох століть. Вчені та вчителі намагалися всебічно розглянути суть питання паронімії, щоб нарешті знайти справжнє і точне визначення даного поняття. У лінгвістичній літературі описується явище паронімії, але його суть не викладена досить всебічно.

Актуальність обраної теми заключається у визначення суті явища паронімії, встановлення функцій, факторів і механізмів.

Метою роботи є вивчення особливостей функціонування паронімії в англійській мові.

Паронімія - лексичне явище, що полягає у двосторонній фонетико-семантичній взаємодії співзвучних слів. Воно характеризується своєрідним переплетенням формальних (фонетичних) і значеннєвих (семантичних) факторів, що визначають його сутність і закони функціонування. Протягом багатьох століть паронімічна функція мови привертала увагу мислителів. Інтерес до паронімії нітрохи не слабшав як у минулому сторіччі, так і в наші дні.

У вітчизняному мовознавстві паронімічне змішання розглядалося як певне порушення мовної норми. Про вивчення негативних фактів мови неодноразово писали В.В.Виноградов, Л.В.Щерба, Г.С.Винокур, Ш. Баллі, А.М. Пешковський і ін. Л.В.Щерба писав про необхідність пильного вивчення "негативного мовного матеріалу", помилок мовлення, які "особливо показові тому, що вони-то й розкривають механізм цих (словотворчих) процесів; вони найчастіше дають ключ до розуміння причин історичних змін у мові" [4, с. 70].

Явище паронімії дуже часто використовується у поезії. Автори полюбують вживати пароніми заради створення рифм або ж атмосфери більшої поетичності навколо своїх творів. Перед кожним автором може виникнути проблема вибору одного з паронімів. Якщо синонімічний відбір лексичних засобів незмінно супроводжує словесну творчість, то проблема вибору одного з паронімів виникає лише в тих випадках, коли в мовлення включаються паронімічні слова. Уміле вживання паронімів може допомогти письменникові правильно й точно передати думку. Саме пароніми розкривають більші можливості мови в передачі тонких значеннєвих відтінків. У художньому мовленні звичайно спостерігається правильне, досить мистецьке використання паронімів. Якщо письменник хоче показати мовні помилки своїх героїв, то можливо й свідоме відхилення письменника від норми. Таким чином, в основі схованого використання паронімів у художньому мовленні можуть лежати дуже різні естетичні принципи їхнього відбору, котрі продиктовані стилістичною установкою автора.

Дещо інший характер носить відкрите використання паронімів, коли письменник ставить їх поруч, щоб показати їхні значеннєві відмінності при видимій схожості. У цьому випадку пароніми виконують різні стилістичні функції, виступаючи як засіб посилення дієвості мовлення.

Зіткнення паронімів використовується для виділення певних відповідних понять. Сполучення паронімів може створювати тавтологічний і звуковий повтор, що сприяє їхньому посиленню. Уживання паронімів може бути засобом уточнення думки. Іноді авторів досить звернути увагу на різну лексичну сполучуваність паронімів, щоб уточнити їхнє значення. Можливе зіставлення паронімів, якщо автор хоче показати тонкі значеннєві розходження між ними. Поети люблять зближати самі «невідповідні» слова, дивуючи нас своєю фантазією. Яскравий стилістичний ефект народжує протиставлення паронімів. Звичайно в цьому випадку пароніми з'єднані протиставним сполучником і одне зі співзвучних слів дається із запереченням. Пароніми й ще частіше співзвучні неспоріднені слова використовуються в каламбурах.

Під терміном «паронімія» нерідко поєднуються два поняття - власне паронімія, тобто вид мовних системних відносин між лексичними одиницями, і паронімія (або паронімізм) - стилістичний прийом, що складається в навмисному зближенні слів, що мають подібність у звучанні. Ці слова не обов'язково повинні бути паронімами, часто для цілей автора буває досить випадкового звукового збігу. Використання паронімії підсилює виразність тексту; особливо часто цей прийом зустрічається в поезії й фольклорі.

Зараз прослідкуємо як паронімія і паронімазія можуть емоційно впливати на художній текст на прикладі цитат з творів відомих англійських письменників:

1. a) And now, perhaps, you had better leave me. The doctor made a point of quiet and repose. (P. G. Wodehouse)
b) "Not dangerous?" "Yes, sir, when roused." (Id.)
2. a) Than the moon rose like a wonderful silver shield. (O. Wilde)
b) At a less anxious moment he might have been amused by the conflict his words aroused (J. Galsworthy)
c) Forgive me, old man, for asking you not to raise your voice (P. G. Wodehouse)
d) The drawings were pleasing enough, with quite a sense of atmosphere. (J. Galsworthy)
3. a) There were noises and directions from Cramer, about removing the corpse, and in a couple of minutes heavy feet as they carried it out (R. Stout)
b) I remember before the war, when Charles inspected the Corps on a white horse (J. Le Carre)
4. a) "Nuclear physics", said Erik reflectively. "Maybe that's for me... Did fox ever ask you why you wanted to be a physicist when you first came here?" (M. Wilson)
b) "Hello, doc. You got a job here as house physician?" (R. Stout)
5. a) Shearing was conscious of the madman behind him, he could hear every one of Dean's gasps (J. Kerouac)
b) John was such a tender-hearted chap, affectionate to his bones, and conscientious, too... (J. Galsworthy)
6. a) I have no idea what this talk with you will do to me. I see no reason why it should have any effect one way or another (R. Stout)
b) The truth is, my dear, we both have pasts, which it is now my task to make known to you, because they grievously and deeply affect your futures (J. Galsworthy)
7. a) "I apologize", said Loring persuasively. "It's a personal idiosyncrasy and has nothing to do with our business" (R. Ludlum)
b) The major was gone taking hospital personnel in the staff car (E. Hemingway)
8. a) Early the next morning the Mayor was walking in the square below in company with the Town Councilors (O. Wilde)
b) The major had been in the war in Libya and wore two wound-stripes (E. Hemingway)
9. a) He was wearing a navy blue suit, a blue shirt and a white starched collar (M. Wilson)
b) We went into a motel court and bought a comfortable little suite for about four dollars (J. Kerouac)
10. a) There was nothing remarkable in the expression of her face except its utter immobility (J. Galsworthy)
b) People always accepted an accomplished fact in time! (Id.)
c) "I expect you're right", he said slowly: "but I want to think it over" (Id.)

З поданих прикладів можна спостерігати, що змішання або неправильне вживання даних паронімів може призвести до грубих лексичних помилок, до каламбурів або може стати причиною комічних ситуацій. Тобто, можна відзначити, що вживаючи пароніми в мовленні треба бути досить обережним, щоб фраза не виявилась абсурдною. Будьте уважні до даного явища, адже не можна вважати його несерйозним. У деяких ситуаціях при вживанні одного слова замість іншого вашим співрозмовником може стати неприємно, в той час як ви відчуєте ніяковість.

Також паронімія відноситься до феномена «фальшивих друзів перекладача». Найбільш точним слід визнати визначення паронімів Вишнякової, а саме: «пароніми – це близькі за звучанням однокореневі слова з наголосом на одному і тому ж складі, що відносяться до одного логіко-граматичного ряду – до однієї частини мови, одного роду (і вигляду, якщо це дієслова і їх форми) – і що позначають різні поняття» [1, с. 5].

Паронімія являє собою особливе лексичне явище, багатоплановість якого визначила можливість його вивчення як у функціональному, так і в нормативному значенні. Нормативна точка зору лінгвістів на паронімію представлена дослідженнями довідково-методичного характеру: «словниками труднощів», «словниками паронімів», різними дидактичними посібниками, підручниками, що включають вправи на розмежування й коректне використання паронімів, та ін.

Неправильне вживання та змішання паронімів може призвести до грубих лексичних помилок, до каламбурів, а також може стати причиною комічних ситуацій. Тобто, вживаючи пароніми в мовленні треба бути досить обережним, щоб фраза не виявилась абсурдною.

Разом з тим вживання паронімічних структур сприяє поглибленню семантики тексту. У такий спосіб досягається індивідуальність стилю письменника та емоційно-семантичне навантаження написаного ним тексту.

Паронімічні конструкції можуть формуватися на базі членів словосполучення, речення і навіть двох речень. Велике значення для виникнення паронімічного ефекту і формування паронімічних конструкцій має їх розташування у поетичній строфі. Так, Дашенко зауважує: «Співзвучні слова, розташовані на певних долях строфи, утворюють стилістичні фігури, що виявляються універсальними

як для фонічних, так і для лексико-семантичних строфічних засобів звукової організації віршів» [3, с. 15].

Зазначимо також, що художні твори, створені на основі паронімічних конструкцій, вирізняються поглибленою образністю. Н.Л.Дашенко вважає: «Це пов'язано з накладанням звукової подібності на вихідне лексичне та образне значення компонентів тропів, внаслідок чого ускладнюються та оновлюються їх семантичні зв'язки» [2, с. 4].

Паронімія являє собою особливе лексичне явище, багатоплановість якого визначила можливість його вивчення як у функціональному, так і в нормативному значенні. Нормативна точка зору лінгвістів на паронімію представлена дослідженнями довідково-методичного характеру: «словниками труднощів», «словниками паронімів», різними дидактичними посібниками, підручниками, що включають вправи на розмежування й коректне використання паронімів, та ін.

Література:

1. Вишнякова О.В. Паронимы современного русского языка/под ред. Розенталя Д.Е. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Русский язык, 1987. – 279 с.
2. Дашенко Н.Л. Паронімічна атракція української поезії 60-80 р.р. 20ст.: автореф. Дис. Канд. – К., 1996. – 342 с.
3. Красных В.И. Толковый словарь паронимов русского языка: 1 100 паронимических рядов: Более 2 600 паронимов / В.И. Красных. – М.: ООО «Издательство Астрель»: ООО «Издательство АСТ», 2003. – 589 с.
4. Щерба Л.В. Избранные издания по языкознанию и фонетике. – Л., 1958. – 392 с.

**Володимир Швець, Ірина Клим
(Маріуполь, Україна)**

ЗАИМСТВОВАНИЯ – ЗА И ПРОТИВ. (НА МАТЕРИАЛЕ РУССКОГО, НОВОГРЕЧЕСКОГО И КИТАЙСКОГО ЯЗЫКОВ)

Заимствования в языке являются важным свидетельством контактов между различными этническими группами, народностями, нациями, помогающим не только в изучении языковой системы последних, но также в прослеживании и понимании этапов их исторического развития, особенностей культуры, социального устройства, менталитета.

Языковое заимствование представляет собой процесс и результат восприятия и интеграцию в контактирующих языках единиц или явлений одного языка (языка-донора) в другой (язык-реципиент) [1; с. 4]. При этом заимствование может затрагивать все уровни языка - фонетический, морфологический, лексический, синтаксический. Однако в наибольшей мере явление заимствования распространено в лексике. Лексика, являясь наиболее подвижным компонентом системы языка, находится в процессе постоянного изменения.

Словарный состав непрерывно обогащается и трансформируется, отражая тем самым изменения в общественной, экономической, культурной жизни коллектива его носителей. Подобные изменения в лексике могут возникать как в результате внутреннего развития системы языка, так и внешнего, иноязычного, влияния, т.е. заимствований. Пути проникновения заимствованной лексики могут быть как непосредственными — т.е. в результате прямых бытовых, торговых, культурных, военных контактов носителей языков, так и опосредованными, т.е. через третий язык, выступающий в качестве посредника между первыми двумя.

Важным и необходимым компонентом процесса лексического заимствования является адаптация иноязычной лексики, т.е. приспособление чуждых фонетико-морфологических элементов лексемы языка-донора к системе языка-реципиента. Рассматривая лексику с точки зрения степени ее освоенности, можно установить временные рамки заимствования того или иного слова [2; с. 6].

Многие идеи, высказанные лингвистами прошлого относительно меры использования новых слов, остаются актуальными. В новых исторических условиях вновь возникает вопрос о том, в каких пределах допустимо использование иноязычной лексики. Так, А.А.Брагина, О.С.Мжельская и Е.И.Степанова, И.Фомин, Г.Н.Скляревская и др. полагают, что заимствование иноязычной лексики является одним из способов обозначения новых реалий и понятий, возникающих в условиях политических, экономических и культурных связей между народами.

В то же время многие филологи (О.Н.Трубачев, Н.А.Ревенская, А.А. Регина и др.) отмечают, что газеты изобилуют излишними иностранными словами, упрекают СМИ в чрезмерном увлечении заимствованиями из других языков, решительно возражают против терминологической избыточности (рынок-маркетинг, оценка-рейтинг), протестуют против потока иностранных слов "от стагнации до презентации" и "от брифинга до консорциума", заполонивших повседневную русскую речь".

Особенно острый характер полемика вокруг проблемы заимствования иноязычной лексики вообще и английских неологизмов в частности приобрела в последнее десятилетие XX века.

Некоторые лингвисты доходят даже до того, что предлагают заменить такие заимствования, как «компьютер», «телевизор», «магазин», «офис» на «счетчик», «дальновид», «лавку», «присутствие».

Однако убедительным доказательством жизнеспособности иноязычных слов является "Толковый словарь живого великорусского языка" В.И.Даля. Вопреки желанию автора, включившего в свой словарь иноязычные слова лишь для того, чтобы показать превосходство над ними их синонимов - исконно русских слов и таким образом изжить их из русской речи, большинство заимствований, отмеченных в словаре, укрепились в словарном составе русского языка. Таковы общественно-политические термины (аристократия, агитация), финансово-экономические (аукцион, вексель), научные (гипотеза, дефиниция), термины из сферы быта (гардина, пудинг, винегрет) и др.

Подобная ситуация наблюдается и в новогреческом языке. По мнению Д. Томбаидиса, первой и основной задачей является необходимость убедить всех говорящих на новогреческом языке, что употребление неассимилированных, неприспособленных к языковым нормам иностранных слов наносит большой вред самой структуре их родного языка, его целостности, разрушая внутриязыковые связи. В случае успеха, дальнейшие действия в этом направлении заключаются в двух положениях:

1. Следует дать толчок развитию тенденции передавать греческим словом каждое нововведение, будь то предмет, понятие или явление. Однако, по мнению Томбаидиса, замена уже существующего заимствования искусственно созданным греческим эквивалентом не является эффективной мерой. Анализируя прежние попытки такого рода, можно сделать следующие выводы:

- Греческий эквивалент следует вводить сразу же, как только появляется иностранное слово. Так, попытки заменить слово *φέρυμπος* (паром, от англ. ferry-boat) на греческие *πορθμείο*, *οχηματαγωγό*, *πέραμα* не увенчались успехом, поскольку английское заимствование уже успело укорениться в языке.

- Греческий эквивалент должен быть правильно построен морфологически и, по возможности, не быть многосложным, чтобы выдержать конкуренцию с иностранным словом. Примером подобного рода неудач могут послужить попытки замены английских слов *tram* (трамвай) на *τροχιδρόμο*, а *autotrice* (автомотриса) на *αυτοκινητάμαξα*. В обоих случаях греческие варианты не прижились.

2. Поскольку не всегда представляется возможным дать греческое наименование заимствованному извне предмету, понятию или явлению (по причинам субъективно-психологическим, а не объективно-языковым), «единственным эффективным средством обороны языка является ассимиляция иностранных слов, их морфологическое приспособление к нормам новогреческого языка. В этом процессе должны принимать участие все, кто говорит на новогреческом языке, особенно те, кто пользуется городским вариантом димотики, койнэ, который наиболее устойчив к влиянию иностранных слов.» [5; с. 328]. Однако употребление ассимилированных заимствований не означает, что «следует говорить *та маγιά* (купальники) вместо *та маγιά*, *та стилá* (ручки) вместо *та стилó*, *та таξία* (такси) вместо *та таξί*, поскольку эти варианты уже укоренились в языке, но если то или иное слово уже находится в процессе морфологических преобразований, нам следует всячески этому способствовать. Так, мы вполне можем говорить *то үкарсóνι* (официант, гарсон) – *του үкарсониóу* – *та үкарсóνια*, *то палтó* (пальто) – *του палтоú* – *та палтá*, *то мантó* (манто) – *του мантоú* – *та мантá*, *то тóркo* (цирк) – *του тóркoу* – *та тóрка*, *то рáнтso* (ранчо) – *του рáнтsoу* – *та рáнтca*, *то казiнó* (казино) – *του казiнóу* – *та казiнá* и т.д. Для носителей языка из простого народа такой проблемы не существует. Несклоняемые заимствования, такие как *та трактér* (трактора), *та бeрeсé* (кредиты) для них просто неприемлемы. В народном языке существуют только варианты *та трактéрия*, *та бeрeсéδia* и т.д.» [5; с. 342].

Что касается китайского языка, то внимание к языковым проблемам было издавна характерно для китайского государства. Первая реформа иероглифической письменности приходится на 213 г. до н.э., когда объединивший Китай император Цинь Шихуан искоренил местные иероглифы, употреблявшиеся наряду с общекайскими в побежденных им царствах. Он же приказал своим приближенным составить новые нормативные своды иероглифов. В современном Китае языковыми проблемами занимается ряд государственных организаций, прежде всего – департаменты и отделы Министерства просвещения КНР и специальный Государственный комитет по работе в области языка и письменности (国家语言文字工作委员会 *guójiā yǔwén wénzì gōngzuò wěiyuánhui*). С 2006 г. издается ежегодник о языковой ситуации и языковой политике в КНР и в других китаезычных регионах (первый выпуск посвящен 2005 г.) [11, с. 223].

В китайский язык в течении всей длительной истории его существования проникало большое количество иноязычных элементов. При этом китайский язык выступает в качестве как языка-реципиента, так и языка-донора относительно другого иностранного языка, прежде всего английского.

В повседневной жизни заимствованные слова часто употребляются. Некоторые из них благодаря общим чертам с исконно китайскими словами, могут расцениваться как родные. Поэтому их нередко можно встретить почти во всех аспектах китайского языка [8, С. 103-106].

Начиная с внедрения Реформы Китая и Вводной политики после 1978, в китайский язык вошло большое количество иностранных слов, причем английский язык был основным источником

всех заимствованных слов. Есть несколько способов внедрения английских заимствований в китайский язык [6, С. 313-314]:

1. Транслитерация, то есть иностранное слово, расшифрованное фонетически китайскими символами [6, с. 313]. К примеру, кофе (咖啡 kāfēi), шок (休克 xiūkè), салат (沙拉 shālā), модель (模特 móte), юмор (幽默 yōumò), олимпийский (奥林匹克 àolínpǐkè) и др.

2. Вольный перевод, с заимствованным словом, восстановленным китайскими фонемами и китайским способом словообразования, не изменяя его английское значение, например, диктатор (独裁 dúcái), мультимедиа (多媒体 duōméitǐ), штрих-код (条形码 tiáoxíngmǎ), компьютер (电脑 diànnǎo), мыльная опера (肥皂剧 féizào jù) и др. [10, с. 247].

3. Смешанный тип, когда одна часть переведена фонетически, а другая часть переведена согласно ее значения [6, с. 314]. К примеру, романтизм (浪漫主义 làngmànzhuǐyì), яблоко派 píngguǒ pài (яблочный пирог), 呼啦圈 hūlāquān (гимнастический обруч, хула-хуп) и др.

4. Перевод в сносках, которые указывают на семантический класс (подчеркнутая часть в примерах) добавлены к заимствованному слову, при переводе на китайский язык таким образом, чтобы китайский народ мог понять его лучше [6, с. 314]. К примеру, 吉普车 jǐpǔchē (джип), 艾滋病 àizībīng (СПИД), и др.

5. Трансплантация, которая включает два типа: каждый составлен из английских акронимов, таких как WTO, APEC, SOS, CD, MP3, PK; и другая категория - комбинация английских инициалов и китайских символов. К примеру, X-光 guāng (рентген), 卡拉 kǎlā -OK (караоке) и др.

Не меньший интерес представляет и заимствование китайских слов в английском языке, который называют большим контейнером иностранных слов. Исходя из статистических данных Оксфордского словаря, число китайских заимствований превышает 1000. Как правило, тематика связана с китайской едой и традициями и обычаями. К примеру, zongzi (粽子 zòngzi – еда из клейкого риса), jiaozi (饺子 jiǎozi – пельмени), moon cake (月饼 yuèbǐng – лунный пряник), dragon boat festival (端午节 duānwǔjié – праздник драконьих лодок), feng shui (风水 fēngshuǐ – фэншуй) и др.

1949 год стал началом больших изменений в политике Китая, экономике, науке и технике. Все это способствовало внедрению китайских названий в английский язык, например, tea, tofu, ketchup, litchi.

Заимствования из китайского языка имеются и в английском, например:

1. Слова с компонентом “China” (Китай): China rose (月季花 yuèjìhuā – китайская роза), Chink (中国佬 zhōngguólǎo – китаец, чинк), всего 46 слов. [9, с. 72]

2. Слова с компонентом “Chinese” (китайский): Chinese lantern (灯笼 dēnglong – китайский бумажный фонарик), Chinese calendar (农历 nónglì – традиционный китайский лунный календарь), всего около 128 слов. [9, с. 73]

3. Слова, производные от “Sino-”: Sinology (汉学 hàn xué – китаеведение), Sinophobia (恐华 kǒnghuà, 惧华 jù huà – страх перед всем китайским) и др.

Как известно, Китай становится более влиятельной страной, поэтому количество людей, желающих изучать китайский язык, с каждым годом растет. Таким образом, у нас есть серьезные основания полагать, что в контакте с внешним миром китайский язык будет в состоянии играть не менее важную роль, нежели английский.

Итак, можно утверждать, что массовые заимствования, обозначающие новые понятия, неизбежны и закономерны. Любые попытки искусственно воспрепятствовать этому процессу с помощью административных мер, без учета способности языка к самоочищению могут принести вред. Те же неологизмы, которые отражают новые явления и понятия, процессы, происходящие в социуме, помогают уловить "дух времени", имеют серьезные шансы на прочное укоренение в языковой структуре.

Литература:

1. Завьялова О. И. (16.12.2009) // Язык – это мягкая сила – Независимая газета – http://www.ng.ru/science/2009-12-16/9_language.html.
2. Ламбрианова Э. Г. Лексические тюркизмы в новогреческом языке: дис. ... канд. филол. наук: 10.02.20 / Э. Г. Ламбрианова. – М., 1999. – 193с.
3. Семенас А. Л. (2005) // Лексика китайского языка – 2-ое изд., стер. – М.: АСТ: Восток-Запад, – С. 210-211.
4. Ужинин Е. Е. Турецкие заимствования в языках восточно-средиземноморского ареала: языковые контакты на территории Османской империи: дис. ... канд. филол. наук: 10.02.22 / Е. Е. Ужинин. – М., 2008. – 289 с.
5. Τορπαϊδης Δ. Λεξιλογικά της Νέας Ελληνικής / Δ. Τορπαϊδης. – Αθήνα, 1998. – 415 с.
6. Chen, Chuanli, & Gao, Jixian. (2009) // Language Fusion of Chinese Loan Words from English and English Loan Words from Chinese – Journal of Qujing Normal University, 28(2) – pp. 91-95.

7. Huang, Borong, & Liao, Xudong. (2002) // *Modern Chinese* – Beijing: Higher Education Press – pp. 313-314.
8. Shi, Youwei. (2000) // *Chinese Loanwords* – The Commercial Press – pp. 284
9. Tian, Hui. (2005) // *On Cultural Communication by Borrowed Words into English and Chinese* – Journal of Xiangtan Normal University (Social Science Edition.), 27(4) – pp. 103-106.
10. Wang, Rongpei, & Chang, Junyue (2001) // *Sources of Chinese Borrowing in English* – Journal of Sichuan International Studies of University, 17(4) – pp. 70-73.
11. Zhang, Bin. (2002) // *Newly Compiled Modern Chinese* – Shanghai: Fudan University Press – pp. 247-248.
12. 李玉明 lǐyù míng (2005) // 《中国语言规划论 zhōngguó yǔyán guīhuà lùn》李玉明 lǐyù míng : 《中国 zhōngguó yǔyán guīhuà lùn – Ли Юймин. «О языковом планировании в Китае» – Чанчунь – С. 219–225.

Науковий керівник:

асистент кафедри німецької філології МДУ Швець Володимир Миколайович

ВІДОМОСТІ ПРО УЧАСНИКІВ КОНФЕРЕНЦІЇ СВЕДЕНИЯ ОБ УЧАСТНИКАХ КОНФЕРЕНЦИИ

- Авдиевский Андрей Сергеевич** – Днепропетровский государственный институт физической культуры и спорта, преподаватель кафедры бокса, борьбы и тяжелой атлетики
- Азимова Назира Самадовна** – преподаватель кафедры высшей математики и моделирования Таджикского государственного университета права, бизнеса и политики, соискатель кафедры общей педагогики Худжандского государственного университета им. акад. Б.Гафурова.
- Алиев Обиджон Туйчиевич** – аспирант Петербургского государственного университета путей сообщения.
- Анисова Татьяна Леонидовна** – соискатель кафедры математического анализа и методики его преподавания, ГБОУ ВПО Московский городской педагогический университет.
- Аржанухіна Світлана Василівна** – викладач-методист кафедри фортепіано факультету Іноземної філології та музичного мистецтва Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради.
- Бобовський Роман** – викладач ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди».
- Боровик Петро Миколайович** – к. е. н., доцент кафедри фінансів і кредиту Уманського національного університету садівництва.
- Бурибаев Бахыт** – к.т.н. профессор Казахского национального университета им. аль-Фараби.
- Валентина Николаевна Поникарова** – доцент кафедры дефектологического образования ФБГБОУ ВПО ЧГУ.
- Валентина Николаевна Поникарова** – к. пс. н., доцент кафедры дефектологического образования ФБГБОУ ВПО ЧГУ.
- Варлагин Сергей Алексеевич** – студент Феодосийского политехнического института.
- Васильева Лилия Александровна** – аспирант Российского государственного педагогического университета им. А.И. Герцена.
- Верховцева Ірина** – кандидат історичних наук, доцент Ізмаїльського державного гуманітарного університету.
- Вист Наталья Вильямовна** – старший преподаватель Павлодарский государственный педагогический институт.
- Войцехівська Наталя Володимирівна** – викладач «Боярський коледж екології та природних ресурсів», ВП НУБіП України.
- Гаюров Х.Ш.** – кандидат физика-математических наук, доцент, ТГУПБП, г. Худжанд, Таджикистан.
- Геза Тетяна Василівна** – асистент кафедри вищої математики Державний економіко-технологічний університет транспорту.
- Елена Анатольевна Жаркова** – логопед БУЗ ВО «Череповецкая городская детская поликлиника №2», медицинский психолог, аспирант кафедры дефектологического образования ФБГБОУ ВПО ЧГУ.
- Ерохин Н.С.** – доктор физика-математических наук, профессор, ИКИ г. Москва
- Заводовський Данило Олександрович** – аспірант КНУ ім. Тараса Шевченка.
- Ильина Татьяна Николаевна** – кандидат юридических наук, старший преподаватель кафедры конституционного и административного права КГУ.
- Ильина Татьяна Николаевна** – кандидат юридических наук, старший преподаватель кафедры конституционного и административного права КГУ.
- Испенбетова Лилия Амангельдиевна** – Актюбинский Государственный Университет им. К. Жубанова.
- Калинин Алексей Петрович** – аспирант кафедра «Мировая экономика и международный бизнес» Финансового университета при Правительстве Российской Федерации.
- Квасницька Раїса Степанівна** – кандидат економічних наук, доцент Хмельницького національного університету.
- Кикоть Сергій Миколайович** – кандидат історичних наук, керівник наукового відділу ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди».
- Клименко Анна Ивановна** – кандидат психологических наук, преподаватель, доцент, кандидат психологических наук Костанайский государственный университет им. А. Байтурсынова.
- Коваленко Сергей Степанович** – студент Кубанского государственного технологического университета.
- Козинець Ірина Миколаївна** – аспірантка Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя.
- Козлова Ірина Миколаївна** – викладач кафедри фінансів і кредиту Уманського національного університету садівництва.
- Козубенко Юрію Леонідович** – аспірант ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди».
- Комишан Марина Сергіївна** – студентка Харківського торговельно-економічного Інституту КНТЕУ.

- Костенец Нонна Борисовна** – Областная школа высшего спортивного мастерства, спортсмен-инструктор штатной сборной команды Украины по парусному спорту.
- Криловець Микола Григорович** – доктор педагогічних наук, професор Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя.
- Курепин Дмитрий Евгеньевич** – аспирант Петербургского государственного университета путей сообщения.
- Ланін Святослав Сергійович** – студент V курсу юридичного факультету Полтавського інституту бізнесу ПВНЗ «Міжнародний науково-технічний університет імені академіка Юрія Бугая».
- Лозовський Олександр Миколайович** – кандидат економічних наук, доцент Вінницького торговельно-економічного інститут КНТЕУ.
- Лучкина Наталья Дмитриевна** – студентка юридического факультета Курского Государственного Университета.
- Матвеева Марина Викторовна** – доцент кафедры коррекционной педагогики и коррекционной психологии кандидат педагогических наук, АОУ ВПО ЛГУ им. А.С. Пушкина.
- Маударбекова Баян Канатбековна** – ассистент кафедры педагогики и психологии Жетысуского государственного университета им.И. Жансугурова.
- Мельник Ганна Василівна** – студентка Вінницького торговельно-економічного інститут КНТЕУ
- Милютинa Вера Витальевна** – студентка ФГБОУ ВПО «Череповецкий государственный университет».
- Міщак Олена Іванівна** – викладач кафедри водних видів спорту Дніпропетровського державного інституту фізичної культури і спорту.
- Москалева Анна Сергеевна** – студентка юридического факультета Курского Государственного Университета.
- Мохира Рахмон** – ассистент кафедры «Высшей математики и моделирование» ТГУ ПБП, Республика Таджикистан, Согдийская область, г. Худжанд.
- Мудрик Вікторія Юріївна** – студентка 4 курсу факультету економіки і управління
- Надкерничний Тарас Михайлович** – пошукач кафедри теоретичних основ та методики фізичного виховання Тернопільського національного педагогічного університету імені В. Гнатюка. Асистент кафедри фізичної реабілітації та спортивної медицини Тернопільського державного медичного університету імені І. Я. Горбачевського.
- Наталія Шкарівськ** – студентка ВП НУБіП України «Боярський коледж екології і природних ресурсів.
- Нечитайло Ольга Володимирівна** – студентка 21М групи факультету Іноземної філології та музичного мистецтва Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради.
- Ольга Александровна Денисова** – зав. кафедрой дефектологического образования ФБГБОУ ВПО ЧГУ, д.п.н., профессор, академик МАНПО.
- Омельченко Олена Станіславівна** – аспірантура Дніпропетровського державного інституту фізичної культури і спорту, аспірантка денної форми навчання.
- Перхайло Неля Антонівна** – викладач кафедри соціальної педагогіки ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет ім. Григорія Сковороди».
- Плужник Ольга Михайлівна** – аспірант ДВНЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка».
- Подболотова Марина Ивановна** – кандидат педагогических наук, доцент кафедры экономической географии и социальной экологии Института естественных наук Московского городского педагогического университета.
- Провоторов Сергій Володимирович** – студент факультету економіки і підприємництва Уманського національного університету садівництва.
- Проценко Олена Борисівна** – кандидат педагогічних наук доцент кафедри освітнього менеджменту та педагогіки Маріупольського державного університету.
- Пузир Таїсія Миколаївна** – викладач ВП НУБіП України «Боярський коледж екології і природних ресурсів», здобувач кафедри педагогіки Житомирського державного університету ім. І. Франка.
- Різнючок Світлана Василівна** – асистент кафедри медичної інформатики Львівський національний медичний університет імені Данила Галицького.
- Романчук Анжеліка Андріївна** – студентка Вінницького національного аграрного університету.
- Ромашенко Вікторія Євгенівна** – аспірант Маріупольського державного університету.
- Сазонова Анна Михайловна** – аспірантка Петербургского государственного университета путей сообщения.
- Сак Дар'я Олександрівна** – студентка Херсонський Національний Технічний Університет.
- Слета Татьяна Владимировна** – старший преподаватель кафедры коррекционной педагогики и коррекционной психологии, АОУ ВПО ЛГУ им. А.С. Пушкина.
- Соловьева Юлия Алексеевна** – старший научный сотрудник, кандидат экономических наук, доцент лаборатории математического, естественнонаучного образования и информатизации Научно-исследовательского института столичного образования Московского городского педагогического университета.

- Солопко Ігор** – кандидат фізико-математичних наук ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди».
- Суїнова Діана Михайлівна** – викладач екологічних дисциплін ВП НУБіП України «Боярський коледж екології та природних ресурсів».
- Таїсія Пузир** – викладач ВП НУБіП України «Боярський коледж екології і природних ресурсів».
- Терещенко Ірина Василівна** – викладач ВП НУБіП України «Боярський коледж екології і природних ресурсів».
- Тетяна Захаровська** – старший викладач кафедри легкої атлетики Дніпропетровського державного інституту фізичної культури і спорту.
- Ткаченко Інна** – студентка I курсу, ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди».
- Тукеев Уалшер Ануарбекович** – д.т.н. професор, Казахского національного університета ім. аль-Фараби.
- Фармонов Бехзод Рахмонжонович** – студент Ферганский филиал ТУИТ.
- Фербей Назарій Сергійович** – медичний коледж Запорізького державного медичного університету.
- Філімонова Олена Юріївна** – викладач кафедри хореографії Луганського національного університету імені Тараса Шевченка.
- Хмельницький національний університет.
- Чорна Олена Максимівна** – викладач «Боярський коледж екології та природних ресурсів», ВП НУБіП України.
- Чудаєва Ія Борисівна** – кандидат технічних наук, доцент директор Інституту менеджменту Східноєвропейського університету економіки і менеджменту.
- Шерстюк Інна Володимирівна** – старший викладач кафедри правових дисциплін юридичного факультету Полтавського інституту бізнесу ПВНЗ «Міжнародний науково-технічний університет імені академіка Юрія Бугая».
- Шумських Ірина Андріївна** доцент кафедри іноземних мов Макіївський економіко-гуманітарний інститут.
- Щербін Лілія Василівна** – кандидат історичних наук, доцент кафедри всесвітньої історії Інституту історії і політології ДВНЗ «Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника».
- Юрченко Ірина** – студент-магістр, Макіївський економіко-гуманітарний інститут.
- Якубівська Наташа** – студентка ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди».
- Яремка Игорь Михайлович** – Днепропетровский государственный институт физической культуры и спорта, ст.преподаватель кафедры бокса, борьбы и тяжелой атлетики.

НАСТУПНІ КОНФЕРЕНЦІЇ / СЛЕДУЮЩИЕ КОНФЕРЕНЦИИ**Уважаемые преподаватели, аспиранты, студенты (кроме Украины)!****Государственное высшее учебное заведение****"Переяслав-Хмельницкий государственный педагогический университет****имени Григория Сковороды»,****молодежная общественная организация «Независимая ассоциация молодежи»,****студенческое научное общество исторического факультета****«Комитет исследования истории и современности»**

Информируют Вас, что с 29 по 31 января 2013 г. проводится VII Международная научно-практическая интернет-конференция «Проблемы и перспективы развития науки в начале третьего тысячелетия в странах СНГ».

Планируется работа по секциям:**I. БИОЛОГИЧЕСКИЕ НАУКИ**

1. Систематика и география высших растений.
2. Структурная ботаника и биохимия растений.
3. Микология и альгология.
4. Ресурсоведение и интродукция растений.
5. Молекулярная биология, микробиология.
6. Зоология.
7. Физиология человека и животных.
8. Биохимия и биофизика.
9. Генетика и цитология.
10. Биоинженерия и биоинформатика.

II. ГЕОГРАФИЯ И ГЕОЛОГИЯ

1. Регионоведение и региональная организация общества.
2. Наблюдение, анализ и прогноз метеорологических условий.
3. Гидрология и водные ресурсы.
4. Биогеография, биоресурсоведение, биоразнообразие.
5. Картография и геоинформатика.
6. Природопользование и экологический мониторинг.
7. Техника и технологии геологоразведочных работ.
8. Почвоведение.
9. Экономическая география.

III. ГОСУДАРСТВЕННОЕ УПРАВЛЕНИЕ

1. Повышение роли государственного служащего на современном этапе развития общества.
2. Современные технологии управления.
3. Взаимодействие различных ветвей власти.
4. Подготовка государственных служащих.

IV. ЭКОЛОГИЯ

1. Состояние биосферы и его влияние на здоровье людей.
2. Экологические и метеорологические проблемы больших городов и промышленных зон.
3. Радиационная безопасность и социально-экологические проблемы.
4. Промышленная экология и медицина труда.
5. Проблемы экологического воспитания молодежи.
6. Экологический мониторинг.

V. ЭКОНОМИКА

1. Банки и банковская система.
2. Внешнеэкономическая деятельность.
3. Финансовые отношения.
4. Инвестиционная деятельность и фондовые рынки.
5. Управление трудовыми ресурсами.
6. Маркетинг и менеджмент.
7. Учет и аудит.
8. Математические методы в экономике.
9. Экономика промышленности.
10. Экономика предприятия.
11. Логистика.
12. Экономика АПК.
13. Региональная экономика.
14. Экономическая теория.
15. Государственное регулирование экономикой.
16. Макроэкономика.

VI. ИСТОРИЯ

1. История Украины.
2. Всемирная история.
3. История науки и техники.
4. Этнография.
5. Устная история.
6. История стран СНГ.

VII. МАТЕМАТИКА

1. Дифференциальные и интегральные уравнения.
2. Перспективы систем информатики.
3. Теория вероятностей и математическая статистика.
4. Прикладная математика.
5. Математическое моделирование.

VIII. ИСКУССТВО

1. Музыкальное искусство.
2. Искусство танца.
3. Театральное искусство.
4. Фото и киноискусство.
5. Искусство дизайна.

XIX. ПЕДАГОГИКА

1. Дистанционное образование в высшей школе.
2. Проблемы подготовки специалистов.
3. Методические основы воспитательного процесса.
4. Стратегические направления реформирования системы образования.
5. Современные методы преподавания.
6. Социальная педагогика.

X. ПОЛИТОЛОГИЯ

1. Избирательные технологии.
2. Проблемы интеграции Украины в мировое сообщество.
3. Отношения Украины с НАТО.
4. Отношения Украины со странами СНГ.

XI. ПРАВО

1. История государства и права.
2. Административное и финансовое право.
3. Охрана авторских прав.
4. Трудовое право и право социального обеспечения.
5. Уголовное право и криминология.
6. Борьба с экономическими преступлениями.
7. Экологическое, земельное и аграрное право.
8. Конституционное право.
9. Гражданское право.
10. Хозяйственное право.
11. Криминалистика и судебная медицина.
12. Предпринимательское и банковское право.
13. Уголовно-процессуальное право.

XII. ПСИХОЛОГИЯ

1. Место психолога на производстве.
2. Формы работы психолога-практика.
3. Современные тенденции в методологии психологических исследований.
4. Психология терроризма.
5. Психолого-педагогические проблемы развития личности в современных условиях.
6. Клиническая психология.
7. Общая психология.
8. Педагогическая психология.
9. Психология развития.
10. Психология труда.
11. Психофизиология.
12. Социальная психология.

XIII. СОЦИОЛОГИЯ

1. Кадровый менеджмент.
2. Современные технологии социального опроса.

XIV. СОВРЕМЕННЫЕ ИНФОРМАЦИОННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ

1. Компьютерная инженерия.
2. Вычислительная техника и программирование.
3. Программное обеспечение.
4. Информационная безопасность.

XV. ФИЗИЧЕСКАЯ КУЛЬТУРА И ПРОФЕССИОНАЛЬНЫЙ СПОРТ

1. Физическая культура и спорт: проблемы исследования, предложения.
2. Развитие физкультуры и спорта в современных условиях.

XVI. ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ НАУКИ

1. Методика преподавания языка и литературы.
2. Риторика и стилистика.
3. Теоретические и методологические проблемы исследования языка.
4. Синтаксис: структура, семантика, функция.
5. Методы и приемы контроля уровня владения иностранным языком.
6. Актуальные проблемы перевода.
7. Язык, речь, речевая коммуникация.
8. Украинский язык и литература.
9. Русский язык и литература.
10. Этно-, социо- и психолингвистика.

XVII. ФИЛОСОФИЯ

1. Философия литературы и искусства.
2. Социальная философия.
3. История философии.
4. Философия культуры.
5. Философия религии.
6. Философия науки.

Оргкомитет конференції планує розміщати доклади на Web-сторінці по адресу: <http://conferences.neasmo.org.ua>.

По результатам конференції буде сформований електронний збірник матеріалів, який можна буде завантажити в PDF-форматі на головній сторінці конференції по адресу: <http://conferences.neasmo.org.ua/>.

Робочі мови конференції – український, російський, англійський, французький, білоруський, грузинський, армянський, азербайджанський, казахський, узбекський, таджикський, киргизський, молдавський, туркменський.

Останній термін подання статей – 28 січня 2013 г. (включительно).

Вартість участя в конференції та розміщення статті в електронному збірнику становить:

Оргвзнос - **10 USD США (перевод в рублях – 370 рублів)**; (в оргвзнос входить оплата за розміщення на сайті, верстка макета, редактування текстів).

Обсяг статті – не більше 7 сторінок. Завантажити збірник можна буде через одну тиждень після проведення конференції на головній сторінці конференції.

Для учасників країн СНД (за виключенням України) засоби перераховуються наступним чином:

1. СПОСОБ ПЕРЕВОДА:

Для переводу засобів учасників з інших країн, за виключенням України, потрібно звернутися в будь-який банк вашого держави, використати міжнародний перевод SWIFT, пред'явив наступні реквізити:

//br// **BENEFICIARY:** Yuriy Bobrovnik

ACCOUNT: 4405885015196402

BANK OF BENEFICIARY: PRIVATBANK, DNEPROPETROVSK, UKRAINE

SWIFT CODE: PBANUA2X

INTERMEDIARY BANK: JP MORGAN CHASE BANK, New York, USA SWIFT CODE: CHASUS33

CORRESPONDENT ACCOUNT: 0011000080

(комісія вашого банку повинна бути 1-3 USD США)

2. СПОСОБ ПЕРЕВОДА.

Переводи по системі «Юністрим» для Бобровника Юрія Вікторовича в пунктах Приват Банк г. Переяслав-Хмельницький (в квитанції повинен бути вказаний код переводу та Ф.І.О. того, хто переводив гроші, країна).

(комісія 0,15 USD США)

3. СПОСОБ ПЕРЕВОДА (Через ОАО «Сбербанк Росії»)

Для учасників з Російської Федерації (370 руб.) оплати оргвноса в рублях РФ (RUB) в відділеннях ОАО «Сбербанк Росії» (для того, щоб оргвзнос дійшов в розділі НАЗНАЧЕННЯ ПЛАТЕЖА, потрібно вказувати «ПЕРЕВОД ЛІЧНИХ ЗАСОБІВ»).

56A: Банк-Посередник:	ОАО «Сбербанк Росії», Москва, РФ БИК 044525225, К/С 30101810400000000225 ИНН 7707083893 СВИФТ: SABRRUMM
57D: Банк Бенефіціара:	/30111810100000000540 АО «СБЕРБАНК РОССИИ» Київ, Україна
59D: Бенефіціар:	/ 26207017148867/ Бобровнік Юрій Вікторович

4. СПОСОБ ПЕРЕВОДА

Або поштовою переказом на Ф.І.О.: Бобровник Юрій Вікторович, 08401, Україна, Київська обл, г. Переяслав-Хмельницький, ул. Сухомлинського, 32, к. 108.

5. СПОСОБ ПЕРЕВОДА Western Union на Бобровник Юрій Вікторович (вказуйте код переводу Ф.І.О того, хто переводить оргвзнос).

ОБРАЗЕЦ ОФОРМЛЕНИЯ СТАТЕЙ

Научная степень и ФИО автора
по образцу Иван Петренко (Киев, Украина)

**Секция, подсекция по образцу (Филологические науки
Методика преподавания языка и литературы.)**

Название статьи (БОЛЬШИМИ БУКВАМИ)

Текст статьи

(ссылки на литературу по тексту в квадратных скобках по образцу [1, с. 23])

Литература:

1. Евремов С. Михаил Коцюбинский // Евремов С. Избранное: Ст. науч. разведки. Монографии - К.: Наук. мысль, 2002. – 760 с.

Начный руководитель: кандидат исторических наук Бобровник Юрий Викторович

Внимание!

После литературы (в правом углу указывается научный руководитель (для студентов и аспирантов)) подаются сведения об авторах (Ф.И.О. (полностью) домашний адрес, код города, телефон, E-mail, место работы или учебы, должность, ученое звание, ученая степень.

К участию в конференции принимаются статьи объемом до 7 страниц набранных в редакторе **WORD** в виде компьютерного файла с расширением *. doc. Шрифт Times New Roman 14. Междустрочный интервал 1,5. Поля со всех сторон 20 мм. Материалы на конференцию принимаются по электронной почте по адресу: **neasmo@gmail.com** или на CD-дисках (дискеты не принимаются) с добавлением печатных материалов + отсканированную копию или ксерокс квитанции об оплате оргвзноса. **В случае отправки научной статьи по электронной почте, печатные материалы присылать не надо, а к статье, нужно прикрепить отсканированную копию квитанции об оплате оргвзноса.**

Адрес оргкомитета:

08401, Украина, Киевская обл, г. Переяслав-Хмельницкий, ул. Сухомлинского, 32, к. 108.

Контактное лицо в Украине и за рубежом: Бобровник Юрий Викторович

Контактные телефоны: +38 (097) 923 16 58, +38 (093) 335 78 86.

E-mail: neasmo@gmail.com

Координатор в ГВУЗ «Переяслав-Хмельницкий педагогический университет имени Григория Сковороды»

– **Кикоть Сергей Николаевич**

Тел. +38 (097) 625 80 83

ВНИМАНИЕ! Работы с рисунками и таблицами принимаются только в том случае, если они представлены в формате **JPEG** отдельным файлом.

РАБОТЫ ОБЪЕМОМ более 7 страниц не принимаются!

Тексты, набранные межстрочным интервалом 1,0 **НЕ ПРИНИМАЮТСЯ!**

С результатами и форматом проведения подобных мероприятий можно ознакомиться по адресу **<http://conferences.neasmo.org.ua/>**

Участие в конференции – это отличная возможность осветить свои научные работы для студентов, аспирантов и преподавателей!

ІНФОРМАЦІЯ ДЛЯ УЧАСНИКІВ З УКРАЇНИ

Шановні викладачі, аспіранти, студенти!
Державний вищий навчальний заклад
«Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет
імені Григорія Сковороди»,
молодіжна громадська організація «Незалежна асоціація молоді»,
студентське наукове товариство історичного факультету
«Комітет дослідження історії та сучасності»

Інформують Вас, що з 29 до 31 січня 2013 р. проводиться VII Міжнародна науково-практична інтернет-конференція «Проблеми та перспективи розвитку науки на початку третього тисячоліття у країнах СНД»

Планується робота за секціями:

I. БІОЛОГІЧНІ НАУКИ

1. Систематика та географія вищих рослин.
2. Структурна ботаніка та біохімія рослин.
3. Мікологія та альгологія.
4. Ресурсоведення та інтродукція рослин.
5. Молекулярна біологія мікробіологія.
6. Зоологія.
7. Фізіологія людини та тварин.
8. Біохімія та біофізика.
9. Генетика та цитологія.
10. Біоінженерія та біоінформатика.

II. ГЕОГРАФІЯ ТА ГЕОЛОГІЯ

1. Регіоноведення і регіональна організація суспільства.
2. Спостереження, аналіз та прогноз метеорологічних умов.
3. Гідрологія та водні ресурси.
4. Біогеографія, біоресурсоведення, біорізноманітність.
5. Картографія та геоінформатика.
6. Природокористування та екологічний моніторинг.
7. Техніка та технологія геологорозвідувальних робіт.
8. Ґрунтознавство.
9. Економічна географія.

III. ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ

1. Підвищення ролі державного службовця на сучасному етапі розвитку суспільства.
2. Сучасні технології управління.
3. Взаємодія різних гілок влади.
4. Підготовка державних службовців.

IV. ЕКОЛОГІЯ

1. Стан біосфери та його вплив на здоров'я людей.
2. Екологічні та метеорологічні проблеми великих міст і промислових зон.
3. Радіаційна безпека та соціально-екологічні проблеми.
4. Промислова екологія і медицина праці.
5. Проблеми екологічного виховання молоді.
6. Екологічний моніторинг.

V. ЕКОНОМІКА

1. Банки та банківська система.
2. Зовнішньоекономічна діяльність.
3. Фінансові відносини.
4. Інвестиційна діяльність та фондові ринки.
5. Управління трудовими ресурсами.
6. Маркетинг та менеджмент.
7. Облік та аудит.
8. Математичні методи в економіці.
9. Економіка промисловості.
10. Економіка підприємства.
11. Логістика.
12. Економіка АПК.
13. Регіональна економіка.
14. Економічна теорія.
15. Державне регулювання економікою.
16. Макроекономіка.

VI. ІСТОРІЯ

1. Історія України.
2. Загальна історія.
3. Історія науки і техніки.
4. Етнографія.
5. Усна історія.

VII. МАТЕМАТИКА

1. Диференціальні та інтегральні рівняння.
2. Перспективи систем інформатики.
3. Теорія ймовірностей та математична статистика.
4. Прикладна математика.
5. Математичне моделювання.

VIII. МИСТЕЦТВО

1. Музичне мистецтво.
2. Мистецтво танцю.
3. Театральне мистецтво.
4. Фото і кіномистецтво.
5. Мистецтво дизайну.

XIX. ПЕДАГОГІКА

1. Дистанційна освіта у вищій школі.
2. Проблеми підготовки фахівців.
3. Методичні основи виховного процесу.
4. Стратегічні напрями реформування системи освіти.
5. Сучасні методи викладання.
6. Соціальна педагогіка.

X. ПОЛІТОЛОГІЯ

1. Вибірчі технології.
2. Проблеми інтеграції України у світове співтовариство.
3. Відносини України з НАТО.
4. Відносини України з країнами СНД.

XI. ПРАВО

1. Історія держави та права.
2. Адміністративне і фінансове право.
3. Охорона авторських прав.
4. Трудове право та право соціального забезпечення.
5. Карне право та кримінологія.
6. Боротьба з економічними злочинами.
7. Екологічне, земельне та аграрне право.
8. Конституційне право.
9. Цивільне право.
10. Господарське право.
11. Криміналістика та судова медицина.
12. Підприємницьке та банківське право.
13. Кримінально-процесуальне право.

XII. ПСИХОЛОГІЯ

1. Місце психолога на виробництві.
2. Форми роботи психолога-практика.
3. Сучасні тенденції в методології психологічних досліджень.
4. Психологія тероризму.
5. Психолого-виховні проблеми розвитку особистості в сучасних умовах.
6. Клінічна психологія.
7. Загальна психологія.
8. Педагогічна психологія.
9. Психологія розвитку.
10. Психологія праці.
11. Психофізіологія.
12. Соціальна психологія.

XIII. СОЦІОЛОГІЯ

1. Кадровий менеджмент.
2. Сучасні технології соціального опитування.

XIV. СУЧАСНІ ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ

1. Комп'ютерна інженерія.
2. Обчислювальна техніка та програмування.
3. Програмне забезпечення.
4. Інформаційна безпека.

XV. ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА ТА ПРОФЕСІЙНИЙ СПОРТ

1. Фізична культура і спорт: проблеми дослідження, пропозиції.
2. Розвиток фізкультури і спорту в сучасних умовах.

XVI. ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ

1. Методика викладання мови та літератури.
2. Риторика і стилістика.
3. Теоретичні та методологічні проблеми дослідження мови.
4. Синтаксис: структура, семантика, функція.
5. Методи та прийоми контролю рівня володіння іноземною мовою.
6. Актуальні проблеми перекладу.
7. Мова, мовлення, мовна комунікація.
8. Українська мова та література.
9. Російська мова і література.
10. Етно-, соціо- та психолінгвістика.

XVII. ФІЛОСОФІЯ

1. Філософія літератури та мистецтва.
2. Соціальна філософія.
3. Історія філософії.
4. Філософія культури.
5. Філософія релігії.
6. Філософія науки.

Оргкомітет конференції планує розміщувати доповіді на Web-сторінці за адресою: <http://www.neasmo.org.ua> (розділ «Наукові конференції»).

За результатами конференції буде сформовано електронний збірник матеріалів, який можна буде скачати в PDF-форматі на головній сторінці конференції за адресою - <http://conferences.neasmo.org.ua/>.

Робочі мови конференції – українська, російська, англійська, французький, білоруська, грузинська, армянська, азербайджанська, казахська, узбекська, таджикська, киргизська, молдавська, туркменська.

Останній термін подання статей – **28 січня 2013 р. (включно)**.

Вартість участі в конференції та розміщення статті в електронному збірнику складає:

Оргвнесок – 80 грн. (в оргвнесок входить оплата за розміщення на сайті, верстака макету, редагування текстів).

Об'єм статті – не більше 7 сторінок. Скачати збірник можна буде через тиждень після проведення конференції за адресою <http://conferences.neasmo.org.ua/> натиснувши на слово **ТУТ**.

Кошти перераховуються на рахунок:

Р/р: 26002273854001

ПАТ КБ «Надра» ЦЕНТР

МФО 320564

Одержувач: МГО «Незалежна асоціація молоді».

Ідентифікаційний код за ЄДРПОУ – 26426765.

Призначення платежу: благодійний внесок на проведення конференції, П.І.П. автора статті.

Або на картку Приват банку **5457 0829 1319 9290** (одержувач – **Бобровнік Юрій Вікторович**) та відправити **SMS**-підтвердження про оплату на моб. **097 923 16 58** у повідомленні вказати прізвище учасника конференції.

ЗРАЗОК ОФОРМЛЕННЯ СТАТЕЙ

ПІБ автора
за зразком: **Іван Петренко**
(Київ)

Секція, підсекція за зразком: **(ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ**
Методика викладання мови та літератури)

Назва статті (ВЕЛИКИМИ ЛІТЕРАМИ)

Текст статті

(посилання на літературу по тексту у квадратних дужках за зразком [1, с. 23])

Література:

1. Коцур В.П. Історія середніх віків: [у 2-х т.]. – Т.1. Раннє середньовіччя: курс лекцій. / В.П. Коцур, В.О. Балух. – Чернівці: Наші книги, 2009. – 496 с.
2. Пангелов Б.П. Організація і проведення туристсько-краєзнавчих подорожей: навч. посіб. / Б.П. Пангелов. – К.: Академвидав, 2010. – 248 с.

Науковий керівник: кандидат філологічних наук, Петренко Іван Петрович

Увага!

Після літератури **(у правому куті вказується науковий керівник (для студентів та аспірантів))** подаються **відомості про авторів** (П.І.П. (повністю) домашня адреса, код міста, телефон, E-mail, місце роботи або навчання, посада, вчене звання, науковий ступінь).

До участі у конференції приймаються статті **обсягом від 5 до 7 сторінок** набраних у редакторі WORD у вигляді комп'ютерного файлу з розширенням *.doc. Шрифт Times New Roman 14. Міжрядковий інтервал 1,5. Поля з усіх сторін 20 мм. Матеріали на конференцію приймаються електронною поштою за адресою: neasmo@gmail.com (тема повідомлення: **28-31 січня 2013 р.**) або на CD-дисках (**дискети не приймаються**) із додаванням друкованих матеріалів + відскановану копію або ксерокс квитанції про сплату оргвнеску. У разі відправки коштів оргвнеску на картку Приват банку ксерокопія квитанції не надсилається (достатньо відправити **SMS-підтвердження**).

У разі відправки коштів оргвнеску на картку Приват банку ксерокопія квитанції не надсилається достатньо відправити **SMS з прізвищем автора публікації**.

Увага! У разі відправки статті та квитанції про оплату оргвнеску електронною поштою, надсилати друковані матеріали Уркпоштою не потрібно!

Адреса оргкомітету:

08401, Київська обл. м. Переяслав-Хмельницький, вул. Сухомлинського, 32, кім. 108.

E-mail: neasmo@gmail.com

Координатор – Бобровнік Юрій Вікторович

Контактні телефони: (097) 923 16 58, (093) 335 78 86.

УВАГА! Роботи з малюнками та таблицями приймаються лише у тому разі, якщо вони подані у форматі JPEG окремим файлом.

РОБОТИ ОБ'ЄМОМ менше 3 сторінок НЕ ПРИЙМАЮТЬСЯ!

ТЕКСТИ, НАБРАНІ МІЖРЯДКОВИМ ІНТЕРВАЛОМ 1,0 НЕ ПРИЙМАЮТЬСЯ!!!

З результатами та форматом проведення подібних конференцій можна ознайомитися за адресою:

<http://conferences.neasmo.org.ua/>

ЗМІСТ / СОДЕРЖАНИЕ**СЕКЦІЯ: БІОЛОГІЧНІ НАУКИ****Данило Заводовський (Київ, Україна)**

МАРКЕРНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ЗМІН ДИНАМІКИ СКОРОЧЕННЯ СКЕЛЕТНОГО М'ЯЗУ (MUSCULUS GASTROCNEMIUS) У ПЕРШІ ГОДИНИ ІШЕМІЧНОГО УРАЖЕННЯ	6
---	---

СЕКЦІЯ: ГЕОГРАФІЯ ТА ГЕОЛОГІЯ**Ірина Терещенко (Боярка, Україна)**

ЗАБРУДНЕННЯ ВОДНИХ РЕСУРСІВ	10
-----------------------------------	----

СЕКЦІЯ: ЕКОЛОГІЯ**Сергей Коваленко, Светлана Ксандопуло, В. Поварова (Краснодар, Россия)**

ПЕРСПЕКТИВЫ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ РЕАКЦИИ ФУРАНА С ПЕРОКСИДОМ ВОДОРОДА ДЛЯ УМЕНЬШЕНИЯ ПРОМЫШЛЕННЫХ ЗАГРЯЗНЕНИЙ ПРИ ЕГО ПРОИЗВОДСТВЕ И ПЕРЕРАБОТКЕ	13
---	----

Дмитрий Курепин, Обиджон Алиев (Санкт-Петербург, Россия)

ПЕРСПЕКТИВНОЕ НАПРАВЛЕНИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ ПСИХОФИЗИОЛОГИЧЕСКОГО СОСТОЯНИЯ МАШИНИСТОВ ТРАНСПОРТНЫХ СРЕДСТВ	15
--	----

Анна Сазонова (Санкт-Петербург, Россия)

ВОПРОСЫ ОХРАНЫ ТРУДА РАБОТНИКОВ ПЕТЕРБУРГСКОГО МЕТРОПОЛИТЕНА	18
--	----

Діана Суїнова (Боярка, Україна)

ПРОБЛЕМИ ЕКОЛОГІЧНОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДІ	19
--	----

Олена Чорна, Наталя Войцехівська (Боярка-2, Україна)

ЕКОЛОГІЯ УРБАНІЗОВАНИХ ТЕРИТОРІЙ	22
--	----

Наталія Шкарівська, Таїсія Пузир (Боярка, Україна)

РАЦІОНАЛЬНЕ ВИКОРИСТАННЯ ПЕСТИЦИДІВ – ЗАПОРУКА ЗДОРОВ'Я НАЦІЇ	23
---	----

СЕКЦІЯ: ЕКОНОМІКА**Петро Боровик, Ірина Козлова, Сергій Провоторов (Умань, Україна)**

ПЛАТА ЗА ОРЕНДУ ЗЕМЛІ ДЕРЖАВНОЇ І КОМУНАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ: ПРОБЛЕМИ ПОДАТКОВОГО АДМІНІСТРУВАННЯ ТА НАПРЯМИ ЇХ ВИРІШЕННЯ	26
---	----

Алексей Калинин (Москва, Россия)

ИННОВАЦИОННОЕ СОТРУДНИЧЕСТВО РОССИИ И СТРАН СЕВЕРНОЙ ЕВРОПЫ	27
---	----

Марина Комишан (Харків, Україна)

ТЕОРЕТИКО-ІГРОВЕ МОДЕЛЮВАННЯ ПРОЦЕСУ УХВАЛЕННЯ ЕФЕКТИВНИХ РІШЕНЬ В УМОВАХ РИЗИКУ НА ТОРГОВЕЛЬНОМУ ПІДПРИЄМСТВІ (ТОВ «АТБ - МАРКЕТ»)	30
---	----

Олена Коваль, Олена Лисак (Вінниця, Україна)

СТИМУЛЮВАННЯ ВИРОБНИЦТВА ЕКОЛОГІЧНО ЧИСТОЇ ПРОДУКЦІЇ А УКРАЇНІ	32
--	----

Ганна Мельник (Вінниця, Україна)

ЗАСТОСУВАННЯ СВІТОВОГО ДОСВІДУ МОТИВАЦІЇ ПРАЦІ НА ВІТЧИЗНЯНИХ ПІДПРИЄМСТВАХ	33
---	----

Вікторія Мудрик (Хмельницький, Україна)

ЛІЗИНГ ЯК ФІНАНСОВИЙ ІНСТРУМЕНТ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ	36
--	----

Тетяна Огаренко (Запоріжжя, Україна)

ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК»	39
--	----

Анжеліка Романчук (Бар, Україна)

РОЛЬ УПРАВЛІНСЬКОГО ОБЛІКУ НА ВІТЧИЗНЯНИХ ПІДПРИЄМСТВАХ	41
---	----

Ія Чудаєва (Черкаси, Україна)

ОЦІНЮВАННЯ НАУКОВО-ТЕХНІЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ РЕГІОНУ ЯК ОСНОВИ СТВОРЕННЯ НАУКОВО-ТЕХНІЧНОЇ ЗОНИ	43
---	----

СЕКЦІЯ: ІСТОРІЯ**Роман Бобовський, Наташа Якубівська (Переяслав-Хмельницький, Україна)**

ДІЯЛЬНІСТЬ ВИДАТНОГО МАТЕМАТИКА М.В. ОСТРОГРАДСЬКОГО	46
--	----

Сергей Варлагин (Феодосия, Украина)

МИФЫ МАНШТЕЙНА – МЕМУАРИСТА	48
-----------------------------------	----

Ірина Верховцева (Ізмаїл, Україна)

УСТАНОВИ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ УКРАЇНСЬКОГО ПОДУНАВ'Я У СОЦІАЛЬНІЙ ДОПОМОЗІ НАСЕЛЕННЮ КРАЮ (КІНЕЦЬ ХІХ – ПОЧАТОК ХХ СТ.)	51
---	----

Тетяна Геза (Київ, Україна)

РОЗВИТОК ТРИГОНОМЕТРИЧНИХ ФУНКЦІЙ: ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ	53
--	----

Юрій Козубенко (Переяслав-Хмельницький, Україна)

ВІДКРИТТЯ М.І.КОТОВИМ ПРОМИСЛОВОГО ЗНАЧЕННЯ КРИМ-САГИЗУ	55
---	----

Світлана Різничок (Львів, Україна)

ГЕНЕЗИС НОМЕНКЛАТУРИ НАУКОВИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ У ФАРМАЦЕВТИЧНІЙ ГАЛУЗІ В УКРАЇНІ .	57
--	----

Неля Самойленко (Переяслав-Хмельницький)

МЕДИЧНА ІНТЕЛІГЕНЦІЯ НА ТЕРЕНІ УКРАЇНИ В ДРУГІЙ ЧВЕРТІ ХІХ – НА ПОЧАТКУ ХХ СТ.: ІСТОРІОГРАФІЯ	59
---	----

Інна Ткаченко, Ігор Солопко (Переяслав-Хмельницький, Україна)	
ВНЕСОК ЖІНОК МАТЕМАТИКІВ У РОЗВИТОК МАТЕМАТИЧНОЇ НАУКИ	63
Назарій Фербей (Запоріжжя, Україна)	
БАЛЬДУР ФОН ШИРАХ ТА УНІФІКАЦІЯ МОЛОДІЖНОГО РУХУ В НАЦИСТСЬКІЙ НІМЕЧЧИНІ	65
Лілія Щербін (Івано-Франківськ, Україна)	
ПОЛЬСЬКЕ ПИТАННЯ В ПОЛІТИЦІ КОНСТИТУЦІЙНО-ДЕМОКРАТИЧНОЇ ПАРТІЇ (1905–1917 рр.)	67
Сергій Кикоть (Переяслав-Хмельницький)	
ІСТОРІЯ ПОВСЯКДЕННОСТІ ЯК НОВИЙ НАПРЯМ ІСТОРИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ	70

СЕКЦІЯ: МАТЕМАТИКА

Людмила Дедеяєва, Ігор Дедеяєв, Олена Яременко (Пирятин)	
ФОРМУВАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ У ПРОЦЕСІ	
ВИВЧЕННЯ ДИСКРЕТНОЇ МАТЕМАТИКИ	74
Н.С. Ерохин (Москва, Россия), Х.Ш.Гаюров (Худжанд, Таджикистан)	
ОДНОМЕРНАЯ РЕЛАКСАЦИЯ В ПРИБЛИЖЕНИИ НЕПРЕРЫВНОГО ЗАМЕДЛЕНИЯ	75
Мохира Рахмон (Худжанд, Таджикистан)	
МЕТОДИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ИЗУЧЕНИЯ ЭЛЕМЕНТОВ КОМБИНАТОРИКИ	
НА УРОКАХ МАТЕМАТИКИ	78
Солтан Салпагаров (Москва, Россия)	
ИССЛЕДОВАНИЕ ИНТЕРВАЛЬНОЙ ЗАДАЧИ О ПОКРЫТИИ ГРАФА ЦЕПЯМИ	80
Бехзод Фармонов (Фергана, Узбекистан)	
МАХСУЛОТ СИФАТИНИ УЗЛУКСИЗ НАЗОРАТ	
ҚИЛИШДА ИШЛАБ ЧИҚАРУВЧИ ВА ХАРИДОР РИСКЛАРИНИ АНИҚЛАШ ХАҚИДА	83

СЕКЦІЯ: ПЕДАГОГІКА

Назира Азимова (Худжанд, Таджикистан)	
САМОСТОЯТЕЛЬНАЯ РАБОТА В МАТЕМАТИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ СТУДЕНТОВ	85
Татьяна Анисова (Москва, Россия)	
МЕТОДИКА ФОРМИРОВАНИЯ МАТЕМАТИЧЕСКИХ КОМПЕТЕНЦИЙ БАКАЛАВРОВ НА ОСНОВЕ	
АДАПТИВНОЙ СИСТЕМЫ ОБУЧЕНИЯ	87
Світлана Аржанухіна, Ольга Нечитайло (Харків, Україна)	
ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ КОМУНІКАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ ВЧИТЕЛЯ МУЗИКИ	90
Берібаев Бақыт, Төкеев Уалшер (Алматы, Қазақстан)	
БІЛІМ БЕРУ ПРОЦЕСІНДЕГІ ПРОБЛЕМАҒА БАҒЫТТАЛҒАН ОҚЫТУ ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫН	
ҰЙЫМДАСТЫРУ ШАРАЛАРЫ	92
Ірина Козинець (Ніжин, Україна)	
ПРОЕКТ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ СТУДЕНТА	95
Bayan Maudarbekova (Taldykorgan, Kazakhstan)	
INTERNATIONALIZATION ROLE IN THE DEVELOPMENT OF MODERN HIGHER EDUCATION	97
Марина Матвеева (Санкт-Петербург, Россия)	
ИНТЕГРИРОВАННЫЙ УЧЕБНЫЙ ПЛАН КАК СРЕДСТВО РЕАЛИЗАЦИИ ДИФФЕРЕНЦИРОВАННОЙ	
КОРРЕКЦИОННО-РАЗВИВАЮЩЕЙ РАБОТЫ С ДЕТЬМИ ОВЗ	99
Неля Перхайло (Переяслав-Хмельницький, Україна)	
ОПТИМІЗАЦІЯ ПРОЦЕСУ ФОРМУВАННЯ ТЕКСТОТВОРЧОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ	
СТАРШОКЛАСНИКІВ ЗАСОБАМИ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ	102
Марина Подболотова, Юлия Соловьева (Москва, Россия)	
ИНТЕРАКТИВНЫЕ МЕТОДЫ ПРЕПОДАВАНИЯ ГЕОГРАФИИ В ШКОЛЕ НАДОМНОГО ОБУЧЕНИЯ	104
Олена Проценко (Маріуполь, Україна)	
РОЗВИТОК ПРОФЕСІЙНОГО АКМЕ МАЙБУТНЬОГО ВИКЛАДАЧА ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ	
Вікторія Ромашенко (Маріуполь, Україна)	
СТРУКТУРА І ЗМІСТ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ БАКАЛАВРІВ ФІЛОЛОГІЇ	107
Татьяна Слета (Санкт-Петербург, Россия)	
К ВОПРОСУ О РАЗВИТИИ ТВОРЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ДЕТЕЙ ПУТЕМ ПЕДАГОГИЧЕСКОГО	
ВОЗДЕЙСТВИЯ В УСЛОВИЯХ СПЕЦИАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ	109
Олена Філімонова (Луганськ, Україна)	
АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ХОРЕОГРАФІВ	111
Ірина Шумських, Ірина Юрченко (Макіївка, Україна)	
ВИКОРИСТАННЯ МАТЕРІАЛІВ ЗМІ ПРИ ВИВЧЕННІ	
АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ СТУДЕНТАМИ-СОЦІОЛОГАМИ	113

СЕКЦІЯ: ПРАВО

Лилия Испенбетова (Актобе, Казахстан)	
ПРИКАЗНОЕ ПРОИЗВОДСТВО В ГРАЖДАНСКОМ ПРОЦЕССЕ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН	116
Святослав Ланін (Полтава, Україна)	
ПРАВОВИЙ НІГІЛІЗМ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА: ПРИЧИНИ ВИНИКНЕННЯ	
ТА ФОРМИ ПРОЯВУ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ	117

Наталья Лучкина (Курск, Россия) ПРОБЛЕМЫ РЕАЛИЗАЦИИ ПРИНЦИПА ПРАВОВОГО ГОСУДАРСТВА В РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ	120
Анна Москалева (Курск, Россия) ПРОБЛЕМЫ ФОРМИРОВАНИЯ ДЕМОКРАТИИ В РОССИИ	121

СЕКЦІЯ: ПСИХОЛОГІЯ

Наталья Вист (Павлодар, Казахстан) НЕБЛАГОПОЛУЧИЕ СЕМЬИ КАК ВАЖНЕЙШИЙ ФАКТОР, ДЕТЕРМИНИРУЮЩИЙ ДЕВИАНТНОЕ ПОВЕДЕНИЕ ПОДРОСТКОВ	124
Ольга Денисова, Валентина Поникарова (Череповец, Россия) ФОРМИРОВАНИЕ ПРОДУКТИВНОГО КОПИНГ-ПОВЕДЕНИЯ ПЕДАГОГОВ-ДЕФЕКТОЛОГОВ В УСЛОВИЯХ ПОСТРОЕНИЯ ИНКЛЮЗИВНОГО ОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО ПРОСТРАНСТВА	126
Елена Жаркова, Валентина Поникарова (Череповец, Россия) ДИФФЕРЕНЦИАЛЬНАЯ ДИАГНОСТИКА НАРУШЕНИЙ ЧТЕНИЯ У МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ С СИНДРОМОМ ДЕФИЦИТА ВНИМАНИЯ С ГИПЕРАКТИВНОСТЬЮ В ПРАКТИКЕ РАБОТЫ КЛИНИЧЕСКОГО ПСИХОЛОГА ПОЛИКЛИНИКИ	128
Анна Клименко (Костанай, Казахстан) ПРОФЕССИОНАЛЬНАЯ АКТИВНОСТЬ УЧИТЕЛЯ И ЕГО САМООЦЕНКА	130
Вера Милютин (Череповец, Россия) ОСОБЕННОСТИ КОММУНИКАТИВНЫХ УМЕНИЙ И НАВЫКОВ ДЕТЕЙ СТАРШЕГО ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА С ЗАДЕРЖКОЙ ПСИХИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ	133
Татьяна Погорелова (Череповец, Россия) ОСОБЕННОСТИ ФОРМИРОВАНИЯ ЛИЧНОСТНО-МОТИВАЦИОННОЙ ГОТОВНОСТИ К ОБУЧЕНИЮ В ШКОЛЕ У ДЕТЕЙ СТАРШЕГО ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА С НАРУШЕНИЯМИ ЗРЕНИЯ	135

СЕКЦІЯ: СОЦІОЛОГІЯ

Лилия Васильева (Санкт-Петербург, Россия) ОСОБЕННОСТИ НЕФОРМАЛЬНЫХ ОТНОШЕНИЙ В УПРАВЛЕНЧЕСКОМ ВЗАИМОДЕЙСТВИИ	137
--	-----

СЕКЦІЯ: СУЧАСНІ ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ

Н. Дыбыспаева (Қазақстан, Астана) ДЕРБЕС КОМПЬЮТЕРДІҢ СЫМШОҚТАРЫ	139
Н. Дыбыспаева (Қазақстан, Астана) WINDOWS 2003 WINS-ТІҢ МҮМКІНДІКТЕРІ	140
Т. Шындалиев, Н. Дыбыспаева (Қазақстан, Астана) DNS ҚЫЗМЕТІН ЖОСПАРЛАУ	141

СЕКЦІЯ: ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА ТА ПРОФЕСІЙНИЙ СПОРТ

Тетяна Захаровська (Дніпропетровськ, Україна) ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ВПРАВ У ПІДГОТОВЦІ МЕТАЛЬНИКІВ СПИСУ НА ЕТАПІ СПЕЦІАЛІЗОВАНОЇ БАЗОВОЇ ПІДГОТОВКИ	143
Нонна Костенец (Днепропетровск, Украина) ОБЩИЕ ВОПРОСЫ ТАКТИЧЕСКОЙ ПОДГОТОВКИ СПОРТСМЕНОВ В ПАРУСНОМ СПОРТЕ	145
Олена Мішак (Дніпропетровськ, Україна) АНАЛІЗ І ДОСЛІДЖЕННЯ ОСНОВНИХ ПРИНЦИПІВ КОМПЛЕКТУВАННЯ ЗБІРНИХ ЕКИПАЖІВ У ВЕСЛУВАННІ НА БАЙДАРКАХ І КАНОЕ	148
Тарас Надкерничний (Тернопіль, Україна) ПРИНЦИП СВІДОМОСТІ ТА АКТИВНОСТІ У ПРОЦЕСІ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ СТУДЕНТІВ	151
Олена Омельченко (Дніпропетровськ, Україна) ОСОБЛИВОСТІ МЕТОДИКИ ПІДГОТОВКИ ВЕСЛЯРІВ ЛЕГКОЇ ВАГИ НА ЕТАПІ ПІДГОТОВКИ ДО ВИЩИХ ДОСЯГНЕНЬ	153
Ігор Яремка, Андрій Авдієвський (Дніпропетровськ, Україна) ВИСТУПИ УКРАЇНСЬКИХ СПОРТСМЕНІВ НА ЛІТНІХ ВСЕСВІТНІХ ІГРАХ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ...	155

СЕКЦІЯ: ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ

Ольга Плужник (Луганськ, Україна) ПРОБЛЕМА ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ У ПОВІСТІ А. ДІМАРОВА «НА КОНІ Й ПІД КОНЕМ»	159
Дар'я Сак (Херсон, Україна) ПИТАННЯ ФРАЗЕОЛОГІЗАЦІЇ ТЕРМІНОЛОГІЧНИХ СЛОВОСПОЛУЧЕНЬ	161
Олена Сидоренко (Суми, Україна) ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПАРОНІМІЇ В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ	163
Володимир Швець, Ірина Клим (Маріуполь, Україна) ЗАЙМСТВОВАНИА – ЗА И ПРОТИВ. (НА МАТЕРИАЛЕ РУССКОГО, НОВОГРЕЧЕСКОГО И КИТАЙСКОГО ЯЗЫКОВ)	165
ВІДОМОСТІ ПРО УЧАСНИКІВ /ВЕДОМОСТИ ОБ УЧАСНИКАХ	169

НАСТУПНІ КОНФЕРЕНЦІЇ / СЛЕДУЮЩИЕ КОНФЕРЕНЦИИ

Информация для участников из стран СНГ	172
Інформація для учасників з України	175

Українською, російською, казахською, вірменською та англійською мовами

Матеріали VI Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції **«Проблеми та перспективи розвитку науки на початку третього тисячоліття у країнах СНД»** // Збірник наукових праць. – Переяслав-Хмельницький, 2012 р. – 184 с.

Материалы VI Международной научно-практической интернет-конференции **«Проблемы и перспективы развития науки в начале третьего тысячелетия в странах СНГ»** // Сборник научных трудов. – Переяслав-Хмельницкий, 2012 г. - 184 с.

ГОЛОВНИЙ РЕДАКТОР:

В.П. Коцур,

доктор історичних наук, професор, дійсний член НАПН України,

ректор ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди».

Упорядники: Ю.В. Бобровнік, С.М. Кикоть, Ю.С. Табачок.

Верстка та дизайн: Ю.В. Бобровнік, А.М. Вовкодав, Ю.С. Табачок.

Проведення VI Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції
«Проблеми та перспективи розвитку науки на початку третього тисячоліття у країнах СНД»
та видання збірника наукових матеріалів стало можливим завдяки організаційній підтримці
молодіжної громадської організації «Незалежна асоціація молоді»

Відповідальність за достовірність матеріалів несуть автори публікацій.

Матеріали конференції розміщені на сайті МГО «Незалежна асоціація молоді»
за адресою <http://conferences.neasmo.org.ua>

Адреса оргкомітету конференції:

08401, Київська обл. м. Переяслав-Хмельницький, вул. Сухомлинського, 32, кім. 108.

[illegible]

